

ANKARA
HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

Cemal Abdülnasır İktidarında Mısır'da İstihbarat: CIA ve MOSSAD Faaliyetleri Üzerinden Bir Analiz

| Yüksek Lisans Tezi

Batuhan Yaşar Göksel

Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı
Kamu Yönetimi Programı
Ankara, 2025

**CEMAL ABDÜLNASIR İKTİDARINDA MİSİR'DA İSTİHBARAT: CIA VE
MOSSAD FAALİYETLERİ ÜZERİNDEN BİR ANALİZ**

Batuhan Yaşar GÖKSEL

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Hatice KOÇ

Tez Jürisi

Doç. Dr. Hatice KOÇ

Doç. Dr. Salih Zeki HAKLI

Doç. Dr. Metin ÖZKAN

YÜKSEK LİSANS TEZİ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI
KAMU YÖNETİMİ BİLİM DALI

Ankara - 2025

ETİK BEYAN

Bu tezi, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Tez ve Proje Yazım Kılavuzuna uygun olarak hazırladığımı; tezin tamamında akademik kurallara ve etik ilkelere uyduğumu ifade ederim. Yararlandığım eserlerin tamamını metin içinde referanslandırıdığımı ve kaynakçada kılavuzda tanımlanan şekilde yer verdiğimi, haricindeki ifadelerin bana ait olduğunu, herhangi bir kaynaktan kopyalama yapmadığımı ya da yapay zekâ aracılığı ile üretilmiş ifadelere metinde yer vermediğimi beyan ederim. Herhangi bir zamanda bu beyanıma uygun olmayan bir durumun tespit edilmesi halinde, aleyhime doğacak bütün hak kayıpları dahil tüm hukuki sonuçları kabul ettiğimi bildiririm.

(Batuhan Yaşar GÖKSEL)

(23/06/2025)

ONAY

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı Kamu Yönetimi Programı Tezli Yüksek Lisans öğrencisi Batuhan Yaşar GÖKSEL tarafından hazırlanan “Cemal Abdülnasır İktidarında Mısır’da İstihbarat: CIA ve MOSSAD Faaliyetleri Üzerinden Bir Analiz” başlıklı tez çalışması 18/06/2025 tarih ve 13:30 saatinde yapılan tez savunma sınavında aşağıdaki jüri tarafından OY BİRLİĞİ ile YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak KABUL edilmiştir.

		Kabul	Ret
Başkan:	Doç. Dr. Salih Zeki HAKLI	☒	☐
Polis Akademisi			
Danışman:	Doç. Dr. Hatice KOÇ	☒	☐
Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi			
Üye:	Doç. Dr. Metin ÖZKAN	☒	☐
Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi			

Cemal Abdülnasır İktidarında Mısır’da İstihbarat: CIA ve MOSSAD Faaliyetleri zerinden Bir Analiz

Batuhan Yaşar GÖKSEL

Yüksek Lisans Tezi

Danışman: Doç. Dr. Hatice KOÇ

T. C. Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı

2025, Ankara

ÖZET

Bu alışma Mısır’da 1952-1970 yılları arasında yönetimi elinde bulunduran Cemal Abdülnasır iktidarı süresince Mısır topraklarında gerçekleşen CIA ve MOSSAD gizli servislerinin istihbarat faaliyetlerini analiz edebilmeyi amaçlamaktadır. Bu doğrultuda çalışma içerisinde öncelikle istihbarat disiplinin kavramsal erevesi sunulmuştur. Çalışmada daha sonra Mısır’da Abdülnasır iktidarının gelişimi aktarılmıştır. Devrimci ve milliyetçi kökene sahip olan Abdülnasır nderliğinde Mısır’da iç politikada reformist, dış ilişkilerde ise anti-emperyalist politikalar yürütüldüğü gözlemlenmiştir. Çalışma daha sonra Abdülnasır rejiminin Orta Doğu coğrafyasındaki Arap devletleri ve Mısır’ın uluslararası ilişkiler üzerindeki etkisini incelemiştir. Arap devletlerini tek çatı altında birleştirme girişimleri ve kararlı, milliyetçi ideolojik fikirler düzleminde Abdülnasır, Orta Doğu coğrafyası başta olmak üzere küresel anlamda etki oluşturan önemli bir liderlik rneği göstermiştir. Bütün bunlar doğrultusunda Batılı devletler ve İsrail ile çeşitli çıkar çatışmaları yaşayan Abdülnasır rejimine yönelik önemli tehditler, istihbarat disiplininin araçları kullanılarak hayata geirilmıştir. Bu bağlamda stratejik politik hedefleri birbirlerinden ayırım gösteren Amerika Birleşik Devletleri ve İsrail devletlerinin gizli servis faaliyetleri çalışmada incelenmiştir. Birbirlerinden farklı istihbari yöntemler kullanarak Mısır özelinde çeşitli kazanımlar elde etmeye alışan CIA ve MOSSAD istihbarat teşkilatlarının faaliyetlerinin sonuçları aracılığıyla bir devletin dış politika ve askeri çatışmalarda, önceden yürütülen nitelikli istihbarat çalışmalarının ne denli önemli olduğu ortaya konulmuştur.

Anahtar Kelimeler: İstihbarat, Mısır, ABD, İsrail, CIA, MOSSAD, Diplomasi.

Intelligence in Egypt under Gamal Abdel Nasser: An Analysis of CIA and MOSSAD Activities

Batuhan Yaşar GÖKSEL

Master's Thesis

Supervisor: Doç. Dr. Hatice KOÇ

Ankara Hacı Bayram Veli University, Institute of Graduate Programs

Department of Political Science and Public Administration

2025, Ankara

ABSTRACT

This study aims to analyze the intelligence activities of the CIA and MOSSAD secret services in Egypt during the rule of Gamal Abdel Nasser, who ruled Egypt between 1952 and 1970. Accordingly, the study first presents the conceptual framework of the intelligence discipline. Then, the development of Abdel Nasser's rule in Egypt is presented. It was observed that under the leadership of Abdel Nasser, who had revolutionary and nationalist origins, Egypt pursued reformist policies in domestic politics and anti-imperialist policies in foreign relations. The study then analyzed the impact of the Abdel Nasser regime on the Arab states in the Middle East and Egypt's international relations. With his attempts to unite Arab states under a single roof and his determined, nationalist ideological ideas, Abdel Nasser showed an important example of leadership that had a global impact, especially in the Middle East. In line with all these, significant threats against the Abdel Nasser regime, which had various conflicts of interest with Western states and Israel, were realized by using the tools of the intelligence discipline. In this context, the secret service activities of the United States and Israel, whose strategic political objectives differ from each other, are analyzed in this study. Through the results of the activities of the CIA and MOSSAD intelligence agencies, which tried to achieve various gains in Egypt by using different intelligence methods, it was revealed how important the qualified intelligence work carried out in advance is in the foreign policy and military conflicts of a state.

Keywords: Intelligence, Egypt, USA, Israel, CIA, MOSSAD, Diplomacy.

TEŞEKKÜR

Bu tezi yazmam konusunda bana çeşitli desteklerde bulunan herkese teşekkürü bir borç bilirim.

Bu çalışmanın bütün aşamalarında titiz akademik rehberliği ile tezin her daim bir adım ileri gidebilmesine önemli katkılarda bulunan tez danışmanım Doç. Dr. Hatice KOÇ hocama teşekkürlerimi sunarım.

Çalışmam esnasında, hayatımın her alanında ve zamanında olduğu gibi bana her anlamda destek ve yardımlarını esirgemeyen babam Türker GÖKSEL, annem Sevim GÖKSEL ve kardeşim Tunahan Hazar GÖKSEL'e ayrı ayrı teşekkürlerimi iletiyorum.

Çalışmam süresince çeşitli kaynaklara erişimim noktasında değerli katkılarından ötürü Dr. Öğretim Üyesi Kerim ÇINAR ve Dr. Öğretim Üyesi Zelkif POLAT hocalarıma ayrı ayrı teşekkür ederim.

Uzun, detaylı ve kapsamlı bir araştırma sürecini geride bıraktığım çalışmam sırasında her daim yanımda olduklarını bildiğim kıymetli dostlarıma da şükranlarımı sunmaktayım.

Bu tezi; mevcudiyetini ilelebet koruyacağını bildiğimiz Türk yurdu uğruna canlarını hiçe sayarak şehitlik mertebesine ulaşmış bütün vatan evlatlarının aziz hatıralarına ithaf etmek istiyorum, her birinin ruhu şad olsun...

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	iv
ABSTRACT.....	v
TEŞEKKÜR.....	vi
İÇİNDEKİLER	vii
KISALTMALAR DİZİNİ	x
1. GİRİŞ	1
2. İSTİHBARAT KAVRAMI.....	5
2.1. İstihbarata Dair Temel Kavramlar.....	5
2.1.1. İstihbarat.....	6
2.1.2. Güvenlik.....	7
2.1.3. Ajan	8
2.1.4. Aktivizm.....	9
2.1.5. Algı Yönetimi	10
2.1.6. Espiyonaj / Kontrespiyonaj	11
2.1.7. Liyezon.....	12
2.1.8. Persona Non Grata (İstenmeyen Adam).....	13
2.2. Alanlarına Göre İstihbarat Çeşitleri	14
2.2.1. Siyasi İstihbarat.....	15
2.2.2. Askeri İstihbarat	18
2.2.3. Kültürel İstihbarat	20
2.2.4. Ekonomik İstihbarat	23
2.3. İstihbarat Toplama Yöntemleri.....	25
2.3.1. İnsan Kaynaklı İstihbarat (HUMINT).....	25
2.3.2. Açık Kaynak İstihbaratı (OSINT)	27
2.3.3. Sinyal İstihbaratı (SIGINT).....	30
2.4. İstihbarat Seviyeleri	32
2.4.1. Stratejik İstihbarat	33
2.4.2. Operasyonel İstihbarat	35
2.4.3. Taktik İstihbarat.....	36
2.5. Orta Doğu Coğrafyasında İstihbarat Faaliyetlerinin Gerekliliği.....	37
3. CEMAL ABDÜLNASIR İKTİDARI VE MISIR	41
3.1. Cemal Abdülnasır İktidarı Öncesi Mısır	41

3.1.1. Vefd Partisi'nin Kuruluşu ve Bağımsızlık Yolunda İlk Hareketlenmeler	42
3.1.2. Müslüman Kardeşler	45
3.1.3. 1936 İngiliz-Mısır Antlaşması	46
3.1.4. II. Dünya Savaşı ve Mısır.....	48
3.1.5. Darbeye Giden 'Son' Süreç.....	50
3.2. Cemal Abdülnasır'ın İktidara Yükselişi.....	52
3.2.1. 1952 Mısır Devrimi.....	54
3.2.2. Devrim Sonrası Reform Hareketleri	59
3.2.3. Devrim Sonrası Dış Politika Kurgusu.....	62
3.2.3.1. İngiltere	63
3.2.3.2. ABD	64
3.2.3.3. İsrail	69
3.2.4. Devrim Sonrası İktidar Çatışması	72
3.3. Cemal Abdülnasır'ın İdeolojik Vizyonu	76
3.3.1. 1952 Devrimi Sonrası İlk Dönem	77
3.3.2. Nasırizm	79
3.4. Mısır'ın Batılı Ülkeler Açısından Stratejik Yeri ve Önemi	81
3.4.1. Mısır'ın Jeopolitik Konumu.....	82
3.4.2. Doğal Enerji Kaynakları	83
4. CIA VE MOSSAD'IN MISIR'DAKİ VARLIĞI VE ÇALIŞMALARI.....	87
4.1. Mısır'da CIA ve MOSSAD Faaliyetlerinin Politik Zemini	87
4.1.1. Bağdat Paktı	87
4.1.2. Bandung Konferansı	91
4.1.3. Çekoslovakya-Mısır Silah Anlaşması	93
4.1.4. Asvan Barajı Projesi ve Süveyş Krizi	97
4.1.5. Birleşik Arap Cumhuriyeti'nin Kurulması.....	108
4.2. CIA İstihbarat Faaliyetleri.....	113
4.2.1. CIA.....	113
4.2.2. CIA'nın Mısır'da İlk Temasları.....	115
4.2.3. Alfa Operasyonu / Gama Operasyonu.....	118
4.2.4. Omega Operasyonu.....	121
4.2.5. CIA'nın Süveyş Krizi'ndeki Rolü	124
4.2.6. CIA ve Cemal Abdülnasır Karşısı Propaganda Faaliyetlerinin Takibi ...	129

4.2.7. CIA'nın Mısır'da Ekonomik İstihbarat Çalışmaları.....	134
4.2.8. CIA'nın Altı Gün Savaşı'ndaki Rolü	139
4.3. MOSSAD İstihbarat Faaliyetleri.....	145
4.3.1. MOSSAD	145
4.3.2. MOSSAD'ın Mısır'da İlk Temasları.....	147
4.3.3. Lavon Olayı.....	150
4.3.4. Çevre Doktrini ve Trident Ağı.....	152
4.3.5. Damokles Operasyonu	154
4.3.6. MOSSAD'ın Mısır Hava Kuvvetleri'ne Yönelik Faaliyetleri	160
4.3.7. MOSSAD'ın Altı Gün Savaşı'ndaki Rolü	162
5. SONUÇ	167
EXTENDED ABSTRACT.....	173
KAYNAKÇA	177
ÖZGEÇMİŞ	195

KISALTMALAR DİZİNİ

Bu çalışmada kullanılmış kısaltmalar, açıklamaları ile birlikte aşağıda sunulmuştur.

Kısaltmalar	Açıklamalar
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AFME	American Friends of Middle East (Orta Doğu’da Amerika’nın Dostları)
AMAN	Agaf Hamodiin (İsrail Ordusu Askeri İstihbarat Birimi)
BAC	Birleşik Arap Cumhuriyeti
BM	Birleşmiş Milletler
BND	Bundesnachrichtendienst (Alman Federal Haber Alma Servisi)
CIA	Central Intelligence Agency (Merkezi İstihbarat Teşkilatı)
DKK	Devrim Komuta Konseyi
EAF	Egyptian Air Force (Mısır Hava Kuvvetleri)
ELINT	Electronic Intelligence (Elektronik İstihbarat)
FF	Operation Fat Fucker (Şişman Piç Operasyonu)
FSB	Federal Security Service (Federal Güvenlik Servisi)
GCHQ	Goverment Communications Headquarters (İngiliz Hükümet İletişim Karargahı)

GRU	Glavnoye Razvedyvatel'noye Upravleniye (Baş İstihbarat İdaresi)
GSMH	Gayrisafi Milli Hasıla
HUMINT	Human Intelligence (İnsan Kaynaklı İstihbarat)
IoT	Internet of Things (Nesnelerin İnterneti)
IAF	Israeli Air Force (İsrail Hava Kuvvetleri)
MEDO	Middle East Defence Organization (Orta Doğu Savunma Örgütü)
MI6	Military Intelligence Section 6 (SIS, Gizli İstihbarat Servisi)
MİT	Milli İstihbarat Teşkilatı
MOSSAD	Ha'Mossad Le'Modi'in Ule'Tafkidim Meyuḥadim (İstihbarat ve Özel Harekatlar Enstitüsü)
MÖ	Milattan Önce
NATO	North Atlantic Treaty Organization (Kuzey Atlantik Anlaşması Örgütü)
NSC	National Security Council (Ulusal Güvenlik Konseyi)
NSA	National Security Agency (Ulusal Güvenlik Ajansı)
OSS	Office of Strategic Services (Stratejik Hizmetler Ofisi)

OSINT	Open Source Intelligence (Açık Kaynak İstihbaratı)
PLA	People's Liberation Army (Çin Halk Kurtuluş Ordusu)
SIGINT	Signal Intelligence (Sinyal İstihbaratı)
SIME	Security Intelligence Middle East (Orta Doğu Güvenlik İstihbaratı)
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
SUSLAG	Special US Liaison Activity Germany (ABD Özel İrtibat Faaliyeti – Almanya)

1. GİRİŞ

Karar alıcıları belirsiz ve karmaşık şartlar altında rasyonel ve bilinçli kararlar alabilmelerine hazırlayan istihbarat faaliyetleri, niteliği ve kalitesi yüksek biçimde hayata geçirildiği takdirde bir devletin etkin dış politika yürütebilmesine temel olabilecek önemli etkenlerden birisi olarak öne çıkmaktadır. İnsanlığın var olduğu ilk günlerden beri kendisini bu bağlamda kümülatif bir gelişme içerisinde bulan istihbarat; devletlerin ulusal güvenliklerini teminat altına alabilmelerine, jeopolitik çıkarlarını koruyabilmelerine ve ileriye dönük stratejik planlarını hayata geçirebilmelerine araç olması bakımından diplomasi perspektifinde vazgeçilemez bir unsur haline gelmiştir. Bu doğrultuda; 20. yüzyıldan itibaren çeşitli potansiyel kazanımlardan ötürü küresel güçlerin nüfuz mücadelesi sahnesi haline gelen Orta Doğu coğrafyası içerisinde devletler, istihbarat faaliyetleri aracılığıyla çeşitli yetkinlikler elde etmeye çabalamışlardır.

Mısır, stratejik coğrafi konumu ve kadim tarihi itibarıyla yüzyıllardır büyük güçlerin ilgi odağı olmuştur. Tarihi boyunca çeşitli devletlerin yönetimleri altında idare edilen Mısır; özellikle yirminci yüzyılın başlarında, değişmeye başlayan devlet anlayışları içerisinde ‘bağımsızlık’ arayışı içerisine girmiştir. Bu talebin odağında; Cemal Abdülnasır’ın iktidara gelmesinden önceki son yıllarda İngiliz baskısının ve sömürsünün ciddi düzeyde hissedildiği Mısır’da monarşik rejim altında ülkenin politik yapısının derin eşitsizlikler ve toplumsal huzursuzluklar ile karakterize olması yatmaktadır. 1952 yılında Kral Faruk yönetimine karşı gerçekleştirdikleri darbe ile Mısır yönetimini yürütmeye başlayan Hür Subaylar, Nasır liderliği altında Mısır’da köklü revizyonist değişimler gerçekleştirmeye başlamışlardır.

Nasır’ın liderliğindeki ideolojik yansımanın kökeninin ‘Pan-Arabist’ ve ‘Anti-Emperyalist’ biçimlerde ortaya çıkması, Mısır toplumu başta olmak üzere Orta Doğu coğrafyası içerisinde bulunan çoğu Arap devletinin Nasır’ın yürüttüğü dış politika kararlarını önemli derecede desteklemesine sebebiyet vermiştir. Arap milliyetçiliğinin ve bölge üzerindeki Arap haklarının savunucusu olarak doğal biçimde karizmatik bir lider kişiliğine bürünen Nasır, yönetimi esnasında bölgedeki Batı çıkarlarına karşıt fikirlerini Mısır politikası şeklinde çeşitli yollarla hayata geçirmiştir. Orta Doğu coğrafyası üzerinde çeşitli alanlarda hakimiyet iddiası kuran Batılı devletlerle bu doğrultuda çatışmalar yaşayan Nasır rejimi askeri bağlamda büyük başarısızlıklar

yaşamış olmasına rağmen Soğuk Savaş denklemi altında şekillenen dünya politiğı içerisindeki dengeleri efektif biçimde yönlendirerek önemli siyasi başarıları imza atabilmiştir. Oportünist ve pragmatist olarak değerlendirilebilecek yolların takip edilmesi sayesinde Mısır'daki iktidarının temelini ve Orta Doğu coğrafyasındaki etkisinin önemini arttıran Nasır, 'Bağlantısızlar Hareketi' düsturuyla hayata geçirdiğı dış politika hamleleri doğrultusunda küresel iki büyük güç ABD ve SSCB'den önemli kazanımlar elde etmeyi başarmıştır.

Bu çalışma genel perspektifte, incelenen dönem içerisinde Orta Doğu'daki karışık dinamiklerin ve diplomatik çekişmelerin istihbaratın araçsallaştırılmasıyla hangi doğrultuda şekillendiğini ortaya koymayı amaçlamaktadır. İstihbaratın yönetim ve uluslararası ilişkiler disiplinleri içerisinde oynadığı rolün incelenmesini önceleyen çalışma, bir devletin yönetimine yönelik gerçekleştirilen dış müdahalelerin uzun vadeli sonuçlarının neler olacağını ortaya koyması bakımından önem taşımaktadır.

Bu çalışma aktarılanlar doğrultusunda üç ana bölümden oluşmaktadır: Çalışmanın ikinci başlığı altında çeşitli sınıflandırmalar doğrultusunda incelenen istihbarat kavramı, çalışmanın üçüncü başlığı altında incelenen politik meselelerin ve dördüncü başlığı altında analiz edilen CIA ve MOSSAD faaliyetlerinin daha iyi anlaşılmasına hizmet edebilmek amacıyla ortaya konmuştur. Ana hatlarıyla çalışmanın ikinci başlığı içerisinde istihbaratın kavramsal çerçevesi ortaya konarken istihbarat çalışmalarında istihbari bilginin toplanma yöntemleri, istihbarat faaliyetlerinin seviyeleri ve çeşitleri incelenmektedir.

Çalışmanın üçüncü başlığı altında; Nasır iktidarı öncesinde Mısır'ın politik durumu, Nasır iktidarı süresince Mısır'da gerçekleşen reformlar, Nasır'ın ideolojik yönelimleri, Nasır'ın söylevlerinin bölge üzerinde olan etkileri ve Mısır'ın Batılı ülkeler açısından önemi gibi konular ele alınmıştır. Çalışmanın ana odağında olan Mısır'da yürütölen istihbarat faaliyetlerinin nasıl bir ortam perspektifinde gerçekleştiğinin ortaya konulabilmesi amacıyla incelenen üçüncü başlık, çalışmanın sınırlandığı tarih aralığında Mısır devletinin konjonktürel durumu ve konumuna ışık tutmaktadır.

Çalışmanın dördüncü başlığı içerisinde Nasır iktidarı süresince sınırlanan CIA ve MOSSAD çalışmaları aktarılmadan önce Nasır rejimi altındaki Mısır'ın, ABD ve İsrail tarafından hangi politik sebeplerden ötürü hedef olduğı açıklanmaktadır.

Başlıkta daha sonra, her iki istihbarat teşkilatının Mısır üzerinden elde etmeyi amaçladıkları stratejik avantajlar doğrultusunda istihbarat enstrümanını hangi biçimlerde ve hangi şekillerde kullandıkları analiz edilmektedir. Dördüncü başlık içerisinde ortaya konması amaçlanan ana çıktı; çeşitli yönleri ve amaçlarıyla birbirlerinden ayrılan iki ülkenin örgütlenişi, işleyişi ve çalışması açısından farklılıklar gösteren gizli servislerinin dönemin Orta Doğu coğrafyasında hakim ülke olarak anılan Mısır'daki faaliyetlerinin çalışma stillerindeki farklılıkları ortaya koymak olmuştur.

Çalışma Türkçe literatüre doğası gereği gizli tasniflenen istihbarat çalışmalarını kazandırmayı amaçlamıştır. Bunun yanı sıra Nasır liderliği altında Mısır politığının uluslararası ilişkiler ve istihbarat disiplinleri perspektifinde sunulmasıyla önem arz etmektedir. Yapısı gereği dezenformasyona uğramış bilgilerin yadsınamaz çoğunlukla var olduğu istihbarat araştırmaları içerisinde çalışmada, bu bilgi manipülasyonundan kaçınabilmek amacıyla; ABD Bilgi Erişim Yasası uyarınca gizliliği kaldırılmış istihbarat raporlarının yayınlandığı 'Central Intelligence Agency – Freedom of Information Act' sitesinden önemli ölçüde yararlanılmıştır. Birinci dereceden kaynak olarak nitelendirilebilecek bu bilgi havuzunun yanı sıra çalışma içerisinde bahse konu mevzular gerek Nasır'ın kendi kaleme aldığı eserlerden gerekse dönemin ABD, İngiltere ve İsraili üst düzey yöneticilerinin hatıralarını ve biyografilerini kaleme alarak dönem olaylarına ışık tuttıkları yazınlardan yararlanılarak aktarılmıştır. Orta Doğu coğrafyası üzerine akademik çalışmalar yürüten önemli tarihçilerin eserleri incelenmiş, İskenderiye Kütüphanesi'nin kaynaklarının açık erişim biçiminde sunulduğu internet sitesinden gerekli rapor incelemeleri düsturuyla yararlanılmıştır. Dönem içerisindeki MOSSAD faaliyetleri araştırılırken genel manada, İsrail gizli servisi hakkında yazılmış olan istihbarat tarihi konulu eserler incelenmiştir. Bu incelemelerin yanı sıra MOSSAD gizli servisinin resmi internet sitesinde yer alan bazı bölümlerden yararlanılmış; Yahudi tarihi üzerine çeşitli araştırmalarda bulunmakla görevli 'Jewish Virtual Library' isimli çevrimiçi ansiklopediden birinci dereceden kaynak olması doğrultusunda faydalanılmıştır. Bütün bunların yanı sıra tezin genel kapsamında konu ile ilişkilendirilebilecek makale çalışmaları, yüksek lisans ve doktora tezlerinden bilgi tasnifi gerçekleştirilmiştir. Dönem içerisinde yaşanan olayların kamuoyu yansımalarını sağlıklı biçimde değerlendirebilmek adına ABD ve İsrail menşei geçmişi köklü gazetelerde yer alan bazı haberlere de çalışma içerisinde

yer verilmiştir.

İstihbarat tarihi çalışmalarına özgün bir katkı sunmayı hedefleyen çalışma aynı zamanda günümüzde süregelen bölgesel istikrarsızlıkların kökenlerini ve vekalet savaşlarının görünmeyen arka planlarını kavramak için bir çerçeve çizmeyi amaçlamıştır. İlgili tarih aralığı esnasında Mısır üzerinde yürütülen istihbarat faaliyetleri aracılığıyla gizli diplomasi, propaganda ve örtülü operasyonlar gibi araçların bir ülke üzerinde ne gibi derin etkileri olabileceğini saptamayı hedefleyen çalışma, tarihsel revizyonizm perspektifinde önemli bir boşluğu doldurmayı da kendisine hedef belirlemiştir.

2. İSTİHBARAT KAVRAMI

İstihbarat çalışmaları alanında 1970’li yıllardan önce dünya literatürü incelendiğinde akademik yazınların sayısının genel manada düşük olduğu gözlemlenmektedir. Doğası gereği gizli çalışmaların örgütlendiği istihbarat disiplini içerisinde gizli faaliyetlerin ‘yetkili hükümetler’ tarafından bile fazla sorgulanmadığı istihbarat faaliyetleri, bir devlet açısından ulusal veya uluslararası politika yapımında en etkili faktörlerden birisi durumundadır. İstihbarat servislerinin gerçek dünyadaki etkisini ortaya koyabilmek açısından kritik bir yere sahip istihbarat çalışmaları; kaynak güvenilirliği, eksikliği ve gizliliği gibi engellere sahip bir çalışma alanı durumundadır (Milli İstihbarat Akademisi, 2025, s. 13-14).

İstihbarat, görünen ardında görünmeyen; var olduğu bilinen lakin var olduğunun resmi olarak bilinmemesi gereken bir araç olarak çeşitli alanlarda ve meşru veya gayrimeşru biçimlerde devletlerin önemli ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla edinilmesi gereken önemli bir yetenek olarak öne çıkmaktadır (Andrew, 2004, s. 172). Bu direktifler göz önünde bulundurularak çalışma kapsamında istihbarat disiplini ile alakalı, çalışmanın diğer bölümlerinde ortaya konan olay, ilişki ve çerçevenin daha iyi anlaşılabilmesi bakımından bu bölüm içerisinde istihbarat kavramı çeşitli perspektiflerden aktarılmaya ve analiz edilmeye çalışılacaktır.

2.1. İstihbarata Dair Temel Kavramlar

İstihbarat kavramı genel olarak değerlendirildiğinde ‘kendi başına soyut ve bağımsız bir olgu’ olarak değil; birçok başka kavram ile iç içe geçmiş ve bu kavramlarla etkileşimi sayesinde kendi formunu oluşturmuş bir pratik olarak doğal biçimde olduğu göz önüne çıkmaktadır. Hem teorik hem de pratik düzlemde değerlendirildiğinde bu kavramlarla yoğun bir ilişki içerisinde olan istihbarat disiplini hakkında doğru bir analizde bulunabilmenin, istihbaratın etkileşim içerisinde bulunduğu kavramları doğru biçimde algılayabilmek aracılığıyla gerçekleştirebileceği tespitinde bulunulmuştur. İstihbaratı yalnızca teknik bir süreç veya araçsal bir faaliyet olarak görmekten daha çok bilimsel bir disiplin biçiminde inceleyebilme imkanı, istihbarat formunu şekillendiren kavramlarla birlikte bu disiplinin gelişimi ve etkileşimini ortaya koymaktan geçmektedir. Bu değerlendirmeler sonucunda çalışma öncelikli olarak bu anlam zeminin hazırlamayı hedeflemektedir.

2.1.1. İstihbarat

İngilizce karşılığı “Intelligence” olan istihbarat kelimesi, ‘akıl’ ve ‘zeka’ anlamlarına gelmektedir. Arapça olarak “Haber” sözcüğünün kökünden türeyen istihbarat kelimesi, ‘istihbar’ kelimesinin çoğulu anlamındadır (Özdağ, 2011, s. 34).

Tanım olarak istihbarat, Milli İstihbarat Teşkilatı (MİT) resmi sitesinde yer alan ‘İstihbarat Sözlüğü’ bölümünde, “Politika yapıcılarının ve ilgili devlet kuruluşlarının milli güvenlik ve menfaatlere ilişkin konularda doğru kararları verebilmek için ihtiyaç duydukları takip veya düşman tarafından korunan haber, bilgi ve tecrübeleri esas alan; bunların gizli toplama, işleme, analiz ve değerlendirme işleminden geçirilmesiyle üretilen, ilgili olduğu konuda karar vericiler için yeni bir anlayış geliştiren nihai ürün ve bu ürünü ortaya çıkaran faaliyet (Milli İstihbarat Teşkilatı, 2024)” olarak tanımlanmaktadır.

İstihbarat ve istihbarat faaliyetleri, diplomasi veya savaş durumlarında devlet yönetiminin hayati bir aracı olarak erken dönemlerde ortaya çıkmıştır (Fidan, 1999, s. 7). Bir insanın istihbari bilgi elde etme ihtiyacı ilk olarak kendi biyolojik kökeni ile ilişkilidir. İnsanlık doğaya adapte bir form haline gelebilmek ve soyunu hayatta tutabilmek amaçlarıyla kendisine yönelik potansiyel tehditleri önceden algılayabileceği yöntemleri var olduğu ilk günden bugüne değin geliştirmeye çabalamıştır (Darıcılı, 2023, s. 1). Çeşitli kayıtlar ve arkeolojik araştırmalar sonucu elde edilen bulgular istihbaratın, krallıkların ve imparatorlukların ortaya çıktığı dönemlerde önemli bir mesele olduğunu ve aynı zamanda yönetim içerisindeki nüfuz mücadelesinde var olan rekabette önemli bir rol oynadığını ortaya koymaktadır (Kahana ve Suawed, 2020, s. 33).

MÖ. 6. yüzyılda yazılan ve insanlık tarihinin en eski ‘strateji eseri’ olarak kabul edilen ‘Savaş Sanatı’ yazınının sekizinci bölümünde Sun Tzu; “Bir orduda tesis edilecek ilişkilerin en yakın olanı, casuslarla olanıdır. Hiç kimseye daha cömert davranılmamalı, hiçbir işte gizliliğe bu işten daha büyük önem verilmemelidir (Tzu, 2020, s. 60)” ifadesiyle savaş halinde bulunan bir ulusta istihbaratın ne denli önemli bir mefhum olduğuna dikkat çekmektedir. Antik medeniyetlerin yazılı kaynaklarında da istihbarat hakkında düşünüldüğüne dair bazı deliller mevcuttur. Eski Ahit’te ‘Musa’ ve ‘Yuşa’nın, ajanlarını Filistin topraklarına gönderip ülkenin, olası bir istilada ‘kendilerine karşı yapılacak savunma hali’ hakkında detaylı bir analiz

gerçekleştirmelerini emretmesi (Kahana ve Suawed, 2020, s. 33) istihbaratın ilk kullanım biçimlerine örnek teşkil etmektedir.

Bir bakıma istihbarat, var olduğu günden bugüne değin savaş zamanlarının en önemli aracı olarak nitelendirilmiştir. İstihbarat bu zamanların yanı sıra barış zamanları içerisinde de sürekli aktif olmak zorunda olan bir oyun alanı olarak tanımlanmıştır. Bu durum aslında savaşın, savaş olmadığı zamanlarda da ‘kesintisiz’ bir biçimde devam ettiğinin göstergesidir (Kaynak ve Mete, 2007, s. 75).

2.1.2. Güvenlik

Güvenlik sözcüğü, İngilizcede kelime olarak ‘tasasız, kedersiz’ anlamlarına gelen Latince “Securitas” kelimesinden türemiştir (Kardaş, 2014, s. 338). Güvenlik kavramının tanımında uzlaşılmış tek bir açıklama bulunmamaktadır. Çeşitli tanımlamalardan yola çıkarak söylenebilir ki; “Tehlike halinden ve çeşitli korkulardan uzak bir biçimde yaşayabilme hali” güvenlik durumunun ortada olduğunun aktarılmasıdır. Güvenlik, kendisi ile ilişkilendirilen ve anlamsal işlevleri yerine getiren sözcüklerin bir araya gelmesiyle açıklanmaktadır. Emniyet, korku yoksunluğu, kesinlik ve barış terimleri, güvenlik kavramını inşa eden terimlerdir (Hamilton, 2013, s. 137).

İhtiyaçlar hiyerarşisi açısından bir devlet ve benzeri bir otorite düşünüldüğünde; herkesin herkes ile savaştığı daimi bir savaş hali, devletin varlığını sürdürme gerekliliğine en büyük zararı verecek ve toplum içerisinde bitmek bilmeyen bir güvensizlik ortamı oluşturacaktır (Hobbes, 2020, s. 99). Oluşması potansiyel bu olumsuz ortam ışığında bir ulusun varlığını sürdürebilmesinin imkanı olmadığından dolayı meşru otorite, kanunlar ve yasalar aracılığıyla kendi ‘güvenli ortamını’ oluşturmak adına tek yetkili mercii durumuna gelmiştir. Güvenli bir ortam oluşturma adına yapılan bu çalışmalar “Güvenlik Tedbiri” olarak nitelendirilmektedir. Güvenlik tedbirleri ise “Bazı suçluların tehlike haline karşı toplumun menfaati gereği alınan bir önlem” olarak tanımlanmaktadır (Artuk, 2008, s. 462). Nihayetinde meşru bir otorite, sert çıkar çatışmalarını ancak zor yoluyla çözüme kavuşturabilir. Bu nedenle kuralların uygulanması ve toplumsal yaşamın düzenlenmesi, devletin geleneksel görevleri arasındadır (Newton ve van Deth, 2014, s. 337).

Bu bağlamda, toplum huzur ve rahatlığını çeşitli suçlardan ötürü bozmaya çalışan veya bozan yerli/yabancı şahıslara yönelik alınan güvenlik tedbirleri, “Ulusal

Güvenlik” kavramını şekillendirmek üzere gerçekleşmektedir. Ulusal güvenlik; var olan ulusal gücün, ulus çıkarlarına yönelik risk ve tehditleri bertaraf etmek üzere belli amaçlarla ve belli hedeflere yöneltilmesidir (Solmaztürk, 2020, s. 95). İnsani güvenlik, ulusların güvenlik ihtiyaçlarını sağladıklarından itibaren uluslararası bağlamda insanların korku, yoksulluk ve aşağılanmadan uzak olmasıyla ilgili çok boyutlu bir kavram olarak aktarılmaktadır (UNDP, 2024, s. 153). Devletlerin meşru otoritelerinin imkanları aracılığıyla güvenlik istikrarını toplumsal yaşam içerisinde sağlayabilmesi, dünya üzerinde yaşayan her insanın ulaşabilmesi gereken doğal bir hak biçimindedir.

2.1.3. Ajan

Ajan, ilgili çalışma biriminde görevlendirilen ve hedefine yönelik olarak ülkesi adına istihbari operasyonel faaliyet yürüten kimse (CIA FOIA, 2024) olarak tanımlanmaktadır. Nitelikli bir eğitim geçmişi, birden fazla dil bilme ve bu dilleri akıcı bir şekilde kullanabilme, bilimsel çalışma geçmişi ve geliştirilen çeşitli karakteristik beceriler; bir ajan adayının ilgili istihbarat teşkilatı tarafından işe alınmasında önemli rol oynayan yetkinlikler arasında gösterilmektedir (Wippl, 2012, s. 596). Bir istihbarat teşkilatı mensubu olan ajan; gizlilik bilinci yüksek, disiplinli, analitik düşünme yeteneğine sahip, detaycı, yüksek duygusal zeka sahibi, psikolojik olarak dayanıklı, entelektüel seviyesi yüksek ve ülkesine aşırı derece aidiyet hisseden (Johnson, 2007, s. 8) kimse olmak zorundadır.

Dünyanın en etkili gizli servislerinden biri olan MOSSAD, ajan yetiştirirken kendi ülkesinin değerlerini ‘mistik bir felsefe’ olarak yetiştirdiği ajanın zihnine yerleştirmektedir. Ajan aslında ajan olmadan önce, doğum anından itibaren aldığı eğitimle fanatik bir ‘Siyonizm’ militanı biçimine gelmiştir. MOSSAD eğitimiyle kolayca kutsal amaçlarına kilitlenir. Bir insanın görevine mistik bir yücelik değeri atfederek çalışması, gizli ve tehlikeli eylemlere hazırlanması, ona benzersiz bir güç kazandırmaktadır (Kaynak ve Mete, 2007, s. 85). MOSSAD’ın ajan yetiştirmek üzerine çabaları bir nevi “Faşizm” ideolojisi özellikleriyle benzerlik göstermektedir. Faşizm, kendisini bir ‘vatan dini’ olarak lanse eden aşırı sağ eğilimli bir siyasi düşünce biçimidir. Faşist düstur kökenini oluşturmak için kullandığı her kavramda aynı kutsal dinlerdeki gibi ağır bir sembolizm, dil ve teslimiyet içermektedir. ‘Mussolini’ ve ‘Gentile’ bu durumu ‘Faşizm Doktrini’nde; “Faşist devlet, ruhun ruhudur” diyerek tanımlamaktadır. ‘Hitler’ de ‘Kavgam’ adlı eserinde aynı durumu “Bir ırkın yaşamı;

mantıksal olarak ortaya konmuş tezlerden ötürü devam etmez, açıklanamayacak mistik bir sentezin, ruhun bir etkinliğinin sonucu olarak devam eder (Neocleous, 2018, s. 54)” olarak açıklamaktadır. Denebilir ki iyi bir ajan, kendi ülkesinin çıkarları doğrultusunda kendi var oluşunu sadece ‘ulusu’ olarak sınırlandıran kişidir. Çünkü; Bauman’ın bakış açısıyla aktarılacak olursa, ‘ulusal kimlik’ kavramı diğer kimlik sınıflandırmalarının hiçbirine benzememektedir. Sınırı kesin hatlarla çizilmiş bir toprak parçası içerisinde ulusal kimlik, yalnızca kesin ittifak ve sadakat bağları birbirlerine sıkı bir biçimde bağlandığında gerçekleştirilebilir olduğundan dolayı değerli ve çok güçlüdür (Bauman, 2017, s. 32).

2.1.4. Aktivizm

Aktivizm, politik veya toplumsal yapı üzerinde bir değişim oluşturmak amacıyla yapılan bilinçli eylemler (Smith ve Ferguson, 2001, s. 292) olarak tanımlanmaktadır. Aktivizmin kelime dağarcığının ardında bir ‘hareket’ olduğu için aktivizmin birden fazla stratejisi, biçimi ve tekniği vardır (Schwedler ve Harris, 2016, s. 4). Aynı zamanda toplumsal yaşam içerisinde her alanda aktivist bir hareket örgütleyebilmek mümkündür.

Günümüzde dünya dijital bir devrim geçirmiş bulunmaktadır. Sosyal medya başta olmak üzere yeni teknolojik araçlar günümüz aktivizm sahasını revizyonist bir değişime maruz bırakmıştır. Dünyanın dört bir yanındaki insanlar, sosyal ve siyasi değişim mücadelesinde dijital teknolojilerin, bilgisayarların ve diğer internet özellikli cihazların genişleyen kullanımının giderek daha fazla farkına varmaya başlamış (Sivitanides ve Shah, 2011, s. 1) ve doğal bir ilerleyiş içerisinde yeni bir alan oluşmuştur. ‘Dijital Aktivizm’ olarak tanımlanan bu alan; sosyal medyanın bireylere sunduğu yeni bir kimlik oluşturabilme etkisi ve sınırları çok kısa zaman dilimleri içerisinde aşip geniş kitlelere fikir empoze edebilme kapasitesi ele alındığında, geleneksel iletişim yöntemlerinden daha yaygın ve etkin bir saha olarak değerlendirilmektedir (Tuna ve Türkölmez, 2023, s. 211). Öyle ki aktivizm sahalarının dijital dönüşümü, istihbarat çalışmalarının şeklini de değiştirmeye başlamıştır. Örneğin; ‘Soğuk Savaş’ yılları esnasında Amerika Birleşik Devletleri (ABD)’nin istihbarat faaliyetlerini gerçekleştirebilmek üzere elde etmek zorunda olduğu istihbari bilgilerin %80’i gizli, %20’si açık kaynaklardan elde edilebilecek durumdaki bilgilerden oluşurken, Soğuk Savaş sonrası dünyada bu durum tam tersine bir

dönüşüm geçirmiş (Taban ve Aydilek, 2022, s. 40) ve istihbarat teşkilatları için araştırma sahaları dijitalleşmenin sağladığı değişimler tarafından yenilenmiştir.

2.1.5. Algı Yönetimi

Algı yönetimi, hedef kitlenin davranışlarını ve düşüncelerini çeşitli bilgi manipülasyonları, yanlış hedef göstermeler, komplolar ve sansürler aracılığıyla yönlendirme çalışmalarıdır. Algı yönetimi kavramı ilk defa ABD ordusu tarafından tanımlanan bir terim olarak karşımıza çıkmıştır ve gizli bilgi savaşlarının bir yönü için önemli bir kamuflaj işlevi görmektedir. Algı yönetimi çalışmalarındaki asıl gaye, algılayan bireylerin zihinlerindeki bilginin manipülasyon teknikleri aracılığıyla yanlış yönlendirilmesidir (Tutar, 2023, s. 272).

Başarılı ve amacına ulaşmış bir algı yönetimi çalışması için ulusal gücün tüm unsurlarının senkronizasyonunu gerekmektedir. Bu senkronizasyonun varlığı sonrasında algı yönetimi çalışmalarının uzun vadeli doğası gereği, etkili bir çıktının ortaya çıkabilmesi için sabırlı olunması gerekmektedir. Algı yönetimi çalışmaları nesiller sürebilecek bir görevdir (Martemucci, 2007, s. 70) ve yürütücü ülkenin çıkarları doğrultusunda ileri görüşlü bir planla ortaya konulması gerekmektedir. Bir algı yönetimi çalışması tasarlanırken ilk adım stratejik bir hedef belirlemek olmalıdır. Hedef/hedefler belirlendikten sonra hedefin araştırılması ve iyice tanınması elzem bir gerekliliktir. Çalışmanın amacı doğrultusunda ilgili hedef/hedeflerin kültürü, inançları ve tarihi hakkında net ve doğru bir anlayışa sahip olunmalıdır. Algı yönetimi planlayıcıları tüm hedeflere aynı şekilde davranmayacak kadar ihtiyatlı olmalıdır. Farklı kültürler farklı durumlara farklı tepkiler verme potansiyeli taşımaktadırlar. Bunlara ek olarak başarılı bir algı yönetimi çalışması için planlayıcının, hedefin referans çerçevesinin farkında olması gerekmektedir. Örneğin, üst düzey yöneticiler genellikle fikirlerini değiştirmekte yavaş davranma eğilimi gösterirken, kendi kişisel gözlem ve tecrübelerine daha fazla önem vermektedirler (Callamari ve Reveron, 2003, s. 2). Planlayıcıların bir algı yönetimi çalışması içerisinde bütün şart ve imkanları ince ve detaycı biçimde analiz edip bir süzgeçten geçirmeleri, çalışmalarının başarılı olabilmesinin ön koşulu durumundadır.

Etkin bir algı yönetimi çalışması olarak ‘Central Intelligence Agency (CIA)’nin ‘Irak Savaşı’ esnasında gerçekleştirdiği faaliyetler gösterilebilmektedir: ‘CIA, ABD menşeli halkla ilişkiler firması olan ‘Rendon Grup’ ile ortaklaşa yürüttüğü çalışmada;

ABD ordusunun Iraklı asilere karşı yürüttüğü mücadeleyi ‘terörle mücadele’, Saddam Hüseyin’in isyankar kısım ile yürüttüğü mücadeleyi ise ‘vahşi bir diktatörün eylemleri’ şeklinde yaymaya çabalamıştır. Algılama yöneticileri “Biz Saddam karşısında olan Iraklılara ve Kürtlere televizyon istasyonları kurarak yardım ediyoruz. Televizyondan Saddam karşıtı propaganda yapmak için buradayız” şeklinde sloganlar aracılığıyla Irak halkını ABD’nin yanına çekmeye çalışmışlar ve bu çalışmalar sonucunda da başarılı olmuşlardır (Özsalmanlı ve Pank, 2013, s. 59).’

2.1.6. Espiyonaj / Kontrespiyonaj

Espiyonaj; ulusal savunma ile ilişkili olabilecek bilgileri, bu bilgilerin ilgili ulusun yararına kullanılabileceğine inanma niyeti veya nedeni ile elde etme, teslim etme, iletme, haberleşme veya alma eylemi (Goldman, 2006, s. 49) olarak tanımlanmaktadır. Espiyonaj faaliyetleri gizli, yarı açık ve açık kaynaklardan elde edilen bilgilerle gerçekleştirilen gizli, aktif ve planlı (Milli İstihbarat Teşkilatı, 2024) bir haber toplama faaliyetidir. Bir istihbarat teşkilatının ana görevi espiyonaj faaliyeti yürütmektir. Espiyonaj faaliyetleri tek bir bileşenle gerçekleşen faaliyetler değildir. Politika yapıcılar, çevrelerindeki dünya hakkında bilgilendirmek için tasarlanmış daha geniş bir dizi faaliyetin parçası konumundadır. Bu faaliyetler toplu olarak istihbarat çarkı olarak adlandırılmaktadır. Başarılı bir istihbarat tahmini, istihbarat çarkının tüm yönlerinin etkin bir şekilde işlenmesini ve her bir parçasının verimli bir şekilde etkileşime girmesini gerektirmektedir (Hastedt, 2003, s. 53).

“İstihbarat Çarkı (Intelligence Cycle)”, bir istihbarat operasyonunun hayata geçirilmesinde izlenecek olan faaliyetlerin hangi aşamalardan geçmesi gerektiğini anlatan kavramsal modelin adıdır. Bu döngünün aşamalarını sırasıyla, ‘Planlama ve Yönetim’, ‘Toplama’, ‘İşleme Değerlendirme’, ‘Analiz’ ve ‘Dağıtım’ işlemleri oluşturmaktadır. Bahsedilen işlemlerin sırayla nizamlı bir biçimde gerçekleştirilmesi, bir istihbarat operasyonunun akışının bozulmaması anlamına geldiğinden önem taşımaktadır. Bütün bu işlemlerin yanı sıra bir ülkede birden fazla istihbarat organizasyonu olabileceğinden ötürü bu döngünün gereklilikleri hayata geçirilirken bu kurumlar arasında faaliyet alanları içerisinde bir ‘koordinasyon’ sağlanamazsa, organizasyonlar bir diğerlerinin faaliyetlerini istemeden de olsa engellemek durumunda kalabilmektedirler. Bu durumda kurumlar arası sağlıklı bir iletişim organize edebilmek, ana amaçları aynı olan istihbarat organizasyonlarının birbirlerinin

istihbarat döngülerine zarar vermemelerinin en temel şartı durumundadır (Akman, 2019, s. 33-34).

Kökeni espionaj faaliyetlerine dayanan fakat farklı bir perspektiften beslenen; casusluk, sabotaj veya terörizmle uğraşan karşı yabancı ülkelerin, örgütlerin veya bireylerin (CIA CDSE, 2024) oluşturduğu espionaj faaliyetlerini tespit ederek bunlara karşı koymak amacıyla yürütülen istihbarat faaliyetleri (Goldman, 2006, s. 23) kontrespiyonaj olarak adlandırılmaktadır. Ülke içerisinde olduğu belirlenen bir yabancı istihbarat teşkilatı faaliyeti, istihbarat faaliyetlerinin doğal yapısı gereği saldırı öncüleri olarak anlaşılmasından dolayı ortaya çıkacak olan potansiyel tehditlerin en önemli göstergesi durumundadır (Van Cleave, 2013, s. 60). Kontrespiyonaj kavramsal açıdan yabancı istihbari faaliyetlerin tümüne karşı koyma eylemidir. Devletlerin sahip olduğu her türlü bilginin korunması, ülke sırlarının muhafazası gibi ulusal bağlamda bir devletin güvenlik ihtiyaçlarına cevap olan faaliyetler ancak istihbarat teşkilatlanmaları içerisinde işlevsel olarak ‘iyi’ ve ‘başarılı’ bir biçimde çalışan kontrespiyonaj birimleri çalışmalarıyla mümkün olabilmektedir (Küçükyılmaz, 2019, s. 90).

2.1.7. Liyezon

Liyezon, iki veya daha fazla ülkenin istihbarat teşkilatları arasındaki çeşitli iş birlikleri ile başlayan, gerektiğinde ortak operasyon yürütmeye kadar varan iş birliği faaliyetlerini (Eymür, 2005, s. 212) tanımlayan kavramdır. Devletler istihbarat irtibatını bir diplomasi biçimi olarak gördükleri için bu çeşit tüm faaliyetlerin devlet kanalları aracılığıyla yürütülmesi gerekliliğine ‘politika’ bağlamında önem göstermektedirler (Warner, 2004, s. 81). Devletlerin uluslararası anlamda istihbarat iş birliklerine önem vermesinin yanı sıra istihbarat teşkilatlarının kontrespiyonaj birimlerinde görev alan uzmanlar; yabancı istihbarat teşkilatlarıyla irtibatı yüksek riskli, düşük kazanımlı ve potansiyel düşman bir servis tarafından verilebilecek zarara değmeyecek bir çalışma birliği olarak tanımlamaktadırlar (Moe, 2015, s. 117). Lakin CIA ‘10 Temmuz 1950’ tarihinde yayınladığı raporda Liyezon faaliyetlerinden “İnsan gücü israfından kaçınılması açısından...” ve bu faaliyetleri gerçekleştirecek olan memurlardan “Bu ofislerin irtibat görevlilerinin birbirlerinden bağımsız olarak ve birbirlerinin işlemlerinden habersiz olarak çalışacak olmaları... (CIA FOIA, 1950)” ifadeleriyle bahsederek, teşkilatının büyük fayda göreceğine dikkat çekmektedir.

İstihbarat teşkilatlarının Liyezon çalışmalarına örnek olarak; 1977 yılında İsrail'in teşvikleriyle kurulan; üyeleri Avrupa Birliği ülkeleri, Kanada, Norveç, İsviçre, ABD, İsrail ve Güney Afrika'dan oluşan "Kilowatt Grubu (Uluslararası Karşıterör İstihbarat Ağı)" verilebilmektedir. Bu grubun ana amacı, kurulan çeşitli irtibat ağları aracılığıyla aşırı siyasi gruplar ve terör faaliyetleri hakkında üye ülkeler arasında serbest istihbarat akışını sağlamaktır (Kahana ve Suawed, 2020, s. 181). Grubun faaliyetlerine resmi bir biçimde devam edip etmediği kesin kaynaklar tarafından doğrulanabilir bir erişimde olmasa bile geçtiğimiz yıllarda çeşitli operasyonlar incelendiğinde üye ülkelerin istihbarat teşkilatlarının birbirleriyle yardımlaştığını yorumlamak mümkündür.

2.1.8. Persona Non Grata (İstenmeyen Adam)

Persona Non Grata, 'İstenmeyen Adam' anlamına gelen Latin kökenli bir kavramdır. Hukuki bir terim olarak Persona Non Grata; bir devletin yurt dışı temsilciliğinde görevli bir diplomatın çeşitli nedenlerden ötürü ülkeye girişinin yasaklanması veya ülkede halihazırda ikamet eden bir diplomatın kendisine, toprağında görev yaptığı devlet tarafından tanınan sürede ülkeyi terk etmesi istenen (NMAD, 2024) kişiyi tanımlamaktadır. Devletler bu isteklerini temellendirirken ilgili hedef diplomatın görev yaptığı yabancı ülke içerisinde espionaj faaliyeti yapması, görevinin tanımında yer almayan ve toprak sahibi ülkenin aleyhinde çalışmalara girişmesi gibi nedenleri kullanmaktadırlar (Milli İstihbarat Teşkilatı, 2024).

Diplomatik dokunulmazlık imkanını kullanarak hedef olarak belirlenen ülkeye istihbarat teşkilatı mensubunu sokmak, popüler ve sık kullanılan bir yöntemdir (Gözlügöl, 2013, s. 121) ancak Persona Non Grata doğru bir şekilde önlem mahiyetinde uygulandığında, diplomatik dokunulmazlığın potansiyel suistimalini engelleme etkin ve verimli bir şekline (Witiw, 1988, s. 345) dönüşebilme potansiyeline sahiptir.

CIA diplomatik dokunulmazlık imkanından tarih boyunca oldukça faydalanmıştır. Örneğin; CIA Bonn eski Şefi 'Henry Pleasants', ABD Dışişleri Bakanlığı tarafından yayınlanan '1963 Biyografi Elkitabında' ataşe olarak; 1954 yılında Guatemala harekatinin CIA için yöneten CIA Plan Şubesi eski Müdürü 'Frank Wisner' aynı biçimde ilgili ülkenin ABD elçiliğinde ataşe olarak gösterilmiştir. Guatemala'da bulunan ve '1961 ABD-Küba Çıkarması' olarak bilinen 'Domuzlar

Körfezi Çıkarması'nda görev alacak mültecilerin askeri eğitim gördüğü kampın idaresinde bulunan CIA görevlisi 'Robert Kendall Davis' elçilik ikinci katibi olarak sisteme işlenmiştir. Aynı şekilde Vietnam'da bir dönem CIA Şefliği görevi yürüten 'William Egan Colby' Vietnam'da bulunduğu süre zarfında resmi belgelerde elçilik birinci katibi olarak var olmuş; 1963 yılında Vietnam'daki görevi sona erdikten sonra ABD'ye geri dönmüş ve CIA'nın 'Uzak Doğu Bölümü'nün başında görevlendirilmiştir (Wise ve Ross, 1966, s. 62). Verdiğimiz örnekler 'başarılı diplomatik unsurdan faydalanma' faaliyetleri olarak göze çarpmaktadır. İçerisinde görevde bulundukları ülkeler ilgili şahıslara etkili bir Persona Non Grata uygulaması gerçekleştirememiş ve gerekli önlemi alamamışlardır.

Gerekli analizlerin yapıldığı ve sonuç alınan bir Persona Non Grata çalışmasına örnek olarak ise 2013 yılında 'The Federal Security Service (FSB)¹' faaliyeti gösterebilir. FSB, 'Ryan C. Fogle' isimli, diplomatik pasaporta sahip ve resmi belgelerde "Moskova'da görev yapan bir ABD diplomatı" olarak tanıtılan şahsı; bir Rus istihbarat görevlisini kendisine çalışmaya ikna etme çabalarından ötürü CIA ajanı olarak mimlemiş ve istenmeyen kişi olarak ilan etmiştir. FSB ilk olarak Fogle'ı gözaltına almış ve ilgili ABD yetkililerine teslim etmeden önce bir gece nezarete tutmuştur. Tutuklandığı esnada Fogle istenmeyen adam ilan edilmiş ve Rus yetkililerce hemen sınır dışı edilmesine karar verilmiştir. CIA ajanının üstünde bulunan yüklü miktarda para, teknik casusluk cihazları ve işe almaya çalıştığı Rus istihbaratçı hakkında yazılı bilgilerin bulunduğu dosya ve talimatların yanı sıra bir peruk ele geçirilmiştir (BBC, 2013). Bu başarılı Persona Non Grata operasyonunda Rusya, ulusal güvenliği için sorun oluşturabilecek potansiyel bir sızıntı ağının önüne geçmiştir.

2.2. Alanlarına Göre İstihbarat Çeşitleri

İstihbarat disiplini kapsamında gösterilen faaliyetlerin belirli alanlara göre sınıflandırılması, hem disiplinin kavramsal boyutta doğru bir biçimde ortaya konabilmesini hem de gizli servisler arasında dağılımı ve geçişi keskin, sert olan iş bölümlerinin ayrılmasını kolaylaştırmaktadır. Disiplinleri uyarınca ayrımları yapılan istihbarat çalışma alanlarının yalnızca teknik bir sınıflandırma gayesiyle değil ayrıca

---

¹ "FSB"; 'Rusya Federal Güvenlik Servisi'. 3 Nisan 1995 tarihinde 'Federal Karşı İstihbarat Servisi' yerine örgütlenmiş olup SSCB dönemindeki 'KGB' teşkilatının baş halefi konumundadır.

her alan içerisinde gereksinim duyulan farklı bilgi ihtiyaçlarına yönelik şekillenen farklı çalışma stillerine hakim olabilmek amacıyla da gerçekleştirildiği göz önünde tutulmalıdır. Bu doğrultuda söylenebilir ki, spesifik bir alana göre uyarlanan istihbarat çalışmaları bu derleme sonucunda kendi özgün çalışma biçimlerini doğal olarak oluşturacaktır.

2.2.1. Siyasi İstihbarat

Devletlerin ana aktörler olduğunun kabul edilmesiyle başlayan yeni uluslararası sistem içerisinde devletler arasında devam eden rekabet, bir devletin kendisine rakip veyahut tehdit olarak benimsediği başka bir devletin stratejik hamlelerini, henüz gerçekleştirmeden önce bilebilmeyi gerekli kılmıştır (Darıcılı, 2022, s. 3). İster diplomatik ister askeri amaçla olsun diğer güçlerle ilişkilerde akıllı, tutarlı ve amaca yönelik eylemler için herhangi bir devletin lideri, komşularının güçlü ve zayıf yönleri ile niyetleri hakkında doğru bilgiye sahip olmak zorundadır (Starr, 2018, s. 1). Bu gereklilikler karşısında devletler, doğası gereği istihbarat teşkilatlarını bilfiil aktif ve verimli bir şekilde kullanabilme yeteneklerini geliştirmek zorunda kalmışlardır.

Günümüz dünyasındaki her halk ve her ulus kendi kaderini tayin etme hakkına sahiptir (UN, 1981, s. 4). Bu hak devletlere, bir toprak parçası üzerinde ‘egemenlik’ sahibi olma gücünü elde ettirmiştir. Bu bağlamdan ötürü; hasım veya tehdit bir devletin, hedefinin iç ve dış siyasal mekanizmalarını yönlendirmek, provoke etmek ve çıkarları doğrultusunda değiştirmek maksadıyla istihbarat teşkilatları aracılığıyla müdahale etme çalışmaları, siyasi istihbarat faaliyetleri olarak (Girgin, 2003, s. 155) tanımlanmaktadır. Egemenlik normunun uluslararası barışı koruma açısından küresel hukuk kurallarıyla çerçevesinin çizilmesi, devletlerin birbirleri üzerine oluşturduğu veya oluşturmaya çalıştıkları etkilerin istihbarat alanıyla şekillenmesine sebebiyet vermiştir. Devletler yürütüldüğünde başarılı olan siyasi istihbarat çalışmaları aracılığıyla önemli çıkarlar ve fırsatlar elde etmektedirler. Bu sebeple devletlerin, hedefleri olan iktidarları etkileri altına alma gayesiyle birbirinden farklı araçları kullandıkları söylenebilmektedir (Goldstein ve Pevehouse, 2015, s. 215).

Siyasi istihbarat çalışmaları yürütülürken olması elzem olan ana şey sadece karşı devletten alınan önemli bir siyasal bilgi değildir. Siyasi istihbarat çalışmalarında asıl vurgu, bu elde edilen bilginin ilgilisi karşısında nasıl yorumlanacağı ve kullanılacağıdır. Bu bilginin önemli bir niteliğe dönüşecek bir biçimde işlenmesi ve

karar verici makamlara aktarılması, bilgiyi elde etmekten çok daha kritik bir konumdadır. Devletlerin ulusal/uluslararası hedefleri, ulusal siyasal ilişkileri, milli amaçları ve zaaf oluşturabilme potansiyeline sahip her türlü çalışma hedefleri, karşı bir devlet tarafından siyasi istihbarat olgusu haline dönüştürülebilecek birer malzeme durumundadır (Aköz, 2021, s. 52).

Siyasi istihbarat faaliyetlerinin bir ülke içerisinde yürütülmesinin en eski ve klasik yöntemi ‘misyoner’ örtüsünün kullanıldığı yöntemdir. Aynı zamanda bir ülke içerisinde kurulmuş yabancı vakıf, dernek ve sivil toplum kuruluşları aracılığıyla da bu faaliyetler sürdürülebilme imkanına sahiptir. Elçilik ve konsolosluklarda ataşe ve katip olarak görevlendirilen devlet memurlarının da yürütülecek bir siyasi istihbarat çalışmasında etkin şekilde rol oynayacakları öngörülmelidir (Karataş, 2017, s. 106). Bu bağlamda örtülü operasyonların, siyasi istihbarat çalışmalarında etkili yöntemler içerdiği söylenebilmektedir. Bu tür operasyonlarda gizli faaliyette bulunan ülkenin ifşa edilmeden, yabancı bir ülke üzerinde siyasi çıkarlarını optimize etmek amacıyla çeşitli yollarla çalışma yapması planlanmaktadır. Örtülü operasyonların ana hedefleri aşağıdaki maddelerle açıklanabilmektedir (Önder ve Kodaman, 2022, s. 57):

- Hedef ülkenin liderine ve ülkedeki kanaat önderlerine bir örtü yöntemiyle gizli bir biçimde yaklaşarak fikirlerini manipüle etmeye çabalamak,
- Hedef ülke içerisinde umut vadeden ve devlet sisteminde etkin pozisyonlara gelmesi kuvvetle muhtemel şahısları tespit edip, tahmin edilen pozisyonlara daha gelmeden etki ajanı olarak kullanabilmek maksadıyla bu kişileri bağlamak,
- Hedef ülke medyasının güçlerini ele geçirebilmek amacıyla gazeteci ve yorumcuları çeşitli yollarla desteklemek ve bu şahıslar sayesinde ülkede ‘Gri Propaganda²’ gerçekleştirmek,
- Hedef ülkenin güvenlik kurumları içerisinde örgütlenmek amacıyla bu pozisyonlarda çalışan devlet görevlilerini çeşitli yollarla etki alanı içerisine alabilmek,
- Hedef ülkenin ekonomi sistemi içerisinde denetlenebilirliği ortadan kaldırabilmek amacıyla bu kadroları yozlaştırmaya çabalamak.

---

² “Gri Propaganda”; kaynağı resmi olarak belli olmayan, doğru ve yanlış bilginin bir arada verildiği propaganda türüdür. Psikolojik savaşın en önemli unsurlarından birisini oluşturur. Bilgi bulanıklığı sağlanarak, bilginin kanıtlanabilirliğinin imkansız hale getirilmesi ana amaçtır.

Chomsky'ye göre kendi ülkesinin istihbarat teşkilatının yurt dışındaki ana amacı, siyasi amaçlar üzerine çıkar optimizasyonu gerçekleştirebilmek gayesiyle gizli ve genellikle demokratik normlarla eşleşmeyen (Chomsky, 2015, s. 215) birtakım faaliyetlerde bulunmaktadır. Bu tanım üzerine diyebiliriz ki siyasi istihbarat çalışmaları çoğunlukla hedef ülkenin egemenlik anlayışına yönelik önemli bir tehdit unsurudur. Bu anlamdan da çıkartılabilir ki savaş ve çatışmaların esas sebepleri siyasi amaçlar doğrultusunda gerçekleşmektedir. Bunun için gösterilecek olan gayretin niteliğini de bu amaca yönelik faaliyetler gösteren kurumlardaki çalışanların katma değerleri belirlemektedir (Colin, 2008, s. 10).

Siyasi istihbarat çalışmalarına örnek olarak CIA'nın '1978 İtalya Seçimleri'ne gerçekleştirdiği müdahale gösterilebilir: CIA 1978 yılındaki İtalya seçiminden kısa süre önce gerçekleştirdiği çalışmada, yapılacak olan seçimlerin sonucunda İtalya'da solcu bir adayın iktidara geleceğini raporlamış ve Mussolini'nin partisi başta olmak üzere ülkede bulunan Nazi iş birlikçisi diğer partilerin oy oranlarının artması için oy satın almış ve milyon dolarlara ulaşan masraflar yapmıştır. Yürüttüğü siyasi istihbarat çalışması içerisinde para unsurunun başarılı olamayacağını ilk faaliyetleri sonucunda analiz eden CIA farklı yollara başvurmaya çalışmıştır. İkinci yol olarak CIA şiddet yoluyla baskı oluşturma yönünde faaliyetler gerçekleştirmeye başlamıştır. CIA, 'Bologna Tren İstasyonu'nun bombalanması gibi terör eylemlerinin gerçekleştirilmesi için koordine çalışmalar yürütmüş; halkı korku ve panik psikolojisine sürükleyip, kendi istediği sonuca ulaşabilmek için hiçbir değeri önemsememiştir (Aköz, 2021, s. 55). Bu olay 26 Mayıs 1983 tarihli ve "Terrorism Review" başlıklı CIA raporunda; 'Roma'daki ABD Büyükelçiliği yetkililerine göre 1980 Bologna tren istasyonunun bombalanması olayına karıştığı gerekçesiyle aranan 'Pierluigi Pagliai', Ekim 1982'de yakalandığı Bolivya'da geniş çaplı narkotik faaliyetlerine karışmıştır (CIA FOIA, 1983, s. 11)' ifadeleriyle yer almaktadır. Bologna tren istasyonunun bombalanması suçlamalarıyla karşı karşıya olan aşırı sağ görüşlü Pagliai, Bolivya hükümeti tarafından İtalya'ya iade edilse bile sorgulanamadan hayatını kaybetmiş ve olayın ardındaki sır perdesi aralanamamıştır.

Özetle Siyasi istihbarat; bir ülkenin iç ve dış politikalarını şekillendirmesi, milli güvenliğini sağlaması ve ulusal/uluslararası çıkarlarını koruması bakımından önemli bir istihbarat gerçekleştirme biçimidir.

2.2.2. Askeri İstihbarat

Tarih boyunca kaybedilen savaşların büyük çoğunluğunun yenilgi sebebi, düşman hakkında bilgi eksikliğinin varlığı (Hughes-Wilson, 2023, s. 7) olarak değerlendirilmiştir. Askeri istihbarat, savaş öncesinde ve sırasında, bir askeri teşkilatlanmanın niteliklerini arttırabilecek önemli bir konuma sahiptir.

Askeri istihbarat, orduların ve savaşların var olmaya başladığı ilk günlerden bugüne değin var olmuştur. Bununla birlikte profesyonel askeri istihbarat teşkilatlanmalarının ortaya çıkışı ve yerine getirdikleri işlevlerin tanımları sürekli değişen gelişmelerdir (Finnegan, 1998, s. 3). Özellikle I. ve II. Dünya Savaşları içerisinde önemli değişimlere uğrayan askeri istihbarat, son formu içerisinde; hedef ülkenin askeri teşkilatlanması içerisindeki kuvvetin son durumu, silahlarının çeşitliliği ve miktarı, askerinin nitelik ve yetenekleri, komuta kademesindeki komutanların fikirleri, savunma sanayisinin son hali ve iş birliği içinde olduğu ülkelerle yapılan veyahut yapılması beklenen askeri anlaşmaların şekil ve koşulları hakkında bilgi edinebilmek (Girgin, 2003, s. 163) gayeleriyle yürütülen istihbari faaliyetler olarak tanımlanmaktadır.

Askeri istihbaratın özellikle savaşların aktif olarak devam ettiği ve ilgili devletlere yönelik tehditlerin arttığı yıllarda daha sık başvurulan bir yöntem olduğu söylenebilmektedir. Araştırma verilerine dayalı olarak hazırlanmış olan ‘Osmanlı Askeri İstihbarat Raporları’ içerisinde özellikle Osmanlı Devleti’ne yönelik isyancı hareketlerin ve savaş tehditlerinin artmış olduğu 1864-1914 yılları arasında yapılan raporlama sayılarının, dönemin eski raporlarına oranla bir hayli arttığı gözlemlenmektedir. İlgili raporların içeriği ise devletlerin, askeri istihbarat çalışmaları yürüttükleri devletleri nasıl belirlediklerine dair bizlere yol göstermektedir. Öyle ki üstte bahse konu olan raporlar içerisinde yer alan ülkeler hakkındaki bilgileri yüzdelik dilimlere vurduğumuzda Osmanlı Devleti’nin; Bulgaristan hakkında askeri istihbarat raporlarının %33, Rusya hakkındaki istihbarat raporlarının da %23’lük bir dilimde yer aldıkları görülmektedir (Yıldız, 2019, s. 93). 1864-1914 yılları arasında Osmanlı Devleti tarafından hazırlanan askeri istihbarat raporlarının yarısından fazlası oran yalnızca iki devlete odaklanarak ortaya çıkmıştır. Bu bulgu sonucu denebilir ki bir devlet; askeri istihbarat raporları hazırlarken ağırlıklı olarak yakın komşularını, en

fazla kara kuvvetine sahip komşularını ve kendisine potansiyel tehdit olarak gördüğü devletlerin kuvvetlerini araştırma eğilimi göstermektedir.

Diğer yandan askeri istihbaratın araştırmacı konumunda bulunan devlete dezenformasyona uğramış bilgi sağlaması muhtemel riskler arasında önem verilmesi elzem bir olgudur. Örneğin; araştırmacı ülkeye yönelik tehdit oluşturma kapsamında ilgili ülkenin topraklarına mayın yerleştirilmiştir. Hedef konumunda olan ülke bu mayınları etkisiz hale getirmiş, tehdidi önlemiş ve bu eylemin izini sürmeye başlamıştır. Yerleştirilen mayınların menşeinin İtalya olduğu görülmüştür. Bu bilgi ilgili ülkenin kamuoyuna sızmış ve halk tarafından İtalya; bir tehdit unsuru olarak görülmeye başlanmış, protestolar gerçekleştirilmiştir. Halbuki kullanılan bu silahın menşei, gerçekleştirilen bu eylemin menşei anlamına gelmemektedir. Eylem yapıcılar bu tür eylemler aracılığıyla hedefledikleri ülke içerisindeki teşkilatları ve halkı kasıtlı bir biçimde yanlış yönlendirmek ve ilgili devletler arasında bir gerginlik oluşturmak maksadıyla kullandıkları silahlarda menşei ülkeyi kasıtlı olarak yanlış yönlendirme yöntemini kullanmaktadırlar (Kaynak, 2016, s. 80). Öyle ki, Clausewitz'in "Savaş Üzerine" isimli kitabından Şahin ve Kıvıam'ın aktarmasına göre askeri istihbarat hakkında; "Savaşta alınan bilgilerin büyük bir kısmı çelişkili, daha büyük bir kısmı yanlış, çoğu ise oldukça şüphelidir" söylemi (Şahin ve Kıvıam, 2021, s. 271) bu tür bilgi elde edinimine çok dikkatli bir biçimde yaklaşılması gerekliliğini ortaya koymaktadır. Bu gerekliliğin hayata geçirilmesi de günümüzde, tarihte daha önce hiç olmadığı kadar insanlığa geniş imkanlar sunan teknolojik gelişmelerle ortadan kaldırılabilme potansiyeline sahiptir. Hatta Kaynak'a göre bu gelişmelerden ve savaş durumunun artık toprak savaşları üzerinden ilerlememesinden ötürü askeri istihbaratın ilk akla geldiği şekliyle önemini kaybetmesi konusu göz önünde bulundurulmalıdır. Askeri istihbaratın saf anlam olarak askeri hareketlere ve hazırlıklara yönelik gerçekleştirilme amacıyla bir tür olarak ortaya çıkması, bu kavramın günümüz dünyasındaki ana anlamını önemli bir derecede zedelemiştir. Geçmiş yıllarda bu ihtiyaçların çözümü çağımızda yerini teknolojik ilerlemeler doğrultusunda gelişen ve değişen yeni istihbarat çeşitlerine devretmiştir (Kaynak, 2016, s. 59).

Askeri istihbaratın çalışma alanı günümüzde terör faaliyetlerine karşın alınabilecek önlemlere doğru bir evrim geçirmiştir. Örneğin; Hollandalı, aşırı sağ görüşlere sahip bir aktivist olan 'Ronald van Der W.' isimli şahsın Hollanda'da bir eylem gerçekleştirmek amacıyla Polonya'nın Poznan kentinde kendisine silah temin

etme girişimi, ilgili sınır güvenlik birimleri ve askeri istihbarat teşkilatlanmalarının ortak çalışmalarıyla (Milli İstihbarat Akademisi, 2024, s. 58) önlenmiş ve şahıs hedeflerine yönelik imkanlara erişmeden tutuklanmış, etkisiz hale getirilmiştir.

Askeri istihbaratın güncel başka bir çalışma alanı olarak hedef ülkenin savunma sanayisi hakkında gizli bilgi elde edinme çalışmaları gösterilebilmektedir. Bir ülkenin savunma sanayisi, ilgili ülkenin ulusal/uluslararası güvenliğini sağlayabilme amacı doğrultusunda gerekli inovasyonların gerçekleştirilmeye çalışıldığı bir alan olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda devletler açısından ileri teknolojik imkanlara sahip olabilmek yüksek güvenlik manasına geldiği için önemli bir mefhumdur. Savunma sanayi, tehditlerin caydırılmasında ve gerekirse güç kullanılması durumunun mesajının verilmesinde devletlerin elini güçlendirebilecek bir yapıya haizdir. Aynı zamanda üretilen donanımı yüksek ve nitelikli teknolojik silahların başka ülkelere ihracının gerçekleştirilmesi ihtimali önemli bir ekonomik kaynağa zemin oluşturmak anlamına gelmektedir. Örneğin ABD ve İngiltere gibi küresel güç olan devletlerin savunma sanayilerinde ürettikleri donanımların tamamı, bu ülkelerin toplam üretimlerinin yaklaşık %10'u gibi önemli bir yüzdeye hitap etmektedir (Gök ve Akçacı, 2024, s. 52).

Söylenbilir ki askeri istihbarat, savaş ve çatışmanın insanlar arasında gerçekleşmeye başladığı yıllardan itibaren var olmuştur ve var olmaya devam edecektir. Lakin her dönemde gözlenebildiği gibi çalışmaları içerisindeki konu hacmi; imkanlar ve ihtiyaçlar değiştikçe değişim göstermiştir. Bu değişimin insanoğlu var olduğu sürece durmayacağı göz önünde bulundurulmalı, askeri istihbarat çalışmalarının saha alanı üzerine ileri görüşlü fikirler üretilmeli ve hayata geçirilmelidir.

2.2.3. Kültürel İstihbarat

Kültürel istihbarat, muhtemel bir bölgeye gerçekleştirilecek hareket öncesinde veya hareket esnasında o bölgede bulunan kültürün tanınması ve anlaşılması amacıyla toplanan kültürel bilginin tasnif edilmesi, değerlendirilmesi ve analiz edilmesi neticesinde elde edilen istihbari nitelikte çalışmaları ifade eden kavramdır (Wunderle, 2007, s. 59). Kültürel istihbarat çalışmaları dünyayı, istihbarat teşkilatlarının üzerlerinde çalıştıkları bölgelerdeki kişilerin gözünden ve onların algısından görebilme bilgisi olarak tanımlanmaktadır. Bu bilgi, operasyonel planlama

ve savaş esnasında ‘ayna görüntüsü’ ve ‘senaryo yazma’ eğilimlerini önemli ölçüde azaltma potansiyeli göstermektedir (Anderson ve Corps, 2004, s. 4).

İnsanların sahip oldukları kültürü tamamlayan unsurlar olan inançların, değerlerin, tutum ve davranışların içselleştirilmesi kabiliyeti olan kültürel istihbarat; bilginin, insanın ve onun doğasının anlaşılması ve kendisine yönelik kullanılabilmesi amacını taşımaktadır. Kültürel istihbarat kavramı özellikle ‘Soğuk Savaş’ dönemi sonrasında istihbarat ve çatışma algısının değişmesinden ötürü literatüre girmiş bir kavram olarak öne çıkmaktadır: Şöyle ki; Soğuk Savaş dönemi öncesinde ve sırasında ABD ve Rusya başta olmak üzere dünya üzerinde söz sahibi olmaya çalışan bütün ülkelerin istihbarat faaliyetlerinin ana noktası, rakip ülkelerin askeri kapasiteleri hakkında bilgi edinme odaklıdır. Lakin Soğuk Savaş sonrası dönemde ortaya çıkan yeni tehditler, barışın korunmasına yönelik alınan küresel önlemler ve yeni çıkar çatışmaları, devletlerin istihbarat çalışmalarındaki şekil değişikliğini (Özer, 2018, s. 111) doğal bir biçimde beraberinde doğurmuştur. Bu yeni çalışma stillerinin ortaya çıkışı sonrası ‘savaş olmadan da savaşta olabilmek gerekliliği’ istihbarat aracılığıyla devletlerin; hedef devletler gibi düşünebilme, hareket edebilmeyi öğrenme, potansiyel hedeflerine yönelik önceden tahminler yapabilme ve kültürel benimseme sayesinde zaaf noktaları belirleme gibi çalışmalar gerçekleştirmeye başlamalarına sebebiyet vermiştir.

İnsana ve insanın kültürünü anlamaya yönelik istihbarat çalışması gerçekleştirme şekillerinden bahseden ilk belge 1953 yılında ‘Amerikan Milli Güvenlik Kurulu’ tarafından hazırlanan ve yayınlanan rapordur. 1955 yılında ‘William O. Foss’ tarafından yayımlanan ‘Guides for Strategic Planning’ isimli yazıda kültürün istihbarat çalışmalarında yerinin önemli olduğuna dair fikir dile getirilmiş, hedef bir ülkenin yalnızca yönetim ve askeri kadrosu, bunların yeterlilikleri ve kapasiteleri hakkında istihbarat toplamının artık yetersiz olacağı söylenmiştir. Foss, istihbaratın insanların ve toplumların karakteristik özellikleri ve mizacı ile şekillenebilecek bir alan olarak değerlendirilmesi gerektiğini; ‘Fransızların huyunu, Almanların disiplin ruhunu, Slavların sabrını ve Anglo-Saksonların pragmatizm ve kararlılığını göz ardı eden istihbaratçıların büyük bir hata yapacağını’ analiz etmiştir (Kalelioğlu, 2023, s. 383).

Dünya üzerindeki çeşitli savaş alanları gözlemlendiğinde toplumların kültürel dokularının ve toplumsal değerler açısından önceliklerinin doğru bir biçimde analiz

edilememesinin sonuçlarına yönelik izlere rastlanmaktadır. Savunmanın veya saldırının daha rasyonel yöntemlerle yönetilebilmesi için (Dedemen, 2022, s. 104) istihbari faaliyet gerçekleştiren yapıların, hedef ülkeler hakkında bilgi edinmek ya da onların ihtiyaçlarını anlayabilmeleri elzem bir mesele haline dönüşmüştür. Aynı zamanda yerel halkla etkileşimde başarılı olabilmek için sahadaki istihbarat elemanları birkaç temel gerçeği, daha doğrusu ‘yapılması ve yapılmaması gerekenleri’ öğrenmekten daha fazlasını yapmak zorundadırlar. Eylemlerinin yerel halkın ve ülkenin toplumsal yapısının tümünün durumunu nasıl değiştirebileceğini - olumlu/olumsuz yönde- ve bunun sonucunda halkın bu eylemlere yönelik algılarının ve tepkilerinin ne olacağını anlamaları gerekmektedir. İstihbarat elemanları amaçları doğrultusunda başarılı olabilmek için gerçekleştirecekleri faaliyetleri planlayıp yürütürken, kültürün dört temel yönünü unutmamalıdır (USDA, 2014, s. 1-3):

- Kültür, insanların dünyayı nasıl gördüklerini etkiler.
- Kültür bütünseldir, ulusları birleştiricidir.
- Kültür öğrenilir ve paylaşılır.
- Kültür insanlar tarafından oluşturulur ve değiştirilebilir.

Bir bakıma istihbarat elemanları kültürel istihbarat aracılığıyla asimetrik bir hal alarak gitgide komplike bir hale gelen savaş ve çatışmaların hedefini ‘coğrafi haritadan’ daha ziyade ‘insan haritasına’ yöneltmeye çalışmaktadırlar (Özer, 2018, s. 115).

Kültürel istihbarat alanında dikkat çekici bir örnek olarak çalışmalarını aktarabileceğimiz isim ‘Arabistanlı Lawrence’ olarak bilinen İngiliz İstihbarat Subayı “Thomas Edward Lawrence”tır. Lawrence’ın Osmanlı Devleti’ne karşı Arapların ayaklanmasını örgütleyen çalışmalarında başarılı olabilmemesinin ana nedeni, kültürel istihbarat açısından kendisini yetkin bir donanım ile geliştirmiş olmasıdır. Öyle ki Lawrence’ın anılarını aktaran “Bilgelik Yedi Direği (Seven Pillars of Wisdom)” isimli kitapta Arapların algılarını, toplumsal yapısını, gelenek ve göreneklerini, dillerini, davranışlarını, inançlarını ve kültürel geçmişlerini en ince detayına kadar irdedeği ve benimsediği aktarılmaktadır. Lawrence’ın bu detaylı araştırması sonucunda sahada görev esnasında artık bir Arap gibi hareket edebildiği, düşünebildiği ve etkileşime girdiği insanlara sanki onlardan birisiymiş gibi yaklaşabildiği ve bu elde ettiği edinimler sayesinde hedefindeki kitleyi kolayca yönlendirebilme ve manipüle edebilme araçlarını efektif bir biçimde kullanabildiği gözlemlenmektedir. Arap

kültürünü çok iyi benimsemesi, analiz edebilmesi ve içselleştirebilmesi Lawrence'ı, kültürel istihbarat çalışmalarının araçlarını ve yol haritasını kullanarak başarılı bir sonuç alabilmeye iten en önemli faktörlerdir (Umunç, 2010, s. 3).

Günümüzde kültürel istihbarat faaliyetleri farklı ülkelerde, farklı biçimlerde ve hedefe ciddi tehditler oluşturabilme amacıyla terör örgütü çalışmalarında kendisini gösterebilmektedir. Örneğin terör örgütü PKK, Türkiye içerisinde istihbarat toplamak amacıyla belirlediği bazı lokasyonlarda midye tezgahı, CD satış sergisi, ayakkabı boyacılığı ve çay ocağı gibi istihbarat jargonunda 'kendisini devam ettiren nitelikte küçük hücreler' aracılığıyla istihbarat toplama çalışmaları yaparken; Avrupa'da PKK tarafından kullanılan bu yöntemin şeklinin kültürel farklılıklardan ötürü küçük büfeler ve restoranlar aracılığıyla gerçekleştirildiği tespit edilmiştir (Demir, 2015, s. 249).

Geleneksel savaş yöntemleri içerisinde klasikleşmiş bir yeri olan istihbarat, çatışmaların geçirdiği değişimden ve çatışmaların daha çok toplum merkezli bir hale gelmesinden ötürü çeşitli biçimlerde ve alanlarda karşımıza çıkmaktadır. Bu alanlardan birisi olan kültürel istihbarat yöntemleriyle hedef ülkelere yönelik kültürel değerleri ve normları içselleştirebilme çabaları başarılı bir biçimde yönetilebildiğinde ilgili istihbarat teşkilatına çeşitli avantajlar kazandırabilme potansiyeline sahiptir.

2.2.4. Ekonomik İstihbarat

Ekonomik istihbarat Potter'a göre; 'Politikayı birinci dereceden etkileyebilme kuvvetine sahip, ekonomi ile alakalandırılabilir; finansal, ticari, teknolojik ve özel hükümet bilgilerini içeren önemli verilerin rakip devletlere yönelik farklı çıkarlar doğrultusunda elde edilmesi ve bilgi toplayan devletin, ülkesinin ekonomik verimliliğini artırma doğrultusunda rekabet durumunda bu bilgiler ışığında bir fayda sağlayabilmesi (Potter, 1998, s. 23)' olarak tanımlanmaktadır. Ekonomik istihbarat, karar alıcı aktörlerin doğru bilgiler ışığında yönlendirilebilmesi amacıyla faydalı olma potansiyeli taşıyan bilginin taranması, işlenmesi ve ardından analiz edilmiş olan bilginin dağıtılması aşamalarından oluşan faaliyetler dizisi (İnan ve Doğan, 2018, s. 318) olarak gerçekleştirilmektedir.

Ekonomik istihbarat çalışmaları, ülkelerin istihbarat teşkilatları aracılığıyla gerçekleştirilebileceği gibi şirketler, firmalar aracılığıyla da gerçekleştirilebilmektedir. Bu alanda çalışmalar yürüten istihbarat teşkilatları veya firmalar, başka ülkeler ve firmalar üzerinde faaliyetlerine devam ederken öbür yandan paralel bir biçimde

kendilerini hedef gören ülkeler ve firmaların yapmaya çalıştıkları faaliyetlere de karşı koymak durumundadırlar (Miman, 2007, s. 151).

Devletler arasındaki ekonomik rekabetin küreselleşmesi başta yerel olmak üzere özellikle uluslararası pazarlarda çok daha fazla ve çeşitlilikte aktörün olduğu anlamına gelmektedir (Revel, 2010, s. 2). Bu durum içerisinde bulunduğumuz yüzyılda uluslararası ticarete stratejik bir önem kazandırmıştır. Bu bağlamda birbirleriyle ekonomik şartlar açısından sürekli rekabet içerisinde bulunan devletlerin, kamunun makroekonomik performansını korumak maksadıyla ülkeleri bünyesinde bulunan yerel şirketlerin güvenliklerini sağlamak ve potansiyellerini gerçekleştirmelerine yardımcı olmak amaçlarıyla ekonomik istihbarat çalışmaları yürütülmektedir (Altıntaş ve Asal, 2021, s. 109). Dünya ticaretinde dolaşan paranın yıllar ilerledikçe trilyonlarca doları aşması, ekonomik istihbarat çalışmalarının ne denli gerekli ve önemli çalışmalar olduğunu göstermektedir (Miman, 2007, s. 151).

Modern ekonomik istihbarat çalışmaları, CIA'nın dünya ekonomisi içerisindeki işleyişi algılamak ve devlete gerekli reaksiyonları aldirabilmek amacıyla Soğuk Savaş dönemi sırasında ekonomik istihbarat analizleri gerçekleştirmesiyle başlamıştır. CIA çalışmalarını ilerlettiği konuların sınıflandırılmasında her ülkeye eşit mesafede yaklaşmamış; ABD için bilgi alabilmenin gerekli olduğu ülkeler ve o ülkeler içerisindeki ekonomik faaliyetleri takip etmiştir. CIA özellikle Soğuk Savaş döneminde ideolojik rakipleri olan komünist ülkelerdeki tarım ve maden çalışmalarına yönelik önemli raporlar hazırlamış (Ernst, 1984, s. 326) ve bu tarz çalışmaların öncüsü olmuştur. Türkiye'nin gerçekleştirdiği ekonomik istihbarat faaliyetlerine örnek olarak 'Abank'ın özelleştirilmesi süreci verilebilmektedir: İlgili bankanın özelleştirilme kararı alması sonrasında Yunanistan menşeli 'Alpha Bank', Abank'ın hisselerine talip olmuştur. Başvuruyu değerlendirme sürecine alan BDDK, konu ile alakalı olarak Alpha Bank hakkında Milli İstihbarat Teşkilatı'ndan bilgi istemiştir. MİT, Yunan menşeli bankayı incelemesi esnasında bankanın o dönemki yönetimi içerisinde Yunan İstihbarat Teşkilatı'ndan emekli olmuş üst düzey eski bir yöneticinin varlığını tespit etmiştir. Gerekli bilgilerin BDDK ve banka yönetimine iletilmesi sonucunda bankanın Alpha Bank'a satışı engellenmiştir (Altıntaş ve Asal, 2021, s. 126).

Uluslararası politik rekabet içerisinde etkili bir devlet olabilmenin ana koşullarından birisi güçlü bir ekonomiye sahip olmaktır. Ekonomik istihbarat çalışmaları devletlerin bu gücü oluşturabilmelerine hizmet eden önemli faaliyetlerdir.

Aynı zamanda elde bulunan ekonomik durumun korunması ve refahın istikrarının sağlanabilmesi açısından da önlem ve korunma yöntemleri içeren ekonomik istihbarat çalışmaları, gelecek yıllarda da önemini eş değerde koruma potansiyelinde faaliyetlerdir.

2.3. İstihbarat Toplama Yöntemleri

İstihbarat toplama ve belirli avantajlar elde edebilmek amaçlarıyla stratejik değeri olan bilgileri önceden edinebilme yalnızca basit bir veri elde edinimi olarak değerlendirilmemelidir. Bu süreç aynı zamanda elde edinilmesi istenen bilginin niteliğine, kaynağına ve kullanım amacına göre çeşitli şekiller içerisinde girebilmektedir. Bu bağlamda bir devletin farklı alanlardaki ihtiyaçlara yönelik globalleşen dünyanın gereksinimlerini de bir araç olarak kullanarak hedeflerine yönelik nitelikli istihbarat toplama çalışmalarına girişmesi gerekmektedir. Bu kapsamda çağın gerekliliklerine ve istihbarat disiplininin doğasına uygun biçimde yürütülecek istihbarat toplama yöntemleri, ilgili amaca ve zamana uygun olarak birden fazla forma dönüşerek karşımızda bulunmaktadır.

2.3.1. İnsan Kaynaklı İstihbarat (HUMINT)

İnsanlık tarihinin bilinen en eski dönemlerinden bugüne değin büyüklüğünün bir önemi olmaksızın toplumsal her birliktelik içerisinde istihbarat meselesi var olmuştur. Dünyadaki gelişmelere bağlı biçimde istihbarat, basit şekilden karmaşık şekle doğru bir dönüşüm geçirmiştir. Kolektif güvenlik ve savunma ihtiyaçlarını gidermek maksadıyla ortaya çıkan istihbarat, çoğunlukla tarihteki en eski uğraşlardan birisi olarak tanımlanmaktadır (Kuzu, 2009, s. 11). İnsan unsuru üzerine inşa edilmiş olan istihbarat kavramında ilk ve en eski istihbarat toplama biçimi İnsan Kaynaklı İstihbarat (HUMINT) yöntemidir. Bu yöntem aynı zamanda diğer istihbarat toplama biçimlerine kıyasla ‘vazgeçilmez’ olan bir çalışma alanıdır (Baştürk, 2019, s. 42).

HUMINT, istihbarat faaliyeti yerine getirmek üzere eğitilmiş profesyonel gizli servis mensupları aracılığıyla; hedef alınan unsurların niyetleri, imkanları, donanımları, taktikleri ve stratejileri hakkında insan unsurunu devreye sokarak istihbari bilgi toplanmasını hedeflemektedir (Kavsıracı, 2020, s. 708). Stratejik manada HUMINT aracılığıyla elde edilen bilgiler, tüm teknik istihbarat operasyonlarının en temel aşamasını oluşturması bakımından çok değerlidir (Steele,

2010, s. 18). İnsan kaynaklı istihbarat çalışmalarında bilgiler genellikle sahadaki istihbarat personeli tarafından elde edildiği gibi casusluk yoluyla, diplomatik örtü çalışmalarıyla, angaje olmuş yerel nüfuslardan ve raporlardan da elde edilebilmektedir (Kuzu, 2009, s. 15). İstihbaratın doğası gereği çok yönlülüğü ancak kozmopolit insan unsurlarının tek bir çatı altında toplanabilmesiyle aşılabilmektedir. Bu karmaşık yapının ‘çeşitli ve özgün’ nitelikte istihbarat personeli aracılığıyla çözülmesi, hedeflenen HUMINT çalışmalarının sonuç getirmesinde önemli bir faktör durumundadır (Girgin, 2003, s. 424).

Diğer istihbarat toplama yöntemlerinin sınırlılıklarına nazaran HUMINT çalışmalarının içeriğinde tecrübeye dayalı olarak ‘insan zihninin arka planının görülmesi ve yorumlanması’ gibi inisiyatife açık çıktılar, bu çalışmaların çok yönlülüğünü ve getirilerini açıklamak açısından önemlidir. HUMINT, diğer kaynakların ulaşamayacağı bilgilere sızabilme eğilimi gösterme potansiyelinde bir çalışma alanıdır. Doğru bir biçimde planlanıp yerine başarı ile getirilecek her bir HUMINT çalışması, erişilmesi zor küçük parçaları anlamlı bir bütünle birleştirebilecek ve belirsiz durumları aydınlatabilecek bir araç konumundadır (Korkisch, 2010, s. 44).

HUMINT çalışmaları ve bu çalışmaların diplomatik yollar ve istihbarata karşı koyma faaliyetleriyle olan tarihsel birlikteliklerini açıklamak amacıyla ‘Nizamü’l-Mülk’ün 11. yüzyılda ‘Siyasetname’ eserinde belirttiği hususlar önem taşımaktadır: Nizamü’l-Mülk eserinde yabancı ülkelere gönderilen elçilerin ana görevlerinin haber ve mektup iletmekten daha çok geçtikleri coğrafyaların özelliklerini taktik etmeleri olması gerekliliğine vurgu yapmaktadır. Nizamü’l-Mülk’e göre elçiler gittikleri ülkelerde; olası bir sefer ve savaş sırasında hedef olacak olan ülkenin arazi özellikleri, ülkede bulunan asker sayısı, bu askerlerin potansiyel savaş kabiliyetleri, ülkedeki sarayın konumu, saray içerisindeki örgütlenmenin işleyişi, hükümdarın kişisel ve lider olarak özelliklerinin tespiti ve kurmaylarının liderlik vasıflarının değerlendirilmesi gibi bilgileri raporlama görevini yürütmelidirler. Diğer yandan ülkenin sınır bölgelerinde görev yapan memurların da ülkeye giriş yapan yabancı her bir kişinin taşımakta olduğu eşyanın mahiyeti ve ülkeye giriş amaçlarının tespitlerini gerçekleştirme görevlerini sürdürmesi gerektiğini savunmaktadır. Ülkeye giriş yapacak olan yabancı elçilerin de aynı zamanda sürekli bir devlet görevlisinin eşliği içerisinde topraklarda bulunmasının elzem olduğuna dikkat çekmektedir (Nizamü’l-

Mülk, 2009, s. 134). Nizamü'l-Mülk'ün aktardığı düşünceler doğrultusunda eklenebilir ki eski dönemlerde ajanlar, faaliyet gösterdikleri ülke içerisinde birincil kaynaklardan bilgi toplayabilme amacıyla yerel halkla temasa geçebilmektedirler. Ülkedeki ekonomik durum, sanayi ve ticaret alanlarındaki gelişmeler, halkın hükümete bakış açısı ve eğitim faaliyetleri hakkında halkın görüşleri doğrultusunda bilgi çıkarımı yapmayı amaçlamaktadırlar. Bir diğer yandan ülke içerisindeki zorluklar hakkında da halkın görüşlerine başvurma yolunu seçebilecek olan ajanlar bu yolla, çalışmalarını sürdürdükleri ülke içerisinde ülkeyi kendilerinden daha iyi tanıyan yerel yerleşimcilerin perspektifinden bir açıklık yakalayabilmeyi hedeflemektedirler (Sami, 2025, s. 25). Bu olasılıklara yönelik önlem alma çalışmaları, geçmişi yoğun faaliyetler olarak karşımıza çıkmaktadır. Örneğin; 11 Mart 1575 tarihli ve “İran’dan Gelecek Elçi ile Görüşmelerin Kayıt Altına Alınması, Elçinin Halkla Görüştürülmemesi” başlıklı Osmanlı Devleti istihbarat raporunda; ‘İran’dan ülkeye gelecek olan elçinin yanına eşlik etmesi üzerine işe yarar adamlar ve bu adamların başına da kalem ehli, tecrübeli birisinin konulması; İran elçisine hediye olarak herhangi bir şey verenler ve muhabbet gösterenlerin not edilmesi, İran elçisinin mümkün mertebe halkla görüştürülmemesi’ dönemin Van ve Erzurum Beylerbeyi’lerine emredilmiştir (Gurulkan vd., 2017, s. 131).

Bu açıdan görülmektedir ki; hangi çağ ve yüzyıl içerisinde olunursa olunsun yıllar geçtikçe değişen devlet ve toplum düzenleri bağlamında insana dayalı istihbarat toplama şekilleri farklı formlara dönüşse bile bu istihbarat toplama yöntemine duyulan ihtiyaç değişmeyecektir. Teknolojinin insanlığa büyük imkanlar sağladığı çağımızda insan unsurunun istihbarat toplama kaynakları ve araçları içerisindeki yeri en merkezi konum durumundadır.

2.3.2. Açık Kaynak İstihbaratı (OSINT)

Açık Kaynak İstihbaratı (OSINT), belirli istihbarat ihtiyaçlarını karşılamak maksadıyla açık kaynak bilgilerinin toplanması ve toplanan bu bilgilerin istihbarat üretimi maksadıyla istihbarat analizcisine doğru ve etkin bir biçimde sağlanabilmesi süreçlerinden oluşan istihbarat biçimi (Milli İstihbarat Teşkilatı, 2024) olarak tanımlanmaktadır. OSINT faaliyetleri için taranacak olan açık kaynak bilgileri; halkın erişimine açık, potansiyel istihbarat değerine sahip, güvenilir ve elde edilmesi için fazla gayret gerektirmeyecek, ulaşılması kolay bilgi çeşidi (CIA FOIA, 2000) olarak

aktarılmaktadır. OSINT faaliyetleri, çeşitli koşul farklılıklarından ötürü diğer istihbarat toplama biçimlerinden farklıdır (Bukatyi vd., 2023, s. 2):

- OSINT kamuya açık ve yasal olarak elde edilebilen bilgilere odaklanırken diğer istihbarat toplama biçimleri çoğunlukla gizli veya sınıflandırılmış kaynakları içermektedir.
- OSINT sosyal medya, haber makaleleri, kamu kayıtları ve hükümet raporları dahil olmak üzere çeşitli kaynakları kullanır. Buna karşılık diğer istihbarat toplama biçimleri belirli bir kaynak türüne odaklanmaktadır.
- OSINT genellikle büyük hacimli verilerden içgörü ve istihbarat elde etmek için doğal dil işleme ve makine öğrenimi gibi gelişmiş analitik tekniklerin kullanılmasını içerir. Diğer istihbarat toplama biçimleri daha çok insan analizine ve yorumuna dayanmaktadır.

OSINT oluşturma süreci öncelikle açık kaynakların niteliğine ve çeşitliliğine daha sonra kaynakların bulunduğu ortamın güvenilirliğine ve son olarak da açık kaynaklı veriyi istihbarata dönüştürme konusundaki son teknoloji ürünün teknik kabiliyetine ve bu ürünü kullanacak olan istihbarat analistinın kazanımlarına bağlıdır. Bu üç faktör kaynakların doğrulanması ve güvenilirliğinin değerlendirilme şeklini direkt bir biçimde etkilemekte ve aynı zamanda içeriğin doğruluğunun analiz şeklini de biçimlendirmektedir. Doğrulama, güvenilirlik ve gerçeklik değerlendirmeleri OSINT ürününün daha sonraki analizinde önemli bir rol oynamakta ve sonuç olarak karar alma mekanizmasını birinci dereceden etkilemektedir. Bu nedenle, kaynak doğrulama, güvenilirlik ve doğruluğa ilişkin mevcut zorlukların analizi aynı zamanda nihai OSINT ürünleri ve bunların çıktılarına ilişkin mevcut zorlukların da analizi olarak değerlendirilmelidir (Bordes Perez, 2023, s. 9).

OSINT kavramının literatürde kendisine aktif bir biçimde yer bulması alanın araştırmacıları tarafından ‘William Donovan’ ismine dayandırılmaktadır. Donovan II. Dünya Savaşı sırasında, daha sonra ABD Dış İstihbarat Servisi olan Merkezi İstihbarat Teşkilatı’na (CIA) bağlı bir birim olacak olan ‘Stratejik Hizmetler Ofisi’ni kurmuştur. Bu yapılanma, dönemi içerisinde sadece halka açık bilgilerin analizi ile uğraşmak üzerine görevlendirilmiştir. Bu birim savaş dönemi içerisinde sadece dünyanın dört bir yanında farklı dillerde yayın yapan gazeteler, dergiler ve hatta radyo yayınlarını toplayıp analiz etmekle uğraşmıştır (Böhm ve Lolagar, 2021, s. 318). Lakin OSINT

faaliyetlerini bir isim ve bir dönemle kısıtlamamız mümkün değildir. OSINT, 21. yüzyıl bilgi operasyonlarında başlıca yeni bir güçtür. OSINT ülkeler için ‘yeni’ bir mefhum değildir, çünkü uluslar ve kuruluşlar yasal gezginlerin, doğrudan gözlemin, yapılandırılmış okumanın ve bilgi hizmetlerinin yasal bir biçimde analiz edebilmenin değerini her zaman anlamışlardır. OSINT ile ilgili 21. yüzyılın başlarında yeni olan gelişme, dünyanın geçirdiği değişimdir. Bu değişim üç farklı eğilim ile açıklanabilmektedir; bunlardan ilki açık bilginin yayılması ve paylaşılması için bir araç olarak internetin önemli bir derecede yaygınlaşması, ikincisi yayınlanmış bilginin kümülatif bir biçimde birikerek ‘kar topu etkisiyle’ oluşturduğu ‘bilgi patlaması’ ve sonuncusu da istihbarat alanında bu birikim sebebiyle bazı tekniklerin ve alanların değişimi yakalayamamış olması olarak tanımlanmaktadır (NATO, 2001, s. 3).

Bu dönüşüm dolayısıyla istihbarat teşkilatları kendilerini yenileme ve değişen küresel gerekliliklere ayak uydurabilme yolunda girişimlere başvurmuşlardır. Öyle ki dünya genelinde istihbarat teşkilatları 21. yüzyılın başlarında daha fazla OSINT çalışması yürütebilmek ve yürütülen çalışmaların niteliklerini arttırabilmek amaçlarıyla örgütlenmeleri içerisinde ‘Açık Kaynak İstihbaratı Daireleri’ kurmuştur. CIA -yeni yapılanma biçiminin öncüsü olarak- 2005 yılında ‘Open Source Center’³’i faaliyete geçirmiştir (Erol, 2022, s. 28). Rusya ve Çin gibi ülkeler ise OSINT faaliyetleri yürütme amacıyla istihbarat teşkilatlarında halihazırda birer birim olarak bulunan ‘Askeri İstihbarat’ kanatlarını kullanmaktadır. Rusya’da askeri istihbarat alanında faaliyet gösteren ‘GRU’⁴ (Pringle, 2015, s. 364) ve Çin’de gene aynı alanda faaliyet gösteren ‘PLA’⁵; aynı yılda, 2007 yılında kendi iç dinamiklerini değiştirme ve faaliyet alanlarını genişletme açısından bir yenilenmeye gitmiş; OSINT odaklı istihbarat toplama faaliyetlerine başlamıştır.

OSINT eğilimlerine verilen önem kapalı toplumları araştırmada da kendisini gösterebilme potansiyeline sahiptir: Öyle ki; kapalı sınırlara nüfuz etmek, açık toplumların bilgi kaynaklarına erişmekten bir hayli daha zordur. OSINT açık kaynaklardan elde edilen istihbarat olduğundan, daha az sayıda kaynak, sınırlı sayıda gözlemciyle daha geniş bir kapsama alanının mümkün olduğu anlamına gelmektedir.

---

³ Bu birimin günümüzdeki adı ‘National Open Source-Intelligence Agency’ olarak geçmektedir.

⁴ “GRU”; ‘Glavnoye Razvedyvatel’noye Upravleniye’, Rusya Silahlı Kuvvetler Genelkurmayı’na bağlı askeri istihbarat teşkilatı.

⁵ “PLA”; ‘People’s Liberation Army’, Çin Komünist Partisi ve Çin Halk Cumhuriyeti’nin resmi ordusu. Çin istihbarat yapılanması ‘Çin Halk Kurtuluş Ordusu’ olarak isimlendirilen bu ordu teşkilatlanmasının içerisinde faaliyet göstermektedir.

Örneğin; dünyanın en otoriter hükümetlerinden birisine sahip olan ‘Kore Demokratik Halk Cumhuriyeti (Kuzey Kore)’ düşünüldüğünün aksine nispeten kolay bir OSINT hedefidir. Kuzey Kore'nin sadece iki büyük günlük gazetesi vardır: “Nodong Sin-mun” ve “Minju Choson”. Bu gazeteler sırasıyla iktidar partisi ve hükümetin gazeteleridir. Başkentte hiçbir muhalefet gazetesi ve rakip görüş sunacak veya yanlışları ifşa edecek canlı bir taşra medyası yoktur (Mercado, 2004, s. 49). Bu durum hükümetin kendi eliyle bilgi akışını bozmadığı ihtimali ele alındığında doğru ve değişmemiş bilginin direkt olarak birinci kaynaktan elde edileceğinin işaretini vermektedir.

Açık kaynakların herkes tarafından kullanılabilir ve değerlendirilebilir bir halde olması, insanın elinde bulundurduğu imkanlarla paralel olarak fiziki kanıtları değerlendirerek bilgi sahibi olma isteğini gerçekleştirmiştir. Bu durum 20. yüzyıl ve öncesinde fiziki imkanlarla kısıtlanmışken ilerleyen yıllarda işin içerisine kümülatif bir yığılma ile teknoloji meselesi girmiştir. Öyle ki 1995 yılında açık kaynak olarak sınıflandırılacak yayınlar (televizyon haberleri, radyo yayınları, gazeteler, akademik materyaller) günde ortalama bir sayıyla 20.000 kelimeyi içerisinde barındırmaktadır. Fakat günümüzde bu sayı sosyal medya ve diğer tüm basılı olan/olmayan kaynaklarla birleştiğinde sınırsız bir veri olarak önümüze ‘yığılmaktadır.’ 2020 yılında ‘Internet of Things (IoT)’ aygıtlarının sayısı küresel bağlamda 20,1 milyarı bulmuştur (Şen ve Yurtoğlu, 2020, s. 41). Bu sayının güncel nüfuz artışı ve teknolojik gelişmelerin ilerleyişi göz önünde bulundurulduğunda 2030 yılı itibariyle 32,1 milyarı aşacağı tahmin edilmektedir (Statista, 2024). Elimizde bulunan ve gelecekte olması ön görülen rakamlar, OSINT faaliyeti yürütebilmek adına ilgili istihbarat teşkilatına sınırsız bir kaynak anlamına gelmektedir. Açık kaynak bilgisinin önlenemez bir biçimde artacağına habercisi bu rakamlar bu artış içerisinde etkili ve yerinde olarak değerlendirilebilecek OSINT faaliyetlerinin gelecek yıllar içerisinde öneminin daha da artacağına habercisi niteliğindedir.

2.3.3. Sinyal İstihbaratı (SIGINT)

Sinyal İstihbaratı (SIGINT), yabancı iletişim ve bilgi sistemlerinden istihbari bilgi toplama sürecidir (NSA, 2024). Temel olarak SIGINT, bir istihbarat teşkilatının hedefine yönelik bilgi edinme çalışmalarında birincil kaynaklardan veri elde edebilme çabasını ifade etmektedir. SIGINT alanında çalışma yürüten çalışanlar hedef ülkenin kullanımında olan elektromanyetik hatlara fark edilmeden sızma gayreti içerisinde

bulunmaktadırlar (Çıtak, 2015, s. 758).

SIGINT, elektromanyetik sinyaller yayan cihazlarda iletimi gerçekleşen bilginin uygun tespit cihazları kullanılarak tespit edilmesi, ayıklanması, çözümlenmesi ve başka verilerle birlikte analiz edilmesi faaliyetidir. Ülkeler bu faaliyetleri geliştirmiş oldukları sinyal istihbaratı uyduları, insansız hava araçları, radarlar, dinleme sistemleri, donanımlı uçaklar ve sinyal istihbaratı gemileri gibi araçlarla; karada, uzayda, denizde ve havada her an her yerde gerçekleştirebilmektedirler (Knight, 2004, s. 80).

SIGINT çalışmaları kendi içerisinde gelişimine paralel olarak doğal bir biçimde bazı alt fonksiyonlar oluşturmuştur. Bunlardan en önemlisi ‘Elektronik İstihbarat (ELINT)’ kavramıdır. ELINT, hedef ülkenin yazılı ve sözlü verileri içermeyen ve sadece elektronik sinyallerinden bilgi edinmeye yönelik faaliyetleri (Bernard, 2009, s. 1) tanımlayan istihbarat toplama yöntemidir. SIGINT fonksiyonlarından birisi olarak değerlendirilen ELINT, kendi içerisinde çeşitli rekabetlere ve çatışmalara sahne olmuş ve ortaya ‘Elektronik Harp’ kavramının çıkmasına neden olmuştur. Elektronik harp ise hedef alıcı ülkenin, hedefindeki ülkeye yönelik elektromanyetik spektrum kontrol çabasını ifade etmektedir. Bir başka deyişle elektronik harp, askeri hareketler başta olmak üzere önemli bilgi akışlarının olduğu elektronik kanallardan gizli ve önemli bilgileri edinme gayreti olarak tanımlanabilmektedir. Aynı zamanda elektronik harp çalışmaları altında komuta kontrol ile saha arasındaki bilgi akışını engellemek ve akışı sağlanan bilginin dezenformasyona uğratılması (Keskin, 2008, s. 138) gibi yeri geldiğinde kritik öneme sahip karşı koymalar da sıralanabilmektedir.

Ülkelerin gerçekleştirmiş oldukları SIGINT çalışmalarına odaklanacak olursak, bu çalışmaların hayata geçirilmesinde koordineli bir biçimde ülkeler arasında bulunan iş birliği dikkat çekmektedir. Örneğin; Almanya için sinyal istihbaratı faaliyetlerini gerçekleştiren Alman Dış İstihbarat Teşkilatı ‘Bundesnachrichtendienst (BND)’, SIGINT faaliyetleri konusunda ‘ABD Ulusal Güvenlik Ajansı (NSA)’ ile iş birliği içerisinde çalışmaktadır. Bu iki istihbarat teşkilatının arasında olan iş birliğine yönelik olarak ‘Special US Liaison Activity Germany (SUSLAG)’ adlı ortak bir birim kurulmuş ve ABD, Almanya’nın Wiesbaden kentinde bir SIGINT tesisi kurmuştur. Donanımı ve kapasitesi son teknolojik araçlarla donatılan bu tesisin kuruluşu karşılığında ABD, Alman istihbarat teşkilatına ‘FTP-Gateway’ bağlantısı aracılığıyla tesiste elde edilen bütün verilere erişim imkanı sağlamıştır. Bu tesisten elde edilen

istihbari verilerin yıllık olarak 700 milyon internet kullanıcısının kimlik bilgileri ve 60 milyon telefon numarası verisinden (Gökdoğan, 2018, s. 6) ibaret olduğu belirtilmektedir. Belirttiğimiz yüksek rakamlardaki veri akışı, istihbarat teşkilatlarının ve bağlı oldukları ülkelerin ellerini önemli bir derecede kuvvetlendirebilecek şekilde bilgi havuzları durumundadır. Bahsettiğimiz iş birliği çalışmalarının ilk ortaya çıkış noktasında yine NSA teşkilatlanması yer almaktadır. 1948 yılında NSA; İngiltere, Kanada, Yeni Zelanda ve Avustralya Savunma Bakanlıkları arasında ‘UKASA’ ismi verilen anlaşma çerçevesinde kurulan ‘Echolon Sistemi’; daha sonraları aralarına Güney Kore, Almanya, Türkiye ve Norveç gibi ülkelerin de katılımıyla genişlemiş bir bilgi aktarımı sistemidir. Echolon Sistemi, belirli anahtar kelimeler doğrultusunda özellikle telefon dinleme alanı başta olmak üzere yer tespiti yapabilen, cihaz kayıt bilgileri ve cihaz faaliyetlerini takip edebilen bir sistem olarak göze çarpmaktadır. 1998 yılı itibarıyla açıklanan verilere göre dakikada 2 milyon, günde ise yaklaşık 3 milyar telefon üzerinden faaliyet gösterebilme kapasitesine sahip olan sistem, yeryüzünde kurulu biçimde yer alan 5 yer istasyonu, 5 ana ve 100’ün üzerinde irili ufaklı uydu (Keskin, 2008, s. 322) aracılığıyla bu faaliyetleri gerçekleştirebilme donanımına sahiptir.

Dünya üzerinde yaşanan teknolojik gelişmelerden dolayı ‘modern savaş’ olarak nitelendirdiğimiz çatışmalarda elektronik cihazlar ve sinyaller son derece önemli bir rol oynamaktadır. SIGINT faaliyetleri aracılığıyla devletlerin hedeflerinin yetenek ve olanaklarını tespit edebilmeleri, donanımlarına sızma ve zarar verebilme çabaları, operasyonel ve taktiksel seviyede önceden bilgi edinebilme imkanları ve hedefini daha ‘keskin’ biçimde algılayabilme fırsatları doğmuştur. Ulusların uluslararası güvenlikleri ve potansiyel hamle seçeneklerinin belirlenebilmesinde önemli bir karar verici ve yönlendirici (AMU, 2024) rolü olan SIGINT, çağımızın istihbarat çalışmalarında çok önemli bir yer kaplamaktadır.

2.4. İstihbarat Seviyeleri

İstihbarat disiplini içerisinde ortaya konan seviye sınıflandırılması aracılığıyla devletlerin karmaşık güvenlik ve karar alma süreçlerinde ihtiyaç duydukları bilgi ve verileri etkili, hedefe yönelik ve doğru sınıflandırabilme amaçları taşınmaktadır. Bu sınıflandırmalar istihbaratın içeriği, kapsamı, süresi ve etkisi bakımından önemli farklılıkların ortaya konabilmesine hizmet etmektedir. Bu doğrultuda

değerlendirilmektedir ki; bir istihbari ürünün niteliği yalnızca sağladığı bilginin doğruluğu ve işe yararlılığında değil, kim tarafından hangi amaçlarda ve biçimlerde kullanılacağına tespit edilmesiyle de alakalıdır. Bu bağlamda yürütücü gizli servise tasnifleme ve analiz yeteneği gibi önemli kazanımlar kazandıran istihbarat seviyeleri ayrımı, versatil sınıflandırma olarak ön plana çıkmaktadır.

2.4.1. Stratejik İstihbarat

Stratejik İstihbarat kavramının kurucusu olarak kabul edilen ‘Sherman Kent’ stratejik istihbaratı; “Karar alıcıların hatalı planlama ve hareketleriyle kendi politikalarına ve taahhütlerine zarar vermeyecek şekilde diğer devletlerle alakalı olarak sahip olunması gereken istihbari bilgi türü” olarak tanımlamaktadır.

Kent’e göre bu bilgi türünün elde edinilmesinde ‘birinci sınıf bilgi’ ve ‘ikinci sınıf bilgi’ olarak bir ayırım yapılması gereklidir. Birinci sınıf bilgi türünün içeriğini iklim, hidroloji, arazi yapısı gibi değişmeyen; hükümet şekli, ekonomik yapı ve nüfus gibi değişime açık olan ama genelinde raporsal ve açıklayıcı şekilde tanımlanabilen bilgiler oluşturmaktadır. Bu tür bilgiler sayesinde hedef ülkelere yönelik politikalar ve faaliyetler düzenlenirken kullanılacak olan stratejilerin ana hatları belirlenmektedir. Diğer yandan ikinci sınıf bilgi türü, gelecek ve geleceğin getireceği potansiyel olasılıklarla alakalıdır. Hedef ülke iç dinamiklerini, kendi dış ilişkilerinde ve stratejilerinde şekillendirebilmek amacıyla nasıl kullanma eğilimi gösterebilir; bu planlar nerede, nasıl, ne zaman gerçekleştirilebilir ve hedef alıcı ülkeye yansımaları neler olur gibi sorular ikinci sınıf bilgi türünün içeriğini oluşturmaktadır. Bu iki bilgi türünün aktardığı inceleme alanları, stratejik istihbaratın çalışma içeriklerinin kolonlarını oluşturmaktadır (Kent, 2003, s. 4-5).

Stratejik istihbarat her an her zaman gerçekleştirilebilen daha doğrusu gerçekleştirilebilir olması gereken bir çalışma alanıdır. Düşünülenin aksine savaş zamanlarından daha çok savaş öncesi zamanlarda, ilgili bölgede potansiyel bir çatışmanın ortaya çıkabileceği ön görülmeli ve yapılması gerekenlerin bulunduğu stratejik plan, çatışmanın başlaması beklemeden karar alıcıların önünde bulunmalıdır. Bu planlar özellikle üst seviyeli karargahlarda, yüksek rütbeli çalışanlar ve kurmaylarca hazırlanmalıdır (Şenel ve Şenel, 1997, s. 25).

Stratejik istihbarat daha geniş bir tabana ve ileriye dönük hedeflere, tehdit önlemlere ve daha kapsamlı hedeflere odaklanmaktadır. Karar alıcıların ‘büyük

resmi' görebilmelerini kolaylaştırmak için üzerine çalışılmaktadır. Stratejik istihbarat kısa dönemli tahminlerde bulunmaz, uzun vadeli ön görüler gerçekleştirmek için hayata geçirilmektedir (Berkowitz ve Goodman, 1956, s. 4). Hedeflerle tek bir perspektifte ilgilenebilmek amacıyla değil, hedeflerin farklı ve çeşitli faaliyetlerine, donanımlarına odaklanma gayesiyle gerçekleştirilmektedir (McDowell, 2009, s. 17).

Stratejik istihbaratın temel amaçlarından birisi içinde bulundurduğu istihbarat çarkının eşgüdüm içerisinde hareket edebilmesini ve gereken pozisyonun alınabilmesini sağlayabilmektir. Farklı görevlerde bulunan istihbarat aktörlerinin amaca uygun bir şekilde tek bir vizyon ve misyon bağlamında toparlayabilmek, hedefe yönelik çalışmalarda faaliyet alanını tek bir potada eritebilmek ve ortaklıkların iyileştirilebilmesini sağlayabilmek, stratejik istihbaratın ana amaçları arasında yer almaktadır (Beşe ve Seren, 2011, s. 134). Stratejik istihbaratın diğer önemli amaçları ise ulusunun siyasal hedeflerini gerçekleştirebilmesi bağlamında yönetmesi, savaş ve çatışma durumunu dikkatli takip ederek bu durumların sonrasında alınacak pozisyonların hesabını yapabilmesi, ülkesinin gücünün doğru zamanda ve doğru yerde kullanılmasında gerekli analizleri gerçekleştirmesi ve başarı istikrarının sağlanabilmesi olarak aktarılabilmektedir (Güven, 2013, s. 124).

Stratejik istihbarat karar alıcılara şu işlevleri sayesinde katkı sağlamaktadır (Özdağ, 2002, s. 114):

- Ülke menfaatlerini tehdit etmeye yönelik olarak gerçekleşmesi ön görülen silahlı veya silahsız saldırılar hakkında alınması gereken önlemlere işaret eder.
- Örtülü faaliyetler ve ülkeler arasındaki potansiyel çatışmaların diplomatik veya askeri yollarla engellenmesi gibi faaliyetler gerçekleştirmeye yardımcı olur.
- Kümülatif bir biçimde gelişmekte olan teknolojik ilerlemelerin seyredeceği alanların belirlenmesinde ve fırsatların tanımlanmasında rol oynar.
- İstihbarata karşı koyma faaliyetlerinin tespit edilmesinde analiz çalışmaları gerçekleştirir.
- Diplomatik müzakerelerde verilecek olan mesajın ne olduğunun ve ülkenin çıkarına yönelik hangi adımların atılması gerektiğinin altını çizme potansiyeli taşır.

Stratejik istihbarat aynı zamanda geleceği görme çabası içerisinde ekonomik, siyasi, sosyal ve askeri istikrarın sağlanmasında önemli katkılar sağlamaktadır. Karar alıcıların hedef/rakip veya dost gördükleri ülkelerin fikirleri hakkında önemli analizler gerçekleştirdiklerinden dolayı ülke politikalarında atılacak olan adımlarda daha güvenli ve isabetli güvenlik arayışları içerisinde karar alınmasını sağlamaktadır (Yılmaz, 2006, s. 171).

2.4.2. Operasyonel İstihbarat

Operasyonel istihbarat faaliyetleri, hedeflere yönelik stratejik bilgilere ulaşmak maksadıyla geniş çaplı operasyonların planlanmasında işlenen istihbari bilgilerin kullanıldığı faaliyetlerdir. Bu seviyedeki çalışmalar operasyonel hedeflerin belirlenmesi başta olmak üzere hedeflere ulaşmak için izlenecek yolların ortaya çıkartılması, gerekli adımların atılması ve operasyonun başarıyla tamamlanabilmesi için kaynakların doğru bir biçimde kullanılmasını amaçlamaktadır. Operasyonel istihbarat faaliyetleri, taktik istihbarat ve stratejik istihbarat faaliyetleri üzerinde bütünleştirici bir rol oynaması bakımından değerlidir. Bu faaliyetler taktiksel bağlamda hedef kuvvetlerin analizini gerçekleştirdiği gibi bu çıktılar ve bunların sonucunda ortaya çıkacak durumların stratejiyi yönlendirmesi sağlanmaktadır (Rosello Jr., 1989, s. 4). Zaman ve kapsam olarak taktik ve stratejik istihbarat kavramlarının ortasında bir köprü görevi gören operasyonel istihbarat, ‘bilginin eyleme dönüşmesini’ ifade etmektedir. Belirlenen stratejik hedeflere ulaşabilmek amacıyla operasyonel hareket alanlarının planlanması ve fiile dönüştürülmesi, operasyonel istihbarat çalışmaları sayesinde gerçekleşmektedir (Kuloğlu, 2015, s. 22).

Orta seviyede bulunan kurum ve kurumların yönlendirmesiyle gerçekleşen bu çalışmalar çoklu hedeflerin analizlerinin koordineli bir biçimde yönlendirilmesi sonucu gerçekleştirilmektedir (McDowell, 2009, s. 25). Ülke güvenliğinin sağlanması noktasında caydırıcı bir rol üstlenen bu faaliyetler (Çağlak, 2019, s. 422) hayata geçirilirken, ülkenin karar alıcılarının çıkarları ile uyuma zorunluluğu taşımamaktadır. Gerekliliği doğrultusunda ilgili kurumların kararı ile gerçekleşen bu çalışmalar, oluşacak olan sonucun getirisinin hedef ülkeye olan zararı ile ölçülebilecek ‘eylemsel’ nitelikte hareketlerdir (Dinçel, 2023, s. 416). Bir gizli servisin gerçekleştirdiği adam kaçırmaya ve suikast eylemleri gibi operasyonlar, operasyonel

istihbarat çalışmalarına örnek olarak verilebilecek başlıca faaliyetlerdir (Yılmaz, 2006, s. 167).

Operasyonel istihbarat çalışmaları; sahada operasyonel eylemleri, stratejik karar alıcıların hamlelerini, ve devletlerin ellerinde bulundurdıkları fırsatları gün yüzüne çıkarması anlamında katma değer oluşturma potansiyeli yüksek çalışmalardır. Yapılacak olan doğru analizler ve faaliyetler doğrultusunda bu çalışmalarla operasyon riskleri minimize olurken bir diğer yandan hedefin hamlelerine yönelik proaktif tepkiler verilebilmektedir (Shulsky ve Schmitt, 2002, s. 158).

2.4.3. Taktik İstihbarat

Taktik istihbarat; operasyonel ve stratejik istihbarata nazaran görece daha sınırlı ve hedefi belirgin bir alanda, yoğunluğu askeri operasyonlar olmak üzere güvenlik ihtiyacı hissedilen her bir olaya dönük olarak kısa vadeli ve spesifik özellikleri olan istihbarat çalışmalarıdır. Herhangi bir çatışma alanında yetkili kurmayın karar alabilmesine yönelik ihtiyacı olan her bilgi ve taktik istihbarat bilgisi olarak yorumlanmaktadır. Bu bilgilerin içeriğini hedefin hareketleri, niyetleri, pozisyonları ve kapasiteleri oluşturmaktadır (Yılmaz, 2006, s. 167). Hedefin ana amaç ve kapasitelerini anlamaya yönelik olarak devam eden bir operasyonu şekillendirmeye yardımcı olan taktik istihbarat bilgileri, ilgisine acil bir biçimde iletilmesi gereken ‘seyir değiştirici’ nitelikte bilgiler olmak zorundadır (McDowell, 2009, s. 23). Çatışma hali içerisinde hedefe yönelik alınacak manevralar, bu bilgilerin yoğunluğu sayesinde değişkenlik gösterebilmektedir.

Taktik istihbaratın hayata geçirilmesinde beklenen ana olgu, çatışmanın seyrini değiştirecek ve operasyonun hedefi olan düşmanı ‘yenebilecek’ bilgileri ilgisine teslim edebilme yeteneğinin gösterilebilmesidir (Gül, 2014, s. 89). Bu ana amacıyla operasyonel ve stratejik istihbarat kavramlarından farklılık gösteren taktik istihbarat kavramı diğer kavramlardan farklı olarak özellikle belirli hedeflere odaklanırken; güvenlik birimlerinin günlük yürüttükleri eylemleri yönlendirebilecek bir niteliğe ve içeriğe sahiptir (Beşe ve Seren, 2011, s. 133).

Belirli bir bölgeye yönelik hareket planı bağlamında hedef ile çatışma içerisinde bulunulacak alanda hedefin konumu, sahaya nasıl yayılacağı, elinde bulundurduğu teçhizat ve donanımlar, lojistik hareketler ve psikolojik faktörler, taktik istihbaratın gerçekleştirilebilmesi için analiz edilen bilgilerdir (Kavıracı, 2020, s. 706). Taktik

istihbarat çalışmalarına örnek olarak ‘Irak Savaşı’ içerisinde yaşanan şu durum aktarılabilir:

‘Irak’ta ABD kuvvetlerini yöneten komutanlar saha hareketlerini ‘Boeing 727’ model jetlere monte edilen ve 150 milden fazla uzaklıktaki alanları bile göstermeye yarayan ‘JSTARS’ sistemleri ile gözlemlemişlerdir. JSTARS’ların; Irak kuvvetlerine ait insansız hava araçlarının hareketlerini, keşif uydularını, faal olarak kullandıkları uçakları ve diğer sistemlerine yönelik yaptığı tespitler sayesinde Irak ordusunun hareketleri an an izlenmiştir. Bu çıktılar sayesinde ABD saldırı uçakları, kumanda karargahında yönlendirilen Irak hedeflerini daha hareket alanlarına yönelmeden yok edip pasif bir hale getirebilmeyi başarmışlardır (Yılmaz, 2006, s. 167).’

Hedefin gerçekleştireceği hareketleri henüz düşünme aşamasında tespit edebilmeye ve hedefe yönelik hızlı bir biçimde önlem alabilmeye önemli bir araç olan taktik istihbarat çalışmaları, doğru ve hızlı analizler doğrultusunda muharebe alanlarında hayata geçirildiğinde oldukça önemli ve kritik enstrümanlar haline gelebilmektedir.

2.5. Orta Doğu Coğrafyasında İstihbarat Faaliyetlerinin Gerekliliği

Orta Doğu isimlendirmesi tarihte ilk defa Amerikalı Amiral ‘Alfred Thayer Mahan’ tarafından 20. yüzyılın başlarında Orta Doğu coğrafyasına yönelik ABD politikalarını doğru sınıflandırabilmek amacıyla kullanılmıştır. Orta Doğu coğrafyası bu doğrultuda genel olarak Arap yarımadasında bulunan 16 Arap devleti ile Türkiye, İsrail ve İran gibi Arap olmayan ülkelerin de dahil edildiği 22 ülkenin içerisinde bulunduğu coğrafi konumu işaret etmek için tanımlanmıştır. İçerisinde bulundurduğu ülkeler kapsamında Avrupa, Asya ve Afrika kıtaları arasında bir köprü görevi gören Orta Doğu coğrafyası; medeniyetin ortaya çıktığı ilk toprakların orta noktası olması ve kıtalararası merkezi konumu sebebiyle uygarlıkların beşiği olarak anılmaktadır. Diğer yandan Orta Doğu üç büyük ve tek tanrılı dinin doğduğu coğrafya olması nedeni ile tüm insanlığı kapsayacak bir ilgi noktası olmuş; din odaklı savaşların merkezi alanı olma özelliği göstermiştir (Yılmaz ve Alagöz, 2017, s. 21-22).

Orta Doğu coğrafyası dünyadaki diğer bölgelere kıyasla üzerinde en fazla çatışma ve sorunun yaşandığı bölge olarak öne çıkmaktadır. Orta Doğu bölgesi üzerindeki anlaşmazlıkların birden fazla sebebi bulunmaktadır. Bu nedenlerin odak noktası bu bölgenin ekonomik ve jeopolitik konumu bakımından dünya politikası için

çok büyük önem taşıması olarak aktarılmaktadır. Öyle ki Orta Doğu bölgesi jeopolitik açıdan ticari bağlamda önemli kara ve deniz geçiş noktalarına sahip bir bölgedir. Diğer yandan Rusya ve Çin gibi küresel güç olarak anılan devletlerin sınırlarının bitişiğinde yer alması Batı açısından Orta Doğu bölgesini ayrıyeten önemli kılmaktadır. Orta Doğu topraklarında bulunan enerji ve petrol kaynakları bu bölgenin stratejik çıkar çatışmalarına ev sahipliği yapmasına temel başka bir neden olarak gösterilmektedir. Dünya üzerinde günümüz devlet ekonomilerinin temelini enerji kaynakları oluşturmakta ve tüketilen enerji kaynaklarının %50'sinden fazlası petrol maddesi ile karşılanmaktadır. Dünya petrol rezervlerinin yaklaşık %65'ini bölgesinde bulunduran Orta Doğu coğrafyası; Batı Avrupa, Amerika ve Japonya'nın petrol ihtiyaçlarının %80'ini sağlaması açısından vazgeçilmez bir bölge olarak tanımlanmaktadır (Barrett, 2010, s. 101-102).

Batılı küresel güçler yukarıda aktarılan temel motivasyonlar ışığında Orta Doğu coğrafyası üzerinde çeşitli çıkarlar sağlayabilmek ve bu edinimleri doğru muhafaza edebilmek amaçlarıyla bu bölge üzerinde ciddi varlık göstermişlerdir. Batı'nın bu varlık gösterme süreci içerisinde genel manada bölge içerisindeki varlığını 'öteki ve ben' düzleminde, Batı ve Arap dünyası olmak üzere iki sınıfın çatışmasını körüklemek kaydıyla oluşturduğu gözlemlenmektedir (Rezk, 2017, s. 27-28). Bu kapsamda Batılı kuvvetlerin Orta Doğu coğrafyası üzerinde 'ötekiye' karşı kurmaya çalıştığı üstünlük en başta enerji arzının güvenliği ve sürekliliği, kaynakların ekonomik perspektifte kontrolü ve fiyatlandırmaların yönlendirilebilmesi üzerinde temellendirildiği söylenebilmektedir. Bu temelin sağlamlaştırılabilmesi amacıyla Orta Doğu coğrafyasını oluşturan kozmopolit etnik ve mezhepsel zeminin kontrolünün de sağlanması gerektiği sonucuna varan küresel güçlerin, Orta Doğu coğrafyası üzerinde istihbarat disiplininin araçlarını önemli ölçüde kullandığı gözlemlenmektedir. Örneğin; Orta Doğu coğrafyasında uzun yıllar çeşitli ülkeleri sömürgeleştirme yoluyla ekonomik ve siyasi bağlamlarda elinde bulunduran İngiltere, bölge üzerindeki çıkarlarına karşıt yönelimlere sahip olan ülkelerdeki yönetimlere yönelik çalışmalarını bahse konu ülkelere sızma yoluyla soktuğu tüccar ya da yerleşim yerlisi örtüsü altında faaliyet gösteren ajanlar aracılığıyla sağlamıştır (Polat, 2010, s. 408). Bu faaliyetlerinin yanı sıra II. Dünya Savaşı'nın ortaya çıkmasına az bir süre kala Orta Doğu'da 'Security Intelligence Middle East (SIME)' ismi ile çok yönlü istihbarat hücreleri oluşturan İngiltere bu istihbarat ağı sayesinde bölge üzerinde Trablusgarp'tan

Tahran'a, Ankara'dan Hartum'a kadar önemli istihbari operasyonlar gerçekleştirmiştir. Kapsamı ve yeteneği açısından döneminde komplike ve spesifik bir örnek olarak gösterilen SIME ağının en önemli görevi; bölge üzerinde stratejik önemi bulunan İngiliz çıkarlarına yönelik tehditleri önceden bilebilme ve istihbarat analizleri doğrultusunda ortaya çıkarılan tehditlere yönelik yürütülecek hedefli operasyonlarla engelleme çalışmaları yapabilmek olmuştur (Arditti, 2016, s. 369-370).

Bir başka küresel güç olarak ABD'nin Orta Doğu bölgesindeki çıkarlarını maksimize edebilme gayretinde istihbarat aracını kullanma stili İngilizlerin çalışma biçimlerinden farklı gelişmiştir. Şöyle ki ABD, İngilizlere nazaran, bölge üzerinde aktif olmaya başladığı tarihlerden itibaren 'direkt sömürge' olarak değerlendirilemeyecek ve 'dolaylı emperyalizm' olarak isimlendirilebilecek yöntemler izlemiştir. Bu yöntemlerin genel portresi 'bölgedeki ülkelerin yönetimi üzerinde kendi etkisi altında bir iktidar kadrosu kurmaktan ziyade halihazırda var olan yerli yönetimin desteklenerek iş birliği yapmaya çeşitli biçimlerde yöneltilebilmesi' olarak tanımlanabilmektedir. Bu yönlendirme yeteneğini Orta Doğu coğrafyası ülkeleri ve bu ülkelerin yönetimleri hakkında nitelikli istihbarat toplama aracılığıyla gerçekleştiren ABD, bölge üzerinde müttefiki diğer küresel güçlere nazaran her daim daha fazla olan bir güç niteliği göstermiştir (Steinmetz, 2005, s. 348).

3. CEMAL ABDÜLNASIR İKTİDARI VE MISIR

Mısır'da 1952-1970 yılları arasında iktidarda bulunan Cemal Abdülnasır, yönetimi altındaki Mısır'da izlediği çeşitli iç ve dış politikalar sebebiyle Orta Doğu coğrafyasında 'önemli' olarak gösterilebilecek iktidar süreçlerinden birisini yaşamıştır. Sömürgeciliğe, emperyalizme ve dünyadaki çift kutuplu sisteme ciddi derecede karşıt politikalar izleyen Nasır, bölge üzerinde Arap milliyetçiliğinin en önemli temsilcisi olmuş; kendine has ideolojik fikirleri doğrultusunda dünya literatürüne geçen 'Nasirist' yönetim felsefesinin oluşturucu sesi olmuştur. Bölge içerisinde girdiği çeşitli askeri savaşlardan ağır mağlubiyetler altında ayrılmış olsa da Orta Doğu coğrafyası içerisindeki Arap devletlerinin halklarının desteğini her daim yanında gören Nasır bu süre zarfında yalnızca Mısır halkının değil bölge halkının da doğal lideri haline gelmiştir. Bütün bunların yanı sıra Mısır üzerinde 'modern bir devlet düzeni' tesis etmeye çabalayan Nasır, bu girişimlerinden görece başarısız sonuçlarla ayrılmış; iktidarı altındaki süreç içerisinde Mısır'da 'baskıcı politikalar izlemesi' sebebiyle önemli eleştirilere maruz kalmıştır. Rejimi özellikle Mısır içerisinde kendisine muhalif gruplar tarafından -Müslüman Kardeşler vb.- 'diktatöryal rejim' tanımlamalarına maruz kalan Nasır, iktidarı süresince çeşitli alt muhalif gruplarla yoğun çekişmeler yaşamıştır.

3.1. Cemal Abdülnasır İktidarı Öncesi Mısır

Mısır, geçmişi boyunca 'Memlük' ve 'Osmanlı Devleti' gibi tarihte önemli yerleri olan devlet figürlerinin uzun yıllar yönetimi altında idare edilmiştir. I. Dünya Savaşı sonrasında genel hatlarıyla İngiliz sömürgeciliğinin himayesi altında baskılanan Mısır devleti, kendi tam bağımsızlığını kazanabilmek amacıyla uzun yıllar çeşitli alanlarda mücadele göstermiştir (Cleveland ve Bunton, 2009, s. 98). Osmanlı Devleti'nden kopuşu ve tam bağımsızlığını eline alması arasındaki süreçte Mısır coğrafyasında özellikle İngiltere tandanslı sömürge ve himaye kontrolleri gerçekleşmiştir.

İngiltere'nin Mısır devletine atfettiği önemdeki arka planın aslı ise Mısır'ın, Britanya'nın egemenliği altında bulunan Hindistan'a stratejik bir geçiş koridoru görevi görmesinden kaynaklanmıştır. Bu geçişi istikrarlı bir biçimde ellerinde tutmak isteyen İngilizler, I. Dünya Savaşı başlarında teoride hala Osmanlı Devleti'ne bağlı görünen Mısır'ı kendileri ile çeşitli çıkar nedenlerinden ötürü iyi geçinen hidivler aracılığıyla

yönetmeye başlamışlardır. Osmanlı Devleti o yıllarda Mısır toprakları için İngilizlerle çeşitli diplomatik temaslarda bulunmalarına rağmen başarılı olamamıştır. Bu başarısızlığın sonucunda da İngilizler I. Dünya Savaşı devam ederken, 1914 yılında Mısır coğrafyasında himaye ilan ederek ‘Hüseyin Kamil Paşa’yı kral unvanıyla tahta geçirmişler ve uzun yıllar sürecek Mısır krallığı dönemini başlatmışlardır. Bu gelişmelerle birlikte Osmanlı Devleti, Mısır üzerinde zaten önceden kaybetmiş olduğu hakimiyetini tamamen kaybetmiştir (Lewis, 2017, s. 362).

I. Dünya Savaşı sonrasında Mısır’da, İngiltere’nin tohumlarını geçmiş olan son birkaç yıl içerisinde attığı manda sistemi çalışmaları geniş bir halk direnişiyle karşılanmıştır. İngiltere bu isyanları yüksek maliyetleri olan yöntemlerle hızlı bir biçimde bastırmıştır. Bastırılan isyanların tekrardan ortaya çıkmayacağını bir garantisi olmadığından ötürü İngilizler, Mısır’daki hakimiyetlerini kaybetmeyecekleri başka formüller üzerine düşünmeye başlamışlardır. Bu amaçla İngilizler tarafından adına ‘İmparatorluk’ denilen bir ittifak sistemi organize edilmiştir. Bu sistemin zeminini Mısır’ın iç işlerinde ‘görece’ serbestliği oluşturmuştur. İngilizler, Mısırlıların içinde bulundukları tepkiyi aza çekebilmek ve görünürde kendi kendilerini idare edebilmelerini sağlamaları amacıyla ‘kontrol altında baskısı az bir özgürlük’ yöntemini böylece sisteme koymaya başlamışlardır. Aynı zamanda İngilizlerin bu sistem içerisine yerleştirmiş olduğu iki ana düşünce vardır: Mısır topraklarında olası bir dış istilaya yönelik olarak İngiliz askeri üsleri bulunacak ve Mısır, alınacak dış politika kararlarında İngiliz yönlendirmesiyle hareket edecektir. Bu iki dayatma doğrultusunda İngilizler hem gerekli stratejik ihtiyaçlarını yönlendirebilme yeteneklerini sürdürmeye devam ediyor hem de doğrudan bir ülke yönetme masraflarını yüklenmeden maliyetleri düşürebilecekleri en aza indirgemiş bulunuyorlardı (Cleveland, 2008, s. 217). Bu konjonktür çerçevesinde Mısır bu yıllar ışığında; manda yönetimi aracılığıyla idare edilen, siyasi istikrarsızlık ve bunalımlara sürüklenen bir ülke konumunda bulunmaktadır.

3.1.1. Vefd Partisi’nin Kuruluşu ve Bağımsızlık Yolunda İlk Hareketlenmeler

1918 yılının Kasım ayında, içerisinde toprak sahipleri ve hukukçuların bulunduğu yedi kişi, ana amacı tam bağımsız Mısır olan ve daha sonraları siyasal bir parti niteliğine dönüşecek ‘Vefd Heyeti’ni kurmuşlardır. Heyet ‘Saad Zaglul’

liderliğinde ilk olarak, gerçekleştirilecek olan ‘Paris Barış Konferansı’nda Mısır’ı temsil etme talebini İngiliz yüksek komiserine iletmiştir. Bu talebin hızlı bir biçimde reddedilmesinin ardından Vefd heyeti niyetini ve amacını Mısır halkına açıklamış ve halktan büyük destek görmüştür. Halk desteğinin iç huzursuzluğa yol açmaya başlayacağını ön gören İngiliz yetkililer Zaglul ile birlikte üç Vefd yetkilisini tutuklayarak 1919 yılında Malta’ya sürgüne göndermiştir. Sürgün ve tutuklama kararlarının duyulmasının ardından Mısır halkı ayaklanarak İngiliz yönetimini protesto etmeye başlamıştır. Protestoların temel mesajı ise ‘İngiliz destekli hükümdar ve onun hükümetine değil, bağımsızlık arzusuyla bu yolda çaba gösteren ve halkın iradesini temsil edecek olanlara destek’ düşünceleri oluşturmuştur (Goldschmidt Jr., 2004, s. 71). İngiltere, 1919’da tam bir devrim şeklinde sonuçlar doğurmasa da ‘1919 Devrimi’ olarak adlandırılan bu ayaklanmaların hızlı bir biçimde durdurulamaması ve çok geniş bir çatışma alanı olma potansiyeli taşımasından ötürü Vefd heyeti ve Zaglul ile müzakere etmek zorunda kalmıştır. Bu müzakereler sonucunda Vefd tarafı elinde bulundurduğu bu avantajı iyi değerlendirmiş ve isteklerinde geri adım atmamıştır. Vefd heyeti, İngiliz General ‘Allenby’nin talimatıyla Paris Barış Konferansı’na katılmıştır. Katılımla birlikte Mısır halkının içerisinde bulunduğu gerginlik durumu bir nebze sakinleşmiştir. Heyet Paris Barış Konferansı’nda istedikleri temsil hakkını tam anlamıyla elde edemeseler dahi İngiltere, gelecekteki İngiliz-Mısır tartışmalarına Vefd’i de dahil etmek zorunda kalmıştır (Mansfield, 2012, s. 261). İngiliz-Vefd görüşmelerinin ciddi biçimde başlamasının ana nedeni halkın, Vefd tarafının çalışmalarına inanması ve kolektif bir biçimde destek vermesi olarak analiz edilmektedir. Bu görüşmeler neticesinde Vefd tarafının özellikle ‘tam bağımsızlık’ vurgusunu ısrarlı bir biçimde sürdürmesi, müzakerelerin iki yıl sürmesine sebebiyet vermiştir. Sonunda çözüm iki taraf arasındaki uzlaşmadan değil, İngiltere tarafının Mısır üzerinde 1922 yılında tek taraflı bağımsızlık ilan etmesiyle gelmiştir: Alınan İngiliz kararna göre İngiltere Mısır’ı tam bağımsız ilan etmiş ve Mısır hükümdarının krallık statüsünü sürdürmesini yenilemiştir. Ancak kararda tam bağımsızlık özelliklerine ters düşecek biçimde İngiliz tarafının ‘dört çekince’ olarak tanımlayıp uyarladığı maddeler yer almıştır. Bu maddelere göre İngiliz hükümeti Mısır devleti üzerinde şu sorumluluklara kesin bir biçimde sahip olacaktır:

- Mısır’ın iletişim güvenliğini sağlamak.
- Mısır’ı yabancı saldırısı veya müdahalesi durumunda savunmak.

- Mısır üzerinde bulunan veya bulunabilme potansiyeli taşıyan yabancı çıkarların ve yabancı azınlıkların korunmasını sağlamak.
- Gelecekteki Mısır-Sudan ilişkilerinin statüsünü belirlemek.

Bu dört ‘çekince’ doğrultusunda Mısır’daki İngiliz askeri personeli varlığı, Mısır devleti içerisinde yerini daha da sağlama almıştır. Aynı zamanda bu dayatmalardan ötürü Mısır, dış politikasında hala kendi kendisine karar verme yetkisine sahip bir devlet statüsüne erişememiştir. Verilen bu bağımsızlık, ülke içerisinde destekçi sayısını ve popülerliğini her geçen gün arttıran Vefd düşüncesine tamamen aykırı durumdadır (Cleveland, 2008, s. 220).

Mısır üzerinde alınan bu kararların ardından ‘Kral I. Fuad’; anayasa komisyonu, senato ve seçilmişlerden oluşacak bir temsilciler meclisi birlikteliğini ön gören, Belçika modeli esas alınarak oluşturulmuş bir anayasa hazırlatmıştır. Anayasa içerisinde krala, içerisinde parlamentoyu feshetme ve senatörlerin istediği kadarını atayabilme gibi örneklendirilebilecek önemli yetkiler tanınmaktadır. Bütün bu faaliyetler ‘Mısır diktatörlük krallığı’nın dağılmaması için önlem niteliğinde İngiliz esaslı çalışmalardır (Mansfield, 2012, s. 262).

Bu süreç içerisinde 1924 yılında Vefd Partisi’nin lideri Saad Zaglul, halkoyuyla başa gelen ilk Mısır başbakanı olmuştur. Halkçı ve milliyetçi fikirleriyle Mısır toplumunda karşılık bulan ve genişleyen Vefd düşüncesinin yönetimde yer alması bile Mısır demokrasisinin etkin bir biçimde işlemesine izin vermemiştir. Çarkın içerisinde bulunduğu bozukluğun temel nedeni anayasanın yapısı olarak yorumlanmaktadır: Anayasa krala hükümeti feshetme gibi çok geniş yetkiler verdiğinden ve Kral I. Fuad da bu yetkiyi herhangi bir sebep göstermeden tamamen çıkarları doğrultusunda kullanmaktan çekinmediğinden ötürü Mısır bürokrasisi içerisinde bir türlü istikrar sağlanamıştır. Diğer yandan kurumsal bakımdan zayıf bir yasama düzeni içerisinde bulunan sistem içerisinde İngiliz müdahalesi eksik olmamıştır. Başka bir sebep de Zaglul’un yıllar ilerledikçe kral kadar otoriter bir lider haline dönüşmesi olarak gözlemlenmiştir. Öyle ki Zaglul iktidarının her geçen gününde adeta bir güç zehirlenmesi yaşıyor; kendi partisi de dahil olmak üzere karar alma sürecinde istişare kültürünü kaybediyor, aynı zamanda bürokrasideki kadroları liyakat esaslı alımlardan uzaklaştırıp Vefd destekçisi niteliksiz bireylerle dolduruyordu. Tüm bu gelişmeler bir kısır döngü oluşturmuş vaziyetteydi; halk, İngiliz yanlısı bir kral ve güç elde ettikten sonra liderliğinin formu niteliksizleşmiş bir başbakan arasında sıkışıp kalmış

durumdaydı. Devlet politikaları ülke için değil, herkesin kendi yetkisi ve koltuğunu koruma güdüsüyle hayata geçirdiği bir norm haline gelmişti. Zengin ve toprak sahibi politikacılar, çalışmalarını Mısır'ın aciliyetle ihtiyacı olduğu sosyal yasalardan daha çok kendi gruplarının sermayelerini arttırmaya yönelik hareketlerle sınırlamaktaydı. Zaglul'un 1927 yılında ölümü üzerine 'Mustafa el-Nahas' liderliğine geçen Vefd Partisi, yozlaşmanın sınırlarında olduğundan ötürü bölünmüş ve dağılmıştır. Halkı halk için düşünen bir liderin yokluğu bu dönemde Mısır içerisinde devam etmekteydi (Cleveland, 2008, s. 222).

3.1.2. Müslüman Kardeşler

Zaglul ve Kral I. Fuad dönemini 'geleneklere saldırı' dönemi olarak niteleyen ve Mısır'ın kendi içerisinde bir kopuş ve yok oluş yaşadığını savunan dönemin bazı entelektüelleri halkın içerisinde bulunduğu huzursuzluk ve bunalım ortamını bu biçimde özetlemekteydi. Bu nitelermeyi yapan kimseler çoğunlukla eğitim görmüş olmalarına rağmen orta ve üst sınıfta kendilerine yer bulamayan ve milliyetçi duyguların gelenekle harmanlanması gerektiğini savunan muhafazakârlardı.

Mevcut rejime ve laikliğe karşı bir biçimde örgütlenmeye başlamış olan 'Müslüman Kardeşler' yapılanması 1928 yılında İsmailiye'de 'Hasan el-Banna' liderliğinde kurulmuştur. Öğretmen Koleji'nden mezun, eğitim görmüş bir lider olarak el-Banna; Mısır'ın toplumsal ve siyasal düzlemdeki parametrelerinin yenilenmesi gerektiğini, İslamiyet'in canlandırılmasının şart olduğunu, Mısır gelenek ve göreneklerinin ülkenin yönetim aklından ayrılması gerekliliğini ve şeriatın rasyonel bir biçimde yorumlanarak yeni bir formunun ülkenin yönetim şeklinde aktif olarak kullanılmasının önemli olduğu gibi fikirlerle çalışmalarına başlamıştır. El-Banna Mısır'ın çektiği bütün acıların kaynağını 'Kur'an' ilkelerinden uzaklaşmak ve dönemin şartlarındaki gelişmelerin -teknolojik vb.- takibinin zayıflığından olduğunu ileri sürmektedir. Şeriatın yeniden yorumlanarak bilgili bir insanın ürünü haline gelmesi gerektiğini savunuyor ve bu düşünceler ışığında 'sosyal' ağırlıklı çalışmalar gerçekleştiriyordu. El-Banna'nın siyasal önerilerinde sağlanması şart olan sosyal adalet, ekonomik refah ve siyasi düzlemde bağımsız bir istikrar ancak İslam değerleri doğru anlaşıldığında gerçekleşecekti. Sosyal reform ve sosyal sorumluluk temelinde gelişen bu İslam ağırlıklı yapılanma düşüncesi, 1930'lu yıllarda dramatik bir biçimde gelişme kaydetmiş ve on yılın sonunda Mısır'da 500 şubeye, bu şubelerde de on

binlerce üyeye ulaşıp karşılık bulmuş vaziyetteydi (Cleveland, 2008, s. 224). Politikacılar birbirleriyle çatışma halinde ve toplumdan uzak bir biçimde çıkar hesapları için mücadele ederken Mısır toplumunun geniş bir yelpazesinde çalışmalarına devam eden yapılanma; toprağın yeniden dağıtımı, yerel sermayenin yabancı sermayenin yerine geçmesi ve sosyal yardım programlarının geliştirilmesine yönelik yaptığı çalışmalarla kendisini adeta Mısır halkına enjekte etmekle uğraşıyordu (Goldschmidt Jr., 2004, s. 98). Örgüt, Mısır'da yeni yeni göze çarpmaya başlayan sendika hareketlenmelerinde aktif bir kadro yapısıyla yer almaya başlamıştı. Toplumun olduğu her yerdelerdi; kaynakları gün geçtikçe artmaya başlıyor ve bu kaynaklar doğrultusunda örgütün sahipliğini üstlendiği tesisler ve fabrikalar kuruyorlardı. Sermayelerini oluşturan kimselere bu tesisleşmelerden ortaklık ve hisse payı veriyorlardı. Bir nevi halktan gelen gene halk aracılığıyla işliyor ve halka kazanç olarak geri dönüyordu. Düzenli bir sistem kurmuşlardı. Bu çark, 'Sosyalist' ideoloji ilkelerinin İslam düsturuyula şekillenmiş 'eşsiz' bir haline benziyordu. Örgüt ilerleyen yıllar ışığında kendi sınırlarını aşmaya başlamıştı; sınıf farklarını ortadan kaldırmışlardı, her temelden destek alıyorlardı. Özellikle genç kuşak arasında '1936 Antlaşması' ve onun getirdiği tavizlere karşı olan sert tutumları sayesinde geniş bir karşılık bulmuşlardı. Mısır toplumunda her şeyi doğru olarak anılan örgüt, elde etmeye başladığı bu güç sayesinde özellikle II. Dünya Savaşı sonrasında şekillenen Mısır siyasi hayatında epeyce etkili bir güç haline gelerek amacına ulaşacak, büyük bir yer bulacak vaziyetteydi (Cleveland, 2008, s. 225).

3.1.3. 1936 İngiliz-Mısır Antlaşması

1936 yılında İngiltere ile imzalanan Antlaşma uyarınca Mısır'da etkisi zaten yoğun bir derecede hissedilen İngiliz varlığı, 'tam bağımsızlık' vaadiyle ülkedeki yerini daha da sağlamlaştırmıştır. Öyle ki antlaşmanın bazı önemli maddelerine odaklanacak olursak; antlaşmanın ilk maddesinde Mısır'da İngiltere askeri işgalinin artık olmayacağı düzenlenmiştir. Antlaşmanın üçüncü maddesinde İngiltere'nin, Mısır'ın 'Birleşmiş Milletler (BM)' topluluğuna üyeliğinin tam destekleneceği vaadi belirtilmiştir. Beşinci madde ise her iki ülkenin antlaşma maddeleri uyarınca hareket edeceğini, maddelerin başka ülkelerle olan ilişkiler doğrultusunda ihlal edemeyeceğini kesinleştirmiştir. Yedinci maddede 'olası bir savaş meydana geldiği takdirde herhangi bir taraf savaşa girerse diğer ülke koşulsuz şartsız tam yardıma hazır olacaktır' ifadesi

yer almaktadır. Antlaşmanın sekizinci maddesinde kanal bölgesi hakkında kararlar düzenlenmiştir. Bu maddeye göre ‘Süveyş Kanalı’nın özgürlüğünün ve geçiş güvenliğinin korunması maksadıyla İngiliz askeri kuvvetlerinin Mısır topraklarında sayısının arttırılması, bu bölgedeki kararların tamamının İngiltere tarafından alınması düzenlenmektedir (Güler, 2008, s. 87).

Antlaşmanın altında yatan temel düşüncede; İngiliz idaresinin görünmez varlığı devam ettikçe iç işlerinde bağımsız Mısır yönetimi yaklaşımı egemendir. İngiltere’nin bu Antlaşma doğrultusunda amaçladığı asıl hedef, Avrupa başta olmak üzere gerilen uluslararası arenada ikinci bir Dünya Savaşı çıkacağı ön görüşü ve bu doğrultuda özellikle Süveyş Kanalı Bölgesinde yenilenmesi, sayısı arttırılması gereken ve iletişim ağıyla desteklenen nitelikli askeri birliklerin Mısır topraklarında konuşlanacağını garanti altına alınması olmuştur. Askeri olarak Mısır’da bulunmasının yanı sıra bu Antlaşma uyarınca İngiltere’nin Mısır üzerindeki siyasi varlığı da baskısı artmış bir vaziyet almaya başlamıştır. Öyle ki Kahire’de şehir merkezinde bulunan ve şehrin bütün silüetine hakim olan tarihi ‘Büyük Selahattin Eyyubi Kalesi’ başta olmak üzere her yer İngiliz güçlerinin hakimiyeti altındadır. İngilizlerin bu biçimde Mısır’da adeta gövde gösterisi yapar bir hale gelmeleri, ülkede bulunan İngiliz kuvvetlerinin sayısının 75.000’i aşmasına ve Mısır yönetiminin adeta küçük düşürülmesine yol açmıştır (Davışa, 2004, s. 123).

1936 yılında yapılan Antlaşma, 23 Ağustos 1951 tarihli ve “Egypt Threatens to Abrogate the Anglo-Egyptian Treaty” başlıklı CIA raporunda; ‘Mısır’da Antlaşma’nın imzalandığı yıllarda henüz uykuda olan militan milliyetçiliğin dağıtılmadığı ve göz ardı edildiği sürece antlaşmanın sürekliliğinin uzak bir ihtimal olduğuna’ dikkat çekmektedir. ‘Fakat Kral Faruk’un son dönemlerde Mısır ordusunun çeşitli çatışmalarda aldığı başarısız askeri sonuçlar doğrultusunda ‘işgal’ endişesi duyduğundan ötürü ülkesindeki İngiliz varlığını problem edebilecek bir konumda olmadığı’ da belirtilmiştir (CIA FOIA, 1951). Bu bağlamda düzenlenen Antlaşma, Mısır toplumunda var olan milliyetçilik ilkelerine ters maddeler ışığında düzenlenmiş fakat meşru Mısır otoritesi tarafından çeşitli imkansızlıklardan ötürü geri savuşturulamamıştır.

3.1.4. II. Dünya Savaşı ve Mısır

II. Dünya Savaşı karşısında Mısır halkının tutumunun karışık bir halde olduğu gözlemlenmektedir. Mısır halkının çoğu kısmı savaşın kendi devletlerinin savaşı olmadığını düşündüklerinden ve savaşı Müttefik Devletlerin kazanacağından tam emin olamadıklarından ötürü Almanya karşıtı bir çatışmaya girilmesinden endişe duymaktaydılar. Diğer yandan Mısır, 1936 Antlaşması'nın maddelerinde düzenlenmeyen bazı yükümlülüklerin altına doğal bir biçimde girmiştir. Ülkede bulunan Almanların gözetimine alınması ve ülkedeki Alman mülklerine el konması bu durumu açıklar nitelikte hamlelerdir. II. Dünya Savaşı'nın patlak verdiği bu dönemlerde Mısır tahtında olan Kral Faruk, İngiliz karşıtı bir politika gerçekleştirmeyi göze alamayacağından dolayı Alman yanlısı bir düşünceye kapılması olası bir hal değildir. Diğer yandan Kral Faruk döneminin Mısır başbakanı 'Ali Mahir' yakın çevresinde birçok İtalyan arkadaşa sahipti ve görevinin ilk zamanlarında alenen bu yönde bir tutum sergileyemese de Mihver Devletler yanlısı bir düşünceye sahip olarak göze çarpmaktadır. Bu düşünceleri savaşın devam ettiği vakitlerde Mahir'in İngilizlerin talebi doğrultusunda Mısır'da bulunan İtalyan vatandaşların takibinin gerçekleştirilmesi emrine karşı gelmesiyle gün yüzüne çıkmıştır. İngilizler tarafından talep edilen takibin Mahir tarafından engellendiğinin anlaşılmasından ötürü dönemin Britanya büyükelçisi 'Sir Miles Lampson' Kral Faruk'a, başbakanı görevden alması için baskı yapmıştır. Kral bu talep konusunda çok istekli olmamasına rağmen Mahir'i görevinden azletmiş ve yerine Müttefik Devletler yanlısı olan bir başbakan atamıştır. 1941 yılının Ağustos ayında da Mısır birlikleri İngiliz taleplerinden ötürü Süveyş Kanalı Bölgesinin güvenliğini Müttefikler için üstlenmiş vaziyette bulunmuştur (Mansfield, 2012, s. 318).

İngiliz baskısının her geçen gün arttığı ve bir ülke görünümünden daha çok 'Britanya'nın bir toprak parçası' şekline dönüşen Mısır'da halk, savaş esnasında pamuk fiyatlarının dibe çakılmasıyla iyice fakirleşmiş bir vaziyete gelmiştir. Geçimini bu kaynak aracılığıyla sağlayan milyonlarca Mısırlının hayat standardı iyice gerilemiş; toplum içerisinde grev ve protestoların sayısı bir hayli artmış ve kırsaldan kente yönelik göçler hız kazanmıştır. Mısır'da siyasal bağlamda çaresiz İngiliz bağımlılığı ve toplumun içinde bulunduğu buhran hali, her geçen gün daha da yoğunlaşan bir biçimde artmaya devam etmektedir.

Mısır, II. Dünya Savaşı'nın sona ermesine yakın bir zaman diliminde, 1945 yılında Japonya ve Almanya'ya karşı resmi bir biçimde harp ilan ederek bu hamlesi doğrultusunda BM topluluğuna üye olmuştur. Bu katılımı takiben coğrafyada bulunan diğer Arap ülkelerine nazaran daha güçlü ve imkânlı bir donanımına sahip olan Mısır, Arap milliyetçiliğinin coğrafyadaki lideri konumuna doğal bir biçimde gelmiştir. Mısır yine aynı yılda 'Arap Birliği Örgütü (Arab League)'nün kuruluşuna ön ayak olmuştur. Birliğin kurulmasına öncülük eden Mısır'ı bu konuda hala ülke içinde önemli bir etkisi olan Britanya desteklemiştir. Arap Birliği Örgütü'nün merkezi Kahire'de örgütlenmiş ve örgütün genel sekreteri Mısırlı bir yönetici olmuştur. Örgütün kurucu üyeleri arasında yedi Arap devleti -Mısır, Irak, Suudi Arabistan, Ürdün, Yemen, Lübnan ve Suriye- bulunmuştur. Kurucu devletler örgütün yapılanmasının bir federasyon sistemine benzemeyeceği konusunda mutabık kılınmışlardır. Birlik arasında alınan kararların ilgili devletlerin egemenlik alanlarını sarsmayacak, yalnızca lehte oy kullanan devletleri bağlayacak olan kararlar olduğu konusunda fikir birliğine varılmıştır. Birlik, Orta Doğu coğrafyasında 'Pan-Arabizm' öğretisinin temel alınması ve yaygınlaşmasını amaçlayan bir birleşme düsturuyla ortaya çıkmışsa da üye devletlerin yalnızca 'teoride' kalan tam bağımsızlıkları, örgütün işlevsel biçimde çalışmalar yapmasına büyük oranda ket vurmuştur (Mansfield, 2012, s. 327).

Diğer yandan II. Dünya Savaşı'nın sona ermesinin ardından İngiltere ve Mısır arasında yeni bir gerginlik dönemi başlamıştır. Mısır'daki İngiliz varlığı halen 1936 Antlaşması uyarınca devam etmektedir. Mısırlı bazı yöneticiler İngiliz yetkileri üzerinde antlaşmanın maddelerinde revizyona gidilmesi konusunda baskı kurmaya çalışmışsa da bu konuda başarılı olamamışlardır. Halbuki İngiltere, Hindistan'a 1947 yılında bağımsızlık vermiş olmasına rağmen Süveyş Kanalı'ndaki etkinliğinden vazgeçmek istemediğinden Mısır ile fikir ayrılıkları yaşamaya devam etmiştir (Cleveland, 2008, s. 336).

Mısırlılara göre Britanya'nın Hindistan'dan çekilmesinin ardından bu koridor İngilizler için eski önemini kaybetmiştir. Lakin İngiliz hükümeti savaşın ardından yeniden çizilecek dünya düzeni içerisinde ihtiyaca düşülecek doğal kaynakların erişimini hesaplamaya başlamıştır. İngilizler; Orta Doğu coğrafyasına yapılabilecek yeni yatırımlar, açılacak yeni pazarlar, ulaşım ve ticaret sektöründe Kızıldeniz'in önemi ve hepsinden de önemlisi petrol yataklarına hızlı erişimin hesabını yürütmekteydiler. Bu doğrultuda coğrafya üzerindeki amaçlarını yeniden gözden

geçiren İngiltere stratejik çıkarlarını dostluk antlaşmalarıyla korumayı düşünürken, savaşın etkilemiş olduğu ülke ekonomisi nedeniyle Mısır'ın kendi sorumluluklarını yüklenmesi, bu bağlamda yeni teknik yetenekler elde edebilmelerinin desteklenmesi planlarını yürütmüştür. Britanya'nın bu yeni Orta Doğu politikasının ana temeli ise şu düşünceye dayanmaktadır: 'Mısır başta olmak üzere İngiltere'nin etkileşimde bulunduğu Arap ülkelerinin, İngiltere'nin çıkarlarıyla kendi çıkarlarını paralel bir çizgide görebilmelerini sağlayabilme ve bu doğrultuda ilerleyecek iş birliklerinden her iki tarafın kârlı bir biçimde -İngiltere'nin kazançlarının öncelikli olması kaydıyla- ayrılabilmesini gerçekleştirebilmek (Hourani, 2013, s. 416).

3.1.5. Darbeye Giden 'Son' Süreç

Hükümetin ülke içerisinde kesin ve tam hür bir biçimde bağımsızlık tesis edememesi, ülkedeki buhranın daha da yoğunlaşmasına sebebiyet vermektedir. 1923 yılından beri yönetime hakim olan büyük toprak sahiplerinin giderek daha da zenginleşmesi, sürekli fakirleşen Mısır halkının sabrını zorlar nitelikteydi. İki sınıf arasında dipsiz bir uçurum haline gelen gelir dağılımı, toprak sahiplerinin binde 4'ünün ülkenin tarım arazilerinin yaklaşık yüzde 35'ine sahip olmasıyla; halkın elinde bulunan toprakların yüzde 94'ünün de yalnızca yüzde 35 oranında ekilebilir arazilerden oluştuğunun aktarılmasıyla anlaşılabilir. Yönetici kısmının elinde bulundurduğu toprak arazisi ortalama 170 feddan'dan oluşurken, terazinin diğer ucunda bulunan halkın elinde bulundurduğu toprak arazisi oranı yaklaşık 0.8 feddan kadardı. Yaşanan bu gelir eşitsizliği arkasında bir de hiçbir toprağa sahip olmayan kimseler vardı. Bu vatandaşlar geçimlerini kendi emek güçleriyle kazanmak zorundaydılar. Gelirleri hayatlarını idame ettirmeye imkan vermeyecek ölçüde az olmalarına rağmen geçimlerini sağlamak için mücadele veren bu kesimin Mısır toplumundaki oranı azımsanamayacak derecede fazlaydı. Bu grubun sayısı politika çarklarının işlevsizliğinden ötürü gerçekleştirilmeyen çeşitli reformların eksikliğinden gitgide artmakta, gelirleri daha da azalma eğilimi göstermekteydi. Bir diğer yandan '1948-1949 Arap-İsrail Savaşı'nda Mısır'ın aldığı küçük düşürücü yenilginin etkileri de toplum tabanında büyük bir yankı uyandırmıştır (Marsot, 2007, s. 122).

Yaşanan kötüye gidişin temel nedeni olarak 'kararlı bir liderin eksikliği' zikredilmeye başlanmıştır. Vefd ve diğer siyasi parti liderleri, elde ettikleri servet ve statülerin ellerinden alınması düşüncesini bile bir yol olarak kendilerine seçenek

olarak görmediklerinden ötürü gerekli toprak reformu başta olmak üzere sosyal reformları hayata geçirmeye isteksiz davranmaktaydı. Halkın içerisinde bulunduğu bu yoksulluk hali ülke içerisindeki üniversite öğrencilerinin, Kahire ve İskenderiye’de İngiliz aleyhtarı gösteriler düzenlenmesine yol açmaktaydı. Protesto ve grevlerin karşılığında ise Mısır yönetimi halkın tepkisini azaltmak amacıyla, içeriği kimseyi hoşnut etmeyecek sosyal refah yasaları düzenliyor, düzenlenen bu yasalar hayata geçirilmekten uzak, tepkileri azaltmak için yapılmış düzenleme niteliğinden öteye geçemiyordu (Cleveland, 2008, s. 336).

Müslüman Kardeşler, ülkenin içerisinde bulunduğu bu patlamaya hazır hali, faaliyetlerini arttırarak değerlendirmek üzere çalışmalara başlamıştı. Örgütün 1940’lı yılların sonunda üye sayısı tüm ülkede 500 bini geçmiş, örgüte üye olmayan halk kesimi arasında bile sempatizan sayısı çok artmıştı. Yapılanmanın kuruluş esasında yer alan milli bağımsızlık, sosyal reform ve İslami değerlerin korunması gerekliliği düşünceleri, örgütün faaliyetine başladığı zamanlardan bu yana değişim yaşamamış, teşkilatlanma içerisinde aynı fikirler doğrultusunda yapılan çalışmalar da Mısır halkının sadece gönlünde değil zihninde de büyük bir yer almaya başlamıştı. Müslüman Kardeşler etki alanlarının genişlediğini fark ettikleri anda sadece teorik anlamda fikriyat üretmenin yeterli olmayacağını, pratik anlamda da harekete geçmenin zamanı olduğuna karar vermişler; yönetim ve toplum içerisinde bulunan yabancı etkili her şahsa yönelik şiddet kampanyaları düzenlemeye başlamışlardı. Öyle ki 1948 yılında Mısır başbakanlığı görevini yürüten ‘Mahmud el-Nukraşi’, örgütün faaliyetlerini dindirmeye yönelik kararlar vermeye çalışınca örgüt tarafından gerçekleştirilen suikasta kurban gitti. Bu ölümüne karşılık olarak da Müslüman Kardeşler’in kurucusu Hasan el-Banna, Mısır güvenlik güçleri tarafından öldürüldü. Yaşanan karşılıklı kayıplar, Mısır siyasetinin içerisinde bulunduğu karmaşıklık ve buhranı açıklayıcı nitelikte faaliyetlerdir.

Bütün bunlar yaşanırken Kral Faruk, ülke içerisindeki halin normale döndürülebilmesi amacıyla 1950 yılında seçim yapılmasını emretti. Yapılan seçimler sonucunda Vefd Partisi, yaşlı lideri ‘Mustafa el-Nahas’ ile zafere ulaştı. El-Nahas göreve başladıktan sonra partisinin kuruluş temeli olan milliyetçilik ideolojisini tekrardan yapılanması içerisinde hakim kılmak istedi ve 1951 yılında, 1936 Antlaşması’nın hükümlerinin yürürlükten kaldırıldığını ilan etti. O zaman diliminde İran’da ‘Musaddık’ kriziyle uğraşmakta olan İngiliz hükümeti, Mısır toprakları

içerisinde de sonuçları ağır olarak nitelendirilebilecek bir krize izin vermeye pek niyetli değildi. Lakin 1936 Antlaşması'nın iptali kararı Mısır halkında büyük bir karşılık buldu ve yapılan bu hamle büyük bir coşkuyla karşılandı, savunuldu. Bu anda milliyetçi düşüncenin hakim olduğu Mısır gerilla çeteleri ve İngiliz ordu birlikleri arasında çatışmalar başladı. Bu çatışmaların birinde İngiliz tankları, İsmailiye'de bir Mısır polis kışlasına saldırdı ve 50 polisi öldürdü. 'Kara Cumartesi' olarak adlandırılan bu çatışmanın ertesi günü, 26 Ocak 1952'de Kahire'de halk, büyük bir ayaklanma ve protestoyla bu katliama tepki verdi. Kahire'nin ticaret merkezi binası başta olmak üzere büyük yangınlar çıkarıldı; Mısır yönetici sınıfının hakim oldukları yerler, ellerinde bulundurdukları taşınmazlar hedef alındı ve yok edildi. Kara Cumartesi olaylarının ardından yaşanan süreçte ülke içerisindeki asayiş tamamen yerle bir oldu. Ülke yönetimini hala elinde bulunduran yönetim yaşanan bu olaylardan sonra birkaç ay daha yönetimde kaldıysa da yaşanan tüm bu gelişmeler Mısır'da hem iktidarın hem de rejimin sonunun geldiğinin habercisiydi (Daviş, 2004, s. 114-115).

3.2. Cemal Abdülnasır'ın İktidara Yükselişi

Cemal Abdülnasır, 15 Ocak 1918 tarihinde İskenderiye'nin banliyö semtlerinden birisi olan Baküs'te dünyaya geldi. Hayatının ilk yıllarını İskenderiye'de geçiren Nasır, lise eğitimini Kahire'de tamamladı. Lise eğitimini geçirdiği 'Ras El-Tin Lisesi'nde ideolojik manada zihninin şekillenmeye başlamasıyla beraber aynı yılları takiben ülkenin içerisinde bulunduğu İngiliz baskısına yönelik yapılan gösterilerde yer almaya başladı. Katıldığı ilk gösteride tutuklanarak arkadaşlarıyla beraber kısa süreliğine de olsa hapishaneye giren Nasır, o dönemki yaşantısını kendi ifadeleriyle "Mısır milliyetçiliği adına yapamayacağımız hiçbir şey yoktu" diyerek anlatmaktadır. Aynı zamanda o yıllarda arkadaşı 'Hasan el-Nashar'a yazdığı mektuptaki "Umudun ışığından, umutsuzluğun karanlığından geçtik. Yaşamın müjdesini silkeledik ve ölümle yüzleştik. Tüm bunları değiştirecek ve Mısır'ı dünyaya hükmettiği ihtişamlı günlere geri götürecek adam nerede? Asık suratla kaderlerine razı olmak yerine Mısır'ın haklarını savunabilecek, baskıya mücadele edebilecek yeni nesli kim yetiştirebilir? Değişimi uykusundan uyandırabilecek büyük bir eylemi kim organize edebilir?" ifadelerinden Nasır'ın, henüz genç yaşına rağmen ülke dinamikleri ve ülkesinin geleceği hakkında düşünen bir Mısırlı olduğu anlaşılmaktadır (Alexander, 2005, s. 21-22).

Nasır, 1936 yılında üniversite eğitimine başlamak için Askeri Akademi'ye başvurdu. Başvurusu doğrultusunda yapılan testleri ve sağlık muayenesini geçti lakin fakir ve nüfuzu olmayan bir aileden geldiği için mülakatta elendi. Askeri Akademi tarafından reddedildikten sonra Nasır, Ekim 1936'da, Kahire Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde üniversite eğitimine başladı. 1936 Antlaşması'nın imzalanmasına kadar geçen altı aylık süre, sosyal rütbelerine veya servetlerine bakılmaksızın subaylara olan talebi arttırdı. Bunun sonucunda Askeri Akademi bir grup öğrenci daha almaya karar verdi. Mart 1937'de Nasır, dönemin Savaş Bakanlığı Müsteşarı 'General İbrahim Hayri' ile görüşmeyi başardı. Nasır'ın milliyetçi ruhundan, açık sözlülüğünden ve asker olma konusundaki ısrarından oldukça etkilenen Hayri, Nasır'ın akademiye girişine ön ayak oldu ve Nasır'ın askerlik serüveni bu şekilde başlamış bulundu.

Askeri eğitimini sahadaki askeri kuvvetlerin varlıklarının yetersizliğinden ötürü 17 ay gibi kısa bir sürede tamamlayan Nasır, 1938 yılının Temmuz ayında akademiden mezun oldu. Aldığı eğitimin yanı sıra zengin bir kütüphanesi bulunan akademi içerisinde Nasır; 'Galibardi', 'Bismarck', 'Hindenburg', 'Churchill', 'Foch' ve 'Atatürk' gibi önemli şahsiyetler hakkında okumalarda bulundu ve düşünce dünyasını bu çizgide olgunlaştırdı (Joesten, 1960, s. 19-20).

1938 yılının son çeyreğinden itibaren Mısır içerisinde birçok farklı askeri görevde bulundu. '1948-1949 Arap-İsrail Savaşı'nda da bilfiil harp alanında görev aldı. 1949 yılında kendisinin başkan seçildiği, rejim karşıtı askerlerden oluşan 'Hür Subaylar' grubu ile birlikte sahada çeşitli gizli görevlerde bulundu. 8 Mayıs 1951 tarihinde 'Binbaşı' rütbesine terfi ettirildi.

Hür Subaylar, düşünce kökleri açısından 'Mısır milliyetçisi' askerlerden oluşan bir gruptu. Grup görece entelektüel sayılabilecek askerlerin birliğinden oluşmaktaydı. Bu askerler 1950'li yılların başlarında sık sık bir araya gelerek müzakereler eder, ülke hakkında fikir alışverişlerinde bulunurlardı. Öyle ki Hür Subaylar, Mısır'daki rejimin yıkılmaya mahkum olduğunu, 1954 veya 1955 yıllarından birisinde 'Mısır'ı gerçek potansiyeline Mısır için ulaştırmak' amacı doğrultusunda rejim değiştirici bir darbe gerçekleşmesinin elzem olduğunda karar kılmışlardı. 26 Ocak 1952 tarihinde başlayan protestoları takiben alınan İngiliz önlemlerinin sonuçlarının oluşturduğu 'Kara Cumartesi' yıkımıyla birlikte, devrim planlarını erteleme veya uzun bir zamana yaymanın hiç kimseye bir kâr getirmeyeceğini düşünen Hür Subaylar, daha sonraki

günlerde gerçekleştirmeyi düşündükleri darbenin planlarına hız kazandırmışlardır (Alexandrina, 1974).

3.2.1. 1952 Mısır Devrimi

Cemal Abdülnasır'ın yazmış olduğu 'Felsefem' isimli kitapta aktardığı üzere; "Baskılanmış halkların bağımsızlık ve özgürlük savaşları, kısa süreli mücadelelerden ibaret değildir. Böylesine büyük kazanımlar, başarılı ve etkili olabilmek için uzun soluklu ve tamamen akla uygun hazırlık süreçlerinden geçmek zorundadır. Bir halkın bu türden önemli kazançları elde edebilmesinin tek yolu, ilerlemenin kesintisiz bir biçimde üst üste koyarak gerçekleştirilmesidir. Adım adım ilerleyen süreç, bir önceki gayretinden bulduğu güçle yerini sağlamlaştırabilir. Her bir dönem, ileri bir döneme temel olur (Abdülnasır, Ty, s. 7)."

Hür Subaylar bu felsefe doğrultusunda acele etmeden, yapacakları müdahalenin tam anlamıyla başarılı bir şekilde gerçekleştirilebilmesi için şartları olgunlaştırmaya başladılar. Darbeyi gerçekleştirmeden birkaç ay öncesinde başta halk nezdinde daha sonra uluslararası arenada hareketlerine ve kendilerine saygınlık kazandıracak, kendilerine güven duyulmasını sağlayacak 'tanınan' bir lidere ihtiyaç duyacaklarını ön gördüler. Çeşitli seçenekler arasında isteklerine doğrudan uygun olarak nitelenebilecek; cana yakın, baba figürü 'Tümgeneral Muhammed Necip'e teklifte bulundular. Necip, Hür Subaylar'ın bu teklifini geri çevirmedi ve Şubat 1952'de 'Hür Subaylar Yürütme Komitesi'nin başkanı oldu (Mansfield, 2012, s. 346).

Resmiyette ve teoride, darbe hazırlığında olan Hür Subaylar grubunun lideri Tümgeneral Necip'ti lakin arka planda bütün hazırlığı ve örgütlenmeyi yönlendiren isim Cemal Abdülnasır'dı. Nasır liderliğinde şartların olgunlaştığını belirleyen Hür Subaylar ve askeriyede bu gruba mensup askerler; 23 Temmuz 1952 tarihinde sabah saatlerinde yönetime el koymak amacıyla ihtilal gerçekleştirdi. Darbe, Nasır'a göre, Mısır halkının devrimci dönüşüm enerjisinin bu halkta zaten var olan büyük gücün ortaya çıkarılması ile doğal bir biçimde gerçekleşti. Darbenin gerçekleştirilme nedenlerini ise Nasır, 'Arap Devrimi'nin Yöntemleri' kitabında şu maddelerle açıklamaktadır (Abdülnasır, 1970, s. 10-11):

- "Yabancı kuvvetler, Mısır toprakları üzerinde silahlarla dolu üsler işgal ederek Mısır halkının direncini kırmaktadır. Bu durum Mısır halkını ürkütmektedir ve içine sindirmektedir.

- Yabancı hayranlığı içerisinde gözleri kör olmuş, halkının ihtiyaçlarını ve ülkesinin geleceğini görmekten uzak olan hanedan ailesi çıkarına göre keyfi yönetim hareketleri içerisinde delalete düşmüş durumdadır. Halkın bu yönetime zorla boyun eğdirilmesi dışında başka bir talebi yoktur, bu durum bir ülkenin yönetimi açısından korkunç bir durumdur.
- Yönetime yetkin bir muhalefet yapması beklenen feodal sınıfa da yönetimin adeta ‘sus payı’ olarak Mısır halkının hakkı bulunan toprakları peşkeş çekmesi, bu topraklardan çıkarılan mahsullerin adeta tekel bir biçimde üretim ve dağıtımının yapılması, doğal olarak feodal sınıfın durdurulamaz bir şekilde zenginleşmesi, halkın da aynı çizgide hızla fakirleşmesi; Mısır toplumunu derin sınıfsal farklılıklara itmektedir. Bu durum bir ulusun bütünleşebilmesi ve ‘barışabilmesi’ açısından en tehlikeli engel olarak gözümüze çarpmaktadır.
- Kapitalist sınıf yönetime hakim olmak, bu doğrultuda iktidarı istedikleri gibi yönlendirebilmek amaçlarından başka bir gayesi olmayan bir vaziyet içerisinde. Mısır’ın çeşitli zenginlikleri bu düşünceler doğrultusunda sömürülmekte, bu durumun değiştirilmesi bağlamında ilgililerinden reformist düzenleme adımları atılmamaktadır.
- Halkın hizmetini gerçekleştirme ve denetleme amacından başka bir amaçları bulunmayan siyasi partilerin ve örgütlenmelerin, kitlelerin mücadelesi içerisinde birer birer kendi çıkarlarına teslim olmaları; Mısır demokrasisinin tam anlamıyla hayata geçirebilmesinin önünü tıkayan önemli bir noksanlıktır. Siyasi kadroların çeşitli güç ve imtiyaz hallerine teslim olmaları, halkın sesinin ‘esir’ olması halinden başka bir durum değildir.
- Halkın çıkarına karşı olan egemen güçler, bir yandan ulusal mücadelenin desteklenmesine yukarıda anlattığımız maddeler ışığında karşı engellerden ibaretken; ordu yapılanmasının niteliğine ket vurmak, orduyu yabancı güçlerin istedikleri şekle dönüştürmek ve otoritelerini sağlamlaştırmak amaçları doğrultusunda ordunun içini boşaltma -silahlanma biçimleri, nitelikli askerleri işlemedikleri suçlarla suçlama yoluyla ordudan uzaklaştırma vb.- yolunda adımlar atmaktadır. Bu durum bir ülkenin güvenlik kanatlarına vurulabilecek en büyük darbedir.”

Nasır’a göre devrim, yukarıda sıralanan sebeplere ‘acil müdahale’ nedeninden dolayı gerçekleştirildi. Devrim öncesinde halkın nezdinde uzun yıllar boyunca

yönetimin despot bir uzvu olarak görülen ordu, kendi özüne darbe gecesinde döndü ve var oluşunun sebebine; halkının kurtuluşuna hizmet etti. Nasır'ın, ihtilali, “Uzun süredir bastırılan halkın kalbinde yatan bir duygunun ifadesi” olarak tanımlaması, kansız ve uluslararası hiçbir müdahale olmaksızın tamamen milli bir hareket olarak nitelendirmesi; hareketi ulusal ve uluslararası arenaya tanıtmaya biçimidir (Abdülnasır, 1955, s. 203).

Nasır ve Hür Subaylar darbe sonrası programlarındaki akışı, kesin ve sert bir biçimde ‘milli’ çizgiden sapmamak amacıyla yayınladıkları “Altı İlke” doğrultusunda şekillendirdi. Bu ilkelerin maddeleri aşağıda sıralandığı gibidir (Abdülnasır, 1970, s. 12-13):

1. “Süveyş Kanalı bölgesinde konumlanmış bulunan İngiliz işgal ordularının tasfiyesi gerçekleştirilecek.
2. Toprağa haksız bir biçimde hükmeden feodal sınıf ortadan kaldırılacak.
3. Servet kaynaklarına hükmeden bir avuç kapitalistin tekel durumları ortadan yok edilecek; tekelleşimin iktidara egemenliğine son verilecek.
4. Sömürü ve istibdata karşı olarak ‘sosyal adalet’ düzeni sağlanacak.
5. Güçlü bir ulusal ordu kurulacak; ordu güçlendirilecek.
6. Hazır olduğunda yıkılmayacak, sağlam bir demokratik düzen kurulacak.”

Bütün bu durumları oluşacak yeni devlet yapılanmasına tesis etmek amacıyla hükümete geçen Hür Subayların çekirdek grubu ilk olarak; ideolojik yönelimleri ve siyasal örgütlenme açısından ‘milliyetçi’ fikirleri dışında pek bilgileri olmayan, pragmatik bir grup şeklinde halk gözünde kendilerini konumlandırmaya çalıştı. Devlet başkanı önceden planlandığı üzere Muhammed Necip oldu. Diğer yandan Hür Subaylar iktidara geldiğinde, Nasır'ın liderliğinde, hükümetin icra kurulu olarak görev yapacak olan organı, ‘Devrim Komuta Konseyi (DKK) ⁶’ni kurdular. DKK’nın ülke işlerini idare etmek amacıyla önceden hazırlanmış bir planı bulunmadığından rejim ilk zamanlarda kendi yolunu bulmakta güçlükler çekti. Lakin iktidarı ele geçirmeden önce Nasır'ın sistematik bir biçimde üzerine düşündüğü ilk eylemi hemen hayata geçirdiler: Olası iktidar rakiplerinin ortadan kaldırılması konusu. İktidara talip olabilme potansiyeline sahip ve halk nezdinde karşılık bulabileceği düşünülen rakip isimlerin

---

⁶ “Devrim Komuta Konseyi” teknik olarak ‘Hür Subaylar Yürütme Komitesi’nin isim ve şekil değiştirmiş halidir. Teorik biçimde lideri ‘Tümgeneral Muhammed Necip’tir. Lakin pratik formda DKK’nın işlerini örgütleyen ve yürüten ‘Cemal Abdülnasır’dır.

ülkeden uzaklaştırılması gerekiyordu. DKK, ilk rakip olarak doğal bir biçimde, darbeyle devrilen Kral Faruk'u hedef aldı. Faruk, darbeden üç gün sonra tahtından feragat ettirildi ve hayatının sonuna kadar yaşayacağı 'Fransız Rivierası'na sürgüne gönderildi (Cleveland, 2008, s. 339). Nasır, dava arkadaşlarının birçoğunun Kral Faruk'un mahkemeye çıkartılıp yargılanması, yargılanma sonucunda da halk önünde idam edilmesi fikrine ters bu sürgün kararı dolayısıyla devrimcilerin saygınlık kazanmalarına sebebiyet verdi (Mansfield, 2012, s. 347).

Nasır'ın darbe öncesi analizlerine göre bu müdahaleden belirli bir süre sonra ordunun ve kendisinin görevi sona erecekti. Nasır, halk yanlısı olmayan ve kendi çıkarlarından başka bir şey düşünmeyen iktidar ekibinden yönetimi ele alıp halka teslim ettikten sonra -Altı İlke hayata geçirildikten sonra- asker güruhunun kıyasına geri döneceğini ön görmüştü. Lakin yönetimi ele aldıktan sonra karşılaştığı manzara karşısında, kendi ifadesiyle 'hayal kırıklığına' uğramıştı. Şöyle ki; müdahale halk karşısında büyük bir karşılık ve destek bulmuştu lakin halk kesimi içerisinde disiplin eksikliği sorunu vardı. Toplumda bir düzen kalmamıştı; kimse ne yapması gerektiğini bilmiyor, herkes yönlendirilmeye ihtiyaç duyuyordu. Toplum içerisinde birlik yoktu; halk, uzun yıllar maruz kaldığı ekonomik sorunlar -yoksulluk başta olmak üzere- sebebiyle bencilleşmiş, herkesin ağzından sadece 'ben' kelimesi duyulur olmuştu (Abdülnasır, Ty, s. 15-16). Nasır, toplumun içerisinde bulunduğu bu durum karşısında bir hazırlıklarının olmadığını, bu durumun farkında olamayışlarının sebebini; 'yönetim perspektifinden halka bakabilme imkanlarının' darbeden önce olmadığını belirterek açıklamaktadır (Abdülnasır, Ty, s. 17-18).

Toplumsal bağlamda bir başka sorun da Mısır halkının uzun yıllardır yönetildiği 'yarı feodal' yönetim biçiminden yeni bir rejime geçişinin toplumsal düzlemde temelini etkin bir biçimde sağlayamamış olmasıdır. Halk bu çizgide, Hür Subayların revizyonist olarak yorumlanabilecek faaliyetlerine karşılık verebilme açısından yeterli düzeyde değildi (Johnson, 1972, s. 3). Nasır, Mısır halkının içerisinde bulunduğu bu hali, 'Mısır halkının, Batılı devlet toplumlarına kıyasla birkaç asır geride yaşadığı' tespiti ile açıklamaktadır. Mısır'ın asırlar boyu kendi bağımsızlığını kazanamayışı karşısında sürekli bir sömürü devlet halinde yaşamasının toplum tabanında bir 'kimlik' haline geldiği ve sömürü yönetiminin, psikolojik baskılamaların yanı sıra toplumun bütün çarklarını manipüle ettiğini, silikleştirdiğini aktarmaktadır. Mısır'ın diğer ülkelerin geçmiş oldukları yollardan geçmediğini, ilerleme yolunda karşılarında

oluşumunu çağın şartlarına göre tamamlayamamış bir ülkenin yönetimini ellerine aldıklarını (Abdülnasır, Ty, s. 31); darbeden sonraki ilk günlerde yaptığı bu tespitlerle açıklamıştır.

Mısır'da gerçekleşen darbe uluslararası arenada önemli yankılar uyandırmıştır. Müdahale sonrası ilk günlerde çoğu ülkenin darbe hükümetine karşı tepkisiz kaldığı ve süreci anlamaya çalıştığı aktarılabilmektedir. İhtilal sürecinde kan dökülmemiş olması ve Mısır halkının müdahaleyi olumlu karşılaması, darbenin uluslararası kamuoyunda büyük bir tepki ile karşılaşmamasının önemli sebeplerindendir. Müdahale sonrası ilk değerlendirmeler incelendiğinde göze çarpan önemli bir detay ortaya çıkmaktadır: Avrupa'nın önde gelen devletleri -Britanya başta olmak üzere- darbeden sorumlu en üst aklın Necip olduğunu raporlarken; ABD hükümeti, dönemin 'Kahire ABD Büyükelçiliği'nde görevli CIA ajanları sayesinde Nasır'ın, Necip'i bir paravan şeklinde kullandığından haberdardır. Kahire'deki elçiliğin siyasi şefi 'William Lakeland'ın, Nasır'ın en yakın arkadaşlarından ve sırdaşlarından birisi olan 'Muhammed Hasaneyn Heykel' ile dostluk kurarak Hür Subaylar grubu hakkında parça parça aldığı bilgileri birleştirerek oluşturduğu rapor doğrultusunda CIA⁷, darbe hazırlıkları esnasında bu grup hakkında detaylı bilgilere sahip olmuştur. Aynı zamanda 'Kermit Roosevelt'⁸'in darbeden birkaç ay önce Mısır'da görüştüğü isimler arasında Nasır'ın en güvendiği teğmenlerden birisinin olması, ABD hükümetinin Mısır'daki konjonktüre hakim olduğunun önemli bir göstergesidir. Roosevelt ve teğmen arasında geçen görüşmede Roosevelt, 'bir askeri müdahalenin sadece ekonomik nedenlere dayandırılarak gerçekleştirilemeyeceği' üzerinde ısrarla dururken Nasır'ın temsilcisi olarak bu görüşmeyi gerçekleştiren teğmen, 'Mısır halkının iktidara gelecek milli bir yönetim sonucunda neler kazanabileceğini bilmedikleri ve ekonomik sebeplerden daha çok kültürel ve entelektüel bunalım içerisinde toplumlarının eridiği' üzerinde fikir dile getirmiştir. Görüşme sonucunda Roosevelt Mısır'da yeni bir yapılanma içerisine girileceğini net bir biçimde anlamış; yeni dönemde Mısır ve ABD arasındaki ilişkileri şekillendirmek bağlamında ülke içerisinde izlenmesi ABD'yi 'memnun' edebilecek bazı fikirler iletmıştır. Roosevelt'e göre Mısır yönetimi; ülkede okuma/yazma oranını arttırmayı, geniş ve dengeli orta sınıf oluşturabilmeyi, halk

⁷ "Muhammed Hasaneyn Heykel", 'Kahire Dosyası' isimli kitabında; darbeden kısa süre önce ABD Kahire Büyükelçiliği'ndeki diplomat sayısında bir artış gözlemlediklerini, gelen diplomatların çoğunun CIA görevlisi olduklarını sonradan anladıklarını aktarmaktadır (Heykel, 1974, s. 16).

⁸ "Kermit 'Kim' Roosevelt", ABD eski başkanlarından 'Theodore Roosevelt'in torunudur. 1950'lerin başında 'CIA Ortadoğu Masası Şefliği' görevi yürütmüştür.

içerisinde ‘tam bağımsız devlet’ anlayışını Fransız, Türk veya İngiliz etkisi olmadan oluşturabilmeyi, sağlıklı bir demokratik zemin inşa edebilmeyi ve bu temel oluşturulurken de Britanya veyahut ABD sistemlerinin taklidi yerine öz bir şekilde kendi sistemlerini tesis edebilmeleri gerekliklerini aktardı. Bütün bu durumların hayata geçirilmesi konusunda gösterilecek olan çabanın ABD ve Mısır arasındaki dostane ilişkilerin pekişmesine, gerekli ekonomik yardımların Mısır’a sağlanabileceğine ve ABD kamuoyunun hem ulusal hem uluslararası perspektifte kurulacak olan yeni hükümeti destekleyecek nitelikte algı yönetimi faaliyetleri gerçekleştireceği konusunda tekliflerini ilettiler (Copeland, 1987, s. 59-60). ABD’nin Mısır’ı uzun yıllar Britanya sömürgesi olarak görmesinin ve kabullenmesinin ardından İngiliz baskısının ülke üzerinden kalkacağını istihbari faaliyet ve bu faaliyetlerin analizi doğrultusunda ileri gören ABD’nin, Roosevelt gibi döneminde önemli bir koltuk işgal eden üst düzey bir görevli aracılığıyla Hür Subaylar grubu ile bu biçimde direkt görüşmesi; ABD’nin uzak kalmış olduğu bu topraklar hakkında bir çıkarımı ve uzun dönemli planlarının var olduğunun ilk göstergesi niteliğindedir.

3.2.2. Devrim Sonrası Reform Hareketleri

Yayınlanmış oldukları ‘Altı İlke’ maddeleri ışığında devlet yönetimine başlayan Hür Subaylar, devrimin ortaya koyduklarının devrimden halka doğru aktığını ve bu durumun tersinin mevzu bahis olmadığını yönetim düsturlarında şartlandırmışlardır. Bu doğrultudaki faaliyetlere de Mısır halkı çoğunlukçu bir biçimde destek göstermekteydi. İlk başlarda devrimin hayata geçirmek istediği yeni ülke düzenine destek yalnızca teoride kalıyor, eylem sahasının radikal bir biçimde yeniden yapılandırılması gerekliliği göze çarpıyordu (Abu-Laban, 1967, s. 193).

Bu kapsamda düzenlenmesi gereken öncelikli alanlardan birisi olan ‘devlet ekonomisi’ sahasında devrim yönetimi faaliyete geçti. Nasır’a göre; temel kaygısı devlet egemenliğinin tam bağımsızlık düsturuyla gerçekleştirilmesi olan devrim, ilk olarak İngiliz kuvvetlerini fiziksel anlamda ülkeden defetmeliydi. Lakin 74 yılı aşkındır süren bu baskının bir anda ortadan kaldırılması zor bir süreçti. Ardından en az onun kadar önemli ve daha hızlı aksiyon alabilecekleri başka bir konuya yöneldiler: Ekonomi çarkı içerisinde İngiliz etkilerini ortadan kaldırmak. Devrim öncesi Mısır’da ekonomik anlamda önemli bir derecede İngiliz baskısı hakimdi. Mısır’ın dış ticaretinin büyük bir kısmı ‘İngiliz Milletler Topluluğu’ ile gerçekleştirilmekteydi. Her bir ticari

faaliyet İngiliz kuvvetlerinin kontrolünde, sınırlandırmasında ve gözetiminde hayat bulmaktaydı. Döviz rezervlerinin en büyük kısmını ‘sterlin’ cinsi para birimi oluşturmaktaydı (Morsy, 1995, s. 309).

Devrimin kendisini ve Mısır’ı, milli bir biçimde yeniden yapılandırabilmesine olanak sağlaması açısından; potansiyel kaynakların geliştirilmesi, sanayileşme politikalarının ana hatlarının belirlenmesi ve bölgesel verimliliğin tespiti gibi amaçlara hizmet etmekle görevli olacak ‘Üretim Kurulu’ kuruldu. Bu kararın ardından bu kurula bağlı bir şekilde çalışmakla yükümlü ve ülkedeki mevcut sanayilere yardım ve teknik destek sağlaması amaçlarıyla ‘Sanayi Bankası’ yeniden faaliyete geçti. Atılan bu adımlar İngilizlerin, Mısır ekonomisi içerisindeki etkisinin temizlenmesi ve Mısır’ın kendi ekonomik sistemine egemen olabilmesi açısından önemi büyük adımlar olarak göze çarpmaktadır (Abdülnasır, 1955, s. 204).

Sosyo-ekonomik bir reform olarak DKK, devrimden bir hafta sonra ‘Toprak Reformu Yasası⁹’nı kabul etti. Toprak dağıtımındaki adaletsizliğin önüne geçebilmek ve sosyal adaleti tesis edebilmek açısından çıkartılan bu yasa, toprak dağılımının hangi kurallar altında gerçekleştirileceğini düzenlemekteydi. DKK bu yasa aracılığıyla toprak sahipliğini ‘200 feddan’ birimle sınırlandırdı ve toprak sahipliği bu birimi aşan toprak sahiplerinin topraklarına el konuldu. El konulan topraklar, hiçbir toprağa sahip olmayan vatandaşlardan başlanmak üzere 2 ile 5 feddanlık parçalar halinde halka dağıtılmaya başlandı¹⁰. Aynı zamanda toprağını kiralayan toprak sahiplerinin bu işlemleri yaparken talep edecekleri kira fiyatlarının da asgari ve azami miktarı belirlendi; yasal kiralar önemli ölçüde düşürüldü (Mansfield, 2012, s. 349). Yasanın amacı yerine ulaştı ve halkın büyük bir kesimi bu doğrultuda toprak sahibi oldu. Eski toprak sahiplerinin servetlerinin büyük bir kısmı henüz dağıtılamamış olsa da bu yasa doğrultusunda feodal ve kapitalist sınıf önemli bir yara aldı (Cleveland, 2008, s. 341). Başka bir açıdan bu yasa ile nesillerdir engellenen toplumsal reformların, toplum içerisindeki adaletsizliklerin ortadan kaldırılabileceğine olan inancı arttırdı. Nasır bu reformu, “Onları gayrı memnun ettik: Sosyal adaletsizliği perçinleyen büyük arazi sahiplerini...” sözleriyle betimlemektedir (Abdülnasır, Ty, s. 33).

⁹ “Toprak Reformu Yasası” bazı kaynaklarda ‘Tarım Reformu Yasası’ isimlendirilmesiyle de karşımıza çıkmaktadır. Her iki kullanım da aynı süreci aktarmaktadır.

¹⁰ Kraliyet ailesinin el konulan toprakları da halka dağıtılan topraklar arasındadır (Abdülnasır, Ty, s. 32).

Toprak Reformu Yasası'nın ardından girişilen bir diğer önemli proje 'Kurtuluş Vilayeti Projesi' oldu. Bu projenin planı, ekilebilir olarak belirlenen yarım milyon feddanlık çöl arazisinin ıslah edilmesi ve belirlenen bu bölgenin ihtiyaçları doğrultusunda yerel sanayinin bölgede aktifleştirilmesini içeriyordu. Bu doğrultuda da bir vilayet ve çok sayıda köy oluşturulması tasarlanmıştı. Yönetim bu bölgeye yerleşecek ve toprakları işletecek yerleşimcileri belirlerken 'genç, sağlıklı, topraksız ve tek eşli vatandaşlar' gibi şartlar belirledi. Proje kapsamında belirlenen yerleşimcilere verilen eğitimlerde, Mısırlıların daha önce alışkın olmadığı bir tarz benimsendi. Eğitimlerde çalışma/planlama için disiplin, devlete tam sadakat, atfedilen statüden daha çok elde edilen statüye verilmesi gereken önem gibi konular; Batı tarzı öğretim metotlarıyla, seçilen yerleşimcilere aktarılmaya çalışıldı. Eğitim programının bu işleyişinin geleneksel karaktere yabancı oluşu geç fark edildi. Proje, tasarı vaktindeyken planladığı hiçbir şeyi hayata geçiremeden son buldu. Batılı bir yaşam ve çalışma tarzına geçiş henüz hazır olunmadığı gözler önüne serildi (Abu-Laban, 1967, s. 193).

Reform hareketleri, siyasal ve bürokratik düzeni yenileme yolunda devam etti. 1953 yılında krallık kaldırıldı ve resmi olarak Mısır, 'Cumhuriyet' rejimine geçiş yaptı. DKK, Vefd Partisi başta olmak üzere ülkedeki bütün siyasal partilerin faaliyetlerine son verdi ve bunları lağvetti. Parti kapatmalarının yanı sıra 1923 Anayasası yürürlükten kaldırıldı ve parlamento feshedildi. Yeni rejimin ilan ettiği üç yıllık geçiş döneminde DKK, devletin en üstün icra organı olarak ilan edildi. Necip, hem 'Cumhurbaşkanı' hem de 'Başbakan' oldu. Nasır bu süreçte 'İçişleri Bakanı' ve 'Başbakan Yardımcısı' olarak gözlerin biraz daha gerisinde kendisini konumlandırdı. Nasır'a yakın ve çoğunluğunu Hür Subaylar grubunun mensuplarının oluşturduğu kabine listesi görevine başladı. DKK siyasal düzlemi bu yolla yeni şekline sokmaya çalışırken 1954 yılında yayınladığı bir bildiriyle '1946 ve 1952 yılları arasında kamu makamlarında görevlerde bulunan kişilerin bundan sonraki dönemlerde aynı makamlara gelişini yasakladı' ve bu karar doğrultusunda eski düzen politikacılarının yeni kamu düzeni içerisinde yolunu tıkamayı ana hedef belirledi. Böylece bürokrasiye toplumun başka alanlarından gelecek yeni zihinlerin yer edinmesi kolaylaştı. Bürokrasi içerisindeki görünmez engel ortadan kalktı, sınıfsallaşmanın önüne geçildi, liyakat esaslı yeni bir düzen tesis edilmeye çalışıldı. DKK ayrıca bu dönem içerisinde ülkedeki siyasal parti yokluğunun yarattığı boşluğu doldurmak amacıyla 'Kurtuluş

Hareketi' adında bir kitle partisi teşkilatlandırdı. Bu parti doğası gereği taşıması gereken en önemli özelliği, parlamenter parti özelliğini taşımamaktaydı. Ana özelliği rejimin kendisine destek sağladığı ve öğrenci, işçi gibi grupların kontrolünün sağlanmasının amaçlandığı, milliyetçi ideoloji altında şekillenen bir kitle partisi görevine büründü. Lakin ülke içerisinde siyasal parti rekabet koşullarının bulunmadığından ötürü hitap ettiği kitle karşısında fazla heyecan uyandıramadı (Cleveland, 2008, s. 340).

Mısır'da darbeyi izleyen dönemde hayata geçirilen reformların diğer devletlerin detaylı takibi altında olduğu söylenebilmektedir. CIA'nın 1957 yılında derlediği "İmari (Umari) Abd al-Galil" başlıklı istihbarat raporunda; CIA'nın, devrim hükümetinin 1952 yılında 'Ticaret ve Sanayi Bakanı' olarak görevlendirdiği 'Dr. Abd al-Galil al-İmari'yi yakın takibe aldığı anlaşılmaktadır. Raporda CIA tarafının al-İmari'yi; "Arap dünyasında hatırı sayılır bir üne sahip, sağlam muhakeme yeteneği olan, alanında yetkin ve üreten bir finans uzmanı" olarak tanımlamaktadır. Raporun devamında al-İmari'nin; 1952 yılındaki devrimi takiben yönetim sınıfında bulunan askeri kanatla iyi ilişkiler içerisinde bulunduğu, Mısır'ın ekonomik bağlamda kalkınması yolunda önemli fikirlerle yetkililere alanı doğrultusunda önemli yönlendirmeler yaptığı ve Mısır'ın içerisinde bulunduğu koşullar içerisinde gerçekçi değerlendirmeler altında ekonomik planlama girişimlerine girişmesi gerektiği hususunda analizler sağladığı aktarılmaktadır. Yirmi yılı aşkındır devlet bürokrasisinde yer aldığı belirtilen al-İmari'nin, hükümetin kemer sıkma ve yaşam standartlarını yükseltme politikalarına ilaç olacak minvalde birkaç farklı ekonomik plan ortaya koymuş olduğu da raporda bahse mevzu olan bir diğer önemli konudur. Diğer yandan raporda elçilik kanadı kaynak gösterilerek al-İmari'nin, "Herhangi bir Batı düşmanlığı düşüncesi içerisinde olmadığı, çalışılabilir ve iletişime geçilebilecek değerli bir kontak" olarak tanımlanması (CIA FOIA, 1957), Mısır üzerinde nüfuzunu arttırmaya çalışan ABD'nin istihbarat teşkilatlanmasının bu perspektifte sahada aktif olarak önemli faaliyetlerde bulunduğu kanıtı niteliğindedir.

3.2.3. Devrim Sonrası Dış Politika Kurgusu

Nasır ve DKK'nın ilk dönem dış politika tutumları genel hatlarıyla 'Batı ile iş birliği yapmaya istekli' olarak değerlendirilmektedir. Bu istek ülke içinde izlenen milliyetçi politikalarla çakışmayacak bir doğrultuda ilerlemiştir. Halkına Mısır'ın

egemenliğini sorgulatacak dış politika manevraları yapmaktan kaçınan Nasır, özellikle ABD ve İngiltere ile bazı hususlarda önemli çatışmalar yaşamıştır (Podeh, 1996, s. 159). Devrim sonrası ilk dönemlerde verilen dış politika kararları sonucunda Nasır'ın ihtilal öncesi bazı fikirleri değişmeye başlamış ve bu dönem, Batı ile olan ilişkilerin sürekli zayıflamasıyla devam edecek bir sürecin başlangıcı olmuştur. Devrimin gerektirdiği şartların sağlanabilmesi ve bir devlet olarak Mısır'ın bazı durumlarda vermesi gereken tavizler arasında yaşanan çatışmalar, bu durumun meydana gelmesinde etkili bir rol oynamıştır. İlk dönem dış ilişkilerde gözlemlenen Batı'ya yaklaşma arzusunun zaman ilerledikçe yerini Sovyet ve Asya ülkeleri ile iyi ilişkiler kurmaya bıraktığı analizi yapılabilmektedir (Mohieddin, 2013, s. 135).

Mısır'ın ilk dönem dış ilişki manevraları hakkında şu yorumu yapabilmek mümkündür: Dış ilişkiler kurulurken 'ulusal çıkarı muhafaza talebi' genel manada doğal bir devlet ihtiyacı olarak anlaşılabilmektedir. Lakin kurulan ilişkilerde muhatabının da aynı arzular beslediğini göz ardı etmek, sonu gelmeyecek çıkar çatışmalarının doğmasına sebebiyet vermektedir. Nasır liderliğindeki Mısır'ın bu dönemde yukarıda belirtilen düşünce ışığında dış temaslar kurduğu söylenebilmektedir.

3.2.3.1. İngiltere

Devrim sonrasında DKK'nın öncelikli olarak ilgilenmesi gereken dış politika sorunu, Mısır'ın İngiltere ile bozulan ilişkisi ve Mısır'da bulunan İngiliz kuvvetlerinin nasıl tahliye edileceği hususuydu. Bu konu konjonktürel bağlamda Sudan'daki gelişmelerle bağlantılı bir biçime büründüğünden ötürü karmaşık bir hal almıştı. Kral Faruk ve Vefd Partisi yönetiminin son yıllarında Sudan'ın, Mısır Kraliyeti altında birleşmesine yönelik izlediği politika sebebiyle DKK, Sudan yönetiminin ve halkının bu birleşmeye istekli olduğu konusunda fikir dile getirmekteydi. DKK aslında Sudan'ı kendi topraklarına katmaya öncelik veren bir politika izlemeyi amaçlamıyordu. Sudan konusunu İngilizlerin Süveyş Kanalı'nı boşaltmasına yönelik kullanabilecekleri bir koz olarak ellerinde bulundurmaya amaçlıyorlardı (Cleveland, 2008, s. 343). Mısır ve İngiltere arasında Sudan probleminin çözülmesi amacıyla 12 Şubat 1953'te bir antlaşma imzalandı. İmzalanan bu 'Britanya-Mısır Antlaşması'na göre Sudan, kendi kaderini demokratik seçim yoluyla kendisi belirleyecekti (Hourani, 2013, s. 421).

İngiliz yetkililerin müzakereler sonucu atılan adımlar hakkında büyük kaygıları vardı. 28 Ekim 1953 tarihli, “Egypt: Defence Negotiations” başlıklı 'İngiltere Kahire Büyükelçiliği' raporunda; Sudan konusunda Mısır ile uzlaşılan self-determinasyon yolunun, Orta Doğu savunmasında iş birliğini teşvik etmek amacına hizmet etmeyecek bir karar olduğu analiz edilmiştir. Mısır tarafının alınan karar sayesinde İngiltere'ye karşı bir 'güç denemesi' yapma amacını taşıdığı aktarılmıştır. Ayrıca raporda; Sudan'da yapılacak seçimin sonucunda hangi partinin kazandığının bir öneminin olmadığı, her halükarda Sudan topraklarında İngiliz etkisinin azalacağı ve bunlar sayesinde Mısırlı karar alıcıların tutarlılıkla yürüttükleri hedeflerine -Süveyş Kanalı Bölgesi'ndeki İngiliz askeri üssünün dağıtılması- bir adım daha yaklaşacakları (Alexandrina, 1953) üst düzey İngiliz yetkililere iletilmiştir.

Yapılan seçimler sonrasında Sudan'da kurulan yeni hükümet Mısır ile birleşmeme kararı almıştır. Bu karar doğrultusunda da Sudan, 1 Ocak 1956 tarihinde tam bağımsızlığını ilan etmiştir. Böylelikle İngiltere ve Mısır arasındaki Sudan çatışması son bulmuştur (Mansfield, 2012, s. 350).

Sudan konusunun masadan kaldırılmasıyla Mısır ve İngiltere arasında çözülmesi gereken diğer konuya, Süveyş Kanalı Bölgesi konusuna ağırlık verildi. Mısır ve Britanya arasında DKK iktidara geldiğinden beridir müzakereler devam etmekteydi lakin henüz bir sonuca varılamamıştı. Nasır, Britanya'nın ısrarla, Süveyş Kanalı'nda 7.000 asker bulundurma talebine karşı çıkıyordu. İngilizler Nasır'a bu durumu kabullendiremeyeceklerini anladıklarında farklı önerilerle Albay'ın önüne gittiler. İngilizlerin, 'Herhangi bir Arap devletine veya Türkiye'ye yönelik dış kaynaklı bir saldırı durumunda İngiliz üssünün yeniden faaliyete geçirilebilmesi' ve 'Kanal Bölgesi'ndeki tüm İngiliz üslerinin yedi yıl boyunca sivil İngiliz müteahhitler tarafından işletilmesi' talepleri Nasır tarafından çıkmaza doğru sürüklenen görüşmelerin sonuca vardırılabilmesi amacıyla 19 Ekim 1954'te imzalanan antlaşma ile kabul edildi. Kabul edilen antlaşma gereğince 20 ay gibi kademeli bir sürede üssün tahliyesini gerçekleştiren İngilizler, 31 Mart 1956 tarihinde, Mısır'da 74 yıl süren askeri varlıklarına son vermişlerdir (Mansfield, 1973, s. 675).

3.2.3.2. ABD

Nasır ve DKK ülke yönetimine geldiğinde en önemli dış ilişki sorunu kuşkusuz Britanya ile arasındaki sorunlu çekişmeydi. Ülke üzerindeki İngiliz etkisini ve

sömürüsünü defetmeye uğraştıkları esnada bu amacı sağlamlaştıracak başka arayışlara da girilmeye başlanmıştı. ABD ve Mısır ilişkilerinin o yıllarda bu ekseninde ilerlediği aktarılabilir. Mısır ve ABD ilişkileri darbeyi izleyen ilk günlerde Kahire'deki Amerikan Büyükelçiliği aracılığıyla gerçekleştirilmeye başlanmıştı. ABD Dışişleri Bakanlığı, İngiliz çekincesine rağmen ihtilali destekleyici nitelikte bir açıklama yayınlamıştı. ABD Kahire Büyükelçiliği içerisinde aktif görevde olan CIA görevlilerinin merkeze raporladıkları doğrultusunda, 'Komünizm tehdidine karşı olarak güçlü bir duruş sergileyebilme' niteliği gösterme potansiyelinde olan Hür Subaylar grubu ile yakın ilişkiler kurulabilirdi. Mısır tarafı da Tümgeneral Necip aracılığıyla Mısır'daki Amerikan Büyükelçisine gönderdiği mesajda ABD-Mısır ilişkilerinin sağlıklı bir biçimde ilerlemesine istekli olduklarını açıkça belirtmektedir. Mesajın aşağıdaki dört maddesi, Mısır'ın ABD ile devrim sonrası ilk temasının anlaşılması bakımından önem arz etmektedir (Morsy, 1995, s. 309-310):

- Mısır ordusu ABD'nin yanında, komünizm tehdidinin tamamen karşısında konumlanmaktadır.
- Mısır halkına komünizm tehdidi hakkında gerekli bilgilendirmeler yapılacaktır.
- ABD'yi Mısır halkına tanıtmak ve komünist etkinin toplum içerisinde ortaya çıkmasına engel olmak amacıyla ABD'den askeri malzeme ve maddi yardım beklenmektedir.
- Bütün bunların yanı sıra Mısır, 'MEDO (Ortadoğu Savunma Örgütü)' ve ABD ile ortak uzlaşıda uzun vadeli hedefler için gizli anlaşmalar yapmaya hazır bir konumdadır.

Mısır Büyükelçisi aracılığıyla Necip'in mesajlarını edinen ABD Dışişleri Bakanlığı, Mısır'ın önerilerini 'cesaret verici' şekilde yorumladı ve olumlu işaretler olarak benimsedi. Bakanlık, ABD'nin Mısır ve Orta Doğu hedeflerine ulaşabilmesinin yolunun yeni Mısır rejiminin maddi ve manevi açıdan desteklenmesi olarak değerlendirdi. ABD'nin ilk dönem ana Mısır hedefleri ise; Mısır'ın bölgedeki ortak savunma planlarına katılan bir müttefik olabilmesi, İngiliz-Mısır anlaşmazlığının Mısır'ın baskılanmadan çözüme kavuşturulması ve Mısır-İsrail arasında kesin bir barış durumunun gerçekleştirilmesi olarak planlanmaktaydı (Morsy, 1995, s. 311).

Olumlu ilk temasların ardından dönemin ABD Dışişleri Bakanı 'John Foster Dulles' ve Cemal Abdülnasır, 11 Mayıs 1953 günü Kahire'deki Amerikan

Büyükelçiliği'nde bir yemekte bir araya gelmiştir. Yemekte masaya yatırılan konular arasında yukarıda bahsettiğimiz meseleler önemli bir yer kaplarken ilerleyen vakit içerisinde Nasır, Amerikalıların açık bir biçimde beklemediği bir konuyu ortaya atmıştır: Askeri teçhizat talebi. Amerikalı yetkililerin bu talep karşısında ilk verdikleri tepki şaşkınlık olmuştur. Çünkü ABD ve Mısır arasında 1952 yılında gerçekleşen Kahire yangınından sonra imzalanmış gizli bir silah anlaşması halihazırda mevcuttu. Bu anlaşma doğrultusunda ABD Mısır'a beş milyon dolar karşılığında Mısır hükümeti tarafından listelenen silahları vereceğini zaten taahhüt etmekteydi. Nasır o sırada talebinin detaylarını Amerikalılara aktardı ve bu anlaşmanın Kral Faruk'un talepleri doğrultusunda yapılmış olduğunu, eski kralın ve kendisinin talep ettikleri silahların çeşidi ve niteliği kapsamında derin farklar bulunduğunu Dulles'a açıkladı. Faruk hükümetinin talep ettiği teçhizatların kendi iktidarının güvenliğini sağlama açısından seçilmiş silahlar¹¹ olduğuna vurgu yapan Nasır, kendi talep ettiği silahların yeni kurulan hükümeti korumaktan çok Mısır'ın milli güvenliğini sağlama amacı doğrultusunda orduyu güçlendirmek açısından kullanılacağını anlattı. Nasır'ın teçhizat listesini genel hatlarıyla uçak, tank, tanksavar, top ve gemi gibi bir ordunun temel gereksinimleri olarak nitelendirilebilecek araçlar içermekteydi. Nasır bu talebini ana fikir olarak, 'ülkesini ve halkını koruyabilmenin yolunun psikolojik rahatlığı sağlama olduğu kadar pratik bakımdan da sağlayabilmek' olduğunu Amerikalılara açıkladı. ABD tarafından Mısır'a sağlanacak bu silahların yalnızca meşru müdafaa amacıyla kullanılacağı konusunda söz verdi (Heykel, 1974, s. 16-17). Yapılan bu görüşme doğrultusunda Ekim ayında ABD Mısır'dan listeyi resmi kanallar aracılığıyla talep etti. Liste geciktirilmeden Amerikan askeri ataşesine teslim edildi ve prosedür resmi bir biçimde başlamış oldu. 5 Kasım 1953'te ABD Savunma Bakanlığı Müsteşarı 'William Forster' silahların teslimi konusunu görüşmek için Kahire'ye geldi. Nasır ile görüşmesinin sonunda Forster, anlaşmanın ve silahların teslim sürecinin takibini yerinde gerçekleştirmeleri amacıyla bir Mısır heyetinin Amerika'ya gelmesini önerdi. Nasır'ın görevlendirdiği ve 'Ali Sabri'nin başını çektiği bir heyet Amerika'ya bu sürecin takibi için gönderildi. Nasır, ABD'ye gönderdiği heyetin mutlak başarı ile ülkeye geri döneceğinden o kadar emin durumdaydı ki o sıralarda teftişe gittiği ordu birliklerinde üst düzey kumandanlara Amerika'dan yeni silahlar alacaklarını ve ilk sevkiyatın da yakın bir tarihte gerçekleştirileceğini müjdelemekteydi. Günler

---

¹¹ Kral Faruk'un listesini zırhlı araçlar, mitralyözler ve benzeri savunma teçhizatları oluşturmaktadır (Heykel, 1974, s. 16).

ilerlerken yaptığı üst düzey askeri toplantıların hemen hemen her birinde aynı sözlerle askeri kurmaylarına gerekli hazırlıkların yapılmasını hatırlatan Nasır'a bir gün bu toplantıların birinde bir subay; "Sayın Başkan, yapılacak ilk sevkiyatın Ali Sabri olmasından endişe duymaya başladık..." demesiyle sürecin ne kadar uzadığını ve sevkiyat hakkında ümitlerin ne kadar azaldığını belirten bu cümleyi kurdu. Bu sözler karşısında düşüncelere dalan Nasır, dönemin ABD Kahire Büyükelçisi 'Jefferson Caffery' ile bir görüşme gerçekleştirip sevkiyatın son durumu hakkında kendisini bilgilendirmesini talep etti. Caffery Nasır'a endişelenmemesi gerektiğini, Eisenhower'ın Truman'ın yerine geçmek üzere olduğu için sürecin uzadığını anlattı (Heykel, 1974, s. 19). Ali Sabri ve takibindeki heyet Kahire'ye döndü. Sabri'de büyük bir umutsuzluk hakim değildi; hükümet başkanı değişikliği geçiren bir ülkede bürokratik işlerin yavaş ilerlemesinin çok şaşırılacak bir durum olmadığı kanaatindeydi. Nasır'a bekleme ve sabretme önerisinde bulundu. Bu düsturla hareket eden Nasır, o sırada herhangi bir aksiyona girişmedi ve bekleme sürecine girdi. Bu sırada Bakan Dulles Nasırla bir görüşme gerçekleştirmek için tekrar Kahire'ye geldi. Dulles'un Mısır'a gelişindeki ana neden, Orta Doğu başta olmak üzere Mısır'da Sovyet Rusya tesirinin oluşma ihtimalini ortadan net bir biçimde kaldırmaktı. Nasır görüşmeleri esnasında ilk başta Dulles'a Sovyet Rusya hakkında herhangi bir açıklamada bulunmadı. Dulles'u dinledi ve konuşma sırası ona geldiğinde silah sevkiyatı konusunu açtı. Dulles bu konu hakkında Nasır'a o dönem temasları içerisinde belki de en net olan açıklamayı gerçekleştirdi: Başkan Eisenhower'ın 'Winston Churchill' tarafından arandığını ve Churchill'in 'ABD'nin bu anlaşmayı hayata geçirdiği takdirde Britanya kuvvetlerini büyük bir tehdit altında bırakacağını' başkana ilettiğini söyledi. Mısır'a bu doğrultuda herhangi bir silah sevkiyatının gerçekleştirilmemesini Eisenhower'dan rica eden Churchill, başkanın yeni görevine bu hamleyle başlamasının ABD-Britanya ilişkilerinde kötü bir intiba bırakabileceğini de ekledi (Heykel, 1974, s. 20). Dulles silah sevkiyatı konusunun konuşulmasının hemen ardından Mısır'ın MEDO'ya katılmasını ne kadar arzu ettiklerinden bahsetmeye başladı. Silah anlaşmasının İngilizlerin baskısı tarafından bozulmasının hayal kırıklığıyla Nasır Dulles'a, 'bu pakta katılmanın ne gibi elzem bir problemin çözümüne katkı yapacağını anlamadığını' iletti. Dulles, Sovyet Rusya tehdidi hakkında uzun bir nutuk çektikten sonra Nasır gergin bir tavırla: "Sovyetler Birliği bizden 7500 kilometre uzakta ve Ruslarla bu zamana kadar herhangi bir derdimiz olmadı. Ne bize saldırdılar ne de toprağımıza ayak bastılar... Hiçbir vakit burada üsleri

bulunmadı. Oysa İngilizler ülkemizi yetmiş küsür yıl işgal altında tuttu. İngilizlerin içerisinde bulunduğu bu pakt aracılığıyla yıllardır işgal altında bulundukları bu topraklarda yerlerini sağlamlaştırmamı benden bekliyorsunuz. Ben halkıma buradaki İngilizlerin statülerinin bir bayrak değişikliğiyle işgal kuvvetlerinden çok ortak kuvvet haline geçeceğini söylersem benimle alay ederler. Ben halkıma milliyetçilik yolunu göstermekten vazgeçersem işte o zaman bu yolu komünistler ele alır. Sözünü ettiğimiz paktlara katılmam, halkımın ciddiyetim hakkında şüphe etmesinden başka bir işe yaramayacaktır. Buradan 90 kilometre ötede Süveyş Kanalı'nda elinde tabancası, pusuda bekleyen bir katile önem vermeyip; sınırlarımızdan 7500 kilometre ötede bıçak taşıyan birisinden çekindiğimi halkıma nasıl söyleyebilirim? 'Hele en başından başlayalım' derler bana. Halk önce özgürlüğünü kazanmalı, milli egemenliğinin yerini sağlamlaştırmalı. Sonra onu korumak için çalışmalıdır. Serbestçe ve kendi istediğimiz olmadığı takdirde henüz ne pakttan ne de başka bir güvenlik tedbirinden bahsedecek durumda değiliz (Heykel, 1974, s. 22).” Nasır, Süveyş Kanalı Bölgesi'nde 'tam İngiliz tahliyesi' planlarının ardından bile Mısır'ın Batı savunma planları içerisinde yer almasının zor bir durum olacağını; kamuoyunun ve halkın bu anlaşmaları 'Batı işgalinin devamı' olarak nitelendirebileceğini ileri sürdü. Nasır'a göre Orta Doğu savunmasında söz sahibi olması gereken karar alıcılar, bu bölgede yaşayan insanlar olmalıydı. Bölgesel savunmanın bütün sorumluluğunun Arap ülkelerine verilmesi şarttı, bölgedeki tansiyonu Batı unsurları tetiklemekteydi. Nasır görüşme sonunda Dulles'a, “Geleceğimizi Batı'da görüyor olabiliriz ama bu ancak tam bağımsız bir Mısır'ın söyleyebileceği bir şeydir” mesajını aktardı. Mısır'da Batı karşıtı duyguların, Sovyet tehdidinden daha acil konular olduğunu ve Mısır liderinin hareket alanlarını analiz eden Dulles (Podeh, 1996, s. 162) ABD'nin Mısır özelinde başarılı olabilme ihtimalinin yolunun, farklı temas politikaları denenmesinde olduğunu bu görüşme ve olaylar sonucunda çıkarmıştır. Nasır'ın en büyük öncelikleri, Mısır'a çağ atlatacak yeniliği tesis etmek ve ülkesinin Arap dünyasındaki üstünlüğünü daha da geliştirmektir. Bu iki ana amaç doğrultusunda dış ilişki bağlantılarını oluşturmaya başlayan Nasır, temasları doğrultusunda verdiği kararlarla 'katı bir bağlantısızlık' düşüncesini aslında hükümeti ele geçirdikten sonra açıkladığı maddeler ve ilkelerle geçmişten belli etmekteydi (Rubin, 1982, s. 75).

3.2.3.3. İsrail

Resmi olarak İsrail devletinin kuruluşunun ardından Mısır, İsrail'in bölgedeki yayılmacılığına karşı durabilecek yetenekte tek Arap ülkesiydi. İsrailli yetkililer de Mısır'ı bu konuda tek önemli tehdit olarak görmektelerdi (Khani, 2013, s. 96).

Nasır'ın 'Felsefem' isimli kitabında aktardığı düşünceler Mısır-İsrail ilişkilerinin, iki ülkenin de içinde bulunduğu coğrafya özelindeki yerleri doğrultusunda nasıl şekilleneceği üzerine fikir vermektedir. Nasır; Mısır'ın bölgedeki yerinin yalnızca elinde bulundurduğu topraklar altında bir hudutla sınırlandırılmayacağını, ülkesinin içinde bulunduğu bu coğrafyada diğer 'Müslüman Arap' ülkelerine bir liderlik konumunda bulunduğunu aktarmaktadır. Mısır'ın başta din olmak üzere dil, tarih, kültür ve sınır gibi önemli paylaşımları gerçekleştirdiği ülkelere saldırması ve bölgedeki çatışmayı sürekli biçimde perçinlemesi, Nasır'ın 'Siyonizm' düşmanlığının en başlıca sebepleridir (Abdülnasır, Ty, s. 38-39).

Nasır, 'Weizmann¹²'in yazmış olduğu "Tecrübe ve Hata" isimli kitapta yer alan şu anekdotlara dikkat çekerek İsrail'in bölgede Batı kaynaklı emperyalizmin tesis edilmesi karşılığında "Vadedilmiş Topraklar" projesini gerçekleştirme çabalarını açıklamaktadır (Abdülnasır, Ty, s. 47-48):

- "Bize büyük bir devletin yardımı lazımdı. İngiltere gibi büyük bir devlet bize yardım edebilirdi.
- İsviçre'de yapılan 'VI. Siyonist Kongresi'nde konuşan 'Herzl¹³' konuşması sırasında bütün dünya Yahudilerine hitaben İngiltere hükümetini temsilen kendisine mektup gönderen 'Lord Laterson'un yazdıklarını okudu. Mektupta Yahudilere toprak olarak Uganda teklif ediliyordu.
- Kongre üyeleri teklifi kabul ettiler ama Yahudi alimlerinin oluşturduğu bir komisyonda bu topraklar reddedildi.
- İngilizler daha sonra 'El-Ariş'i de içine alacak şekilde 'Sina Yarımadası'nı bizlerle teklif ettiler. Komisyon bu toprakları da elverişsiz ve ruhani Siyonist hedeflere yönelik tamamlama içermediğinden ötürü reddetmişti.
- Bu tekliflerin reddedilmesi sonucunda dönemin İngiltere Dışişleri Bakanı 'Lord Balfour (Arthur James Balfour)' ile görüşüm. Bakan bana, önerilen

¹² "Chaim Weizmann", İsrail'in ilk devlet başkanı.

¹³ "Theodor Herzl", 'Modern Siyonizm'in kurucu babası; gazeteci, düşünür.

toprakların neden geri çevrildiğini sordu. Cevap olarak Balfour'a; 'Siyonizm'in siyasi bir hareket olarak önemi çok büyüktür. Bununla beraber ruhani hedefleri daha da büyüktür. Size birisi Londra yerine Paris'i alın deseydi, ne cevap verirdiniz?' dedim.

- Balfour ile Siyonizm'in arası iyiydi. Lakin bakanın görev süresi bitmiş yerine 'Lord Curzon (George Curzon)' gelmişti. Curzon'un belirlediğimiz topraklar üzerinde bazı tereddütleri vardı. Curzon vasıtasıyla bir anlaşma kaleme aldık. Anlaşma metni içerisinde geçen "...ve Filistin'de Yahudilerin tarihi haklarının tanımı..." cümlesi dışında Curzon ile aramızda anlaşmazlık çıkmadı. Curzon bu cümle doğrultusunda ileri dönemlerde sıkıntılı durumların ortaya çıkabileceğini söyleyerek ilgili cümleyi şu şekilde değiştirdi: "Filistin'de Yahudilerin tarihi ilgi ve ilişkilerinin tanımı..." Böylece 1921 yılında Filistin'de var olan İngiliz mandası ile aramızdaki anlaşmayı gerçekleştirmeye koyulduk."

Yukarıda aktarılan Weizmann'ın cümlelerini Arap halklarının ne kadar büyük bir tehlike içerisinde bulunduklarının kanıtı olarak tanımlayan Nasır; gereken mücadelenin gösterilmesi gayretinde temeli sağlam, yavaş yavaş kurulacak bir 'kuvvet birliği' varlığına işaret etmektedir. Bu kuvvetin kendileri ile doğal kaderleri paylaşan her ülkenin içerisinde bulunduğunu lakin bu gücü nasıl birleştirip değerlendirmeleri gerektiklerine henüz vakıf olmadıklarını (Abdülnasır, Ty, s. 49-50) sorgulayan Nasır, hükümetinin ilk dönem İsrail politikalarındaki sessizliğinin sebebini bu aktarımlarla pekiştirmektedir. Hızlı ve özensiz kurgulanacak her türlü iş birliğinin bölgede geri döndürülemez zararlara yol açacağı düşüncesi doğrultusunda aksiyon alan Nasır'ın politik bağlamda Mısır-İsrail ilişkileri üzerine bir hamle gerçekleştirmesi ve bir tutum takınabilmesi için Batı ile olan ilk temaslarının sonuçlarını da beklediği söylenebilmektedir (Rubin, 1982, s. 75).

Nasır'ın da bizzat aktif görev aldığı '1948-1949 Arap-İsrail Savaşı'nda Mısır'ın almış olduğu ağır yenilginin hırsı, Nasır'ın Siyonizm düşmanlığını tetikleyen başka bir konuydu. Lakin genel bağlamda hükümete geçtiği ilk dönem içerisinde Arapların, İsrail ile girişilecek herhangi bir savaşı kaldıramayacağını düşünüyordu. 'Eisenhower' ve 'Eden' yönetimlerinin Arap-İsrail sorununa karşı tutumlarının da sessizleştiğini analiz ederek (Mansfield, 1973, s. 676) Arap dünyası içerisindeki yerini

sağlamlaştırmak ve tam liderliğe hazır olabilmek maksatlarıyla kendine has “Pan-Arabizm” felsefesini geliştirmeye daha özen göstermiştir (Barnett, 1992, s. 84).

İsrail’de 1953 yılının sonundan 1955 yılının Kasım ayına kadar süren ‘Moşe Şaret’ yönetimi genel anlamıyla ‘ılımlı’ bir yönetim dönemi olarak değerlendirilmektedir. Mısır-İsrail ilişkileri bu dönem arasında Nasır’ın da herhangi bir İsrail çatışmasına girişmekten kaçınmasının payıyla durgun bir dönem yaşanmasına sebep olmuştur (Mansfield, 1975, s. 148). Lakin 1954 yılında Mısır ve İngiltere arasında İngiliz kuvvetlerinin Süveyş Kanalı Bölgesi’nden tahliyesini düzenleyen anlaşmanın imzalanmasından ötürü İsrail cephesinde bir memnuniyetsizlik hakimdi. İsrail hükümeti İngiliz kuvvetlerinin kanal boyunca Mısır ile aralarında bir tampon görevi görmelerinden ve bu yüzden Mısır’ın dikkatinin ilk odakta kendilerinde olmamasından dolayı güven duygusu içerisindeydi. Bu nedenden ötürü İngilizlerin Mısır’da faaliyetlerine devam etmesini istemekteydi. Aynı zamanda ABD hükümetinin 1952 Devrim’ine devamlı surette gösterdiği iyi niyet ve DKK ile olan sıkı temasları, İsrail yönetiminin huzursuzluğunu arttıran bir başka husustu. İsrail bölgedeki huzursuzluğunu dağıtmak ve Mısır’ın ABD ve İngiltere ile olan sağlıklı ilişkisini bozuntuya vermek amacıyla literatüre “Lavon Olayı¹⁴” olarak geçen gizli operasyonu düzenledi. Nasır’ın ülke kontrolünü elinden kaçırdığını ve ‘düşmanca’ hareketlere giriştiğinin algısının oluşturulmak istendiği bu istihbari operasyon amacına hizmet etmedi ve açığa çıktı (Heykel, 1974, s. 25). İsrail kumpasının sonuçları Nasır ve coğrafyadaki Arap ülkeleri açısından verimli olarak değerlendirilebilmektedir. Şöyle ki; bu başarısız operasyon sonucunda Nasır, Şaret yönetiminde sessiz bir izlenim gösteren İsrail’e karşı sürekli teyakkuzda olması gerekliliğini fark etti. Bir diğer yandan bölgedeki Arap liderler de ‘Filistin Meselesi’ doğrultusunda karşılaşılabilecekleri potansiyel tehdit yöntemlerini izleme fırsatı buldular (Barnett, 1992, s. 84).

Başka bir açıdan Mısır-İsrail ilişkilerine odaklanıldığında; Arap düşmanlığını bir devlet doktrini haline getiren İsrail’in, sosyal ve ekonomik anlamda çeşitli zorluklarla karşılaştığı söylenebilmektedir. Öyle ki; İsrail ve sınırdaş olan Arap ülkeleri arasında herhangi bir demiryolu ve karayolu bağlantısı mevcut değildi. İsrail’den kalkan veya İsrail’e gelecek olan uçakların Arap ülkelerinin üstünden uçuşu bile mümkün değildi. İsrail ile ticaret yapan herhangi bir Arap devleti yoktu. İsrail’e mal taşıyan herhangi

---

¹⁴ Çalışmanın ‘4.3.3. Lavon Olayı’ başlığı altında detaylandırılmıştır.

bir geminin Süveyş Kanalı'ndan geçmesi mümkün değildi. İsrail vatandaşları herhangi bir Arap ülkesine giremiyor, keza pasaportlarında İsrail damgası bulunan -Arap olsun olmasın- kimse Arap ülkelerine alınmamaktaydı. Arap ve İsrailli diplomatlar arasında yurt dışında da sürekli bir gerginlik hakimdi. İki grubun mensupları da birbirleriyle karşılaştıkları herhangi bir anda yollarını değiştirme eğilimi göstermekteydiler (Goldschmidt Jr. ve Davidson, 2008, s. 409). Hayatın birebir içindeki bu gibi durumlar da Arap-İsrail çatışmasının temelini sağlamlaştırmakta, bu çatışmanın sürekliliğini harlamaktaydı.

3.2.4. Devrim Sonrası İktidar Çatışması

Hür Subaylar gerçekleştirmiş oldukları darbeyi yıllardan beri ağır koşullarda gizli bir biçimde planlamışlardı. Hükümeti ele geçirdiklerinde ülkede gerçekleştirmeleri gereken değişimlerin neler olduğunun farkındaydılar. Lakin gerçekleştirecekleri eylemlerde kullanacakları siyasal teknikleri hesaba katmamışlardı. Kendi oluşumları içerisinde 'Abdül Munim' ve 'Abdul Rauf' gibi isimler Müslüman Kardeşler örgütüne, 'Halid Muhiddin' gibi bazıları da Marksist ideolojiye sıkı bir biçimde bağlıydı. Nasır başta olmak üzere büyük bir çoğunluk ise Mısır milliyetçiliğinden başka bir şey düşünmemekteydi. Hür Subaylar içerisinde var olan farklı fikirlere rağmen bir hareket birliği söz konusuydu. DKK ülke hakkında karar aldığı vakit tamamen pragmatik dogmalarla hareket etmekteydi. Teorik lider General Necip'in babacan ve güven verici tavırları, devrim hükümetinin yurt içinde ve yurt dışında kısa zamanda güven kazanmasına ve yeni hükümetin yabancı ülkeler tarafından kısa zamanda diplomatik bağlamda tanınmasına sebebiyet vermişti. Diğer yandan Necip, Mısır'ın Sudan konusu hakkında hem İngiltere hem de Sudan tarafıyla yapılan görüşmelerde Sudan'daki nüfuzunu¹⁵ kullanması açısından önemli bir role sahip olmuştu. Fakat Necip'in kentte ve kırsal kesimde artan popülaritesi belirli bir süre sonra Hür Subaylar'ın başına dert olmaya başladı. Necip zamanla kendisine artan sevgi ve saygıyı gördükten sonra kendisini 'Mısır'ın tek kurtarıcısı' olarak görmeye başlamıştı. Aynı zamanda DKK'da önemli görevlerde bulunan ekibin yaş ortalaması 33 iken kendisinin yaşının 51 olması, bu ekibin doğal liderinin kendisi olduğunu düşünmeye başlamasına yol açmıştı. Kendisinin bir Tümgeneral olması, DKK üyeleri

---

¹⁵ Tümgeneral Muhammed Necip'in annesi Sudan kökenlidir. Bu sebeple dönem içerisinde Necip'in Sudan'daki kontakları önem arz etmektedir (Mansfield, 1967, s. 37).

arasında rütbesi en yüksek askerin de Albay olması, bu fikirlere kapılmasını başka bir açıdan gözler önüne sermektedir (Mansfield, 1967, s. 36-37).

Necip bu fikirleri doğrultusunda kendisini diğer ülkelerdeki kurucu liderlerle kıyaslamaya ve onların gördüğü ilgi ve alakayı neden kendisinin aynı derecede göremediğini cevaplandırmaya çalışmaktadır. Örneğin “Mısır’ın Kaderi” isimli otobiyografi kitabında neden Mısır’ın Atatürk’ü olmadığını tartışmaktadır. Bu konu doğrultusunda cevabını ‘Mısır ulusunun karakterine’ bağlamaktadır. Kendi sözleriyle bu durumu, “Türklerin aksine Mısırlılar, otoriter yönetimi doğal bir hareket olarak benimseme eğiliminde değillerdir. Bunun çıkarları için olduğuna ikna edilmezlerse otoriter yönetimden rahatsızlık duyarlar” şeklinde açıklamaktadır. Necip’in içerisinde bulunmuş olduğu kompleks bu durumun ana nedenleri aslında kendi karakterinde yatmaktadır. Kendini kıyasladığı lider olan Atatürk ile arasında özgün bir fikir oluşturabilme, ileri görüşlülük ve askeri/siyasi entelektüel donanım gibi önemli farkların var olduğunu analiz edememiştir. Hükümet başkanı olmasına vesile olan ihtilalin bile başkaları tarafından planlanmış olduğunu belirli bir süre sonra gösterilen ilgiden aşırı etkilenecek unutan Necip, kurgusal liderliğini gerçek liderlik olarak algılama yanılgısına düşmüştür. Bu yanılgı DKK üyeleri ile görüştüğü bir konu hakkında ‘beyaz’ derken, Müslüman Kardeşler örgütü ile teması sırasında aynı konuya ‘siyah’ demesinden çıkartılabilmektedir¹⁶ (Mansfield, 1967, s. 41-42).

Nasır, Necip’in içerisinde bulunduğu hal ve durumu uzaktan ama etkin bir biçimde seyretmektedir. Necip tarafından oluşturulan iktidar tehdidinin yanı sıra ülke içerisinde değişen hükümete rağmen hala önemli derecede destek bulan Müslüman Kardeşler’in hareketlerinden daha çok rahatsızdır. Hür Subaylar grubunun büyük bir çoğunluğu darbe öncesi dönemlerde Müslüman Kardeşler örgütü ile bağı olan kimselerdir. Lakin zaman ilerledikçe ülke içerisinde yapılacak müdahaleler konusunda kendi fikirlerini inşa eden Hür Subaylar ve Müslüman Kardeşler arasında ‘monarşi karşıtlığı’ dışında pek bir ortak nokta kalmamış vaziyettedir. Müslüman Kardeşler tarafı Hür Subayların ihtilalinin dinsel değil de ulusal olmasından ötürü rahatsızlık duymaktadır. Yeni rejimi ‘sekülerist’ olarak yorumlayan örgüt yeni hükümetin ilk

---

¹⁶ Necip devrimin ilk zamanlarında DKK tarafına; Vefd Partisi liderleri ve ülkede İngiliz etkisi içerisinde bulunan siyasi figürlerin kurulacak olan ‘İhtilal Mahkemesi’nde yargılanıp idam edilmesi konusunda fikir dile getirmiştir. Dönemin Müslüman Kardeşler örgütüne mensup önemli şahsiyetlerine ise bu görüşten hoşlanmadığını, DKK tarafından dile getirilen bu görüşü engellemeye çalıştığından bahsetmiştir (Mansfield, 1967, s. 43-44).

dönemlerinde halka, ihtilalcileri ‘din karşıtı’ olarak tanıtmaya amacıyla kara propaganda yürütmüştür. Nasır, Müslüman Kardeşler’in sahip olduğu halk desteğine çekinceli yaklaşmaktadır. Bu çekincesi dönemin Mısır’ı içerisinde doğaldır çünkü halkın yüksek çoğunluğu gerçekleşen darbeden önce Müslüman Kardeşler’in İngiliz kuvvetlerine ve Kral hükümetine tavrına şahit olmuştur. Nasır’ın ilk dönemlerde örgütlerine karşı bir aksiyon almamasını olumlu bir işaret olarak yorumlayan Müslüman Kardeşler, Hür Subaylar içerisinde bulunan ve kendi görüşlerine bağlı askerler aracılığıyla ülke üzerine düşündükleri İslamcı ideallerini gerçekleştirebileceklerini düşünmekteydi. Bu fikir doğrultusunda atılan adımlarda Müslüman Kardeşler’in karşılaştığı manzaradaki topluluk, savaş alanlarındaki hareketlerine nazaran daha az doktriner ve ileri derecede pragmatik davranan askeri bir grup olmuştur (Bozarslan, 2011, s. 105). Müslüman Kardeşler’in şiddet eğilimleri karşılaştıkları hal karşısında artmaya başladı. Örgüt tarafından 1954 yılının Ekim ayında Nasır’a yönelik düzenlenen suikast girişimi, örgütün bastırılması gerekliliğine önemli bir dayanak oldu. Suikast girişiminde bir rolü olup olmadığı bilinmese dahi Necip’in Müslüman Kardeşler ile olan bağı da bu olaydan sonra detaylı bir biçimde sorgulanmaya başlandı (Mansfield, 2012, s. 350). DKK bu olaydan sonra ilk olarak Müslüman Kardeşleri yasa dışı ilan etti. Örgütün altı üst düzey ismi idam edildi, 1450’den fazla üyesi tutuklandı ve tutuklanan birçok üye kürek cezalarına mahkum edildi. Bu yaşananların ardından Nasır, ülkedeki silahlı kuvvet üyelerinin herhangi bir oluşum etkisi altında olmaması gerektiğinin önemini algıladı. Nasır’ın bu olaydan sonra takındığı tutumlardan belki de en önemlisi, Hür Subaylar grubunun çekirdek kadrosundan ve yakın arkadaşlarından birisi olan ‘Abdülhekim Amr’ı Başkomutanlık makamına getirmesidir (Cleveland, 2008, s. 341).

Müslüman Kardeşler’e yönelik Nasır tarafından izlenen baskı ve sindirme politikasının ardından İhvan Hareketi daha sert ve radikal bir yapıya bürünme eğilimi göstermeye başlamıştır. Bu gözlemin yapılmasındaki en temel neden, Müslüman Kardeşler’e üye olan kimselerin Nasır rejimine ve uygulamalarına yönelik Mısır içerisinde daha radikal ve militarist tepkiler vermeye başlamalarının gözlemlenmiş olması olmuştur. İktidarda bulunan Hür Subaylar grubunun Müslüman Kardeşler’in radikal tepkilerde bulunan kesimini herhangi bir yargılama olmaksızın peşin hükümlerle Mısır’da zindanlara kapatması ve hareketi etkileri altına alabilme çabaları başarılı olmuş; Nasır’ın devrim sonrasında diktatörleşmeye başladığı yolundaki ilk

eleştiriler yapılmaya bu eylemler sonucunda başlamıştır. Hapishaneler içerisinde sayıları fazlaca bulunan Müslüman Kardeşler üyeleri buralarda örgütlenmeye ve dışarıda aktif olarak rol oynayan hareket arkadaşlarını bu ortam ışığında yönlendirmeye başlamışlardır. Nasır'ın 'ikinci görüş' olarak Mısır politiği altında hiçbir ideolojiyi yaşatmak istemediğine sert tepkiler veren hareket üyeleri için bu dönemlerde 'yargısız infaz' olağan bir durum haline gelmiş; devrim felsefesinde 'Mısır'ı demokratikleşen bir topluluğa dönüştürmek' amacı bulunan Nasır'ın asıl gayesi Mısır burjuvazisi ve siyasi elitleri arasında ciddi derecede sorgulanmaya başlanmıştır (Koç, 2014, s. 81).

4 Mart 1954 tarihinde raporlanan "Notes on NSC Meeting, 4 March 1954" başlıklı CIA raporuna göre ülkede yaşanan son hadiseler, Nasır ve Necip arasındaki tansiyonu arttırmış vaziyetteydi. DKK'nın lideri olmasına rağmen bağımsızlık yanlısı partilerin örgütlediği isyanlara destek vermesinden ötürü DKK üyeleri tarafından Necip'in alaşağı edileceği (CIA FOIA, 1954) raporlanmaktaydı. 25 Mart 1954 tarihli ve "Notes on NSC Meeting, 25 March 1954" başlıklı CIA raporunda da Necip'in ülkede seçim yapılmasını istediği, Vefd Partisi ve Müslüman Kardeşler örgütü ile olan ilişkisinin bu isteğini perçinlediği; Nasır ve DKK'nın bu talebe karşı çıktığı (CIA FOIA, 1954) aktarılmaktadır.

Yaşanan bütün bu olayların ve ortaya konan karşıt görüşlerin yanı sıra Nasır'ın, DKK üyeleri ile görüştüğü 'Muhtelif İstihbarat Servisleri ile İlişki Kurabilmek Amacıyla Donanımlı Bir Radyo Kulesi İnşasının Bütçelenmesi' konusu tartışılırken, DKK üyelerinden birisinin bu kulenin inşası için gereken malzemelerin zaten alınmış olduğunu söylemesi, gerginliği arttıracak başka bir konuya sebebiyet vermiştir. Nasır, bütçede böyle bir masraf görülmediği üzerine itiraz ederken gerekli malzemelerin alınmasında özel Amerikan fonlarının devreye girdiği karşılığını almıştır. Nasır'a aktarılan bilginin devamında; Amerikan ve Mısır istihbarat servisleri arasında irtibat subaylığı yapan bir CIA ajanı tarafından General Necip'e '3 milyon USD' verildiği iletilmiştir. Bu paranın Necip'in kasasında muhafaza edildiği, gereken malzemelerin siparişlerinin de buradan tahsil edileceği düşüncesiyle gerçekleştirildiği bilgisi Nasır'a iletilmiştir. Haberi olmayan bu eylemlerden ötürü izahat almak amacıyla Bakanlar Kurulu'nu toplayan Nasır, Necip'ten bu paranın alınmasıyla alakalı açıklama talep etti. Necip ise bu paranın CIA tarafından kendisine iletilildiğini reddederek bizzat Eisenhower tarafından, 'komünizm ile mücadele' amacıyla yapılacak olan

harcamaların fonlanması doğrultusunda kendisine iletiildiğinden bahsetti. Nasır, ABD tarafından gelen bu paranın Mısır İstihbarat Servisi'ne teslim edilmesini ve DKK kararı olmaksızın kullanımının yasaklanmasını emretti. Yaşanan bu olayı rüşvet girişimi olarak yorumlayan Nasır (Heykel, 1974, s. 26-27) halihazırda hareketlerinden emin olamadığı Necip'e olan tüm güvenini yitirdi. General Necip, 1954 yılının Kasım ayında Müslüman Kardeşler ile arasında olan ilişkiye bir sınır getirememesi dolayısıyla suçlandı. Yapılan suçlamalar sonucunda Necip makamından alındı ve hakkında ev hapsi kararı verildi. Darbeden sonra 2 yıl süreyle Cumhurbaşkanlığı makamında bulunan Necip, ihtilal öncesinde kendisine çizilen misyona gerekli hizmeti sağlamıştı lakin Necip'in içerisine sürüklendiği güç arzusu onun kapasitesini aşan düşünceler içerisine girmesine neden olmuştu. Necip'in görevden alınması doğrultusunda 'geri planda duran' lider Cemal Abdülnasır; mevcut sivil güç merkezlerine önemli bir darbe yapmış, ordudaki muhtemel rakiplerini temizlemiş, ordu yönetimini güvence altına almış ve Mısır içerisinde mutlak hakim siyasal güç olmuş vaziyette Mısır Cumhurbaşkanlığı'na resmi olarak gelmiştir (Cleveland, 2008, s. 342).

Tarihi belirtilmeyen ve "Nasır's Democracy" başlığını taşıyan CIA raporunda Mısır'daki lider değişimi; "Ülkede seçim yapılmasını isteyen Necip'in görevden alınması sebebiyle Mısır halkının demokrasi umutları son buldu. Mısır'ı yöneten 'askeri diktatörlük' yerini Nasır'la birlikte daha da sağlamlaştırdı. 1955 başlarında Nasır'ın Hint basın heyetine verdiği röportajda dile getirdiği 'Birkaç yıl daha görevde kalmayı tercih ediyoruz' ve 'Bir parlamento kurulmasını Mısır için henüz faydalı görmüyoruz' demeçleri; ülkesinde seçim yapılmasını arzu eden Necip'in neden görevden alındığını daha rahat açıklıyor (CIA FOIA, Ty)" şeklinde raporlanmıştır.

3.3. Cemal Abdülnasır'ın İdeolojik Vizyonu

Cemal Abdülnasır '1948-1949 Arap-İsrail Savaşı'nda alınan ağır yenilginin ardından ülkesine geri döndüğünde kafasında olgunlaşmaya başlayan gelecek tasavvurları içerisinde Arap milliyetçiliği fikrine sıcak bakmamaktadır. Fikirlerinin temel hatlarını Mısır milliyetçiliği üzerine şekillendirmeye başlayan Nasır'ın kendi nitelemesiyle 'uzun yıllar, çeşitli emperyal kuvvetler' tarafından sömürü içerisinde olan ülkesini, herhangi bir bölgesel dayanışma örgütlenmesi kurtaramazdı. Eğer diğer Arap ülkeleri bir denkleme dahil edilecekse bu ancak Mısır'ın kurtuluşuna ve

bağımsızlığına hizmet ettiği takdirde değerlendirmeye değer bir düşünce olmak zorundaydı. Bir diğer yandan Nasır duruma realist bir bakış açısıyla yaklaşarak, ülkesinin kendi bağımsızlığını tam anlamıyla elde etmediği takdirde siyasi anlamda karışık olan Arap coğrafyasına güç yetiremeyeceğini; bu durumdan ötürü izlenecek herhangi bir Arap milliyetçisi politikanın vakit kaybından başka bir şey olmayacağını düşünmekteydi (Daviş, 2004, s. 121-122). Böylelikle hükümeti devralmadan önce Nasır'ın zihninde hakim olan tek fikrin Mısır milliyetçiliği olduğu söylenebilmektedir. Söz konusu milliyetçi modeli tasarlariken Nasır bu tasarının sınırlarını; sömürgeciliğin ülke üzerinde bıraktığı hasarların onarılması, Mısır halkının kendi kimliğini herhangi bir müdahale olmadan oluşturması, çağdaş zamanın gerekliliklerinin ülkeye milli bir biçimde entegre edilebilmesi ve herhangi bir karşılık beklemeden, insanların sadece ulus oldukları için birbirleri üzerindeki sorumluluklarını hatırlayabilmeleri (Arkoun, 1999, s. 39) olarak belirlemiştir.

3.3.1. 1952 Devrimi Sonrası İlk Dönem

Çoğunluğunu milliyetçi askerlerin oluşturduğu Hür Subaylar ile birlikte ülkeyi yönetmeye başlamasının ilk yıllarında izlenecek politikalarda yakın çevresi ve yönetim kadrosunun Nasır üzerindeki baskıları, 'İslami köktenciliğin ülkeye tesir edilmesi' şeklinde olmuştur. Mısır halkının entelektüel geleneğinin İslami köktencilik olduğuna inananların sayısı darbe sonrası ilk yıllarda oldukça fazlaydı. Nasır'a bu yolun izlenmesi gerekliliğini açıklayan nedenlerde bu düşünce, 'geleneksel inançlara bağlılığın gösterilmesi takdirinde ulusun Nasır arkasında koşulsuz birleşebileceği' bağlamında savunulmaktaydı (Abdel-Malek, 1964, s. 49). Hür Subaylar grubu içerisinde Müslüman Kardeşler örgütüne yakın isimlerden ve Tümgeneral Necip'ten gelen bu ideoloji şekillendirme tekliflerine karşı Nasır, bulundukları konumda zaten halk için olduklarını savunarak bu tekliflere sırtını çevirmiştir. Milliyetçi ideolojinin gereklilikleri uyarınca politika izlenmesi takdirinde halkın desteğini alacaklarına inan Nasır, yönetimlerinin ilk yıllarında sert bir biçimde milli bir bağımsızlık vurgusu yapmaya devam etmiştir. Yirminci yüzyıl Mısır'ında işçilerden feministlere, liberallerden komünistlere toplumun bütün tabanlarında temel gereksinimin bağımsızlık ihtiyacı olduğunu iyi bir biçimde analiz eden Nasır, toplumsal hareket merkezinin milliyetçilik düşüncesi odağında birleşebileceğini yaptığı reform çalışmalarıyla Mısır halkına kanıtlama çabası içerisine girişmiştir (Salem, 2019, s.

265). Mısır iç siyasetinde kontrolün tamamen merkez etrafında toplanması, izlenecek dış politika hamlelerinin aktif bir biçimde sürdürülebilmesine olanak tanımıştır. Mısır içerisinde sürekli vurgulanan ‘ulusal kimlik, ulusal kültür ve ulusal onur’ kavramları, Mısır’ın bölge içerisinde ‘Batı’ya sesini çıkartabilen ve istibdat karşısı’ bir ülke olarak yorumlanmasına neden olmuştur. 1955 yılında Irak’ın, Nasır’ın “Batı yanlısı bir örgütlenme” olarak tanımladığı ve tamamen karşı çıktığı ‘Bağdat Pakı¹⁷’ anlaşmasına dahil olması, Nasır ve Mısır için izlenen sert milliyetçi politikaların “Pan-Arabist” düşünceye dönüşmesinin başlangıcı olarak nitelendirilmektedir (Lenczowski, 1965, s. 65). Nasır’a göre bu Pakt, Mısır’ı bölge içerisinde yalnız bırakma çabasında bir denklemin ürünüydü. Nasır bölgede, Arap halklarının gönüllerini fethederek ortak bir Arap milliyetçiliği tesis edebildiği takdirde ülkesini koruyabileceğini düşünerek Mısır’ın yeni kimliğindeki yeri, Arap kimliği içerisinde (Davışa, 2004, s. 132) şekillendirmeye başlamıştır. Stephens’e göre Nasır bu dönem içerisinde Arap ülkeleri ile Pan-Arabist düşünce temelinde bir iletişim kurmamış olsaydı Bağdat Pakı sonrasında Batılı güçlerin desteklediği İsrail ile tek başına mücadele etmek zorunda kalıp, ekonomik anlamda bir çöküş yaşayacaktı (Stephens, 1971, s. 156).

Tarihsel, kültürel ve coğrafi özellikleriyle Arap ülkelerinin birbirlerinden ayrı düşünölemeyeceği fikrine ikna olan Nasır, ‘Abu el-Feth’ ile bir konuşması sırasında bu ideolojik yönelmeyi; “Eskiden ne Araplara ne de Arap milliyetçiliğine inanıyordum. Sen veya bir başkası Araplardan bahsedince, buna gülerdim. Arap milletlerinin bir şeyler yapabileceğine katıyen ihtimal vermezdim. Nitekim Filistin harbi bu kanaatimi takviye etmişti fakat Arap devletlerinin sahip olduğı muazzam insan potansiyelini, petrol gibi zengin tabii kaynaklarını, ellerinde bulundurdıkları stratejik bölgeleri gözümün önüne getirince kanaatim değışti. Bütün bu ülkelerin bir tek devlet halinde birleşmesini, bütün bu imkanların bir tek elin hakimiyeti altına girmesini düşün bir kere... Bunlarla neler yapılmaz? Ve yine düşün ki, bütün kumandayı ellerine geçirecek bir adam ne kadar muazzam bir kudret sahibi olacak (Abu el-Feth, 1965, s. 273)...” cümleleriyle aktarmıştır. Nasır, 1954 yılında yazmış olduğı ‘İhtilalin Felsefesi’ kitabındaki; “İzolasyon dönemi sona erdi. Ülkeleri birbirinden ayıran ve izole eden sınırların dikenli tellerle belirlendiğı günler de geride kaldı. Artık her ülke kendisini etkileyen akımların kaynağını ve diğer ülkelerle ilişkilerini keşfetmek için sınırlarının ötesine bakmalıdır. Her ülkenin kendi konumunu

---

¹⁷ Çalışmanın ‘4.1.1. Bağdat Pakı’ başlığı altında detaylandırılmıştır.

ve çevresini keşfetmek için etrafına bakması, neleri başarabileceğine, hayati alanının ne olduğuna, faaliyet alanının neresi olduğuna ve bu sorunlu dünyada olumlu rolünün ne olduğuna karar vermesi zorunlu hale gelmiştir (Abdel Nasser, 1954, s. 51)” cümlelerle ülkesinin dünya arenasındaki yerinin, sınırlarına bağlı kalmadan çizmesi gerektiğini düşündüğünü kanıtlamaktadır.

3.3.2. Nasırizm

Alınan tüm aksiyonların ardından zamanla Nasır’ın kişiliği ile özdeşleşecek yeni bir ideolojinin karakteri oluşmaya başlamıştır. “Nasırizm” olarak adlandırılan bu yeni ideolojinin ana unsurunu Arap ülkelerinin birliği fikri oluşturmaktaydı. Nasır’ın halka ve basına hitaplarında kullandığı söylev dili milliyetçi söylemlerden daha çok İslam’ın reformist tavrını ortaya koyan bir dil haline gelmeye başlamıştı. Nasırizm’in savunduğu kavramlar, modern ve seküler bir değişimin İslam unsurlarıyla hayata geçirilmesi düşüncesi etrafında şekillenmeye başlamıştı. Batı kapitalizmine karşı, Arap geleneklerine ve Arap toplumlarının değerlerine bağlı olmanın kırmızı çizgi olarak belirlendiği bu ideolojide sanayileşme ve modern ilerleme ısrarla vurgulanmaktadır. Siyonizm ve Batı sömürgeciliği ile güçlü bir ekonomi dışında mücadele edilemeyeceğini vurgulayan bu düşünce Arap ülkelerinin güçlü ekonomik reformlar aracılığıyla güçlendirilmesi gerekliliğinin altını çizmektedir. Bu doğrultuda planlanan geniş çapta toplumsal ve ekonomik reform programları; sınıf çatışmasını savunan ‘Marksizm’ ve kişisel çıkarların üstünlüğünü dikte eden kapitalizm karışımı kendisine özgü bir sistem olarak “Arap Sosyalizmi” düşüncesine dayanarak hayata geçirilmeye çalışıldı. Arap Sosyalizmi sayesinde Arap ülkelerindeki halkların tamamının kendi ülkesinin çıkarını kollayan hükümetler etrafında birleşebilecekleri düşünüldü (Hourani, 2013, s. 468-469). Nasırizm kendisini Marksist-Leninist felsefeden ise bazı temel açılardan farklılaştırdı. Nasırizm, Nasır’a göre (Suda Güler, 2011, s. 199);

- Marksist-Leninist felsefede var olan din düşüncesinin reddini kabul etmez.
- Toplumun ve devletin yalnızca materyalist kavrayışının olamayacağını savunur.
- Anarşiye değil, bilime dayanır.
- İslam’ın özünde ‘tam eşitlikçi’ bir din olduğunu savunur. Buna göre hareket eder.

- Adalet ve eşitlik kavramları doğrultusunda herkese eşit imkanları egemen kılmaya çalışan bir sistemdir.

Nasır’a göre bu yol aracılığıyla Arap ülkeleri içerisinde bulunan sınıf çatışmaları ortadan kalkacak ve gelir dağılımının eşitlendiği bir toplum, ülkenin gelişimi ve rekabet edebilirliği açısından herkesin aktif bir şekilde rol alabildiği bir ortam sağlamaya yarayacaktır. Bu yol sayesinde siyasi, demokratik, toplumsal, ekonomik ve kültürel gelişmenin ilerleyişi özgürlük anlayışını besleyecek, sömürü zincirlerinin ortadan kaldırılabilmesine hizmet edecek, millileşmeyi sağlayacak ve bölgedeki gücün Batı devletlerinden Arap ülkelerine geçmesine hizmet edecektir (Abdülnasır, 1970, s. 92).

Nasır üstte aktarılan düşünceleri nedeniyle bazı kesimler tarafından ‘komünist’ olarak yaftalanmıştır. Bu iddialara “Ben komünist değilim, milliyetçiyim. Bir ilericiyim, daha doğrusu öyle olduğumu sanıyorum. Kendimi sosyalist telakki ediyorum. Komünizmde modası geçmiş fikirler olduğuna inanıyorum (Heykel, 1974, s. 129)” açıklamalarıyla cevap vermiştir. Bu görüşe gelen başka bir eleştiri ise Nasırizm’in, yöneten ve yönetilen arasında örtülü bir pazarlık olarak demokrasi kavramını tamamen ortadan kaldırdığı yorumudur. Mısırlıların Nasırizm pratikleri yüzünden refah kazanımları için siyasi haklarından vazgeçmiş oldukları değerlendirmesini yapan Brown; ülke içerisinde benimsenen bu ideoloji doğrultusunda yaşanan ekonomik reformlarla Mısırlılara sağlanan ucuz gıda, ücretsiz eğitim ve ücretsiz tıbbi bakım karşılığında Mısır halkının demokratik söz haklarını takas ettiklerini aktarmaktadır (Brown, 2004, s. 129). Dönem içerisinde herhangi bir siyasi seçimin yapılmaması, bu durumun protesto edilmemesi ve Nasır’ın darbeden önceki fikirlerine tezat davranış olarak da değerlendirilen egemenliğin ‘askeri tiranlığa’ kayışının halk nezdinde bir isyana sebep olmaması; Nasırizm aracılığıyla ülke içinde izlenen refah politikalarının bir sonucu olarak değerlendirilmektedir. Brown’un eleştirisini Copeland’in düşünceleri ile destekleyecek olursak; Copeland’e göre Nasırcı siyaset jargonunda harekete geçirilmesi gereken kişi tam olarak Brown’un eleştirdiği kişidir. Kendisinden tam anlamıyla vazgeçerek çıkarlarını korumaya çalışmak isteyecek bu kişi, Nasırcı ideolojinin ilk hedefidir. Tanım gereği kazanırken aslında kaybeden olan bu kişi, bunu sorgulamayı kendisine dert etmeyecek bir kişi olduğundan yönetici tarafından kullanılması gereken bir kimsedir. Nasır gibi popülerliği sadece kendi ülkesi düzeyinde değil bölge çevresinde de artan bir yönetici,

bu gibi ‘fanatik’ kimseleri yönlendirebilmesiyle gücünü katlayan lider tipini oluşturmaktadır. Nasır gibi liderlerin ellerinde esneyen bu gibi kimseler Arap halkları içerisinde sayısı çok grupları oluşturmaktadır (Copeland, 1987, s. 195).

Nasirist çizginin en temel hatlarını ise Nasır’ın Orta Doğu’da izlediği Pan-Arap politikaların oluşturduğu söylenebilir. Nasır, Arap dünyasının ve Mısır’ın nasıl olması gerektiğine dair vizyonunu şekillendirebilmek için doktriner bir dil kullanmıştır. Bunu yaparken özellikle dinin duygusal yönünü ve milliyetçi fikirlerin fanatizmi ateşleyen tavrından yararlanmıştır (ElMorally, 2024, s. 18). Pan-Arap milliyetçiliğin popülist bir türü olarak Nasirizm’in meşruiyet odağı ise ‘bölgesel kalkınma modeli’ olmasından sağlanmaktadır (Tibi, 1990, s. 22). Arap devletlerinin ulusal kimliklerinde var olan hassasiyetlerle yorumlanan, hazır bir düşünce setini kabul etmeyen Nasirizm, Arap coğrafyasında karizmatik liderlik tipinin özelliklerini göstermeye başlayan Nasır’ın ‘bölgenin umudu’ olarak nitelendirilmesine büyük ölçüde hizmet etmiştir (Hodgson, 1993, s. 422).

Mısır’da Nasır tarafından kurgulanan; 1952 Devrimi öncesinden izlenmesi planlanan milliyetçi politikalar, ihtilal sonrası dönemde izlenmesi kararlaştırılan Pan-Arabist politikalar, devamında bütün bu kararların etkilediği ve temelini oluşturduğu Sosyalizmin yorumlanması odağında oluşturulan Nasirizm felsefesi değerlendirildiğinde; Nasır’ın, Mısır için hayata geçirdiğini söylediği düşüncelerinin genel hatlarıyla oportünist ve pragmatist olduğunun değerlendirilmesi yanlış bir kanı olmayacaktır. Aynı zamanda bu dönem içerisinde Nasır’ın Nasirist politikalar sayesinde Arap coğrafyasında ünü arttıkça paralel bir biçimde Batı tarafında uyandırdığı düşmanca duygular da artmıştır.

3.4. Mısır’ın Batılı Ülkeler Açısından Stratejik Yeri ve Önemi

Mısır’ın da içerisinde bulunduğu Orta Doğu ülkelerinin çoğunun bağımsız bir yönetim tesis edebilme yetisi -Nasır iktidarına kadarki süreç içerisinde- genellikle dış siyasal güçlerin yönlendirmeleri doğrultusunda gerçekleşmiştir. Kavramın doğasına aykırı olmasına rağmen dış müdahalelerden kendilerini tam anlamıyla koruyamayan Orta Doğu ülkelerinde yaşayan halkların kapıldığı hoşnutsuz durumların artmış olduğu vakitlerde ise yapılan müzakereler aracılığıyla barışçıl düzenlemeler, iç siyasal dinamiklerin değerlendirmeleri ışığında hayata gelmiştir. Orta Doğu coğrafyasında gözlemlenebilen bir diğer reaksiyon da; bu coğrafyada bağımsızlıklarını ilan eden

Ülkelerin hemen hemen her birinde iktidarın, toplumsal mevki açısından egemen ailelerin veya eğitim görmüş seçkin kesimin eline geçmiş olmasdır. Bu tarz yeni iktidarların Orta Doğu devletlerinde, yeni bir devlet düzeni tesis edebilme ve bağımsızlığın ellerine verdiği imkanlar doğrultusunda halkın destek ve motivasyonunu arttırabilme yeteneklerinden yoksun olduğu gözlemlenmektedir. Temsil ettikleri halklarla aynı siyasal dili konuşamayan yönetimlerin çıkarlarının, halklarının çıkarları ile paralel bir çizgide ilerlemediği ve ülkelerinin kazançlarını maksimize edebilme açısından yapmaları gereken siyasal revizyonist hamlelerin yanı sıra servet dağılımlarını muhafaza etme yolunda adımlar atmaları, bu coğrafyadaki ülkelerde bağımsızlık gücünün ne kadar yanlış yorumlandığının kanıtı niteliğindedir (Hourani, 2013, s. 465-466). Nasır ve 1952 Devrimi kadrosu siyasal açıdan tanımladığımız ülke yönetim şekillerinden; Mısır milliyetçiliğine fanatizm derecesinde bağlılıkları, kullandıkları toplumcu siyasal dil, sosyal adaleti tesis etme çabasıyla gerçekleştirdikleri reform çalışmaları, yönetim içerisinde isimlerden daha çok fikirleri ne çıkaran ve yücelten felsefe tesis etmeleri ve bölge liderliği yapabilme çabaları doğrultusunda almış oldukları aksiyonlar gibi nedenlerden ötürü ayrı tutulmaktadır. 1952 Devrimi sonrasında kurulmuş olan yeni Mısır hükümetinin diğer Orta Doğu lkelerinin gösterdiği refleksleri göstermemesi, bölge üzerinde hesapları olan Batılı devletlerin dikkatini doğal olarak çekmiştir.

3.4.1. Mısır'ın Jeopolitik Konumu

Mısır'ın jeopolitik konumu, Batılı devletlerin bölge üzerindeki dış politika hamleleri açısından önem arz etmektedir. Coğrafı konum olarak Kuzeydoğu Afrika'da yer alan Mısır, 'Sina Yarımadası' ile Asya topraklarına bağlanmaktadır. 'Nil Nehri' ve 'Kızıldeniz' gibi önemli su kaynaklarına erişimi olan Mısır aynı zamanda Doğu ve Batı medeniyetleri arasında bir köprü görevi görerek Avrupa, Asya ve Afrika'daki ticaret yollarını birbirlerine bağlayan stratejik bir konumda bulunmaktadır. Mısır nüfusunun bölgedeki diğer ülkelere kıyasla her bir dönem içerisinde daha fazla olması, Mısır'ın jeopolitik konumunun önemini arttıran önemli nedenler arasındadır (Podeh, 1995, s. 15).

İngiltere özelinde bir değerlendirme yapılacak olursa; 'Yedi Yıl Savaşları' sonucunda İngiltere'nin Hindistan'ı tamamen ele geçirmesi ve sömürgesi haline getirmesi İngilizlerin, Hindistan ile İngiltere arasında bulunan deniz yollarına önem

vermesinin doğal bir nedeni olmuştur. Bu yolun Mısır'dan geçmesi, İngiltere'nin Mısır üzerindeki baskısını ve kontrolünü arttırması ve çıkarlarını koruyabilme amacıyla başka güçlü bir devletin Mısır üzerinde söz sahibi olmaması gerekliliği gibi konulara yol açmıştır (Doğan ve Erdoğan, 2017, s. 842). İngiltere'nin Asya ve Afrika'daki diğer sömürgelerine de Mısır üzerinden kolayca ulaşabilme imkanının olması ve aynı zamanda İngiltere'ye diğer ülkelerden giden gıda malzemelerinin büyük bir çoğunluğunun Süveyş Kanalı ve Akdeniz üzerinden taşınıyor olması gibi sebepler, İngiltere için Mısır'ın jeopolitik konumunun ne denli önemli olduğunu kanıtlar niteliktedir (Waylet ve Jackh, 2004, s. 172).

ABD özelinde bir değerlendirme yapılacak olursa; İngiltere etkisinin Mısır üzerinde azaldığı yıllarda yaşanan Soğuk Savaş dönemi nedeniyle ABD, Orta Doğu'da Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) yayılmacılığının önüne geçebilmek amacıyla ittifak girişimlerinde bulunmak zorunda kalmıştır. Bu doğrultuda bölge ülkeleri ile ABD taraflarınca yapılan çeşitli anlaşmalara emperyalizm karşıtlığı ve bölgenin kaderi üzerindeki hakkın bölge ülkelerinin elinde bulunduğu gibi nedenlerden ötürü katılım sağlamamasının yanı sıra Mısır, bölgede Batı karşıtı propagandanın bu dönem içerisindeki en önemli sesi olmuştur. Mısır'ın bu yıllardaki söylemlerinin özellikle Ürdün ve Suriye siyasetinde etkili olması; diğer yandan Mısır'ın Yemen iç savaşı esnasında Yemen hükümetine destek amacıyla asker göndermesi ve İsrail'in Filistin kuşatması sürecinde Filistinli grupların silah ve para anlamında Mısır tarafından desteklenmesi gibi diğer nedenler; Mısır'ın jeopolitik konumunun özelliklerini Batılı güçlerin istediği biçimlerde kullanmadığının önemli göstergeleridir (Mansfield, 2012, s. 360-361). Mısır aynı zamanda sınır komşusu olan, ABD'nin Orta Doğu'daki önemli müttefiki İsrail'e yönelik tarihten gelen bir kin beslemektedir. Nasır, hükümete geçtiği ilk günden beri Filistin çevresinde İsrail'in kurmaya çalıştığı dengeyi devirmek adına her türlü girişime girişmiş ve Filistin meselesine dair küresel kayıtsızlığı ortadan kaldırmaya çalışmıştır (Pappe, 2018, s. 100).

3.4.2. Doğal Enerji Kaynakları

Orta Doğu coğrafyasında bulunan doğal enerji kaynakları rezervlerinin hacmi, Batılı devletlerin bu coğrafya üzerinde hakimiyet çatışmalarına girişmelerinin önemli bir nedenidir. Devletlerin enerji alanında ideal hedeflerinden birisi olan dışa

bağımlılıklarını azaltabilecek alternatif yollar oluşturabilme yeteneği kazanabilme arzusu, Batılı devletlerin enerji kaynakları açısından zengin coğrafyalara yönelmelerine neden olmuştur. Tarihsel açıdan incelendiğinde, Orta Doğu’da doğal enerji üretimi açısından stratejik kaynaklara sahip olan ülkeler çeşitli nedenlerden dolayı bu kaynakları maksimum seviyede değerlendirememiş ve kaynakların varlıklarını koruyamama eğilimi göstermişlerdir. Bu durumun farkında olan sanayileşmiş ve gelişmiş ülkeler, uluslararası sınırlamalardan ötürü bu bölgelere direkt müdahaleden kaçınırken, bu kaynaklara sahip olan ülkeler içerisinde gizli faaliyetler aracılığıyla bu coğrafyalarda çeşitli askeri ve politik karışıklıklar örgütleme çabası içerisine girişmişlerdir. Bu kaynaklara sahip olmanın direkt anlamıyla bir ülkeye uluslararası üstünlük sağlayamadığını göz önünde bulunduran gelişmiş bu ülkeler asıl üstünlüğün bu kaynaklara ihtiyaç duyulan düzeyde erişim sağlayabilmek, bu kaynakları işleyebilecek teknolojik ilerlemeyi tesis edebilmek ve global pazarda varlığını diğer ülkelere kabul ettirebilmek olduğunun bilincinde hareket etmişlerdir (Kıbaroğlu, 2004, s. 4-5). Petrol özelinde Orta Doğu ve Batı ilişkisini ‘Felsefem’ isimli kitabında Nasır; “Petrol şirketleri Kolombiya’da petrol araştırmalarına 1916 yılında başlamışlar, 60 milyon dolar harcadıktan sonra ancak 1936 yılında petrolü bulmuşlardır. Bahse konu şirketler bir diğer yandan Venezuela’da 44 milyon dolar sarfetmişler ve petrolün ilk damlasını 15 yıllık sondajlama çalışmalarından sonra bulabilmişlerdir. Harcanan maddi ve manevi çabaların ardından bir varil petrolün maliyeti Güney Amerika’da yaklaşık olarak 78 dolarken, Arap memleketlerinde bu maliyet rezervlerin bolluğundan ve sondajlama çalışmalarının bahse konu coğrafyalarinkine nazaran daha kolay gerçekleştirilmesinden dolayı yalnızca 10 dolardır. Bir günde Amerika’da 11 varil, Venezuela’da 220 varil ve Arap bölgelerinde 4.000 varil ham petrol üretilmektedir. Bir diğer yandan Batı coğrafyalarındaki rezervlerin tükenme eğilimi göstermesi, arazi fiyatlarının artmasına ve işçi ücretlerinin yükselmesine yol açtığından ötürü Amerikalı şirketler ve politika yapıcılar, bu kaynaklara erişim sağlayabilmek amacıyla arazi fiyatları ve işçi ücretleri düşük Arap bölgeleriyle ilgilenmeye başlamışlardır (Abdülnasır, Ty, s. 51-52)” cümleleriyle aktarmakta ve Batı’nın Orta Doğu üzerinde enerji kaynakları bağlamında neden egemen güç haline gelmeye çalıştığını sayısal verilerle açıklamaktadır.

Yaptığı tespitler doğrultusunda bölgedeki kaynakların Batılı ülkeler tarafından sömürülme girişimlerine tamamen karşı bir politika izlemeyi kurgulayan Nasır, petrol

kaynaklarına yönelik çeşitli millileştirme çalışmaları ile bu gücü elinde bulundurmayı amaçlamıştır. Nasır'ın şekillendirdiği Mısır iç ve dış politikalarındaki millileştirme girişimleri, Batılı devletlerin uluslararası enerji piyasası üzerindeki hakimiyetlerini kırma amacı taşımaktadır. Batılı petrol şirketleri Mısır'ın izlediği politikalar nedeniyle petrol fiyatlarının düşmesinden endişe duymaktaydılar. Körfez ülkelerindeki petrol arzını tekellerinde bulunduran bu şirketler, ortak denge politikaları izleyerek küresel pazardaki fiyatları kontrolleri altında tutmaktaydılar. Bu kontrol sayesinde talep fazlası üretimin gerçekleştiği dönemler de dahil olmak üzere piyasa fiyatları, Batılı şirketler tarafından rahatça yönetilmekteydi. Mısır'ın izlediği millileştirme politikaları nedeniyle kamusallaştırılan bazı Batı petrol şirketleri, yeni arzların piyasaya sürülmesi nedeniyle tehlike oluşturmaktaydı. Mısır izlediği bu politika petrol pazarındaki fiyatların düşmesine sebep olmuş ve rekabeti Batı'nın istemeyeceği şartlar altında iyice kızıştırmıştır. (Stevens, 2011, s. 490).

29 Temmuz 1956 tarihli ve “Suez Canal” başlıklı İngiltere Kahire Büyükelçiliği raporuna göre; dönemin İngiltere Başbakanı ‘Anthony Eden’in, İngiliz petrol tankerlerinin Süveyş Kanalı geçiş güzergahından farklı bir güzergah izleyebilmeleri için araştırma çalışmaları yapılmasını emrettiği ve Mısır’daki İngiliz petrol şirketleri üzerinde herhangi bir kamulaştırma kararı çıkmadan bu şirketlerin bölgedeki faaliyetlerini sonlandırmaları gerekliliğinin bölgedeki karar alıcılara raporlanması (Alexandrina, 1956), Nasır'ın politik hamlelerinin dikkat çekici sonuçlara sebebiyet verdiğini gözler önüne sermektedir. Bu sonuçlar doğrultusunda gerçekleştirmiş oldukları politik hamlelerle piyasa üzerinde söz sahibi olmaya çalışan Mısır, her geçen gün Batı’dan daha fazla düşman edinmeye başlamıştır. Mısır'ın Batılı devletlerin Orta Doğu enerji planları içerisindeki stratejik önemi ise daha da artmıştır.

4. CIA VE MOSSAD'IN MISIR'DAKİ VARLIĞI VE ÇALIŞMALARI

4.1. Mısır'da CIA ve MOSSAD Faaliyetlerinin Politik Zemini

Rejiminin Mısır'da iktidarda bulunduğu yıllar içerisinde ülkede izlenen dış politika hamleleri doğrultusunda Nasır, Orta Doğu coğrafyasında ABD ve İsrail çıkarları için önemli tehditler oluşturmuştur. Nasır'ın Soğuk Savaş dengelerini 'tarafsızlık' düsturuyla ABD ve SSCB'yi bölge üzerinde defalarca karşı karşıya getirerek pragmatist bir şekilde kullanması, Pan-Arabist ve antiemperyalist söylevlerle bölge üzerinde milliyetçi-hegemonik bir liderlik tesis etme çabaları, Uzak Doğu ülkeleriyle olan diplomatik ve ticari temasları ve Arap devletleriyle 'tek devlet olabilme' yönünde revizyonist girişimleri; CIA ve MOSSAD'ın Nasır ve Mısır üzerinde çeşitli faaliyetler gerçekleştirmesine sebebiyet vermiştir.

4.1.1. Bağdat Paktı

Dönemin ABD Dışişleri Bakanı 'John Foster Dulles'un 1953 yılının Mayıs ayında 11 Orta Doğu ülkesinin başkentini ziyaret ettiği gezisi içerisinde görüşülen hususlar doğrultusunda oluşum süreci başlayan 'Bağdat Paktı' ana hatlarıyla, bölge içerisinde SSCB yayılmacılığına önlem mahiyetinde ve bölge ülkeleri arasında savunma iş birliklerini düzenleme amaçları taşıması üzere üzerinde uzlaşıya varılan bir anlaşmadır (Sanjian, 1997, s. 226).

24 Şubat 1955'te Türkiye ve Irak'ın Orta Doğu'da bir savunma örgütü oluşturma üzerine anlaşma imzalamasına; 4 Nisan 1955 tarihinde İngiltere, 23 Eylül 1955 tarihinde Pakistan ve 3 Kasım 1955 tarihinde İran'ın katılımları gerçekleşti ve Bağdat Paktı kurulmuş oldu. Pakt ilk bakışta Arap ülkeleri tarafından çeşitli tepkilerle karşılanmıştır. Arap coğrafyasındaki ülkeler Pakt'ın kuruluş amacını, 'Orta Doğu bölgesinin savunma ihtiyaçlarını dolaylı yoldan Batı savunma sistemine bağlamak' olarak yorumlamışlardır. Arap ülkelerinin sınır komşuları olmamasına rağmen Batı tarafından zikredilen SSCB tehdidine yönelik olarak uyarılar almaları ve gene Batı tarafından sürekli üzerinde durulan önlem alma çağrıları; bölge içerisindeki ülkelere -başta Mısır olmak üzere- şiddetli itirazlar görmüştür. Mısır ve Pakt'a tepki gösteren diğer bölge ülkeleri, Pakt'a katılmayı 'Batı'ya bir şekilde bağlı olmak' ve 'bağımsızlıklarına yönelik önemli bir tehdit' olarak görmüşlerdir. Bölge içerisinde uzun yıllardır mücadele içerisinde oldukları İsrail'in kurulması ve bölgedeki

yayılmacılığının sebebi olarak gördükleri Batılı ülkelerin felsefesini oluşturdukları bu Paktı, ‘SSCB’den daha tehlikeli’ ve ‘anlamsız’ olarak yorumlamışlardır. (Kürkçüoğlu, 1972, s. 75).

Pakt’ta yer alan ülkeler içerisinde İngiltere’nin olması, Arap ülkelerinin tepkilerinde ‘İngilizlerin Orta Doğu’da sömürgecilik faaliyetlerine Pakt aracılığıyla devam ettikleri’ savını ortaya atabilmelerine zemin oluşturmuştur. Pakt’ta İran ve Pakistan’ın olması herhangi büyük bir değişim ortaya koymamıştır çünkü bu iki ülke Arap kuşağına dahil olarak görülmemektedir. Arap ülkelerinin Pakt’a Irak dışında bir destek göstermemiş olması, Pakt’ın ilk eksikliği olmuştur. Arap coğrafyasında meydana gelen kuvvetli muhalefetten ötürü ABD’nin Pakt’a girmemiş olması da bir diğer eksiklik olarak tanımlanabilmektedir. Bu eksiklikler dolayısıyla Pakt, düşünüldüğünden daha zayıf temeller üzerine inşa edilmiştir (Armaoğlu, 1992, s. 527).

Detaylandırılacak olursak; SSCB karşıtı bölgesel ittifak oluşturma fikrini ortaya koyan ABD, Arapların İsrail meselesini komünizm tehdidine kıyasla daha tehlikeli gördüğünü anladığından ötürü Pakt’a girmemiştir. İngiltere ise bölge üzerinde azalan etkinliğini biraz da olsa arttırabilmek umuduyla bu Pakt’ta yer almıştır (Mansfield, 1975, s. 148).

Bağdat Paktı’nın imzalanması Nasır’ın Mısır’ı açısından ‘felaket’ olarak yorumlanmıştır. Nasır’ın Arap ülkelerini birleştirme ve bölge üzerinde liderlik yürütme planlarına ters bir düzlemde düzenlenen Pakt, zikredilmeye başlandığı ilk günden itibaren Nasır’ın şiddetli düşmanlığı ile karşı karşıya kalmıştır (Laqueur, 1959, s. 213). Nasır Pakt’a yönelik gösterdiği tepkide ‘Orta Doğu ülkelerinin Batı menşeli askeri anlaşmalara dahil olmasının, Batılı ülkeler tarafından başlatılacak herhangi bir savaşa katılım demek olduğunu, bu durumun da Orta Doğu ülkelerinin lehine sonuçlar ortaya çıkartmayacağını’ savunmuştur. Aynı zamanda Arap ülkeleri liderliği fikri içerisinde bulunan Nasır bu Paktı bir diğer yandan bu fikrine önemli bir darbe olarak görmüştür. Pakt’ın bölgede etkin olduğu sürece bu emelini hayata geçiremeyeceğini düşünen Nasır’a göre emperyalist devletlerin Orta Doğu ülkelerini aldatmaya yönelik düzenlemiş oldukları bu Pakt’ın dağıtılması, bölge devletlerinin önemli bir hedefi olmalıydı. Nasır’ın bu tutumu bölge üzerindeki gerginliklerin artmasına neden olurken Suriye, Ürdün ve Lübnan gibi ülkelerin Nasır’ın savunduğu üzere Pakt’a katılım sağlamamaları, Nasır’ın Arap coğrafyası liderliği hedefindeki yolu önemli ölçüde desteklemiştir (Umar, 2013, s. 355-356).

Mısır Dışişleri Bakanlığı'ndan bir yetkilinin, Pakt hakkında vermiş olduğu kısa bir demeç, Mısır ve Nasır'ın Pakt hakkındaki görüşlerinin kısa bir özeti niteliğindedir: "Orta Doğu'daki devletlerin bir çoğu bağımsızlıklarını henüz kazanmış devletlerdir. Bu devletlerin hemen hemen hepsinin, devletlerinin özgürlüklerini korumaktan başka gayeleri yoktur. Buna binaen bölgede, müdahale edilip doldurulması gereken bir 'siyasi boşluk' yoktur. Bölge içerisinde istikrarın sağlanması ancak bölge ülkelerinin birbirleriyle olan iş birlikleri ve dayanışmalarının arttırılmasıyla sağlanabilir. Orta Doğu ülkelerinin askeri paktlara katılması demek, ihtiyaç fazlası silahlanmak ve müttefik kuvvetinden dolayı anlamsız askeri hamlelere girişmek demek olacağından bölgedeki gerilimi tırmandırma potansiyeli taşımaktadır. Bölge üzerinde bir çatışma durumu en büyük zararı yine bölge ülkelerine verecektir (Laqueur, 1959, s. 218)."

Pakt'a tepki gösteren Arap devletleri aynı zamanda Pakt aracılığıyla Batılı güçlerin, İsrail ile Arap devletleri arasında 'zorla bir barış' tesis etme amacının olduğunu düşünmüştür. Hayata geçirilmesi planlanan bu barış meselesinin İsrail'in bölgedeki yayılmacılığına hizmet edeceğini, bölgenin bağımsızlığının bu doğrultuda büyük bir tehlike içerisinde olduğunu düşünmüşlerdir (Yeşilbursa, 2019, s. 21).

Nasır, Bağdat Paktı'na gösterdiği tepkilerin karşılığında Arap bölgesindeki ülkelere aldığı desteği, Pan-Arabist hayallerini gerçekleştirebilmek adına fırsata dönüştürebileceğini düşünmüştür. Mısır hükümetinin radyosu olan "Arapların Sesi" radyosunda Bağdat Paktı'na ve Irak'a yönelik karalama kampanyaları gerçekleştirilmesini emretmiştir. Diğer basın organlarını da kara propaganda aracı olarak kullanan Nasır, özellikle Suudi Arabistan'dan bu gayretleri dolayısıyla önemli ölçüde destek almıştır. Nasır bir diğer yandan bu desteklerden aldığı kuvvetle 'İran Körfezi' etrafında İngiltere sömürgesi altında bulunan küçük Arap devletlerinin halklarını İngilizlere karşı ayaklanmaya davet etmiştir. Nasır, bütün bu yaptıkları dolayısıyla Arap coğrafyasında itibar ve ününü arttırmayı başarmıştır (Abu el-Feth, 1965, s. 276).

Pakt'ın hayata geçmesinin ardından anlaşmaya yönelik tepkilerle birlikte, Pakt'ın amaçlamış olduğu 'iki set' farklı bir biçimde oluşmuştur. Şöyle ki; ABD ve İngiltere Pakt sayesinde Orta Doğu'da SSCB yayılmacılığına karşı bir taraf oluşturmayı tasarlarlarken, bölge ülkelerinden gelen tepkiler doğrultusunda pasif savaş hatları 'Pakt'a katılan Batı yanlıları' ve 'Nasır'ın Pan-Arabist politikasını destekleyenler' şeklinde çizilmiştir. Bu taraf oluşumları arasındaki anlaşmazlıklardan

en çok SSCB faydalanmıştır. Pakt'ın oluşmasına neden olan ana düşünceye ters bir biçimde Pakt sonrası oluşan dinamikler, SSCB'nin Orta Doğu coğrafyasına adım atmasına neden olmuştur. Nasır'ın Pakt'a yönelik fikirleri doğrultusunda şekillenen tepki bloğu, Pakt'ın ulaşmaya çalıştığı amaçlara ulaşamamasına önemli derecede etki etmiştir (Armaoğlu, 1992, s. 528).

14 Aralık 1957 tarihli “Current Intelligence Bulletin” genel başlıklı CIA raporunun “Israeli Diplomat Suggest us Join Baghdad Pact to Offset Soviet Gains in Middle East” beşinci alt başlığında yer alan bilgilere göre İsrail'in, Bağdat Paktı hayata geçirildikten sonra Orta Doğu ülkelerinin almış olduğu reaksiyon doğrultusunda bölgede SSCB etkisinin arttığından duyduğu çekince şu şekilde aktarılmaktadır: “Ankara’da görev yapan İsrail Maslahatgüzarı Alon, Bağdat Paktı sonrasında bölgede artan Sovyet etkisinin azaltılabilmesi için ABD’nin Pakta katılmasını önerdi. Alon iddialarıyla; İsrail’e karşı olan Arap devletlerinin Pakt sonrası Sovyet tesiri altına girdiğini, bu devletlerin Sovyetlerle sıkı temaslar altında bulunduğunu ve çeşitli anlaşmalarla İsrail’in bölgedeki güvenliğini tehdit ettiklerini aktardı. İsrail’in ABD’den farklı güvenlik taahhütleri istemesinin yolunun açıldığını söyleyen Alon, ABD’nin Pakt üyeliğinden yoksun olmasından dolayı bölgede kendilerine yönelik olası bir saldırıda caydırıcı bir kuvvetin yoksunluğundan bahsederken, SSCB yayılmacılığına karşı örgütlenen Pakt’ın bölgede tam tersi bir etki oluşturduğunu aktardı (CIA FOIA, 1957).”

Bağdat Paktı'nın Orta Doğu coğrafyasındaki etkilerini özetleyecek olursak; ABD ve İngiltere, Bağdat Paktı'nı Sovyet karşıtı bir araç olarak görmeye devam etse de, aslında Orta Doğu'daki savaş hatları ‘Batı yanlıları’ ve ‘Nasır’ın Pan-Arabizmini destekleyenler’ arasında çizilmiştir. Paktın oluşturmayı hedeflediği her şeyin neredeyse hepsinin zıttı Paktın kuruluşundan yirmi aydan daha kısa bir süre sonra gerçekleşmiştir. Bağdat Paktı, temel hedefi olan Orta Doğu’da Sovyet nüfuzunun yayılmasını önlemede başarısız olmuştur. Sovyetler Birliği, Mısır ve Suriye’ye kapsamlı askeri ve ekonomik yardım sağlamıştır. Nasır’ın Arap ülkelerindeki liderlik hayalinin önü açılmış, gösterdiği tepkiler doğrultusunda bölgedeki şöhreti artmıştır. Pakt’a yönelik şiddetli eleştiriler gerçekleştiren Mısır’ın Batılı ülkelerle olan ilişkisi bozulmuş, bu durum Mısır’ın yeni coğrafyalarda müttefik arayışlarına girmesine neden olmuştur (Yeşilbursa, 2019, s. 27).

4.1.2. Bandung Konferansı

18-24 Nisan 1955 tarihleri arasında Burma (Myanmar), Hindistan, Pakistan, Endonezya ve Sri Lanka hükümetlerinin sponsorluğunu yaptığı ve Asya, Afrika ve Orta Doğu coğrafyalarından yirmi dört ülkeyi daha katılımına dahil eden konferans, Endonezya'nın Bandung şehrinde gerçekleştirilmiştir. Bandung Konferansı¹⁸, Soğuk Savaş dönemi içerisinde ABD ve SSCB'nin başını çektikleri Batı ve Doğu Bloklarına dahil olmak istemeyen ülkelerin taraf tutmaya zorlanmaktan kaçınmaları amacıyla 'bağılantısızlık' ve 'tarafsızlık' gibi tutumlarını ifade ettikleri bir toplantı olmuştur. 'Bağılantısızlar Hareketi'¹⁹'nin temellerinin atıldığı toplantıda sömürgeciliğin etkisinden henüz kurtulmuş olan devletlerin bağımsızlıkları hakkında ideallerini paylaştıkları, siyasi öz yönetime vurgu yaptıkları, devletlerin egemenliklerine karşılıklı saygının dile getirildiği ve eşitliğin vurgulandığı karşılıklı etkileşim gerçekleştirilmiştir (Wright, 1995, s. 27-28).

9 Mart 1956 tarihli ve "Egypt's Role in the Muslim World" başlıklı CIA raporuna göre Nasır'ın Bandung Konferansı'na katılımı ve bu konferanstaki rolü; "Nasır'a dar sınırları olan Arap çevresi dışındaki uluslararası sahnede lider bir rol oynayabilme fırsatı ilk kez sunulmuş ve O da bu fırsatı iyi değerlendirmiştir. Kendisinden daha ağırbaşlı ve deneyimli liderlerle bu konferans sayesinde görüşme imkanı bulan Nasır, diplomatik zekası ve sağduyulu görüşleriyle ilk uluslararası diplomatik keşfini gerçekleştirmiştir. Etkileşimlerinde Müslüman ülkelerin sözcülüğüne soyunmamış, tamamen Mısır ve Arap dünyasının çıkarlarını gözetecek diyaloglarda bulunmuştur. Mısır açısından konferansın en önemli gelişmelerinden birisi, Arapların İsrail ile olan anlaşmazlıklarında katılımcı ülkeler tarafından desteklenmesine yönelik alınan karar olmuştur. Müslüman ülkelerin genel olarak İsrail'e karşı olumsuz tavırlar sergilediği göz önünde olan bir gerçektir. Nasır'ın Müslüman olmayan Afro-Asya ülkelerinin desteğini bu toplantı aracılığıyla kazanması, Mısır'ın Arap coğrafyasındaki liderlik konumunun da pekiştiği anlamına gelmektedir. Bunun yanı sıra uluslararası bir toplantıda hedeflerine ulaşan her ülkenin prestij kazandığı da göz önünde bulundurulması gereken bir gerçektir (CIA FOIA, 1956)" ifadeleriyle raporlanmıştır. Diğer yandan Nasır açısından Bandung'da kurmuş olduğu temaslar önemli bir kazanç

¹⁸ Konferans bir diğer adıyla 'Asya-Afrika Konferansı' olarak da anılmaktadır.

¹⁹ "Bağılantısızlar Hareketi", Soğuk Savaş dönemi esnasında kendilerini hiçbir güç bloğuna dahil veya hariç olarak görmeyen 100'ün üzerinde ülkenin bir araya gelerek oluşturdukları üçüncü bir 'tarafsız' blok girişimidir (Fırat, 2012, s. 41).

olarak nitelendirilmektedir. Şöyle ki; 28 Şubat 1955 tarihinde İsrail ile Mısır arasında Gazze’de çıkan çatışmalar sonucunda Mısır ordusunun İsrail karşısında silah dengesizliği bir kere daha su yüzüne çıkmıştır. Bu durum üzerine Nasır ABD’den 27 milyon dolar tutarında silah sevkiyatı gerçekleştirmek istemiş lakin Amerika, silahların bedelini peşin olarak talep edince bu anlaşma hayata geçirilememiştir. ABD tarafı ile silah anlaşması görüşmeleri hükümete geçtiği ilk günden beri başarısızlıklarla sonuçlanan Nasır, ordusunu bölgedeki İsrail tehdidi karşısında güçlendirmek amacıyla yönünü farklı ülkelere çevirmeye karar vermiştir. Konferansa katılım için Kahire’den ayrıldıktan sonra Bandung’a varmadan önce Yeni Delhi ve Rangoon şehirlerine ziyaret gerçekleştiren Nasır, Hindistan Başbakanı ‘Cevahirlal Nehru’ ve Çin Halk Cumhuriyeti Dışişleri Bakanı ‘Chou En-Lai’ gibi önemli liderlerle görüşmüştür. En-Lai ile olan görüşmelerinde Orta Doğu coğrafyasındaki İsrail tehdidinin Arap ülkelerinin ve Mısır’ın bağımsızlıklarına ne denli zarar vermeye çalıştığını aktaran Nasır, bu tehdide karşı koyabilmek amacıyla ordusunu bir revizyona sokmaya çalıştığını, Batı’dan silah alamadığını ve SSCB ile silah alışverişi gerçekleştirebilme düşüncesinde olduğunu En-Lai ile paylaşmıştır (Armaoğlu, 1990, s. 140). En-Lai görüşme sırasında Sovyet bloğunun Mısır hükümetine karşı iyi duygular beslediğini; 1952 Devrimi’nin ilk yıllarında SSCB tarafının, Nasır ve grubunun Mısır halkının özgürlüğüne ket vuracak bir fırsat alayı olarak değerlendirilmesine rağmen emperyalizm fikrini esas alan Bağdat Paktı’na karşı tutumları sayesinde Nasır’a bakışlarının değiştiğini aktarmıştır (Heykel, 1974, s. 30-31).

Bu dönem içerisinde SSCB, Orta Doğu coğrafyasında, Batı’ya karşı bağımsızlıklarını savunma amacı güden ve halkın büyük çoğunluğunun desteklediği liderleri desteklemek yolunda bir politika gütmeyi kendisine hedef belirlemiştir. Bölge ülkeleri arasında bu tanımlamaya en uygun lider olan Nasır ve En-Lai’nin görüşmesinin içerikleri, Mısır’ın Batılı güçlerle ilişkisinin kötüleşmesine ve İsrail’in Mısır’ı başlıca rakip olarak görmeye başlamasına neden olmuştur (Mansfield, 1975, s. 147). Nasır gerçekleştirmiş olduğu politik hamlelerle İsrail ile barışçıl bir çözüm dışında gerçekleşecek bir barış davasını desteklediğini açıkça göstermiştir (Ertzberg, 1965, s. 19).

Nasır Bandung Konferansı’ndan, bölgede etkin askeri müdahaleler gerçekleştirebilmek de dahil olmak üzere güdebileceğini düşündüğü Pan-Arabist politikalar doğrultusunda bölge ülkeler üzerinde bir etki alanı oluşturabileceği

bağlamında cesaretlenerek dönmüştür (Acharya, 2016, s. 351). Aynı zamanda Bandung Konferansı sayesinde Nasır'ın eline belirli bazı avantajlar geçmiştir. Bu kazanımlar, 8 Kasım 1955 tarihli ve "The Outlook for US Interests in the Middle East" başlıklı CIA raporunda; "Nasır'ın Sovyet yardımı tehdidini ABD'ye koz olarak kullanarak Mısır'ın çıkarları doğrultusunda destek talep edeceği ihtimali kesinleşmiştir. ABD'ye ileteceği taleplerin yanı sıra İngilizlerden de yardım talep edebileceği düşünülen Nasır, Sovyet bloğu ile olan bağlarını bir denge unsuru olarak kullanacaktır. Sovyet bloğu ile artacak bağlar Mısır'daki tarafsızlık eğilimlerini güçlendirecek ve Sovyet nüfuzunu arttıracaktır. Batı'nın bu tehdidi önleme şansı ancak Mısır'ın ABD ve İngiltere'den olası taleplerinin ne kadar gerçekleştirileceği ile doğrudan bağlantılı olacaktır (CIA FOIA, 1955)" şeklinde raporlanmıştır.

4.1.3. Çekoslovakya-Mısır Silah Anlaşması

Çu En-Lai, Bandung Konferansı esnasında gerçekleştirdikleri temasta Nasır'a; SSCB'den silah alma talebinin hayata geçtiği takdirde Batılı devletlerden önemli derecede bir tepkiyle karşılaşacağını hatırlatmıştır. Nasır ise cevap olarak En-Lai'ye, her türlü gerilim ve çatışmaya hazırlıklı olduğunu, verdiği kararların birkaç hamle sonrasını hesaba kattığını ve Sovyetlerden silah almak dışında başka bir yolunun olmadığını söylemiştir. Devrim sonrasında Kral Faruk yönetiminden kendi kontrollerine geçen devlet hazinesinin önemli bir kısmını reform ve yenileme faaliyetlerine harcadıklarını ekleyen Nasır, kendilerini bu yatırımlarla savunamayacaklarını, İsrail tehdidinin her geçen gün baskısını daha da arttırdığını sözlerine eklemiştir. En-Lai Bandung'dan döndükten sonra Nasır'ın talebini Mao'ya, Mao da bu talebi Moskova'ya iletmiştir. İlerleyen günlerde de En-Lai Nasır'a bir mektup aracılığıyla ulaşmış, taleplerinin kabul gördüğünü, Nasır'ın Sovyet kanadına başvurduğu takdirde görüşmelerin başlayacağını bildirmiştir (Heykel, 1974, s. 32). 18 Mayıs 1955 günü Sudan Kahire Büyükelçiliği'nde gerçekleştirilen kordiplomatik resepsiyonda SSCB Kahire Büyükelçisi Solod, Nasır ile bir sohbet gerçekleştirmiştir. Büyükelçi Nasır'ın talebini ilk kanaldan doğrulatmış, Moskova'ya bildirmiştir (Armaoğlu, 1990, s. 140). Nasır bu görüşmenin ardından, Sovyet tarafıyla müzakere aşamasına başlamadan önce, bir kez daha ABD ile iletişime geçmiş; Fransa'nın İsrail'i silahlandırdığını ve bu halin, ülkesinin güvenlik durumuna önemli ölçüde zarar verdiğini aktarmıştır. ABD tarafının Mısır'a yönelik silah satışının olmadığı takdirde

SSCB kanadına bu bağlamda yöneleceğini iletmiştir (Calvocoressi, 2009, s. 328). Fakat ABD bu çağrıya karşı hareketsiz kalmıştır. Başkan Eisenhower, Nasır'ın SSCB ile anlaşma göstereceğine dair beyanlarını 'içi boş şantajlar' olarak yorumlamıştır (Armaoğlu, 1990, s. 141).

Stalin döneminde izlediği dış politika ile gelişmekte olan ülkelerde bir varlık ortaya koyma düşüncesi bulunmayan SSCB, özellikle Orta Doğu'daki bu sınıflandırmadaki ülkeleri uzak, istikrarsız, sivil demokrasinin tesis edilemeyeceği yerler ve bu ülke liderlerini de kontrol edilmesi gereksiz ve zor kimseler olarak tanımlamaktaydı. Aynı zamanda Stalin döneminde SSCB'nin küresel bağlamda bu tip ülkeleri fonlayabilecek kadar gücünün olmadığı da gözler önündeydi. 1947 yılında Stalin'in önemli danışmanlarından birisi olan 'Andrei Zdanov' Orta Doğu coğrafyasını, 'Avrupalı emperyalistlerin birbirleri üzerinde taktik alıştırmaları yaptıkları sahte bir oyun alanı' olarak gördüğünü söylemekteydi. Lakin ilerleyen Soğuk Savaş dönemi, SSCB'nin nüfuzunu arttırması gereken bazı şartlara gebe olmuştur. Bunun yanı sıra Sovyet tarafı Mısır'ın kendilerinden taleplerine; Mısır'a silah satışı gerçekleştirilmesinin bölgedeki Arap milliyetçiliğini ateşleyeceğini, Arap-İsrail çatışmalarını ve anlaşmazlıklarını çığırından çıkaracak aşamaya getireceğini, Orta Doğu bölgesinde Batı'ya karşı büyük bir meydan okuma olarak analiz edileceğini ön görerek hazırlanmıştır (Kissinger, 2012, s. 502-503). Aynı zamanda SSCB'nin gerçekleştirilecek silah anlaşmasına yaklaşımının ideolojik bağlamda olmaması Mısır ile iş birliğini kolaylaştıran en önemli etken olmuştur. SSCB'nin izlediği dış politika sebebiyle gelişmekte olan ülkelere beklentisinin büyük güçler karşısında tarafsız kalmak olması, Mısır'ın izlediği dış politika felsefesiyle örtüşmüş ve etkileşimleri ortak bir paydada kolayca buluşturmuştur (Sharabi, 1962, s. 216).

Bu dönemde SSCB iktidarında bulunan 'Nikita Kruşçev' Mısır ile olan bu yakınlaşmanın 'Cenevre Zirvesi' sürecinde gerçekleşmesinden ötürü Cenevre Zirvesi'nin ruhuna aykırılık taşımaması bakımından bir kamuflaja ihtiyaç duyduğunu düşünmüş ve Çekoslovakya bu anda plana dahil olmuştur. Satışın teknik bakımdan Çekoslovakya-Mısır anlaşması olacak olması, SSCB'nin Mısır'a ilk silah sevkiyatlarında ihtiyatı elden bırakmadığının önemli bir göstergesi olmuştur (Kissinger, 2012, s. 504). Müzakerelerinin Prag'da gerçekleştiği silah alışverişinin tamamlandığını Nasır, 27 Eylül 1955'te yaptığı bir konuşmada bütün dünyaya açıklamıştır. Çekoslovakya tarafından alınacak silahlara karşılık olarak bu ülkeye

pamuk ve pirinç vereceklerini duyurmuştur. Anlaşmanın ticari karakterini yaptığı konuşmada özellikle defalarca dile getiren Nasır, Çekoslovakya'nın anlaşma uyarınca Mısır'a yönelik başka herhangi bir şart koşmadığını aktarmıştır (Heykel, 1974, s. 33).

Nasır'ın bu politik hamlesi dünya basınında geniş bir yer bulmuştur. Yapılan bu anlaşma dolayısıyla Nasır, bütün dikkatleri üstüne çekmiştir. Anlaşmanın Arap ülkelerindeki etkisi ise Nasır'ın Batı'ya rest çekmesinden ötürü şöhretinin artması sonucunu doğurmuştur. Bu anlaşma Arap ülkeleri tarafından Nasır'ın Arap coğrafyasının doğal lideri olabilmek amacına yönelik önemli bir hamle olarak değerlendirilmiştir (Abu el-Feth, 1965, s. 279). Nasır, 2 Ekim 1955 tarihli 'The Times (London)' gazetesinde verdiği röportajda, Çekoslovakya ile gerçekleştirmiş oldukları silah anlaşmasının nedenlerini şu maddelerle açıklamıştır (Armaoğlu, 1990, s. 142):

- 1955 yılının Şubat ayında İsrail ile Gazze'de yaşadıkları sıcak çatışma sonucunda Mısır kendisini güvensiz hissetmiştir. İngiltere ve Fransa'nın İsrail ordusuna yapmış oldukları üst düzey silah yardımları Mısır'ın '25 Mayıs 1950 Deklarasyonu'na güvenini zedelemiştir.
- Mısır ordusu geçmiş dönemlerde Batı silahlarıyla donatıldığından ötürü Batı'dan bu konuda bir anlaşmaya varılması talep edilmiştir. Defalarca yapılan taleplere sırtını dönen Batı; Mısır ile olası bir silah anlaşmasına yönelik, Mısır'ın bölge üzerinde 'emperyalist yayılım' olarak tanımlamış olduğu güvenlik paktlarına katılım sağlamasını şart koşmuş, bu durum Mısır'ın bağımsızlığına ve egemenliğine vurulmaya çalışılan bir ket olarak değerlendirilmiş ve kabul edilmemiştir.
- Mısır bütün bu durumların varlığına rağmen SSCB kanadıyla silah alışverişi konusunda müzakerelere başlayacağını Batılı karar alıcılara iletmiş lakin önemsenmemiştir.
- Komünist bloktan silah alınması doğrultusunda Mısır yönetiminin ve halkının ideolojik yönelimleri değişmemiş, bu alışveriş bağlamında kimse Mısır'a dayatmacı şartlarla yaklaşmamıştır.
- Mısır'ın silahlanmaya başlaması Orta Doğu coğrafyasında bir silahlanma yarışının başlangıcı değildir. Aksine İsrail'in tek taraflı gerçekleştirdiği bu hamlelere yönelik bir tedbir alma çabası olarak değerlendirilmelidir.

Yapılan anlaşma doğrultusunda Mısır; 80 adet 'MiG Avcı Uçağı', 45 adet 'Ilyushin 28 Bombardıman Uçağı' başta olmak üzere, Sovyet ordusunun en iyilerine

denk, İsrail'in o dönemde sahip olduğu çoğu donanımdan üstün 115 ağır tank da dahil olmak üzere geniş bir silah yelpazesine sahip olmuştur (Calvocoressi, 2009, s. 329). Dönemin İsrail Başbakanı Moşe Şaret'in 18 Ekim 1955 tarihinde 'Knesset'²⁰'te Çekoslovakya-Mısır silah anlaşması üzerine yaptığı konuşmada bu anlaşmanın Mısır'ı komünist bloğa bağladığını ve bu durumun İsrail'in güvenlik durumuna yönelik önemli bir tehdit olduğunu söylemiştir. Konuşmanın devamında ise silahların kalitesinin ve miktarının İsrail'in silahlanması gerektiğinin önemli bir nedeni olduğunu açıklamıştır. Şaret bu sebeplerden ötürü ABD ile İsrail arasında bir güvenlik paktı gerçekleştirme talebini ABD'li yetkililere iletmiştir. Dönemin ABD Dışişleri Bakanı Dulles ise bu talebe yönelik olarak ABD'nin bölgedeki silahlanma girişimlerine karşı alacağı reaksiyonların sınırlarının tam olarak çizilmesinin imkanı olmadığını, İsrail'in komşularıyla olan ilişkilerinde barışçıl yollarla çözüm araması gerektiğini Şaret'e iletmiştir (Armaoğlu, 1990, s. 143).

1 Ekim 1955 tarihli ve "Telegram from the Embassy in Egypt to the Department of State" başlıklı ABD Kahire Büyükelçisi Byroade'un Nasır ile Çekoslovakya-Mısır silah anlaşmasının gerçekleşmesinden sonra yaptığı görüşmenin içeriği bulunan raporda, anlaşmanın temel nedenlerinin yanı sıra Nasır'ın taleplerinin Batı tarafından defalarca reddedilmesinin onda önemli derecede kızgınlık bıraktığı aktarılmıştır. Aynı zamanda İsrail ile olan çatışma temaslarında ordusunun küçük düşme olasılığının Nasır'ı rahatsız ettiği, oluşabilecek böylesi bir durumun Nasır'ın Arap coğrafyasındaki etkisini azaltacağını düşündüğü raporlanmıştır. Aynı zamanda Byroade'un İsrail tarafının çekincelerinden bahsetmesine Nasır, bu kaygıların yersiz ve saçma olduğunu; İsrail'in bu durumun ana kaynağı olduğunu açıklamıştır (Raether, 1989, s. 301). Nasır, 1954 ve 1955 yıllarında İsrail'in Mısır'a yönelik sistematik olarak gerçekleştirdiği saldırıları her defasında dile getirmiş ve Mısır'ın askeri zayıflığını ortaya çıkarma amacı taşıyan bu provokasyonlardan dolayı İsrail'i suçlamıştır (Tackney, 1972, s. 6).

8 Kasım 1955 tarihli ve "The Outlook for US Interests in the Middle East" başlıklı CIA raporunda Çekoslovakya-Mısır silah anlaşması; "Mısır ve SSCB arasında gerçekleştirilmiş olan silah alışverişi, Sovyetlerin Orta Doğu'da ekonomik ve diplomatik nüfuz kurma çalışmalarının en önemli ayağını oluşturmaktadır. Sovyetlerin bu çabaları, bölgedeki ABD çıkarları üzerinde ciddi tehlikeler meydana getirme

---

²⁰ "Knesset"; İsrail devletinin yasama organının adıdır. İbranice olarak 'meclis' ve 'ibadet mekanı' anlamlarına gelmektedir (Akzin, 1961, s. 567).

olasılıklarını ortaya çıkartmıştır. İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana Orta Doğu'daki ilk büyük başarısını hayata geçiren Sovyetler, Batılı kuvvetlerin daha önce bu bölgede karşılaşmadığı yeni engelleri besleyecek bir konuma ulaşmıştır. Batılı güçler bölge üzerindeki esnek manevra alanlarını kaybettiğini bu anlaşma doğrultusunda varsaymak zorundadır. Aynı zamanda bu gelişme, Arap-İsrail çatışmalarının olası çözüm önerilerini şimdiden büyük ölçüde etkilemiştir. Bölgede halihazırda zaten var olan gerginlik üst düzeye ulaşmıştır. Mısır'ın bu hamlesinden sonra silah alımı konusunda ABD'ye yaklaşan İsrail, Batı Avrupa ülkelerine de silah temini konusunda başvurmuş; Nasır'ın almış olduğu reaksiyonlar -her ne kadar kendisi bunu reddediyor olsa da- bölgede amansız bir silahlanma yarışının başlamasına neden olmuştur (CIA FOIA, 1955)" şeklinde özetlenmiştir.

Bir diğer yandan anlaşma, 8 Aralık 1955 tarihli ve "International Arms Deals" başlıklı CIA raporunda; "SSCB, Çekoslovakya aracılığıyla Mısır ile yapmış olduğu anlaşma sayesinde bu zamana kadar Batılı kuvvetlerin ellerinde bulundurduğu silah tedarik tekeline son vermiştir. SSCB'nin Mısır sayesinde gelişmekte olan diğer görece zayıf ülkelerin silah tedariği açısından Batı'nın yardımlarını reddedebileceklerini göstermesi, bu bağlamda Batı'nın elinde bulundurduğu güç unsurunu derinden sarsmış hale dönüşmüştür. Çekoslovakya ve Mısır arasında imzalanan anlaşmadaki askeri ekipmanların değerlerinin 80 milyon dolar olarak tespit edilmesi ve ödeme konusunda Mısır'ın ticari ürünlerle alınan ekipmanlara karşılık verdiğinin açıklanması, başka bir imaj zedeleyici durum olmuştur (CIA FOIA, 1955)" ifadeleriyle farklı bir perspektifte değerlendirilerek, SSCB tarafının gelişmekte olan ülkelere yönelik olası silah ticareti çalışmalarının hayata geçirilebilme olasılığını raporlamıştır.

4.1.4. Asvan Barajı Projesi ve Süveyş Krizi

1952 Devrimi'nin ardından Mısır içerisinde ekonomik bağlamda reformist girişimler üzerine kurmaylarıyla fikir alışverişinde bulunan Nasır, ekonomi planlamacıları ile yaptığı görüşmeler sonucunda Mısır'ın güneyinde bulunan ve Nil kıyısında konumlanan Asvan'da büyük bir baraj projesi gerçekleştirme fikrini ele almaya başlamıştır. Projenin ana hedeflerini; Nil üzerinde bulunan toprakların genişletilmesi, genişletilen ve halihazırda kullanılan toprakların sulama ihtiyaçlarının çağın gereklilikleri doğrultusunda düzenlenmesi ve neredeyse ülkenin tamamının elektrik ihtiyacını karşılayabilecek enerji üretimi sağlanabilmesi amaçları

oluşturmaktadır. Bu proje ekonomik bağlamda Mısır hükümetinin elini kuvvetlendirmesi yanında Nasır hükümetinin halk içerisindeki prestijini arttırma potansiyeli taşıması bakımından da siyasal anlamda bir hamle olarak karar alıcılar tarafından ince detaylarla tasarlanmıştır. Lakin yapımı planlanan ‘Asvan Barajı’nın hesaplanan olası maliyeti, Mısır’ın mali kapasitesinin karşılayamayacağı bir miktar olan 1 milyar dolardır. Nasır bu durum üzerine barajın finansmanını sağlayabilmek açısından dış yardım görüşmelerine başlamıştır (Cleveland, 2008, s. 345).

14 Aralık 1955 tarihinde ABD ve İngiltere, barajın yapımının finansmanını Dünya Bankası kredisi aracılığıyla üstlenmek üzere Mısır’a bir teklifte bulunmuştur. Bu teklifin Çekoslovakya-Mısır Silah Anlaşmasının ardından Batılı kuvvetler tarafından gelmesi, bozulan Batı-Mısır ilişkilerinin düzeltilmeye çalışılmasının ilk adımı olarak değerlendirilebilmektedir. Aynı zamanda barajın finansmanının Batı tarafından ele alınmadığı takdirde SSCB’nin askeri yardımlardan sonra ekonomik düzlemde de Mısır’a baraj finansmanı yoluyla sızma girişiminin olacağı hesaplanmaktadır. Bir diğer yandan Batı’nın böylesine yüksek maliyetli bir projenin desteklenmesine soyunmasındaki en önemli faktör, siyasal anlamda kontrol altına alınamayan Nasır’ı, büyük ölçekteki bu ekonomik yardım planıyla mali kontrol altına alabilme arzusudur (Kissinger, 2012, s. 508).

Görüşmelerin başlangıcında ABD Dışişleri Bakanı Yardımcısı ‘Herbert Hoover Jr.’ ile ABD’de bir araya gelen Mısır heyetine ABD ve İngiltere yardımının siyasal koşulları sunulmuştur. Bu koşullar ana hatlarıyla, Mısır’ın SSCB ile arasındaki silah anlaşmalarına son verildiğini açıklamasını ve Nasır’ın Orta Doğu coğrafyasındaki etkisini kullanarak Arap-İsrail çatışmalarına ortadan kaldırmak amacıyla propaganda örgütlemesi gerektiğini tasarlamaktaydı. Bir diğer taraftan Mısır ve Dünya Bankası arasında da bazı anlaşmazlıklar mevcuttu: Gerçekleştirilmesi planlanan projenin büyüklüğünden ötürü Dünya Bankası, Mısır’ın yabancı devletlere olan dış borcunun kontrol hakkını ele almak istemektedir. Bu durum büyük devletlerin mali kontrol açısından Mısır’ın kontrolünü ele geçirmesi anlamı taşımaktaydı ve özellikle Eden ve Eisenhower tarafından düşünülmüştü. Nasır kendilerine koşulan bu şartın siyasal arka plan içerdiğini, ileride ciddi sonuçlarının olabileceğini ön görerek reddetmiştir. Başka bir anlaşmazlık ise sağlanacak yardımın geri ödemesindeki faiz oranıyla alakalıdır. Banka faiz oranını %5,5 olarak belirlemişken Nasır ise bu oranı çok yüksek bulmuştur. Dünya Bankası ve Mısır arasındaki son anlaşmazlık ise barajın finansmanı için

Mısır'dan istenen 'niyet bildirgesi'dir. Dünya Bankası'nın temsilcisi 'Eugene Black' ile görüşmelerinde Nasır; bankanın istediği niyet bildirgesi yerine Mısır'ın ekonomik durumu hakkında bilgi alabilme, proje aşamaları hakkında bilgi paylaşımındaki şeffaflık ve Mısır'ın ekonomik planlamaları için fikir alışverişlerinde bulunabileceğinin kararlaştırıldığı 'taahhüt bildirgesi' verebileceklerini iletmiştir. Bu bildirge sayesinde Dünya Bankası ve Mısır arasında, Mısır ekonomisinin kontrol haklarını ellerinde bulunduramasalar dahi izleme ve takip imkanına sahip olacak olan Dünya Bankası, yapılan görüşmeler doğrultusunda anlaşmaya varmıştır. Black ve Nasır faiz oranı konusunda da %5 oranı üzerinde uzlaşmaya varmış ve kredi anlaşması görüşmelerinde Dünya Bankası ve Mısır arasında büyük bir pürüz kalmamıştır (Heykel, 1974, s. 46-47).

Mısır her ne kadar Dünya Bankası ile arasında bir uzlaşmaya varmış olsa da ABD ve İngiltere'nin dayattığı SSCB ile olan ilişkilere mesafe konulması ve İsrail ile ilişkilerin düzeltilmesi yönünde bölgesel çalışmalara girişilmesi konuları, Nasır'ın kabul etmesi mümkün olan şartlar değildir. Nasır bu şartların dayatılmasına yönelik olarak birtakım dengeleme faaliyetleri içerisine girişmiştir: Öncelikle; İngiltere'nin Ürdün'ü Bağdat Paketi'ne katılmaya zorlaması üzerine Ürdün'de Mısır destekli ayaklanmalar çıkartılmıştır. Bu ayaklanmalar sonucunda Ürdün Kralı 'Hüseyin bin Talal', 1956 yılının Mart ayında Arap Lejyonu'nun İngiliz Kumandanı olan 'John Bagot Glubb'u görevden almak zorunda kalmıştır. Nasır'ın desteklediği ayaklanma sonucunda İngiltere'nin Ürdün üzerinde hakimiyetinin zayıflatılması sonucunu doğuran bu eylem, İngiltere tarafının hoşnutsuzluğuyla karşılanmıştır. Bir diğer yandan 16 Mayıs 1956 tarihinde Mısır'ın, Çin Halk Cumhuriyeti'ni resmi olarak tanınması ve diplomatik ilişkiler kurmaya başlaması, ABD tarafından Mısır'ın komünist etkiye entegre olma girişimi olarak tanımlanmış²¹ ve ABD Dışişleri Bakanı Dulles tarafından önemli tepkiler verilmesine yol açmıştır. 1956 yılının Haziran ayında ise bu olaylar, SSCB Dışişleri Bakanı 'Dmitri Şepilov'un, Asvan Barajı'nın inşası ve finansmanı doğrultusunda Mısır'a teknik ve ekonomik yardım yapılabilmesi hakkında Nasır'a görüş beyan etmesiyle doruğuna ulaşmıştır. Bu durum Nasır'ın, Soğuk Savaş Blokları arasında bir denge oyunu güderek Baraj finansmanı bağlamında Mısır'ın en

---

²¹ Mısır'ın Çin Halk Cumhuriyeti'ni resmi olarak tanımalarının ardındaki en önemli sebep; SSCB ile aralarında anlaşmaya varılan silahların sevkiyatlarının gerçekleştirilmesinde Çin'in de Çekoslovakya ile Mısır arasında olan temaslardaki gibi kamuflaj bir ülke olarak kullanılabileceğinin düşünülmesidir. Batı bu ilişki ağının kurulmasını ideolojik bir transfer olarak 'tek' bir perspektifte yorumlamıştır (Daviş, 2004, s. 158).

kârlı çıkacağı olası senaryoyu uygulayabilme isteğini perçinlemiştir. Lakin Nasır'ın bu hamleleri üzerine, Mısır ve Dünya Bankası arasında bir uzlaşmaya varılmasına rağmen Dulles'un; Mısır'ın bu büyüklükte bir projeyi finanse edebilecek mali kuvvetten yoksun olması ve SSCB'nin ise Nasır'ı Batı'ya karşı cesaretlendirmek için bu yönde bir tutum sergilediğini analiz etmesi üzerine, Dünya Bankası aracılığıyla gerçekleştirilecek mali yardım teklifinin geri çekildiğini ilan etmesi uzun sürmemiştir (Kissinger, 2012, s. 509). ABD tarafı teklifin geri çekilmesinin nedeni olarak 'Mısır ekonomisinin bu derece büyük bir proje finansmanının geri ödemesini yapabilmek bakımından istikrarsız olduğu' sebebini açıklamışsa da (Mansfield, 2012, s. 364) teklifin geri çekilmesinin nedenleri yukarıda sıraladığımız olayların ortaya çıkartmış olduğu sonuçlardır.

Finansman teklifinin geri çekilmesinin açıklanmasının ardından Nasır, içinde bulunduğu durum hakkında çeşitli analizler yapmaya başlamıştır: Öncelikle Asvan Barajı Projesi'nden vazgeçmek veya şartların biraz daha olgunlaşmasını beklemek açısından erteleme gerçekleştirmek fikirleri üzerinde durmuştur. Lakin bu projenin ekonomik anlamda zor günler yaşayan Mısır'a bu bağlamda önemli manevra alanları açacağına farkında olan Nasır, bu fikirler üzerinde bir karar almayı düşünmemiştir. Ülkesinin iç kaynaklarından büyük bir getiri elde etmek zorunda olduğunun farkında olan Nasır, 'Süveyş Kanalı Şirketi'nin millileştirilmesi hamlesine karşı potansiyel uluslararası tepkilerin analizini kurmaylarıyla gerçekleştirmeye başlamıştır. Nasır bu politik hamleyi gerçekleştirmeden önce ABD tarafının İngiltere tarafı ile ortak görüşler taşıyacağını fakat Mısır'ın SSCB temaslarını arttırma potansiyelini taşıdığı gerekçesiyle askeri müdahaleden kaçınacağını ve askeri baskı yerine Mısır'a ekonomik baskılar gerçekleştirebileceğini düşünmüştür. Bir diğer yandan kullanıma açıldığı günden beri Fransız bir şirket olan "Compagnie Universelle du Canal Maritime de Suez" şirketi tarafından işletilen kanal şirketinin millileştirilmesine olası Fransız tepkisinin, aynı tarihlerde şiddetlenen Cezayir'deki olaylar sebebiyle tam ilgi odaklı gerçekleşmeyeceğini analiz etmiştir (Davışa, 2004, s. 159). İngiliz hükümetinin kanal üzerinde %45 oranı gibi önemli bir ölçüde pay sahibi olması sebebiyle ve Eden hükümetinin, başa geldiği ilk günden bugüne Nasır hükümetine karşı düşmanca tavırlarından ötürü olası askeri operasyon ihtimali yalnızca İngiltere odaklı çalışılmıştır. İngiltere'nin geçmiş yıllara nazaran Orta Doğu coğrafyası üzerinde elinde bulundurduğu jeostratejik noktalardaki askeri gücünün zayıfladığı analiz

edilmiş ve Mısır ekonomisinin şiddetle ihtiyaç duyduğu bu proje gerçekleştirilmek üzere bu politik manevranın oluşturacağı sonuçların riskleri alınmaya değer bulunmuştur (Meyer ve Brysac, 2008, s. 616).

26 Temmuz 1956'da Nasır, İskenderiye'de büyük bir kalabalığa hitap etmiştir. Konuşmasında Mısır'ın emperyalizme ve İsrail'e karşı bölge içerisinde verdiği mücadeleden bahsetmekle başlayan Nasır, finansman teklifinin geri çekilmesi durumunu bir 'savaş' olarak nitelendirmiştir. Bu savaşın Orta Doğu bölgesinde canlanmaya başlayan milliyetçilik fikirlerine yönelik başlatıldığını belirten Nasır konuşması esnasında, Süveyş Kanalı'nın inşasında baş aktör olan Fransız Diplomat 'Ferdinand de Lesseps'in adını geçirmiştir. Lesseps'in isminin konuşmada geçmesi, daha önceden planlandığı üzere bir parola görevi görmüş ve kanal üzerine Mısır askeri hareketini başlatmıştır. Konuşmasına belirli bir süre daha devam eden Nasır konuşma sonunda kendisini dinleyen kalabalığa; "Şu anda sizlere hitap ederken Mısırlı kardeşlerinizden bir kısmı Süveyş Kanal Şirketi'ni, varlıklarını, kanaldaki gemi geçişlerinin kontrollerini ele geçirmeye başlamışlardır. Mısır toprakları üzerinde bulunan kanal, Mısır'ın bölünemez bir parçasıdır ve bütün haklarıyla Mısır halkına aittir..." cümleleriyle hitap etmiş ve Süveyş Kanalı Şirketi'nin millileştirilme hamlesini siyasi bir güç şovuna dönüştürmüştür (Kissinger, 2012, s. 510). Konuşması içerisinde Nasır, kanalın yıllık 100 milyon dolarlık potansiyel gelirin tamamının Asvan Barajı Projesi'ni finanse etmek açısından kullanılacağını belirtmiştir. Kanal Şirketi'nin 1869 yılından itibaren 99 yıllığına işletme hakkının 1968 yılında zaten sona ereceğini konuşmasında ısrarla vurgulayan Nasır, bu tarihten itibaren şirketin Mısır'ın ellerine geçeceğini beklemenin, Mısır halkının ihtiyacı olan ekonomik gelişimin önüne geçtiğini aktararak, bir anlamı olmadığını belirtmiştir. '1888 İstanbul Antlaşması'nın düzenlediği üzere Süveyş Kanalı'ndan serbest geçişlerin devam edeceğini ve Mısır'ın bu antlaşmanın düzenlemiş olduğu bütün uluslararası şartlara bağlı kalacağını açıklamıştır (Arı, 2014, s. 184).

Eden, Nasır'ın konuşmasının ertesi günü Eisenhower'a bir telgraf göndererek Süveyş Kanalı üzerinde Nasır'ın aldığı reaksiyona büyük bir tepki göstermiştir. Ardından oturumuna başkanlık ettiği ilk 'Avam Kamarası' toplantısında da Nasır'ın almış olduğu aksiyonun İngiltere tarafından kesinlikle kabul edilemeyeceğini bildirmiştir. Fransa Başbakanı 'Guy Mollet' aynı anlarda, Cezayir'deki birliklerini derhal Mısır'a yönlendirebileceği konusunda İngiltere'ye tam garanti vermiştir.

Konuyla alakalı olarak Eden ve Mollet, Eisenhower ve Dulles ile olan ilk görüşmelerinde Nasır'ın devrilmesi gerektiğini, bunun sonucunun Nasır iktidara gelmeden önceki duruma bir dönüş olma olasılığı taşıdığını aktarmaktaydılar. Eisenhower ve Dulles ise krize karşı alınacak tavırların Arap coğrafyası içerisinde olası etkilerini ve sonuçlarını değerlendirerek yaklaşılması gerektiği konusunda ısrar ediyorlardı. Nasır'a yönelik bir darbe hareketinin bölgedeki Arap milliyetçiliğini ateşleyeceğini ve bu olası sonucun, Orta Doğu'daki Batı nüfuzunu en az bir kuşak yok edeceğini düşünmekteydiler. Aynı zamanda ABD, Orta Doğu bölgesindeki etkileri - özellikle Arap devletleri üzerinde- gitgide azalmakta olan İngiltere ve Fransa'nın sömürge egemenliklerini tekrar oluşturabilmeleri açısından yardımda bulunmayı, bölge üzerinde bulunan kendi çıkarlarına ters olarak yorumlamaktaydı (Kissinger, 2012, s. 511-512).

Süveyş Kanalı Şirketi'nin millileştirilme kararının alındığı ilk vakitlerde CIA yaşanan duruma, 31 Temmuz 1956 tarihli ve "Nasser and the Middle East Situation" başlıklı raporunda; "ABD ve İngiltere'nin Asvan Barajı Projesi finansmanı aracılığıyla Mısır'a karşı kazanmış oldukları psikolojik inisiyatif an itibariyle Mısır'ın eline geçmiştir. Nasır'ın almış olduğu hamle, bölgedeki Arap devletlerinde bir zafer kazanılmış hissi uyandırmıştır. SSCB tarafının ekonomik yardımını bu proje kapsamında kabul etmeden kendi aksiyonlarıyla önemli bir gelir sorununu ortadan kaldırma çabası, Orta Doğu coğrafyası üzerinde Nasır'ın şöhretini ve saygısını arttırmıştır. İngiltere ve Fransa'nın sert muhalefetleri ile karşılaşan Nasır vermiş olduğu kararla 1955 yılında Süveyş Kanalı'ndan geçen yük tonajının %63'ünü oluşturan ve Avrupa'nın petrol ihtiyaçlarının %90 oranında sağlandığı bu yolun istikrarını tehlike altına almıştır. Kanal Şirketi'ne sahip olan ve Orta Doğu'daki önemli gelir kalemlerinden birisi ortadan kalkan İngiltere ve Fransa, büyük tepkiler vermeye hazırlanmaktadır (CIA FOIA, 1956)" analiziyle yaklaşmıştır. 21 Ağustos 1956 tarihli ve "Current Intelligence Bulletin" başlıklı CIA raporunda Fransa'nın Süveyş Kanalı'nın millileştirilmesi üzerine verdiği tepkilerin yalnızca Kanal Şirketi'nin Fransız imtiyazına sahip olmasından ötürü ekonomik bağlamda olmadığı; Mısır'ın milliyetçilik ideolojisi dilini kullanarak almış olduğu aksiyonun Cezayir'deki Müslüman direnişinin şiddetini arttırdığını, Nasır'ın Cezayir'deki prestijinin arttığını ve Mısır'ın SSCB tarafından elde etmiş olduğu yüksek miktarda askeri teçhizat

imkanıyla Cezayir direniş gruplarını silah bakımından desteklemeye başlamış olduğu (CIA FOIA, 1956) raporlanmıştır.

Eisenhower'ın Süveyş Kanalı Krizi'ndeki net tavrı, 'askeri müdahaleden kaçınma' yolunda olmuştur. ABD çıkarlarının bu yolla korunabileceğine inanan Dulles ile fikir birliğinde, olası diplomatik çözüm yolları üzerinde çalışmaya başlamıştır. Eisenhower öncelikli olarak Eden ve Mollet'ye bu net tavrını belli eden telgraflar göndermiştir. Telgrafların içeriğini, 'denenebilmesi olası bütün barış yolları denenmeden bir savaş çıktığı takdirde bu durumun müttefiklerinin güven hislerini önemli ölçüde zedeleyeceği' yönünde olmuştur. Eisenhower bu tavrı takınırken İngiltere ve Fransa'nın, ABD onayı olmaksızın Mısır üzerinde bir harekate girişmeyi düşünemeyeceklerinden destek almaktadır. Dulles'un fikirleri ışığında 2 Ağustos 1956 tarihinde, 1888 İstanbul Antlaşması'na taraf olan ve Süveyş Kanalı'nı kullananların davet edildiği bir 'Deniz Konferansı' düzenlenmesi üzerine bir bildiri yayınlanmıştır (Kissinger, 2012, s. 513-514).

4 Ağustos 1956 tarihli ve "Proposal for the Establishment of an International Authority for the Suez Canal" başlıklı İngiltere Dışişleri Bakanlığı belgesine göre düzenlenecek konferansın ana amaçları davet edilen ilgili devletlere;

- Süveyş Kanalı Şirketi'nin idaresini Mısır'dan geri devralmak,
- Süveyş Kanalı'nın, 1888 İstanbul Antlaşması ilkelerine uygun olarak açık, serbest ve güvenilir bir uluslararası su yolu olarak işletilmesini sağlamak,
- Süveyş Kanalı Şirketi'ne yaşanan hadiselerden ötürü adil bir tazminat ödenmesi için gerekli düzenlemeleri yapmak,
- Mısır'a, Mısır'ın meşru hak ve menfaatlerini dikkate alacak şekilde adil bir getiri sağlanmasını sağlamak,

olarak duyurulmuştur. Belirtilen maddeler ışığında bir anlaşmaya varılamaması halinde konunun uluslararası güvenlik kanallarına nakşedileceği (Alexandrina, 1956) belirtilmiştir. 22 ülkenin katılımıyla gerçekleştirilen ilk 'Londra Konferansı'nda üstte belirtilen maddeler, Mısır ve Yunanistan'ın davet edilip katılmadıkları toplantıda oy birliğiyle kabul edilmiştir (Arı, 2014, s. 185). Önerileri ve bu önerilerin uygulanmaması takdirinde ne yapılacağı sorusu arasında çelişkili tavırlar sergileyen Dulles, moral ikna yolunun Nasır'ı ikna edeceği üzerinde fikir dayatmaya devam etmekteydi. Nasır ise fiziksel kuvvet baskısının reddedildiği konferans sonucunda

alınan kararları net bir biçimde reddetti. Dulles, Nasır'ın bu tavrı üzerine ikinci kez toplanan Londra Konferansı'nda; kanalın her iki ucunda bulunan 'Port-Said' ve 'Süveyş Limanları'nın açığında, denizin üzerine kurulacak karakol noktaları üzerinden kanal geçiş ücretlerinin tahsil edileceği 'Kanalı Kullananlar Birliği' adlı önerisini sundu. Nasır bu öneriyi de kabul etmezse kurulacak olan yeni birlik faaliyetlerine, uluslararası koruma yoluyla Mısır ile iş birliğinde olmadan devam edecek ve toplanan gelirler uluslararası bir organ tarafından idare edilecekti (Kissinger, 2012, s. 515-516).

Dulles'un kuvvet kullanılmamasını ısrarla dile getirdiği 2 Ekim 1956 tarihli basın toplantısının ardından sorunun çözümüne yönelik umutları gitgide yok olmaya başlayan İngiltere ve Fransa konuyu 'Birleşmiş Milletler (BM)'e taşımaya karar vermiştir. BM gözetimi altında bir araya gelen Mısır, İngiliz ve Fransız Dışişleri Bakanları yaptıkları özel görüşmeler sonucunda daha önceden gerçekleştirilmiş olan iki Londra Konferansı'nda ortaya çıkan önerilere yakın bir biçimde belirlenen 'Altı Prensipten' üzerinde uzlaşmaya varmışlardır. Üzerinde anlaşmaya varılan maddeler ışığında kanaldaki faaliyetlerin denetlenebilmesi için birlikte çalışacak olan bir Mısır heyeti ve uluslararası 'Kanalı Kullananlar Heyeti' kurulacak; ortaya çıkan anlaşmazlıklar ise uluslararası hakemlik organlarına başvurularak çözülecekti. Kanal üzerinden elde ettiği gelirleri varılan anlaşma doğrultusunda önemli miktarda arttıran Mısır, askeri müdahaleden uzak bir yolla uzlaşmaya varılması doğrultusunda kendisini kazançlı tarafta görmekteydi. 13 Ekim 1956 tarihinde BM Güvenlik Konseyi'nde alınan Altı Prensipten kararlarının onaylanması iki ayrı oylamada gerçekleştirildi lakin uygulama önlemleri oylamasında SSCB tarafından 'SSCB'nin bölgesel güvenlik çıkarları ile uyuşmaması' sebebiyle karar veto edildi ve hayata geçirilmesi engellendi (Kissinger, 2012, s. 519).

Demokratik yollarla aranan uzlaşma çabalarının herhangi bir sonuca ulaşmaması ve ABD tarafının yaşanan krize ısrarla fiziksel müdahalenin reddi yoluyla yaklaşması, İngiltere ve Fransa taraflarının olayın çözümüne yönelik başarılı bir aksiyon alabilmelerine olanak sağlamamaktaydı. ABD desteği olmadan Süveyş üzerindeki çıkarlarını Mısır'a yönelik askeri bir harekatla kontrol altına almak isteyen İngiltere ve Fransa, gerçekleştirilecek askeri harekat planına bölge üzerinde çıkarları olan bir başka devleti, İsrail'i de dahil etmişlerdir. 22 Ekim 1956 tarihinde İngiltere, Fransa ve İsrail'in temsilcileri 'Sevr'de gizli bir buluşma gerçekleştirmiştir. Görüşmede İsraili yetkililer, İngiltere ve Fransa taraflarının planlarına dahil olmak karşılığında Orta

Doğu bölgesinde hissettiği baskıyı öne sürerek bazı askeri taahhütler talep etmiştir. Askeri teçhizat yardımlarının yanı sıra Süveyş ve Tiran Boğazı bölgelerinde alan hakimiyeti talep eden İsrail; bölgedeki varlığına en büyük tehdit olarak gördüğü Nasır'ın, gerçekleştirilecek hareket sonucunda iktidardan indirilmesini de şart koşmuştur. Şartlar üzerine anlaşmaya varan üç devlet, gerçekleştirecekleri hareketi planlamaya başlamışlardır (Kyle, 2011, s. 316). Harekat planına göre işgal senaryosu İsrail'in Sina Yarımadası'na saldırısı ile başlayacak ve bu saldırının ardından Mısır ile İsrail kuvvetlerinin sıcak teması esnasında İngiltere ve Fransa her iki ülkeye de çatışmaların sonlandırılması için ultimatoma verecekti. Bu ultimatoma, her iki ülkenin de 12 saat içerisinde kuvvetlerini Süveyş Kanalı Bölgesi'nden 10 mil uzağa çekmelerine dair bir uyarı olacaktı. İsrail bu uyarı yapıldıktan sonra kuvvetlerini belirtilen ölçüde geri çekecek ve Mısır'ın alacağı aksiyona göre hareketin devamı gerçekleştirilecekti. Belirlenen plana göre genel adıyla “Silahşör Operasyonu (Operation Musketeer” 29 Ekim 1956 tarihinde ‘Kadeş Operasyonu’ ismi verilen ilk aksiyonla, İsrail paraşütçü birliklerinin Sina Yarımadası'na saldırmasıyla resmen başlamıştır (Eamon, 2015, s. 96).

Planlandığı üzere 30 Ekim 1956 tarihinde İngiltere ve Fransa her iki ülkeye de ultimatoma vererek iki ülkenin de kuvvetlerini Süveyş Kanalı Bölgesi'nden 10 mil uzağa çekmelerini istemiştir. 31 Ekim 1956 tarihinde Mısır kuvvetlerinin verilen ultimatoma uymadığı gerekçesiyle İngiltere ve Fransa, karadan müdahaleye başlayacaklarını açıklamışlardır. Planda üç ülkenin hesaba katmadığı en önemli nokta, ABD'nin hareketin başlamasından sonra alacağı aksiyonun tahmin edilememesi olmuştur: 30 Ekim 1956 tarihinde, İsrail'in ilk saldırısının ardından ABD, BM Güvenlik Konseyi'ne ‘İsrail kuvvetlerinin derhal ateşkes çizgisinin gerisine çekilmesi’ emrini veren sert bir taslak sunmuştur. 31 Ekim 1956 tarihinde İngiltere ve Fransa belirttikleri üzere Mısır'a yönelik kara hareketine başladıkları zaman ABD gerekli çekilme ‘önerilerini’ basın yoluyla salık vermiş lakin İngiltere ve Fransa ABD söylemlerine kulak asmamıştır. BM Güvenlik Konseyi'ne taşınan konu üzerine yapılan ateşkes oylamasında ABD ve SSCB ortak noktada yer almış fakat karar İngiltere ve Fransa tarafından veto edilmiştir. Eisenhower BM Güvenlik Konseyi'nde reddedilen kararı, herhangi bir veto hakkının bulunmadığı BM Genel Kurulu'na taşımış; 2 Kasım 1956 tarihinde BM Genel Kurulu'nda gerçekleştirilen oylamada altmış dört oya karşı beş oy ile alınan karar doğrultusunda çatışmaların sona

erdirilmesi konusu kabul edilmiştir. 3 Kasım 1956 ve 4 Kasım 1956 tarihlerinde BM Genel Kurulu'nda gerçekleştirilen toplantılarda Süveyş Kanal Bölgesi'nin güvenliği için 'BM Barış Gücü' birliklerinin bölgeye gönderilmesi kararı alınmıştır. 5 Kasım 1956 tarihinde SSCB Dışişleri Bakanı Şepilov'un; BM Güvenlik Konseyi Başkanı'na, ABD Başkanı Eisenhower'a, İngiltere Başbakanı Eden'e, Fransa Başbakanı Mollet'ye ve İsrail Başbakanı Ben-Gurion'a gönderdiği mektuplar görece aynı mesajı taşımaktaydı: "Mısır'a yönelik gerçekleştirilen saldırı durdurulmalıdır. BM bu amaca yönelik faaliyetlere girişmelidir. SSCB bu amaç doğrultusunda gerekli askeri kuvvetlerini görevlendirmeye hazırdır." Şepilov'un gönderdiği mektuplar içerisinde Eden'e gönderdiği mektupta, SSCB kuvvetleri tarafından İngiltere'ye yönelik gerçekleştirilebilecek bir roket saldırısı tehdidi ima edilmiştir. Mollet'ye gönderilen mektupta Eden'e gönderileninden daha az tehdit unsuru bulunsa da SSCB askeri kuvvetlerinin saldırı tehdidi bu yazıda da ortaya çıkmıştır. Ben-Gurion'a gönderilen mektup belki de en tehditvari içeriğe sahip olanıdır. Şepilov İsrail Başbakanı'na mektubunda, İsrail'in almış olduğu hareketler ile bir devlet olarak mevcudiyetini tehdit altına soktuğunu belirtmiştir. Eisenhower'a mektubunda ise Şepilov, Orta Doğu bölgesindeki güvenlik sorunlarına karşı çalışılması gereken bir ABD-SSCB ortaklık planını aktarmakta ve üstü kapalı bir biçimde çıkması olası bir III. Dünya Savaşı tehdidinden bahsetmektedir. Eisenhower, SSCB tarafından gelen önerileri kesin bir dille reddetmiştir ve hareketin sonlandırılması için İngiltere ve Fransa'ya büyük baskılarda bulunmaya başlamıştır (Kissinger, 2012, s. 521-522).

Bu baskılardan en büyüğü şüphesiz ekonomik bağlamda olan üstü kapalı tehditlerdir. Harekat sırasında sterlinin değerinin durdurulamaz biçimde düşüşü Eisenhower tarafından Eden'e karşı bir koz olarak kullanılmış ve 'İngiliz petrol ithalatının dörtte birinin Süveyş Kanalı'ndan geçtiği, İngiltere'nin planına ısrarcı bir şekilde devam ettiği takdirde bu ölçüde yüksek miktarda bir petrol kaybı yaşanmasının kuvvetle muhtemel olduğu; hareket esnasında zayıflamış olan İngiliz sterlininin, İngiltere'de şimdiden yükselmeye başlayan petrol fiyatlarını dengeleme amacıyla elzem olan ABD desteklerinden ve uluslararası kredilerden mahrum bırakılacağı' mesajları, İngiltere için önemli baskı unsurları olmuştur (Meyer ve Brysac, 2008, s. 620). Bir diğer yandan Eisenhower'ın hareket sonlandırılana kadar İsrail ile olan askeri teçhizat anlaşmalarının dondurulması emri ve Fransa'nın petrol arzı bağlamında ABD'den olası bir destek talep ettiğinde bu desteğin sağlanmayacağına dair

açıklamaları, Fransa ve İsrail için baskı unsurlarının başında gelmiştir (Kingseed, 1995, s. 124). ABD tarafından harekatı gerçekleştiren ülkelere dayatılan bu baskılar sonuç vermiş; 6 Kasım 1956 tarihinde İngiltere, Fransa ve İsrail, bir sonraki gün yürürlüğe girecek olan ‘tam çekilme’ tutumlu bir ateşkes konusunda karar aldıklarını açıklamışlar ve kuvvetlerini sahadan çekmişlerdir.

Nasır, ABD ve SSCB yardımları sayesinde dahi olsa askeri yenilgisini siyasi bir zafere dönüştürmüştür (Hurewitz, 1980, s. 130). Kendilerine yönelik gerçekleştirilen kuşatmaların ilk ayağı esnasında yakın kurmaylarından birisi olan ‘Abdüllatif el-Bağdadi’ ile görüşmesinde kullandığı ‘İsrail’in 29 Ekim 1956 tarihinde gerçekleştirmiş olduğu saldırının şimdiye kadar gerçekleşmiş olan sıradan bir Mısır-İsrail çatışması olmadığı (James, 2006, s. 38)’ tespiti ve İsrail harekatının ilk anlarında o esnada İngiltere Kahire Büyükelçisi olarak görev yapmakta olan ‘Humphrey Trevelyan’ ile arasında geçen konuşmada “Süveyş Kanalı’nı canımız pahasına savunacağız. Gerçekleşen İsrail saldırısının yanı sıra yarın ve sonraki gün daha fazlasına karşı da savunuyor olacağız (Trevelyan, 1970, s. 114-115)” söylemleri; Nasır’ın bir lider olarak tecrübesinin her geçen gün artmasına bağlı şekilde ileri görüşlülüğünün ve siyasi zekasının bir göstergesi olarak kabul edilebilir niteliktedir.

Gerçekleşen harekat sonucunda Mısır halkı içerisinde Batı’ya duyulan nefret önemli ölçüde artmıştır. Mısır halkının işgal altında Nasır’a tam anlamıyla destek vermesi, Nasır’ın ülke içerisinde otoriterliğini sağlamlaştırmıştır (Abu el-Feth, 1965, s. 284). Nasır’ın liderliğinin Mısır içerisinde sağlamlaştığının en önemli göstergelerinden birisi de ABD Kahire Büyükelçisi Byroade’un harekat sonrasında ‘rejim karşıtı’ olarak tarif ettiği bir profesörün, “Nasır’ın ülke içerisinde demokrasiyi baltalamış olduğuna inansak da Süveyş Kanalı üzerinden gerçekleştirmiş olduğu şey, her Mısırlının kalbine işledi. Nasır’ı sevmesek bile onu korumak adına ölmeye hazırız (Kunz, 1991, s. 90)” ifadelerini aktarması, kriz sonrası Mısır halkının içerisindeki bakış açısının ne olduğunu net bir biçimde ifade etmektedir. Mısır’da milliyetçi ideolojik fikirlere sahip olmayan kısmın dahi Nasır’ı bu denli sahiplenmesi, hükümetin olay sonrasında ülkede yaşayan İngiliz ve Fransız vatandaşlarının Mısır’dan sınır dışı edilmelerine ve mallarına koşulsuz el konulmasına girişmelerine zemin hazırlamıştır. İsrail’in harekattaki rolü sonrası halihazırda ülkede zaten var olan Yahudi nefreti alevlenmiş, pek çok Mısır Yahudi’sinin de ülkeden ayrılmasına vesile olmuştur (Cleveland, 2008, s. 347).

Arap devletleri de yaşanan kriz boyunca Nasır'ı sıkı bir biçimde desteklemişlerdir. Arap şehirlerinde kriz esnasında Batı karşıtı gösteriler düzenlenmiş ve insanlar sokaklara işgali protesto amacıyla dökülmüşlerdir. Suudi Arabistan, Suriye ve Irak'ta Batı tarafından işletilen petrol şirketlerinin borularına sabotaj saldırıları gerçekleştirilmiştir. Arap devletlerinin halkları, İngiliz ve Fransız mallarını boykot etmek amacıyla önemli kampanyalar yürütmüşlerdir (Daviş, 2004, s. 161-162).

Siyasi anlamda mağlup olan devletlerden İngiltere ve Fransa, Mısır üzerinde bir hareket gerçekleştirebilmek amacıyla tasarladıkları planda İsrail'e ihtiyaç duymalarıyla 'büyük devlet' imajlarına önemli bir hasar vermişlerdir. İsrail plana dahil olmakla kendisini sömürgeci İngiliz ve Fransız çıkarlarına yönelik kullandırmayı kabul etmiş, bölgesel barış söylemi üzerinde bütün moral haklarını resmen kaybetmiştir. İngiltere'nin başarısız hareket sonucunda Irak ve Ürdün'deki durumu oldukça zayıflamıştır. Bağlantısız Devletler gözünde Nasır'ın prestiji oldukça yükselmiştir. Nasır'ın Soğuk Savaş denklemini kendi siyasi çıkarlarına yönelik olarak nasıl yönlendirdiğini gören Bağlantısız Devletler, ABD ve SSCB taraflarıyla girişilecek olası anlaşmazlıkların 'kazançlı' çözümü amacıyla nasıl davranmaları gerektiğine yönelik Nasır'ın hareketlerini ciddiyle takip etmişlerdir (Kissinger, 2012, s. 526). Süveyş Krizi sonrası Nasır'a atfedilen bu durum, 12 Kasım 1957 tarihli ve "The Outlook for Egypt and the Nasser Regime" başlıklı CIA raporunda; "Yaşanan çatışmanın son bulmasındaki rolü sebebiyle ABD-Mısır ilişkilerinin iyiye yöneleceğini umut etmekteyiz. İyiye yönelmesi düşünülen ilişkilerde Mısır'ın ABD'ye karşı tavrı ne kadar dostça olursa olsun, SSCB tarafı ile olan ilişkilerinin tam anlamıyla kopmayacağını da kuvvetle varsaymalıyız. Çünkü Mısır, İsrail ile gelecekte yaşanması muhtemel bir savaş durumunda silah tedariki kaybını yaşamak istemeyecektir. 'Blok'a bağımlı olma kozu, Nasır'ın ustalıkla yönlendirmeyi öğrendiği "pozitif tarafsızlık" hareketlerini ABD'ye karşı kullanabileceği tahmin edilmektedir. Bu dengeleme manevralarının Nasır'ı, Bağlantısız Devletler grubuna daha da yakınlaştıracığı düşüncesindeyiz (CIA FOIA, 1957)" analizleriyle raporlanmıştır.

4.1.5. Birleşik Arap Cumhuriyeti'nin Kurulması

Süveyş Kanalı Şirketi ve diğer millileştirme kararlarının ardından ortaya çıkan krizde Batılı kuvvetlere ve İsrail'e karşı aldığı siyasi başarının ardından Nasır, başta Arap devletleri arasında olmak üzere bir lider olarak saygınlığının doruk noktasına

ulaşmış vaziyetteydi. Nasır'ın prestijinin yüksek olduğu bu dönem içerisinde çeşitli karışıklıklarla mücadele içerisinde olan Suriye, Nasır'ın söylemlerinde kullandığı “Pan-Arabist” hayallerinden kuvvet alarak, Nasır'ın siyasi becerilerinden yararlanabilmek ve ülke içerisinde istikrarlı bir siyasi yaşam inşa edebilmek gibi amaçlarla Mısır'a birleşme önerisinde bulunmuştur. Nasır'ın karşısına ilk olarak 1957 yılında gelen bu teklif, Nasır tarafından ‘çeşitli siyasi zorluklar barındırabileceği’ düşüncesiyle reddedilmiştir (Johnson, 1972, s. 6). Teklif Nasır'ın karşısına ikinci defa, 1958 yılının Ocak ayında, üst düzey Suriyeli komutanlar tarafından sunulmuştur. Suriye’de iyi örgütlenmiş bir komünist hareketin iktidarı ele geçirebileceğine yönelik bazı kanıtlarla Nasır'ın karşısına çıkan komutanlar, ancak Mısır ile kurulacak birlik sayesinde iktidarı komünizm tehdidinden uzaklaştıracakları savını kullanmışlardır. Alelacele bir süreç içerisinde ve Nasır'ın çeşitli tereddütleri altında Mısır ve Suriye arasındaki birlik, 1 Şubat 1958 tarihinde ilan edilmiştir. ‘Birleşik Arap Cumhuriyeti (BAC)’ adını alan birliğe ‘Yemen’ de kurucu iki ülke kadar sıkı olmasa da ‘gevşek’ bir biçimde dahil olmuştur (Calvocoressi, 2009, s. 336).

1960 yılında BM’de yaptığı konuşmada Nasır kurulmuş olan birliği; “Biz yaptıklarımızla, tek bir Arap ulusunun varlığına inandığımızı ilan ediyoruz. Arap ulusu her zaman tek bir dile sahip olmuştur. Dil birliği, düşünce birliği demektir. Arap ulusu her zaman tek bir ortak tarihe sahip olmuştur. Ortak tarih, birliktelik demektir. Bunlardan daha sağlam ve daha sıkı bir ulusal temel göremiyoruz. Birleşik Arap Cumhuriyeti’nin ortaya çıkışı, Arap halklarının, Arap milliyetçiliği ve Arap birliğine inancının en dikkate değer işareti ve kanıtıdır (Embassy of the UAR, 1960, s. 17)” şeklinde tanımlamıştır.

Suriye tarafının temsili; ‘Mişel Eflak’ ve ‘Selahaddin el-Bitar’ tarafından kurulan “Arap Baas Partisi”nin, 1952 yılında ‘Ekrem el-Havrani’nin “Arap Sosyalist Partisi” ile birleşmesiyle oluşan “Arap Sosyalist Baas Partisi” temsilcileri tarafından gerçekleştirilmekteydi. Genel hatlarıyla Eflak tarafından ortaya konan ideolojik sınırları Marksizm, idealist reformizm ve on dokuzuncu yüzyıl ırk milliyetçiliğinin ‘eşi benzeri görülmemiş’ karışımından oluşmaktadır. Programı son derece muğlak olan Baas hareketinin Lübnan, Ürdün ve Irak gibi çevre Arap ülkelerinde sayısı azımsanmayacak kadar destekçisi vardı. Ortaya çıktığı ilk zamanlarda kitlesel bir halk desteğinden yoksun olmasından ötürü entelektüel bir hareket olarak kalsa da Baas, Suriye’de girdiği seçimler sonucunda parlamentoda sandalyesini %10’a çıkarmayı

başarmıştır. Asıl gücünü temsil içerisindeki yerinden edinmeyen Baas, ordu içerisinde önemli mevkilerde bulunan çeşitli rütbelerdeki askerlerden ciddi bir sayıyı kendi saflarına çekmeyi başararak elde etmiştir. Bu sayede el-Havrani ve el-Bitar, Suriye hükümetinde kritik rollere sahip olmuş, Mısır ile kurulan birliğin hayata geçmesinde önemli bir rol oynamışlardır (Mansfield, 1965, s. 61).

Pan-Arap ideolojinin en etkili sonuçlarından birisi olan BAC'ın başkenti Kahire, lideri ise Nasır olmuştur. Suriye tarafında Nasır ve Mısır'a olan güven ve teslimiyet, birliğin kurulduğu ilk aylarda oldukça fazladır. Öyle ki birliğin kurulması için "Suriye'deki bütün siyasi partilerin faaliyetlerine son vermesi ve kurulacak yeni ve tek partinin 'Milli Birlik Partisi' adı altında faaliyet göstereceğini ve hükümet partisi olacağını" şart koşan Nasır'a, istediği değişiklikleri yapabilme imkanı tanımışlardır. Nasır'a hareket alanında büyük bir sınırsızlık veren Suriyeliler, birliğin olgunlaşmasının bir sürecinin olduğunu ve bu süreç içerisinde kendilerinin siyasi bağlamda görevlere soyunmaları gerektiğini düşünmüşlerdir. Öyle ki Eflak; "Yaratılmasında yardımcı olduğumuz yeni milletin idaresinde Baas Partisi'nin önemli sorumluluk hissesinin olacağı düşüncesindeyiz. Daha Nasır iktidara gelmeden 15 yıl öncesinde sosyalist fikirleri kendi coğrafyamıza entegre edip anlatanlar biz olduğumuza göre, birlik için hem teorik hem de pratik rolümüzün geleceği vaktin olgunlaşmasını beklemeliyiz" düşünceleri içerisinde (Abu Jaber, 1970, s. 57).

Lakin vakit ilerledikçe Nasır'ın Eflak ile aynı düşünceler içerisinde olmadığı anlaşılmıştır. BAC'ın ilanından hemen sonra domine tarafa gelen Mısır'ın anlık hedefleri ile Baasçıların acil hedefleri birbirleriyle uyumlu olsa da nihai hedefler ve bu hedeflere giden yol açısından iki ülke arasında önemli farklılıklar vardır. Baasçıların Nasır'a verdikleri serbestlik sonrası BAC'ın sadece Nasır'ın kararları doğrultusunda yönetildiği anlaşılabilmektedir. Öyle ki Nasır, gücü olan bazı Baasçı politikacıları Şam'dan uzaklaştırmak amacıyla BAC'ın Kahire'de bulunan Merkezi Kabinesi'nde bazı önemsiz görevlere atamıştır. Örneğin el-Havrani, 'BAC Başkan Yardımcılığı' unvanını almıştır. Lakin bu unvanın pratikte herhangi bir karşılığı yoktur. BAC'ın başkanı olarak Nasır, Mısır'da gayet sorunsuz bir şekilde işleyen tek parti askeri rejimini Suriye'ye entegre etmeye başlamıştır. Mısırlı üst düzey asker ve sivil bürokratları Suriye'de önemli mevkilere getirerek Suriye bürokrasisinin içini doldurmuştur. Bir diğer yandan 1959 yılında Suriye'de yapılan seçimler doğrultusunda çeşitli komitelere 9.000'den fazla aday içerisinde sadece 250 Baasçı bürokrat

seçilmiştir. Baas Hareketi'nin oluşan Birlik sonucunda önemli ölçüde zayıflatıldığı ortadadır (Parker, 1962, s. 21-22).

Nasır'ın BAC faaliyetleri kapsamında Suriye tarafı ile çeşitli alanlarda arasının gerilmesine sebep olan birçok gelişme yaşanmıştır. Bunlar arasında; Mısır kuvvetleriyle arasında sürekli bir çekişme olan Suriye Ordusu Genelkurmay Başkanı General 'Afif el-Bizri'nin görevden alınması, Mısır'da uygulanan Tarım Reformu faaliyetlerinin hiçbir şekil değişikliğine uğramadan Suriye topraklarında da uygulanmaya çalışılması ve Nasır'ın bütün bir kuvveti tek yerde toplayan geniş merkeziyetçi önlemler alması sayılabilmektedir (McDermott, 2013, s. 27-28). Ek olarak; Suriye'deki politikalarının yavaş ilerleyişi konusunda endişeler yaşayan Nasır'ın tam yetki vererek Şam'a denetim amacıyla gönderdiği Mısır Genelkurmay Başkanı General 'Abdülhekim Amr'ın Suriye'ye gelişinin ardından dört Baasçı bakan görevlerinden istifa etmiştir. Nasır'ın, Amr aracılığıyla gerçekleştirdiği denetimi büyük bir itimat sorunu olarak değerlendiren Baasçılar arasında huzursuzlanmalar şiddetlenmeye başlamıştır. Bu istifaların ardından bir hafta kadar sonra Baas'ın kabinede kalan son bakanı, Suriye İktisat Bakanı 'Hasan el-Kallas'ın istifasının ardından, Baas Hareketi'nin yönetimde üst düzey bir bürokrati kalmamıştır. Bir diğer yandan 1961 yılının yaz aylarında çıkarılan sosyalist kanunlar, Suriye'deki orta sınıfa önemli ölçüde rahatsız etmeyi başarmıştır. Çıkarılan kanunlar, BAC bünyesinde faaliyet gösteren özel teşebbüsleri büyük ölçüde sosyalist işlem çarkının içerisine dahil etmeyi içeriyordu. Bu sosyalist ideoloji doğrultusunda ekonomik liberalizme vurulan darbe; Suriye sermaye gücünün çoğunu elinde bulunduran orta sınıf muhafazakar tüccarı ve toprak sahibi elit kesimi önemli ölçüde rahatsız etmiştir. Bu yaşananlar ardından Parti'nin, BAC aleyhinde herhangi bir çalışmaya girişmesinin imkansızlığını bizzat Eflak aracılığıyla vurgulasa da, Baasçıların BAC ve Nasır hakkındaki düşüncelerinin yaşanan bütün anlaşmazlıklar sonucunda tam anlamıyla değiştiği söylenebilmektedir (Abu Jaber, 1970, s. 61-62).

Nasır'ın 1952 yılında yönetimine geçtiği Mısır'da yaptıklarının neredeyse aynısını Suriye üzerinde gerçekleştirerek BAC birleşmesini, bir birleşmeden daha çok 'Suriye'yi Mısırlılaştırma' projesi olarak gördüğü söylenebilmektedir. Nasır'ın bu doğrultuda izlemiş olduğu 'böl ve yönet' yolu, Suriye tarafının günler ilerledikçe BAC hükümetini daha az destekleme yoluna gitmesine sebep olmuştur. Waterbury durumu; "Rejimlerin iktidara geldikleri ilk sekiz yıldaki siyasi örgütlenme çabaları, 'halk

örgütlerinin' politika sürecindeki etkisizliği ve ilgisizliği açısından ters etki yaratma eğilimindedir. Nasır'ın yönetiminde ne Mısır'da ne de BAC içerisinde halk, alınan hiçbir kararda söz sahibi olamamışlardır. Eğer halkın bir rolü olduysa da bu rol yalnızca diğer alınan önlemlerin demokratik ve popüler olduğunu göstermek amacıyla kısıtlı bir biçimde olmuştur. Nasır'ın liderliğine, BAC hayata geçmeden çok daha önce 'monarşi sonrası siyasetin' bazı yönleri çoktan yerleşmişti (Waterbury, 1978, s. 314)" şeklinde özetlemiştir.

BAC yönetimi 28 Eylül 1961 tarihinde, birleşmenin gerçekleşmesinden önceki vakitlerde Suriye siyasetinde aktif rol oynayan ve 'Abdülkerim Nehlevi'nin başını çektiği bir grup Şamlı subayın gerçekleştirmiş olduğu darbeyle son bulmuştur. Darbeyi gerçekleştiren subay grubunun Suriye'deki bazı muhafazakar siyasetçiler ve tüccar sınıfına mensup kişiler tarafından önemli bir derecede desteklenmesi, darbenin yalnızca askeri bir müdahale olarak yorumlanmamasına sebebiyet vermiştir (Van Dam, 2000, s. 61).

Nasır'ın hem Mısır hem de BAC hükümetlerinin iktidarında bulunduğu süreç göz önünde bulundurulduğunda, Nasır'ın yönetim karakterinde var olan en büyük eksiklik, iktidarı paylaşabilme konusunda duyduğu isteksizlik ve güvensizlik olarak yorumlanabilmektedir²². Nasır'ın bu yaklaşımının başlıca nedeni, Orta Doğu coğrafyası üzerinde bulunan devletlerin iktidarlarına yönelik yürütülen komplolar olarak belirtilebilmektedir. Bu düzlemde kendisine rakip siyasi güçleri iktidara geldiği ilk günden bugüne 'gizli polis yöntemleriyle' ortadan kaldırma eğilimi gösteren Nasır, ülkesinin Suriye ile birleşmesinin ardından oluşan birlik dinamiğinde Suriye ulusunun kendine has dinamiklerini göz ardı etmiş ve kendi ülkesinde yürüttüğü otoriter politikaları BAC projesi içerisinde de uygulamıştır (Stephens, 1971, s. 277). Lakin Suriye'nin ülke karakteristiğinin Mısır'a nazaran daha 'rahat' örgütlenişinin ve Suriye halkı ile Mısır halkı arasında çeşitli farkların olduğunun doğru analiz edilememesi - Suriye halkının Mısır halkı kadar otoriter rejimlerce yönetilmemesi önemli bir farktır- BAC'ın sonunu getiren önemli sebepler arasındadır (Abu Jaber, 1970, s. 68).

---

²² Nasır, Mısır'da iktidara geldiği ilk dönemlerde Mısır İçişleri Bakanlığı'na bağlı olarak yapılanan resmi istihbarat teşkilatı "Al-Mukhabarat Al-'Ammah (Muhaberat)"ın yanı sıra sadece kendisine çalışan bir istihbarat grubu da örgütlemiştir. Birkaç subaydan oluşan bu küçük grubun çalışma sahası, Nasır'ın yönetim ekibinde bulunan üst düzey Mısır yöneticilerinin özel hayatları da dahil olmak üzere bütün faaliyetlerini incelemektir. Nasır'ın lider olarak dış dünyaya duyduğu güvensizliğin boyutu bu örneklerle açıklanabilmektedir (Abu el-Feth, 1965, s. 246).

4.2. CIA İstihbarat Faaliyetleri

CIA'nın Nasır iktidarı süresince Mısır'da yürütmüş olduğu istihbarat faaliyetleri Soğuk Savaş bağlamında Orta Doğu coğrafyası içindeki nüfuz mücadelesinin bir parçası olarak gerçekleştirilmiştir. Nasır rejiminin dış politikada almış olduğu aksiyonların sonucunda SSCB ile yakın ilişkiler kurması ABD'nin bölgesel çıkarları üzerinde önemli tehditler oluşturmuştur. Bu tehditlerin ortadan kaldırılması ve ABD'nin bölge üzerinde bulunan çıkarlarının korunması amaçlarıyla CIA zaman zaman ABD Dışişleri Bakanlığı unsurlarından daha aktif görevler üstlenmiş ve ABD'nin Mısır özelinde Orta Doğu politikalarında verilecek kararlara direkt etki etmiştir. Diğer yandan ABD, Orta Doğu coğrafyasında müttefiki olan İsrail'in başta Mısır olmak üzere diğer Arap devletlerle çatışma durumlarını bölgede faaliyet gösteren CIA mensupları aracılığıyla yakından takip etmiştir. Bu doğrultuda CIA, Mısır faaliyetleri aracılığıyla ABD'nin bölgesel müttefiklerinin güçlenmesine de hizmet etmiştir. CIA'nın Nasır iktidarı sürecinde göstermiş olduğu istihbarat faaliyetleri genel perspektifte 'Siyasi İstihbarat' faaliyetleri olarak değerlendirilebilmektedir.

4.2.1. CIA

CIA, 18 Eylül 1947 tarihinde çıkartılan 'Ulusal Güvenlik Yasası' uyarınca 'Ulusal Güvenlik Konseyi (NSC)'nin yönetimi altında çalışmak üzere bağımsız ve sivil bir dış istihbarat servisi olarak kurulmuştur. Ulusal Güvenlik Yasası'nın düzenlediği ilk haliyle CIA; ABD'nin uluslararası istihbarat faaliyetlerini koordine etmek, ABD ulusal güvenliğine yönelik olası uluslararası tehditlere yönelik istihbarat toplamak ve bunlara karşı önlem alabilme görevlerini üstlenmiştir. ABD eski başkanı 'Harry S. Truman' döneminde kurulan CIA'nın ilk direktörü 'Roscoe Hillenkoetter'dir.

Günümüzde CIA'nın merkez binası 'Virgina' eyaletindeki 'Langley' şehrinde bulunmaktadır. CIA'nın örgütlenme yapısı ise; istihbari bilgi toplamakla görevli 'Ulusal Gizli Servis Direktörlüğü', toplanmış olan istihbari bilgilerin analiz edildiği 'İstihbarat Direktörlüğü', CIA tarafından kullanılan cihazların ve teşkilatına mensup elemanların teknolojik bağlamda geliştirilmesi üzerine faaliyet gösteren 'Bilim ve Teknoloji Direktörlüğü' ve toplanılan istihbari bilgilerin, teşkilat elemanlarının ve kullanılan tesislerin güvenliğinden sorumlu 'Destek Direktörlüğü' olmak üzere dört direktörlükten oluşmaktadır (CIA, 2025).

CIA, kuruluşunun temelini ‘istihbarat faaliyetlerinin düzenli ve kurumsal’ biçimlerde gerçekleştirilmesi gerekliliği olarak tanımlasa da Amerikan istihbarat teşkilatının kuruluş kökenini Wilford; “Amerikalı karar alıcıların casusluk konusunda her ne kadar derin şüpheleri varsa da bunun acil durumlarda gerekliliğinin öneminin farkına varmışlardı” cümlesi ile açıklamaktadır. II. Dünya Savaşı’nın sona ermesinin ardından uluslararası konjonktür ciddi derecede bozulma emareleri göstermiştir. Bu göstergelerin en önemli sonucu olarak SSCB ile ‘küresel egemen güç olabilme mücadelesi’ ifadeleriyle kısaca tanımlanabilen ‘Soğuk Savaş’ çekişmesine girişen ABD, aktarılan bu iki ana ihtiyaca yönelik olarak CIA’nın örgütlenmesini gerçekleştirme ihtiyacı hissetmiştir (Wilford, 2019, s. 10-11). Diğer yandan Soğuk Savaş zamanında CIA Direktörlüğü görevini yürüten ve bu makamda en uzun görevde bulunmuş ‘Allen Welsh Dulles’ teşkilatının ana misyonunu “Komplo için ideal bir vasıta” olarak tanımlarken; 1996 yılının Aralık ayından 2004 yılının Temmuz ayına kadar CIA Direktörlüğü görevi yürüten ‘George John Tenet’ yirmi birinci yüzyıl başında Amerikan gizli servisinin ana felsefesini “Biz sırları çalarız” ifadesi ile açıklamıştır (Andrew, 2022, s. 12).

Çalışmanın inceleme altına aldığı yıllar arasında CIA’nın Orta Doğu coğrafyasında çeşitli faaliyetler yürüttüğü gözlemlenmektedir. Soğuk Savaş yıllarına tekabül eden bu zamanlama altında CIA yürüttüğü çalışmalar aracılığıyla ABD dış politikasının en önemli alt uzantısı olarak göze çarpmaktadır. Genel açıdan Orta Doğu coğrafyasının jeostratejik önemi sebebiyle bölge üzerinde belirleyici bir rol üstlenme niyetinde olan ABD bu çerçevede CIA faaliyetleri aracılığıyla bölge ülkelerine yönelik rejim değişiklikleri, muhalif hareketleri bastırmak, propaganda ağları kurmak ve nüfuz alanları inşa etmek gibi farklı ülkelerde hangi politik akışta var olmak istiyorsa o bağlamda şekillenen çalışmalara girişmiştir. Örneğin CIA; 1953 yılının Ağustos ayında İran Başbakanı ‘Muhammed Musaddık’ı, ‘Anglo-Iranian Oil Company’nin millileştirilmesi süreci yüzünden devirmiştir. Musaddık’ın vermiş olduğu kararın ABD çıkarlarına ters bir durum olmasından ötürü CIA tarafından organize edilen ‘TPAJAX Operasyonu’ kapsamında ihtilal sonucunu doğurması, CIA’nın bölge üzerinde önemli bir aktör olduğunu kanıtlamaktadır. Bölge ülkelerine yönelik askeri müdahaleler içeren istihbarat operasyonlarının yanı sıra istihbarat disiplini aracılığıyla ideolojik, kültürel ve ekonomik stratejiler inşa eden CIA bölge üzerinde ‘daha az görünür olan

fakat daha derin etkilere sahip' ciddi stratejik düzenlemeler gerçekleştirmiştir (Blum, 2004, s. 89-90).

4.2.2. CIA'nın Mısır'da İlk Temasları

CIA'nın Mısır'da faaliyet göstermeye başlaması; ABD'nin, bağımsızlıklarını yeni kazanmış eski sömürge ülkelerin SSCB'nin oluşturduğu komünizm dalgasından etkilenmemesi üzerine politikalar kurgulamasıyla başlamıştır. 1950 yılının başlarında Mısır'da iktidarda olan Kral Faruk'un yönetiminde Mısır, istikrarsızlığın ve fakirliğin üst boyutlarda yaşandığı bir ülke durumundaydı. CIA Mısır'ın bu nedenlerden dolayı 'sosyal patlamaya gebe' bir ülke konumunda olduğunu analiz etmiş, yaşanacak olası bir sosyal patlamanın sonucunun bir darbe olacağını ön görmüş ve Soğuk Savaş dönemi içerisinde gerçekleşen darbelerin doğrudan komünist düzenleri çağrıştırmamasından ötürü Kral Faruk yönetimi altındaki Mısır'a bazı müdahalelerde bulunmak istemiştir. Bu doğrultuda dönemin CIA Direktörü 'Allen Dulles', dönemin Dışişleri Bakanı 'Dean Acheson', dönemin CIA Orta Doğu Masası Şefi 'Kermit 'Kim' Roosevelt' ve birkaç yıl içerisinde dönemin CIA Kahire İstasyonu'nun kilit elemanlarından birisi olacak 'Miles Copeland' bir araya gelerek "Operation Fat Fuck (FF)"ı planlamışlardır. FF'in hedefi; Mısır'ı stabil bir ülke konumuna getirerek yaşanması muhtemel bir sosyal patlamanın önüne geçmek, gerçekleştirilmesi planlanan bazı toprak reformlarıyla Mısır ekonomisini düzene sokmak ve Mısır'da Kral Faruk yönetiminin devamının sağlanmasıdır. Lakin Kral Faruk'un CIA önerilerine aldırış etmemesi ve kendisinden yapması beklenen talepleri bir türlü yerine getirmemesi FF'in hedefini, Kral Faruk'un devrilmesine yönelik değiştirmesine sebebiyet vermiştir (Çimen, 2020, s. 67). Bu doğrultuda Roosevelt, CIA tarafından 1952 yılının ilkbaharında Kahire'ye gönderilmiştir. Görevi Kral Faruk'un yerine ülkenin yönetimine geçebilecek başka liderlik unsurları aramak olan Roosevelt, Kahire'ye gelişinden yıllar önce ülke yönetimine geçmeyi planlayan ve bu doğrultuda örgütlenen Hür Subaylar grubu ile bu dönemde temasa geçmiştir. Nasır ile Mısır hakkındaki fikirleri bağlamında görüşmeler gerçekleştiren Roosevelt Kahire'den ayrılmadan önce Nasır'a 'ABD desteği yanınızda' mesajı vermiştir (Wilford, 2013, s. 136). CIA, Mısır ve Arap milliyetçiliği argümanlarıyla örgütlenen bu grubun iktidara geçmesini 'komünist tehlikeye doğal bir bariyer' olacağı düşüncesiyle desteklemiştir. Aynı zamanda Mısır'ın yeteri kadar desteklenmesi takdirinde İsrail ve diğer Arap

(OSS)’ne katılmış ve OSS’nin CIA’ya dönüşmesi süreci içerisinde katkılarda bulunmuş önemli istihbaratçılardır. Görevlerine Eichelberger’in eğitim programı uyarınca başlayan ekipte Kearns, Hür Subaylar grubuna yaşanabilmesi muhtemel huzursuzlukların nasıl yatıştırılması gerektiğini öğretirken Copeland ise eski rejimin unsurlarının ortadan nasıl kaldırılması gerektiğiyle alakalı Nasır’a yönlendirmelerde bulunmuştur (Çimen, 2020, s. 69).

Organize bir istihbarat servisi kurabilme ve orduyu reforme etme çalışmalarının temelini atan CIA, Mısır’da göstermeye koyulduğu bu faaliyete önemli birkaç ismi daha danışman olarak dahil etmiştir. CIA Direktörü Dulles, eski Nazi askerlerinden kurulması planlanan danışman ekip için Nazi askeri istihbaratının eski başkanı ‘Reinhard Gehlen’ ile görüşmüştür. II. Dünya Savaşı’nın bitiminden hemen önce ABD ordusuna teslim olan Gehlen 1950’li yılların başında yeni Alman istihbarat servisinin geliştirilmesinden sorumlu bir ekibin parçası olması bakımından önemli bir isim olduğu gibi donanımlı eski Nazi askerlerinin varlıklarına dair önemli bilgiler taşıması açısından da kritik bir rol taşımaktadır (Erikson, 2003, s. 8). Gehlen’in Dulles’a önerdiği isimlerin başında, 1943 yılında Mussolini’yi Müttefik Kuvvetlerin esaretinden kurtarmak amacıyla yürütülen bir baskına liderlik etmiş olan eski SS-Sturmbannführer (Binbaşı) ‘Otto Skorzeny’ gelmektedir. CIA Skorzeny’ye, Mısır’da kurulacak olan istihbarat servisinin örgütlenmesi konusunda danışmanlık yapması ve Mısır ordusunun eğitilmesi noktalarında yetki vermiştir. Skorzeny bu kapsamda eski Nazi Generallerinden ‘Wilhelm Farmbacher’, SS Varşova Masası’ndan ‘Oskar Direwanger’, Nazi Gizli Polisi Gestapo’nun ajanlarından ‘Leopold Gleim’, ‘Alois Anton Brunner’, ‘Joachim Deumling’ ve ‘Franz Büensch’ gibi isimlerden kurulu çekirdek kadroya ek olarak 100 eski Nazi askeri ile beraber çalışmıştır (Copeland, 1987, s. 98-99). CIA desteklemesi ile gerçekleştirilen eğitimler ve kurulan yeni istihbarat servisi ‘Muhaberat’ın ardından Nasır’ın talebi üzerine ayrıca bir de ‘Mısır Ulusal İstihbarat Tahmin Ofisi’ kurulmuştur. Bu ofis Nasır’a günlük istihbarat brifingleri vermekle görevlidir. Bütün bu hayata geçirilenlerin ardından Nasır, dönemin Orta Doğu ülkeleri arasında darbeye karşı en korunaklı lider haline gelmiştir (Çimen, 2020, s. 87).

Bir diğer yandan CIA, Nasır’ın rejimini tesis etme çalışmaları içerisinde ‘yapıcı tabanını’ oluşturmaya destek sağlamıştır. Bu kapsamda CIA, Hür Subaylar grubuna yönelik ‘gri’ ve ‘siyah’ propagandaların önüne geçebilmek maksadıyla ABD’nin

önemli psikolojik savaş danışmanlarından birisi olan ‘Paul M. A. Linebarger’i Kahire’de görevlendirmiştir. ‘Lawrence W. Teed’ adıyla Mısır’daki faaliyetlerine başlayan Linebarger, görünüşte olumlu olan lakin uzun vadede rejime ve mensuplarına zarar verme potansiyeli taşıyan propaganda şekilleri konusunda Hür Subayları sıkı bir eğitimden geçirmiştir. Aynı zamanda devrimci rejime olumlu halk desteği sağlanabilmesi bakımından ABD’deki önemli iletişim araştırmalarını Mısır’da kaldığı süreç içerisinde hayata geçirmiştir. Çalışmaları içerisinde ayrıca, Nasır’ın kurmuş olduğu ve Kahire’nin ilk radyo istasyonu olarak bilinen ‘Kahire Radyosu’na CIA aracılığıyla teknik ekipman ve çalışanlarına eğitim sağlama önerilerinde bulunmuştur (Wilford, 2013, s. 157-158).

İletişim ve propaganda kapsamında yürütülen çalışmalara ek olarak CIA’nın, Mısır’ın muhtelif istihbarat servisleri ile ilişki kurabilmesi amacıyla donanımlı bir radyo kulesi inşa edebilmesine yönelik rejimin ilk devlet başkanı General Necip’e bir CIA irtibat subayı aracılığıyla 3 milyon USD teslim etmesinin üzerinden belirli bir süre geçse de²³, Nasır’ın rüşvet girişimi olarak yorumladığı bu parayla yapımı planlanan radyo kulesi inşa edilmiştir. ‘Kahire Kulesi’ adını alan yapı en başta sadece irtibat işi için kullanılacak biçimde tasarlanmışsa olsa da Nasır’ın emriyle, iletişim gerçekleştirilen ana bölümünün yanına ek olarak Kahire’nin her yerini görebilen ve dönen bir lokantaya sahip olan 187 metre uzunluğunda bir yapı olarak tamamlanmıştır. Kulenin süslü tasarımı ve içeriğindeki lokanta gibi bölümler, Nasır’ın CIA’ya yönelik, kule fonunun Necip aracılığıyla transfer edilmesi üzerine verdiği bir tepki olarak yorumlanmaktadır. Ayrıca Nasır’ın Kahire Kulesi aracılığıyla CIA’nın kendilerini dinlediklerine yönelik önemli çekinceleri bulunmaktadır (Heykel, 1974, s. 27).

4.2.3. Alfa Operasyonu / Gama Operasyonu

1951 yılında uluslararası bir eğitim örgütü biçiminde kurulan ve amacı Orta Doğu bölgesine yönelik ‘yaygın yanlış algıları’ Batı kısmında ortadan kaldırmak, Orta Doğu ülkeleriyle ABD arasındaki iş birliklerini geliştirmek ve akademik değişimi teşvik etmek olan “American Friends of the Middle East (Orta Doğu’da Amerika’nın Dostları)” programı yürütölmekteydi (AFME, 1954, s. 6). AFME programının bağlı

---

²³ “Kahire Kulesi”nin inşası 1956 yılında başlayıp 1961 yılında tamamlanmıştır. Kulenin yapımının tamamlandığı yıllar Mısır-ABD ilişkilerinin kötü olduğu döneme tekabül etmektedir (Alexandrina, 2025).

olduğu kurum, kuruluşundan belirli bir süre sonra CIA olmuştur. Zamanla gizliliği kaldırılan belgeler ve çeşitli araştırmalar sonucunda AFME programının aslında CIA tarafından desteklenen örtülü bir operasyon olduğu anlaşılmıştır (Wilford, 2017, s. 100). AFME programının ana amacı, Orta Doğu bölgesinde yer alan ülkeler ile ABD ve müttefikleri arasında kurulan diyalogların ‘dostça’ bir perspektifte ilerlemesine hizmet etmektir. Bu doğrultuda 1955 yılının başlarında ABD, İngiltere diplomatik desteğini de yanına alarak Arap-İsrail anlaşmazlığının giderilmesine yönelik olarak kod adı ‘Alfa’ olan ayrıntılı planı CIA aracılığıyla yürütmeye başlamıştır. Alfa Operasyonu’nun içeriğini; İsrail’in bazı bölgelerde vereceği toprak tavizleri, Filistinli mültecilerin güvenli bölgelere yerleştirilmesi ve Arap-İsrail ateşkesinin hayata geçirilmesi gibi önemli konular oluşturmaktadır. Alfa’nın hayata geçirilmesine garantör olarak katılan ABD ve İngiltere (Werner, 1991, s. 305) Mısır ve İsrail’in bu plana uymalarını teşvik etmek açısından beş yıl boyunca bölgeye 1 milyar dolar hacimli büyük bir yardım paketi ile destek vereceğini açıklamıştır. CIA analizlerine göre Alfa, Arap-İsrail çatışmalarının ortadan kaldırılabilmesi için önemli bir içeriğe sahiptir (Wilford, 2013, s. 177).

Görüşmelerinde ilerleme kaydedilen Alfa Operasyonu’nun karşılaştığı ilk zorluk, İsrail askeri kuvvetlerinin 1955 yılının Şubat ayında Gazze Şeridi’nde Mısır askeri kuvvetlerine yaptığı baskın olmuştur. Mısır-İsrail sınırına sızrayan askeri gerginlik, Alfa Operasyonu doğrultusunda masada konuşulan şartları geri plana atmıştır (Werner, 1991, s. 305). 9 Kasım 1955 tarihli ve “Current Intelligence Bulletin” genel başlıklı CIA raporunun “The Arab-Israeli Situation” alt başlığında Arap-İsrail çatışmalarının genel bir değerlendirmesi yapılmaktadır. Şubat 1955’te yaşanan sınır hareketliliği için raporda; “Bu çatışma 1949 yılından bu yana İsrail ve Mısır askeri kuvvetlerinin arasında yaşanan ilk çatışma olmuştur. Hem Mısır hem de İsrail kuvvetleri, birbirlerine açılan ateşe şiddeti arttırarak cevap vermiştir. Her iki devletin askeri kuvvetlerinin de ‘gelişmiş’ olmadığı gözler önünde olsa da çatışmanın bölgede yürütülen diplomasi çalışmalarına zarar verdiği açıktır (CIA FOIA, 1955)” ifadelerine yer verilmiştir.

Alfa Operasyonu, Mısır-İsrail sınırlarında yaşanan askeri çatışmalardan ötürü başarısız olmuştur. Lakin CIA, Alfa Operasyonu’nun devamı niteliğinde olan ‘Gama Operasyonu’nu hayata geçirmeye başlamıştır. Gama Operasyonu, Eisenhower’ın yakın dostu ve ABD Savunma Bakanlığı eski Bakan Yardımcısı ‘Robert Anderson’ın

öncülüğünde çalışmalarına başlamıştır. 1956 yılının Ocak ve Mart ayları içerisinde Kahire ve Kudüs arasında CIA referansıylar üst düzey Mısırlı ve İsraili yöneticilerle görüşen Anderson, konumlarından ödün vermek istemeyen her iki ülkenin arasında bir çıkar yol bulmak için faaliyet göstermiştir. Anderson Nasır ile görüşmelerinde, Mısır liderinin Arap ülkelerinin topraklarından vazgeçme olasılığının olmadığını; Ben-Gurion ile görüşmelerinde ise İsrail tarafının küçük sınır değişikliklerine sıcak bakabileceğini lakin Filistinli mültecilerin durumu konusunda geri adım atmayacağını analiz etmiştir (Podeh, 2015, s. 73). Her iki ülkeye de ABD yardımlarının eğer bir barış durumu söz konusu olmazsa gerçekleştirilmeyeceği bildirilmesine rağmen Anderson'un çalışmaları da bir sonuç vermemiştir ve Gama Operasyonu başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Askeri teçhizat yardımlarına aciliyetle ihtiyacı olan her iki ülkenin de ABD yardım tekliflerinin yokluk tehdidine boyun eğmemesi, ABD ekonomik baskısının bölge ülkeleri üzerinde uygulanan başarısız bir politika olduğunun göstergesi niteliğindedir (Kyle, 2011, s. 56).

Alfa ve Gama Operasyonlarının başarısızlığının ardından ABD tarafını bu başarısızlıklardan daha fazla rahatsız eden durum, bölgede Arap-İsrail barışını gerçekleştirme potansiyelini taşıdığını düşündükleri ve Mısır'da iktidara gelişini destekledikleri Nasır'ın, ABD'nin düşündüğü senaryoya uygun diplomatik tavırlar içerisinde olmayışdır. Gazze Şeridi'nde yaşanan askeri gerginlik, Bağdat Paktı'nın imzalanması ve ABD ile herhangi bir silah anlaşması yapamamasının verdiği dar manevra ikliminde Nasır'ın, Çekoslovakya ile silah anlaşması yapması ve SSCB Bloğu ile yakınlaşmaya başlaması, CIA analizlerine göre 'kendi bağımsız rotasını çizmek için ileri derecede kararlı' olan Mısır liderinin bölgede Batı çıkarlarına zıt bir yol izleyeceğinin işaretleridir (Wilford, 2013, s. 188). ABD gözünde Mısır'ın, Arap ülkeleri arasında anahtar bir ülke konumunda olduğu izlenen politikalarla gözler önündedir. ABD; Alfa ve Gama Operasyonları sonucunda eğer başarılı bir durum elde edebilseydi, Nasır'ın ortaya çıkacak Batı çıkarı yüksek sonuçları Orta Doğu ülkelerine kabul ettirebilecek kadar gücü olduğuna inanmaktaydı. Gama Operasyonu sonucu 6 Mart 1956'da Anderson'un verdiği rapor ise ABD umutlarının hiçbir zaman gerçekleşmeyeceğini anlatan ifadeler içermektedir: Anderson raporunda; Nasır'ın sadece ABD tarafının istediği bir zaman diliminde Arap-İsrail çatışmalarının çözüme ulaşmasının mümkün olduğuna inanmadığını değil, böyle bir çözümün herhangi bir zaman diliminde imkanının olmadığına inandığını aktarmıştır. Başarısız diplomasi

abalarının ardından Mısır'ın aldığı konumu analiz eden CIA, 28 Mart 1956 tarihinde Eisenhower tarafından onaylanan, Mısır'a yönelik önlem politikalarında izlenecek yolların düzenlendiği 'Omega Operasyonu'nun hazırlanmasına zemin bulmuştur (Warner, 1991, s. 306).

4.2.4. Omega Operasyonu

Alfa ve Gama Operasyonlarının başarısızlıklarının ardından CIA ve MI6 iş birliğinde ana amacı Nasır'ı Orta Doğu coğrafyasında izole etmek ve zayıflatmak olan "Omega Operasyonu" planlanmaya başlamıştır (Alterman, 1998, s. 64). Eichelberger, ABD ve İngiltere iş birliğinde hayata geçirilmesi planlanan Omega'nın detaylarını görüşmek üzere Londra'ya gönderilmiştir. Londra'da MI6 İrtibat Subayı 'Dan Debardeleben' ile görüşen Eichelberger'in İngiltere'de bulunmasındaki ana misyon, Nasır'ın bölgesel etkisinin azaltılması yolunda hangi seçeneklerin masada olduğuna dair MI6 mensupları ile ortak bir istihbarat tahmini hazırlamak ve planın görüşülmesini bakanlar düzeyine taşıyabilmektir (Wilford, 2013, s. 219).

CIA ve MI6 tarafından karar alıcılara sunulan Omega Planı, Mısır'ın ekonomik kalkınma programlarına ve Orta Doğu coğrafyasındaki konumuna odaklanmıştır. Plan'ın Nasır'a göstermeyi amaçladığı ana mesajlar, Nasır'ın SSCB ile rahat bir biçimde iş birliği yapamayacağı ve bu iş birliklerinden sonra ABD'nin bölge içerisinde gözde ülkelerinden birisi muamelesi göremeyeceğini anlaması üzerine odaklanmıştır. Nasır'ın bölge üzerindeki etkisini kırmayı ve hatta uygun koşullar doğduğu takdirde Nasır'ın devrilmesine yönelik faaliyetleri hesaplamaya başlayan ABD ve İngiltere, elde etmek istediği sonuçları Omega Operasyonu kapsamında çeşitli ekonomik ve siyasi baskılar yoluyla elde etmeyi amaçlamıştır. Bu baskılar doğrultusunda Nasır'dan;

- SSCB ile Mısır arasındaki silah ticaretini durdurmasını,
- SSCB ile bölge ülkeleri arasındaki potansiyel silah anlaşmalarının engellenmesine yönelik Mısır etkisini kullanmasını,
- Arap devletleri ve İsrail arasındaki çözülmemiş ve zamanla hiddetlenmiş çatışmaların barışıl yollar ile çözülmesine yönelik arabuluculuk yapmasını,
- SSCB'nin halihazırda görüşmesi gerçekleştirilen Asvan Barajı Projesi'ne yönelik her türlü yardım teklifinin reddedilmesini,

- Mısır medyasının Batı ile iş birliği içerisinde çalışmalara girişmesini ve Mısır-Batı yakın ekonomik ilişkilerini doğru kamuoyu yönlendirmeleriyle gözden geçirmesini,
- Mısır-Irak ilişkilerini iyileştirmek amacıyla önemli çabalar gösterilmesini,
- Suriye’de radikal sol unsurların ortadan kaldırılmasına yönelik iş birliği yapılmasını,

talep etmişlerdir (Takeyh, 2000, s. 110-111).

Omega Planı doğrultusunda ABD ve İngiltere taleplerinin yerine getirilmediği takdirde Mısır ve Nasır’a uygulanacak olan yaptırımlar, “Memorandum of a Conversation, Secretary Dulles Residence, Washington, April 1, 1956” başlıklı ABD Dışişleri Bakanlığı arşiv belgesinde (FRUS, 1956, s. 420);

- ABD ve İngiltere, Mısır’a yönelik ticari veya hükümet kaynaklı silah sevkiyatlarına ihracat lisansı vermeyi reddedecektir.
- ABD ve İngiltere, Asvan Barajı Projesi kapsamında devam eden müzakerelerin sonuçlandırılmasını geciktirmeye devam edecektir.
- ABD, Mısır’ın tahıl ve petrol ticaretine yönelik işlemlerini ve lisanslarını geciktirmeye devam edecektir.
- ABD, Mısır’a 1956 yılı tamamlanana kadar uygulanması önceden kararlaştırılan ‘CARE’ başlıklı yardım programı hakkında alınacak herhangi bir kararı beklemeye alacak ve hacmi 100 milyon dolar olarak tahmin edilen programı askıya alacaktır.
- ABD, Mısır medya unsurlarına karşılık Irak medyasına genişletilmiş olanaklar sunmaya başlayacaktır, maddeleriyle sıralanmıştır.

ABD ve İngiltere’nin Omega Operasyonu kapsamında Nasır’a dayatmaya çalıştıkları eylemler, Nasır’ın liderlik ideali belirlemiş olduğu Arap milliyetçiliğini ve Arap devletlerine doğal bir lider olabilme halini tamamen ortadan kaldırır nitelikte yöneltmelerdir. Mısır’ın Irak ile olan ilişkilerini düzeltmesinin salık verilmesi Nasır’ın hayata geçtiği ilk günden beridir şiddetle karşı çıktığı Bağdat Paketi’nin varlığına boyun eğmesi anlamına gelecek ve aynı zamanda Suriye’de sol unsurların etkisinin ortadan kaldırılmasına yönelik iş birliğinde bulunmak Nasır ve Mısır açısından Orta Doğu coğrafyası üzerinde Batı etkisinin arttırılmasına hizmet etmek anlamları taşımaktadır (Takeyh, 2000, s. 112).

1956 yılının başlarında ilk aşaması ve Mart ayında ikinci aşaması uygulamaya geçirilecek şekilde tasarlanan ve hayata geçirilmeye başlanan Omega Operasyonu'nun Nasır'a herhangi bir baskı uygulayabilmeyi başardığı gözlemlenmemektedir. Kahire'de bulunan CIA mensuplarının bu süreç içerisinde Mısır İçişleri Bakanı 'Zekeriya Muhiddin' ve Mısır İstihbarat Teşkilatı Muhaberat'ın Başkanı 'Ali Sabri' gibi üst düzey Mısırlı bürokratlarla ilişkilerinin hiç olmadığı kadar iyi olduğu aktarılmaktadır. Bu portrenin açıklaması Eichelberger'e göre, Nasır'ın Soğuk Savaş dengelerini siyasi çıkarları doğrultusunda yönlendirebilmeyi iyi bir biçimde becerebildiği ve Nasır'ın, bazı dönemler gerilen Mısır-ABD ilişkilerinde sorunlar yaşanmasının sebebini İsrail ve İngiltere olarak görmesinde yatmaktadır. Aynı süreç içerisinde Eichelberger'in Eisenhower'a gönderdiği telgrafta, Omega Operasyonu doğrultusunda Mısır'a yapılan baskının Nasır üzerinde herhangi bir değişime yaramadığını ve Omega Operasyonu'nun devam etmesinin 'Arap milliyetçiliği ile doğrudan bir savaşa girilmesi' anlamı taşıdığını aktarmaktadır. Eichelberger Omega Operasyonu sonucunun ABD için bölge üzerindeki çıkarlarını kaybetmesi sonucu doğuracağı tespitini, şu argümanlarla temellendirmiştir:

- SSCB karşıtı propagandanın Orta Doğu ülkeleri üzerinde herhangi bir etkisi olmayacaktır. Orta Doğu ülkelerinin elzem problemlerinden birisi SSCB yayılmacılığı değildir.
- Mısır'a yönelik baskılar Nasır rejimini ve muhtemel diğer Arap milliyetçiliği ideolojisi güden devletleri Doğu Bloğuna itme potansiyeli taşımaktadır.
- 'Gizli siyasi eylemler' ve özellikle şiddet içerikli olanlar, başlangıçta başarılı sonuçlar verme potansiyelinde olsa dahi uzun vadede ABD çıkarları için büyük kayıplar meydana getirecektir.

Nitekim süreç Eichelberger'in Eisenhower'a iletmış olduğu analizlere benzer bir şekilde ilerlemiştir: Omega Operasyonu başarısızlıkla sona ermiştir. Batı ortaklığı ve ince detaylardan yoksun sert baskılar içeren bu plan, Orta Doğu coğrafyası üzerinde Arap milliyetçiliği ideolojisinin güçlenmesine zemin hazırlamış ve Nasır'ın Süveyş Kanalı Şirketi'nin millileştirilmesi hamlesini gerçekleştirmesine zemin hazırlamıştır (Wilford, 2013, s. 231).

4.2.5. CIA'nın Süveyş Krizi'ndeki Rolü

Nasır'ın 26 Temmuz 1956 tarihinde Süveyş Kanalı Şirketi'ni millileştirme kararı almasının ardından Nasır'ın iktidara geldiği ilk günden itibaren yaşanan politik çatışmaların sürekli beslediği Mısır-Batı gerilimi, sıcak çatışmaya dönüşebilme potansiyeli açısından bütün şartları tamamlayan son hamle olarak değerlendirilmektedir. 31 Temmuz 1956 tarihli ve "Nasser and the Middle East Situation" başlıklı CIA raporu Başkan Eisenhower'a, Süveyş Kanalı'nda yaşananların ardından sunulan ilk kapsamlı CIA analizidir. Bu analizde CIA, Nasır'ın aldığı karar doğrultusunda Mısır devletinin Süveyş Kanalı'nı doğru aksiyonlar alarak işletebileceğini ön görmüştür. Bu durumun sonucunda; Arap devletleri arasında anti-batı, anti-emperyalist ve Arap milliyetçiliği gibi düşünceleri doruk noktasına çıkartacağını, Batı menşeli petrol imtiyazlarının, boru hatlarının ve petrol tesislerinin bu bağlamda Batı aleyhine büyük zararlar görme potansiyeli taşıdığını belirtmiştir. Aynı raporda CIA; Süveyş Kanalı üzerinde önemli çıkarları bulunan İngiltere ve Fransa'nın Mısır'a sert tepkiler vermeyi planladıklarını, halihazırda İngiltere'nin Mısır'a ekonomik anlamda önemli yaptırımlar uygulamaya başladığını, çeşitli diplomatik yolların Nasır'ın kararının hükmünü ortadan kaldırabilmek amacıyla kullanılacağını ve olası askeri operasyonların Mısır üzerinde önemli bir Batı tehdidi olarak bulunduğunu raporlamıştır. Bütün bu olası Batı tepkilerine karşılık Nasır'ın alması muhtemel politik aksiyonlar ise raporda; Mısır'daki İngiliz ve Fransız mal varlıklarına süresiz el koymak, Mısır'da yaşayan İngiliz ve Fransız vatandaşlarının ülkeden gönderilmeye zorlanması, Batı gemilerinin Süveyş Kanalı'ndan geçişlerinin engellenmesi ve Mısır ve Batı arasında diplomatik temasların kesilmesi olarak belirtilmiştir. CIA, Nasır'ın almış olduğu bu karardan ötürü SSCB'nin Orta Doğu bölgesinde hissettirmeye yeni başladığı nüfuzunu arttıracaklarını ve Nasır'ın bu durumu iyi bir biçimde analiz ederek uluslararası arenada verdiği kararlarda hesaplarına SSCB'yi önemli düzeyde dahil ettiğini (CIA FOIA, 1956) Eisenhower'a sunduğu istihbarat analizinde belirtmiştir.

CIA Süveyş Kanalı üzerine hazırlamış olduğu ilk kapsamlı istihbarat raporunun ardından başka önemli değerlendirmelerde bulunmuştur. Nasır'ın İngiltere ve Fransa'ya yönelik aldığı önemli aksiyonun ardından olası bir askeri çatışmada SSCB desteğini kabul etme konusunda tereddüt yaşamayacağını ön gören CIA, Nasır'ın SSCB ile kalıcı ve uzun süreli bir ittifak kurma konusunda ise çekimser kalacağını

belirten analizlerde bulunmuştur. Bu analizini ‘Nasır’ın temel motivasyonunun Arap milliyetçiliği düsturuyla bölge üzerinde tam bağımsız bir liderlik olması’ fikri doğrultusunda temellendiren CIA; İsrail’in ise Mısır ve Batı arasında askeri çatışma potansiyeli taşıyan büyük anlaşmazlıklardan memnuniyet duyacağını, İsrail’in ilk aşamada olası bir saldırı planı içerisinde yer almayı planlamayacağını ve Nasır’ın yürütmüş olduğu bu politika karşısında olası bir başarısı sonucunda İsrail’e yönelik baskılarını şiddetle arttıracığını belirten analizlerde bulunmuştur (Davies, 2004, s. 115-116).

Eichelberger ve Copeland başta olmak üzere Nasır ile temasları bulunan ve Mısır’da faaliyet gösteren CIA mensupları millileştirme kararı sonucunda yapılan ilk analizlerin ardından yürütülen diplomatik temasların sonuçlarının doğuracağı ihtimaller ve ABD’nin takınması gereken tutumların belirlenmesi üzerine faaliyet göstermişlerdir. CIA’ya göre İngiltere ve Fransa’nın yanında olası bir çatışma senaryosunda sahada bulunacak İsrail, ABD’ye yönelik kamuoyu baskısı oluşturabilme gücü açısından önemli bir risk taşımaktadır. ABD’nin İsrail yanlısı politik kararlar vermemesi dolayısıyla yaşanacak kamuoyu baskısının aksi tavır söz konusu olduğunda ABD ve Orta Doğu devletleri arasındaki ilişkileri zedeleyeceği ve Arap devletlerini SSCB bloğuna yaklaştıracığı CIA tarafından analiz edilmiştir. ABD’nin İsrail yanlısı ağır bir tutum takınmasının Siyonist düstura hizmet edeceğini ve izlenecek bu politikanın Arap devletleri ile ABD arasında gerçekleşen petrol ticaretine büyük oranda zarar verme potansiyeli taşıdığı belirtilmektedir. Diğer yandan SSCB’nin bölgede ABD’nin üstlendiği rolü üstlenebilme potansiyeli taşıması, yaşanması olası her iki senaryoda da ABD çıkarlarının zarar görmesi anlamına gelmektedir. Ayrıca CIA analistleri bölge üzerinde ABD’nin uzun süreli çıkarlarının, İngiltere ve Fransa’nın bölge üzerinde bulunan emperyal kaygılarıyla örtüşmediğini analiz etmişlerdir. Bütün bunlar doğrultusunda ABD’nin, Süveyş Kanalı Şirketi’nin millileştirilmesi bağlamında izleyeceği politikanın büyük bir belirsizlik içerisinde bulunduğu belirtilmektedir (Calhoun, 2007, s. 47-48).

İzlenecek politikanın belirsizliği içerisinde ABD, Mısır ve İngiltere-Fransa arasında çıkan anlaşmazlıkların diplomatik yollar aracılığıyla çözümünü için arabuluculuk yapmaya çabalamıştır. CIA bu dönem içerisinde Ali Sabri ile yakın ilişkiler kurarak Eisenhower’a Nasır’ın fikirleri doğrultusunda bilgi sağlama faaliyetleri içerisine girmiştir. Bu süreç içerisinde CIA’dan sağlanan bilgiler

doğrultusunda Eisenhower Nasır'a CIA aracılığıyla 'İngilizlerin millileştirme kararını tersine çevirme yolundaki kararlılıklarını' aktaran mesajlar iletmiştir. İngiltere Başbakanı Eden'in kriz esnasında Copeland ile bir görüşmesinde CIA ajanına 'Nasır'ı vurup vuramayacağını veya kahvesine zehir koyup koyamayacağını' sorması, İngilizlerin Süveyş Kanalı konusunda ne kadar ileri gidebileceklerini kanıtlar niteliktedir. Bir diğer yandan CIA bu dönem içerisinde Eisenhower'a sunduğu raporlarda 'ABD'nin herhangi bir güç kullanımına başvurma yolunun büyük bir hata olacağını, bunun yerine Mısır tarafı ile müzakerelerin devamının gerekliliğini' aktaran analizlerde bulunmaya devam etmiştir (Lucas ve Morey, 2000, s. 106-109). CIA analizlerinin 'müzakerelere devam' doğrultusunda sürekliliği, ABD'li karar alıcıların Mısır üzerinde Nasır'ın liderliğinin devamlılığına yönelik politikalar izlemesine neden olmuştur. Uluslararası organlarda tartışılan ve çözümü amacıyla çeşitli toplantıların yapıldığı Süveyş Krizi üzerine ABD ve Mısır temaslarını CIA adına Copeland ve Eichelberger gerçekleştirmeye devam ederken; Mısır'ı temsilen Sabri ve Heykel, Süveyş Kanalı görüşmeleri hakkında Roosevelt ile New York'ta bir dizi görüşmeler gerçekleştirmiştir (Wilford, 2013, s. 257).

Diplomasinin yaşanan kriz üzerine bir çözüm üretmediği esnada CIA, olası bir İngiliz-Fransız askeri müdahalesi ve yaşanma ihtimali yüksek olan bu senaryoda İsrail'in yeri üzerine çalışmaya başlamıştır. CIA analizlerine göre Fransızlar Washington'a, Süveyş Krizi'ni çözebilmek maksadıyla, yaklaşan ABD başkanlık seçimleri sonrasına kadar herhangi bir askeri müdahaleye girişmeyeceklerine dair güvence vermişlerdir. Bir diğer yandan İngiltere ve İsrail hareketlerini takip eden CIA, İsrail'in Ürdün'ü işgal etmeye hazırlandığına dair bilgiler almıştır. İngiltere'nin içerisinde bulunduğu anlaşmalardan ve Ürdün üzerindeki hakimiyetinden ötürü dikkatini bu konuya çevirdiğine dair analizlerde bulunan CIA (Andrew, 1996, s. 228) aynı zamanda Eden'in antisemitist bakış açısı, İngiltere-İsrail arasında temelini tarihten pekiştiren güvensizlik ve düşmanlık üzerine böylesine bir ittifakın kurgulanabilmesini çok uzak bir ihtimal olarak değerlendirmiştir. Olayların geliştiği bu tarihler esnasında CIA; İngiliz Kraliyet Donanması ve Fransız Deniz Kuvvetleri'nin savaş gemilerinden oluşan askeri kuvvetlerin NATO tatbikatı sebebiyle Yunanistan açıklarında olmasını ve Süveyş Kanalı'nda olası bir askeri çatışma durumu anında bu kuvvetlerin çatışma alanına yönlendirilebileceğinin ihtimalini dikkate alan çalışmalar gerçekleştirememiştir (Aldrich, 2002, s. 486-487). Ortada bulunan

durumun analizinin eksik yapıldığını düşünen dönemin CIA Direktör Yardımcısı ‘Robert Amory’ ısrarla; ‘Eden’in Nasır’a duyduğu derin öfke ve nefretten ötürü Mısır liderini devirmek ve Süveyş Kanalı’nı yeniden İngiliz etkisi altına alabilmek amaçlarıyla herkes ile iş birliği yapabileceğine’ dikkat çekmeye çalışmıştır. Amory’nin düşüncelerine MOSSAD ile yakın temasları olduğu bilinen CIA Şeflerinden ‘James Angleton’ şiddetli bir biçimde karşı çıkmıştır (Lucas, 1991, s. 351).

22 Ekim 1956 tarihinde İngiltere, Fransa ve İsrail’in katılımlarıyla Sevr’de gerçekleşen gizli toplantının ardından 29 Ekim 1956 tarihinde başlayan Silahşör Operasyonu; İngiltere ve Fransa’nın müttefikleri olan ABD’ye ‘bilgi karartması’ uygulamalarından dolayı CIA tarafından müdahalenin öncesinden ‘kesin’ bir biçimde analiz edilememiştir. Olası bir askeri çatışmanın başlayabilme ihtimalinden 19 Eylül 1956 tarihli ve “The Likelihood of a British-French Resort to Military Action Against Egypt in the Suez Crisis” başlıklı CIA raporunda; “Bölgede var olan Arap-İsrail çatışmalarının alevlenme ihtimali ve Irak-Suriye ilişkilerinde artan gerginlik seviyesi, İngiltere ve Fransa’nın Nasır’a karşı askeri bir harekate girişmesine vesile olabilecek gelişmelerdir (CIA FOIA, 1956)” cümleleriyle, Süveyş Krizi ile alakalı ana unsurların varlığından yoksun ve kısa bir şekilde bahsedilmiştir.

Askeri hareketin başlamasının ardından yürütülen diplomasi trafiği içerisinde ABD Hava Kuvvetleri, Süveyş Kanalı başta olmak üzere Mısır, İsrail ve Suriye hava sahalarında yer yer sayısı 20’ye kadar yükselen katılımla ‘U-2 Casus Uçakları’ uçurarak faaliyet göstermiştir. Üzerinde uçtuğu bölgelerde detaylı bir biçimde fotoğraflamalar gerçekleştiren U-2 casus uçakları hareketin devam ettiği sıralarda sahada görevli CIA mensuplarına önemli bilgiler ve analizler sağlamıştır. Örneğin; İsrail hava sahası üzerinde gerçekleştirdiği uçuşlar sayesinde İsrail Hava Kuvvetleri’ne ait 60 adet Fransız ‘Mystère Savaş Uçağı’ tespit eden U-2 casus uçakları, ABD hükümetinin İsrail hava kuvvetleri hakkında bildiği bilgileri yenilemiş ve harekate katılan ülkelerden birisi olan İsrail’in askeri kuvveti ve manevralarının yetkinliği bağlamında CIA analizlerinin reforme edilmesine büyük katkılar sağlamıştır. U-2 casus uçakları hareket esnasında SSCB tarafının hareketi gerçekleştiren devletlere ‘alenî ve sert’ tehditlerinden ötürü Sovyet askeri kuvvetlerinin Suriye üzerinden İngiltere, Fransa ve İsrail kuvvetlerine yönelik bir saldırı hazırlığında olup olmadığından ve Silahşör Operasyonu dolayısıyla Orta Doğu bölgesinde varlığını

askeri düzlemde temellendirmeye başlamadığından emin olmak için kullanılmıştır (Lucas ve Morey, 2000, s. 111).

Harekat esnasında istihbari düzlemde faaliyet gösterilen bir başka kanal, NSA ile istihbarat dağıtımı bağlamında iş birliği anlaşmaları bulunan ‘İngiliz Hükümet İletişim Karargahı (GCHQ)’ verilerinin CIA ve NSA ortaklığı içerisinde tespit edilip analizlerinin yapılmasıdır. 1948 yılında düzenlenen resmi anlaşmalar uyarınca birbirleriyle her alanda olduğu gibi istihbarat paylaşımı konusunda da yakın ilişkilerde bulunan ABD ve İngiltere, Süveyş Krizi esnasında bu ortak çalışma faaliyetlerini hayata geçirmeye devam etmiştir. Andrew’un aktarmasına göre; Mısır’a yönelik harekat konusunda fikir ayrılığı yaşayan iki ülkenin birbirlerine yönelik istihbari bilgi paylaşımları, harekat öncesinde var olan bilgi karartma durumuna eş değer bir durum içerisinde ve ‘güvensiz’ bir ortam temelinde gerçekleştirilmiştir. NSA ve CIA’nın bu doğrultuda GCHQ ile var olan iş birliğini, İngiltere’nin Fransa ve İsrail ile harekat esnasında gerçekleştirmiş olduğu gizli iletişimleri çeşitli SIGINT yöntemleri kullanarak tespit etmeye çalıştığı belirtilmektedir. CIA’nın hedefinde olan gizli iletişim ağlarında Eden hükümetinin Paris ve Tel Aviv ile olan görüşmelerinde Ürdün hakkında mesaj iletimi sağlaması, İngiltere’ye yönelik CIA ve NSA faaliyetlerinden şüphelendiğini ve olası SIGINT faaliyetlerine yönelik bilgi karartmalarına devam ettiğini kanıtlar nitelikte durumlardır (Andrew, 1996, s. 231).

Bir diğer yandan harekatın devam ettiği sırada kanser ameliyatı olduğu için ABD Dışişleri Bakanı Dulles’un görevine vekaleten ABD Dışişleri Bakan Yardımcısı Hoover Jr. geçmiştir. Hoover Jr. yaşanan sıcak çatışmalar esnasında yürütülen diplomasinin Mısır’daki yansımaları hakkında Mısırlı gazeteci ve yazar ‘Mustafa Amin²⁴’den CIA aracılığıyla raporlar almıştır. Amin raporunda, ‘ABD’nin Süveyş Krizi’ndeki pozisyonunun şu anda en yüksek konumda bulunduğunu ancak Nasır iktidarının olası bir devrilme sonucunda Mısır’ın yönetiminden uzaklaştığı takdirde ülkenin yeniden İngiliz baskısı ve etkisi altına girmesinin muhtemel olduğunu’ belirtmiştir. Amin aynı zamanda Nasır hükümetinin SSCB’ye duyduğu güvenin tam anlamıyla yok olmasa da zarar gördüğünü, Nasır’ın ortaya çıkan kriz öncesinde

---

²⁴ “Mustafa Amin”; Vefd Partisi’nin ilk lideri Saad Zaglul’un yeğeni, Mısırlı yazar ve gazeteci. CIA ajanı ‘Bruce Taylor Odell’ ile bağlantısının tespiti sebebiyle 1965 yılında CIA’ya bilgi sızdırma ve casusluk suçlarından dolayı tutuklanmıştır. Mısır aleyhine CIA’ya hizmet sağladığı faaliyetler CIA’nın “Russian Hand CIA Papers to Nasser (CIA FOIA, 1965)” ve “Egypt Sets ‘CIA Spy’ Trial (CIA FOIA, 1965)” başlıklı raporlarında bahsedilmiştir.

SSCB'nin Mısır'daki yerinin planladıklarından daha pasif bir konumda bulunduğunu da raporunda aktarmıştır (Hill, 1974, s. 47).

ABD Süveyş Krizi esnasında Mısır'da etkin istihbarat faaliyetleri göstermiştir. ABD'nin başta İngiltere olmak üzere önemli müttefiklerinden oluşan hareket ülkeleri çeşitli dezenformasyon çalışmaları yürüterek siyasi anlamda çıkar çatışmaları yaşadıkları ABD'yi kriz denkleminde uzaklaştırmaya çalışmış lakin başarılı olamamışlardır. Çalışmalar içerisinde CIA ve NSA gerekli istihbarat toplama yükümlülüklerini SIGINT faaliyetleri yürüterek, istihbarat analizleri raporlayarak, Mısır'dan angaje edilmiş casuslardan bilgiler elde ederek ve sahada askeri casusluk teçhizatları kullanarak çeşitli faaliyetlerle yerine getirmiştir. Müttefikleri ile içerisinde bulunduğu çıkar çatışması sebebiyle istihbaratın 'yalnız' özünün ortaya çıktığı Süveyş Krizi'nde ABD; istihbaratı, kendi başına bir amaç olarak değil, üzerine planlar ve kararların değiştiği önemli bir araç olarak kullanmıştır (NSA, 1988, s. 32). Süveyş Krizi sonrasında NSC, ABD'nin Orta Doğu coğrafyasında artan nüfuzunu; "ABD'nin bölgedeki kaynaklara erişimini ve bu kaynakların kontrolünü sağlama alabilmek amacıyla bölge ülkelerdeki diktatörlükleri destekleyip gene bu ülkelerde demokratik gelişmeyi ve kalkınmayı engellemesiyle temellendirdiği (Chomsky, 2017, s. 68)" çıkarımıyla tanımlamıştır.

4.2.6. CIA ve Cemal Abdülnasır Karşıtı Propaganda Faaliyetlerinin Takibi

Nasır'ın Mısır'da iktidara geldiği günden Süveyş Krizi sürecinin yaşandığı tarihe kadar Nasır'a yönelik Batı kaynaklı kara propaganda faaliyetleri organize bir biçimde gerçekleşmemiştir. CIA Nasır'ın iktidara geldiği ilk zamanlarda Mısır'ın etkin bir propaganda ağı oluşturabilmesi amacıyla Nasır rejimine önemli teknik desteklerde bulunmuştur. Bu desteklerin içerisinde Batı'nın Nasır'a yönelik karalama kampanyası yapmasına neden olacak bazı aksiyonlar bulunmaktadır. Bu aksiyonların belki de en önemlisi, CIA aracılığıyla Mısır'da faaliyet göstermeye başlayan 100 eski Nazi askeri grubunun içerisinde Franz Büensch'ün de bulunmasıdır. Nazi Almanya'sının Propaganda Bakanı 'Joseph Goebbels' ile beraber nitelikli propaganda çalışmaları yürüten Büensch, 'Yahudilerin Cinsel Alışkanlıkları' eseriyle örneklendirilebileceği gibi etkin antisemitist propaganda çalışmaları yürütmüştür (Osgood, 2006, s. 139). Büensch Mısır'da antisemitist propaganda çalışmaları gerçekleştirmeye devam etmiştir. Çalışmaları esnasında ayrıca II. Dünya Savaşı sonrası Mısır'da var olan eski

Nazi nüfusunun tasniflemesini gerçekleştirmiştir. Yapılan belirlemeler ardından Muhaberat'ın Almanlardan sorumlu istihbarat mensubu 'Saad Afrak' ile yaptığı çalışmalar üzerine görüşen Büensch Afrak'a, 'Mısır-Alman iş birliği sayesinde Nasır'a hizmet edecek gayriresmi bir yer altı istihbarat örgütü kurmayı' planladığından bahsetmiştir. Büensch'e göre bu örgüt Nazi askerlerinin tecrübesi ve Mısır kanadıyla taşıdıkları ortak fikirler -Yahudi karşıtlığı, anti-emperyalizm, anti-komünizm vb.- sayesinde önemli çalışmalara imza atabilecek potansiyeli taşımaktadır. Afrak, Büensch'ün bu teklifini kayda değer bulmuştur ve Büensch'ün önerisinin işleyişini kanıtlamasını istemiştir. Afrak'ın talebi doğrultusunda Mısır üzerine tehdit olarak görülen konular üzerine araştırma çalışmalarına başlayan Büensch kurduğu ağ sayesinde önemli belgeler toplamıştır. Bu belgeler, ülkede etkisi sınırlandırılmış olsa da varlığına bir şekilde devam eden Müslüman Kardeşler örgütünün Nasır karşıtı çalışmalarını nasıl örgütlediğiyle alakalıdır. Büensch, Mısır içerisinde Nasır tarafından önemli darbelerle yıpratılan Müslüman Kardeşler örgütünün Nasır'ı iktidardan devirmek isteyen İngiliz ve Fransızların destekleri sayesinde 'Nasır Mısır'ının dinsizleştiği' yönünde çeşitli algı kampanyaları yürüttüklerini ortaya çıkarmıştır. Mısır sokaklarında 'Muhammed Hiç Yaşamadı', 'Ramazan Ayında Oruç Tutmanın Zararları' ve 'Peçenin Karşısında' başlıklarını taşıyan broşür ve el kitaplarının dağıtılmasıyla başlayan süreç, İngiliz ve Fransız basınlarında 'Müslüman Kardeşler'in Yahudilerle dostluk içerisinde yaşayacaklarını' belirten bir dizi haberle devam etmiştir (Copeland, 1987, s. 174-175). Nasır'ın ABD ile ilişkilerinin iyi olduğu dönemde Büensch'ün çalışmaları sayesinde bu propaganda faaliyetlerinden haberi olan CIA, Nasır-ABD geriliminin arttığı yıllarda Mısır'a yönelik iç propaganda kapsamında Müslüman Kardeşler örgütü ile temaslarda bulunmuştur. Dreyfuss'un Voll'den aktardığına göre CIA'nın Müslüman Kardeşlerle olan temasları 'akıllıca kurgulanmış bir istihbarat aracı' görevi görmüştür. Nasır'ın iktidara geldiğinde ülkedeki siyasi partilerin teşkilatlanmalarına ve faaliyetlerine son vermesi dolayısıyla Mısır içerisinde bir rakibi olmadığını, Nasır karşıtı tek teşkilatlanmanın etkisi zayıf olarak ilerlese de Müslüman Kardeşler örgütü olduğunu ve Büensch'ün çalışmaları doğrultusunda ortaya çıkan verilere göre Batı kaynaklı iş birlikleri oluşturmaktan geri durmayan örgütün CIA tarafından da yönlendirilebileceği belirlenmiştir (Dreyfuss, 2005, s. 108). Nasır, Batı ile çıkar çatışmaları yaşadığı olaylar esnasında MI6 çalışmaları başta ve daha fazla olmak üzere CIA'nın da gizli radyo istasyonu yayınları aracılığıyla bütün dünya

genelinde -Orta Doğu bölgesinde daha yoğun- kendi aleyhine propaganda çalışmaları yürüttüğünü bilmektedir²⁵ (Heykel, 1974, s. 44).

Diğer yandan Copeland'in Nasır aleyhinde yürütülen propaganda çalışmaları doğrultusunda edindiği bilgileri Mısır'daki nüfuzları aracılığıyla Nasır ile paylaşması, CIA ve ABD'nin Nasır ile olan gelgitli ilişkilerini kanıtlar niteliktedir. Bu bilgi paylaşımında en dikkat çekici nokta Copeland'in 'Hasan al-Tuhami' aracılığıyla Nasır'a 23 Aralık 1954 tarihli ve "K.'dan Büyük Birader'e Mesaj" başlıklı mektubu iletmesidir. Yapılabilecek ilk değerlendirmeye göre 'K.' Roosevelt'i, 'Büyük Birader' nitelemesi ise Nasır'ı tarif etmektedir. Mektup içerisinde K.'nın Büyük Birader'e verdiği mesaj; 'ilerleyen günlerde iyi kurulmuş bazı İsrail tuzaklarına düşme tehlikesiyle karşı karşıya kalabileceğini, ABD'li dostlarının bu tehlike bağlamında kendisine önemli desteklerde bulunabileceğini, Siyonist baskıya karşı koyma konusunda önemli beceriler kazanması gerektiğini' belirtmektedir. Mektubun ardından Tuhami ve Copeland görüşmelerinde Nasır'ın 'Mısır'ın dünya genelinde Yahudi propagandasına karşı çıkabilmesi amacıyla organize propaganda çalışmalarına ihtiyaç duyduğunu ve CIA ile bu düzlemde çalışmaya istekli olduklarını' belirten fikirlerini iletmesi karşılığında CIA, 'programın Nasır talepleri doğrultusunda planının yapılabilmesinin Nasır'ın Batı karşıtı sert tutumları yumuşatmasına bağlı olduğu' cevabını vermiştir (Wilford, 2013, s. 182). Propaganda faaliyetleri içerisinde CIA merkezli çeşitli çalışmalar 'pragmatist' düsturla Nasır'ın lehinde veyahut aleyhinde olarak tam tutumu belirli olmayan biçimlerde gerçekleşmiştir. Mısır ve ABD arasındaki siyasi durumun ve iki ülke arasında izlenen diplomasinin yön verdiği bu çalışmaların yanı sıra CIA, Nasır aleyhinde gerçekleşen Batı propaganda çalışmalarını yakından takip etmiş ve raporlamıştır. Bu raporların önemlilerinden birisi 'Society for the Prevention of World War III' örgütü tarafından basılan "Prevent World War III" başlıklı 1957 yaz sayısının özel olarak tasniflenmesinden oluşmaktadır. Sayının birinci sayfasında 'Nasır'ın dış kaynaklardan herhangi bir yardım almadan Batı'ya meydan okuyacak güce sahip olmadığı belirtilmektedir. Kendisini komünizm karşıtı ilan eden Hitler'in Stalin ile 1939 yılında yapmış olduğu anlaşma doğrultusunda elde etmiş olduğu avantajlar; Nasır'ın Kruşçev ile arasındaki ilişkiye benzetilmiş, Mısır-SSCB

---

²⁵ Nasır aleyhinde yürütülen İngiliz menşei radyo propaganda yayınlarının kaynakları BBC verileridir. Bu veriler Güney Kıbrıs'ta MI6'e ait Arap radyo istasyonu 'Şarku'l Adna' tarafından yapılan yayınlarla Orta Doğu bölgesindeki ülkelere sunulmaktadır. CIA İngiliz yetkililere Nasır'ın kendi aleyhine gerçekleşen propaganda çalışmaları hakkında geniş bilgilere sahip olduğunu belirtmiştir (Calhoun, 2007, s. 58).

arasında gerçekleştiği belirtilen ‘ıkar’ anlaşmaları “evlilik anlaşmaları” olarak tanımlanmış ve Nasır, Nazi lideri Hitler’e benzetilmiştir (CIA FOIA, 1957, s. 1). Bu benzetmeye sayının dokuzuncu sayfasında da yer verilmiştir. Alman gazetesi ‘Die Welt’in 12 Ekim 1956 baskılı yayınından derlenen bir haberin “Nasır, Arap Dünyasının Hitler’i” başlığını taşıması, Batı medya organlarının yayınlarında sık sık Nasır-Hitler benzetmesi yaptığını kanıtlar niteliktedir. Bu haber başlığının içeriğindeki yazıda Müslüman Kardeşler rgtnn yayın organlarından çeşitli alıntılar bulunmaktadır (CIA FOIA, 1957, s. 9). Aynı zamanda yazıda, Mısır’daki eski Nazi askerlerinin Yahudi karşıtı çalışmalarından bahsedilmesi ve Hitler’in ‘Kavgam’ adlı eserinin Arapça evirisi olan ‘Kefahi’nin Mısır gençleri arasında ilgiyle okunduğunun belirtilmesi (CIA FOIA, 1957, s. 10) Nasır ve Hitler benzetmelerinin okurlara içselleştirilmeye çalışıldığını ortaya koymaktadır. Mollet’nin Nasır’ın yazmış olduğu ‘The Philosophy of the Revolution’ kitabını yeni ‘Mein Kampf’ olarak tanımlaması ve bu tanımı; “Nasır’ın yazmış olduğu kitapta Alman jeopolitik teorisinin ve hatta terminolojisinin tüm izleri görülmektedir. Nasır, siyasi sınırlar ve ulusal devletler kavramının modasının geçtiğini iddia etmektedir. Mısır halkının yaşam alanının genişlemesi gerektiğini kitabında ısrarla vurgulayan Nasır tezini geliştirirken ember tanımlamaktadır: Arap, İşlam ve Afrika. Bu emberi sıkıca tutmak ve onları -eğer koşullar uygun olursa- dünyayı boğabilecek devasa bir jeopolitik araçlar olarak kullanmanın Mısır’ın kutsal görevi olduğunu belirtmektedir (CIA FOIA, 1957, s. 24)” ifadeleriyle temellendirmektedir. Mollet’nin ve Batı medyasının ifadelerinden anlaşılacağı üzere Nasır aleyhinde yürütülen propaganda faaliyetleri, Nasır’ı büyük bir diktatrle eşdeğer kılarak onun Orta Doğu coğrafyasındaki değerini zayıflatmak ve bu çalışmalara maruz kalanlar üzerinde bir ‘korku iklimi’ oluşturabilmek amaçlarını taşımaktadır.

Batı’nın Nasır’a yönelik yürüttüğü propaganda çalışmaları içerisinde daha kompleks faaliyetler de bulunmaktadır. Örneğin; Nasır’ın Çekoslovakya ile silah anlaşması yapmasının ardından ABD Dışışleri Bakanı Dulles, Mısır’ı Sovyet bloğuna yakınlılaştıran anlaşmanın ortadan kaldırılması amacıyla Nasır’a taleplerini yazdığı mektubu yardımcısı ‘George Venable Allen’ aracılığıyla Mısır’a göndermiştir. Mektubun içeriği Nasır ile uzlaşma gayesi güdüldüğü için özellikle şiddetli bir biçimde şekillendirilmemiştir. Lakin ABD Dışışleri Bakanlığı’ndan st düzey bir diplomat mektubun içeriğini ‘sert bir ltimat’ biçiminde ana akım medya mensuplarından

birisine sızdırmış, Allen henüz Kahire'ye varmadan Dulles'un Nasır'a yazdığı metin ABD medyasında önemli bir yer bulmaya başlamıştır. Kahire'de Allen'ı havaalanında karşılayan Roosevelt durumu yardımcıya iletmiş ve mektubun Nasır ile paylaşılmasının gerektiğini belirtmiştir. Dulles'un mektubu her ne kadar Nasır'a birinci elden ulaşmamış olsa da Mısır liderinin metnin içeriğinden ABD basını yoluyla haberi olmuş, Allen'ın Kahire'ye gönderilmesindeki uzlaşmacı ana misyon Nasır'ın konuya sert tepkiler vermesi nedeniyle başarısız olmuştur (Calhoun, 2007, s. 59). Batı medyası Nasır'a yönelik medya saldırılarını genel bağlamda 'Batı mantığı' üzerinden gerçekleştirmiştir. Lakin CIA'nın 1956 yılında Arap halklarının hitaplarda etkilendiği unsurlar üzerine yaptığı bir çalışmada 'Arap konuşmacıların -rejim yanlısı veya rejim karşıtı- bir konu üzerine hitapları sırasında genellikle rasyonalist bir dil kullanımı yerine duyguları harekete geçirecek bir üslup kullandıkları' tespit edilmiştir. Aynı zamanda CIA bu çalışmayla 'Arap halklarını medya aracılığıyla etkileyebilmenin uzun süreli etkisinin, Arapların tutumlarının şartlandırılmasının ne kadar başarılı gerçekleştirildiğine bağlı olduğu' sonucuna varmıştır (Boyd, 1975, s. 646).

CIA, kendisine karşıt gerçekleştirilen bu çalışmalara Nasır'ın vermiş olduğu tepkiyi; 'direkt Batılı unsurların hedef alınması olarak değil, bölgede Batı ile iş birliği içerisinde olan ülkelerin hedef alınmasıyla gerçekleştirildiği' şeklinde analiz etmiştir. 12 Mart 1958 tarihli ve "Nasser and the Conservative Arab Monarch" başlıklı CIA raporunda bu analiz; " Nasır bölge içerisinde yabancı etkiyi tam anlamıyla ortadan kaldırmak ve bölge üzerinde kendi hegemonyasını tesis edebilmek amaçlarıyla önemli Batı ortakları Suudi Arabistan, Irak ve Ürdün'e yönelik propaganda faaliyetlerinin şiddetini arttırmıştır. Suudi Arabistan'ın güncel ekonomik durumunun kötü bir vaziyette ilerlediği süreçte yaşanan Nasır propaganda kampanyası, Kraliyet ailesinin ülkedeki konumunu ortadan kaldırmaya yetecek güçte olmamasına rağmen Suud Kralı'nın prestijinin ve otoritesinin halk içerisinde küçük düşmesine neden olmuştur. Suudi Arabistan'ın Batı ile ortaklıklarına özellikle dikkat çekilen Nasır proaktif medya eylemlerinde, Suudi Arabistan'ın bölgesel nüfuz ve liderlik iddialarının çürütülmesi nihai hedef olarak belirlenmiş ve 'emperyalistlerle iş birliği' teması radikal Arap milliyetçisi gruplar içerisinde coşkuyla içselleştirilmiştir. Nasır Suudi Arabistan üzerinde yaptığı bu çalışma sayesinde birçok Suudi vatandaşı kendi krallarına karşıt yönlendirebilme gücünü elde etme potansiyeli taşımaktadır. 1 Şubat 1958 tarihinde ilan edilen BAC'daki iç zorluklar Nasır rejimi zorlamadığı takdirde bu eğilimlerin

artarak devam etmesi olasılığı, Suudi Arabistan'ın bölgedeki konumunu kritik bir hale sokma potansiyeli taşımaktadır.

Diğer yandan Irak ve Ürdün'ün BAC'ı tanımakta gecikmesi ve bu ülkelerin birliğe yönelik küçümseyici tavırları, Nasır'ın Irak ve Ürdün'e yönelik propaganda faaliyetlerine girişmesine zemin oluşturmuştur. Propaganda faaliyetleri her ne düzeyde olursa olsun, Nasır'ın radikal Arap milliyetçiliği tutumunun bölge halkları arasında olan çekiciliği nedeniyle Mısır liderinin analizi gerçekleştirilen bu üç ülkeye yönelik gerçekleştirdiği faaliyetler dolaylı yoldan bölge üzerindeki ABD çıkarlarını negatif etkileme olasılığı taşıyan faaliyetlerdir (CIA FOIA, 1958)" cümleleriyle raporlanmıştır.

Nasır'ın Batı propaganda faaliyetlerine yönelik bölge ülkeleri üzerinden Batı'ya verdiği cevapların şiddetinin arttırıldığı gerçeği CIA'ya göre Mısır'a hizmet ettiği kadar, bölge üzerinde etkisini arttırmayı hedefleyen SSCB'ye de önemli faydalar sağlamaktadır. 12 Kasım 1958 tarihli ve "Comments on African Broadcasts Monitoring" başlıklı CIA raporunda bu çıkarım; "SSCB iki yılı aşkın bir süredir dil, edebiyat, etnografya, tarih ve ekonomi gibi disiplinlerde çalışmalar gerçekleştirerek bölge üzerinde nüfuzunu arttırmaya çalışmaktadır. Arap devletleri üzerinde egemen güç olabilme nihai hedefiyle çalışmalarını sıklaştıran Nasır'ın Batı etkisini ortadan kaldırma amacıyla gerçekleştirdiği faaliyetler, bölge üzerindeki SSCB çıkarlarıyla paralellik göstermekte ve doğal olarak SSCB-Mısır iş birliklerine zemin hazırlamaktadır. Kahire'de yerleşik Moskova unsurlarının hazırlanan bu temel doğrultusunda yerlerini sağlamlaştırdığı ve Mısır medyası unsurlarıyla tam iş birliği içerisinde Nasır'ın propaganda çalışmaları üzerine çalıştıkları tahmin edilmektedir. Eğer Batı kendisine bölge üzerindeki çıkarlarını korumak ve arttırmak gibi hedefler belirleyecekse artık Nasır rejimine muhalif argümanlar ortaya koyabilmek zorundadır. Nasır'a yönelik argümanların oluşturulmasında da SSCB'nin Mısır'da oynadığı rol göz ardı edilmemelidir (CIA FOIA, 1958)" tespitleriyle raporlanmıştır.

4.2.7. CIA'nın Mısır'da Ekonomik İstihbarat Çalışmaları

Nasır iktidarının başlangıcı olan 1952 yılına kadar Mısır ekonomisi önemli ölçüde Avrupa sermayesinin kontrolü ve baskısı altındadır. Bir petrol rafinerisi işletmesi ve sınırlı sayıda küçük askeri fabrikaların üretimleri sonucunda ekonomik katkı elde etmeye çalışan Mısır hükümetinin elinde bulundurduğu en önemli ekonomi

kalemini bu yıllar içerisinde tarımsal üretim oluşturmaktadır. 1952 yılına kadar Mısır GSMH'si içerisindeki tarımsal pay, hükümetin elde ettiği gelirlerin üçte ikisi gibi önemli bir oranı karşılamaktadır. Mısır'ın ihraç ettiği ürünlerin yüksek çoğunluğu da tarımsal ürünlerden oluşmaktadır (Owen ve Pamuk, 2002, s. 48).

Nasır rejiminin iktidara geçişinin ardından hızlı bir biçimde uygulamaya konulan reform politikaları Mısır ekonomisini genişletme ve canlandırma çabası doğrultusunda önem arz etmektedir. 1952-1956 yılları arasındaki faaliyetleri kapsayan ilk ekonomik reform çalışmaları, Mısır'ın ulusal ekonomik bağımsızlığını elde etme noktasında 'baskın bir ekonomik ideolojinin gözlemlenmediği' dönem olarak ifade edilmektedir (Yamak, 2018, s. 33). 1956-1960 yılları arasında Mısır ekonomisinin izlediği trend Nasır'ın tabiriyle 'devlet kontrolünde kapitalist ekonomi modeli' olarak ifade edilse de Nasır rejiminin ekonomiye ve özel sektöre olan müdahalesi her geçen gün giderek artmıştır (Ikram, 2006, s. 6-7). Nasır'ın almış olduğu iç ve dış politika kararları doğrultusunda şekillenmeye devam eden Mısır ekonomisini 1960-1967 yılları arasında 'sosyalist uygulamaların izlendiği ve devlet kontrolünün maksimum düzeye ulaştığı' dönem olarak sınıflandırmak mümkündür (Yamak, 2018, s. 33).

CIA, Nasır iktidarı süresince Mısır ekonomisinin takibi bağlamında çeşitli çalışmalar ortaya koymuştur. Mısır ekonomisinin sürekli analizi amacıyla hayata geçirilen CIA çalışmalarının çoğunu detaylı biçimde hazırlanan istihbarat raporları oluşturmaktadır. CIA tarafından hazırlanan ekonomik istihbarat raporlarının yanı sıra Mısır ekonomisini şekillendiren üst düzey karar alıcıların CIA tarafından takip edildiği de ayrıca bilinmektedir. 27 Haziran 1967 tarihli ve "The Situation in the Middle East" başlıklı CIA raporunda yer alan bilgiye göre Hitler'in Nazi Almanyası'na hizmet etmiş dönemin ekonomi uzmanlarından 'Dr. Wilhelm Voss'un General Necip tarafından Mısır ekonomisinden sorumlu danışmanlardan birisi olarak 'Mısır Merkezi Planlama Kurulu'nun başına atanması (CIA FOIA, 1967) ve Mısır ekonomi planlamalarında söz sahibi bir role büründüğünün analizi, gerçekleşen CIA takibini kanıtlar nitelikte bir çalışmadır.

Çekoslovakya ile gerçekleştirilen silah anlaşması, SSCB bloğu ile bağlı sağlaşılan önemli ilişkiler, Asvan Barajı Projesi ve Süveyş Kanalı Şirketi'nin millileştirilmesi kararı gibi Mısır ekonomisini birinci dereceden ilgilendiren kritik olayların ardından 12 Kasım 1957 tarihinde "The Outlook for Egypt and the Nasser

Regime” başlığıyla analiz edilen CIA raporunda Mısır ekonomisi şu maddeler altında takip edilmiştir (CIA FOIA, 1957):

- Nasır rejiminin Mısır’daki yoğun nüfus sebebiyle, Mısır’ın sahip olduğu sınırlı kaynaklar doğrultusunda temel ekonomik sorunlarla dış yardıma başvurmadan başa çıkabilmesi olası gözükmemektedir.
- Halk Nasır rejiminden hayat standartlarının yükseltilmesini beklemektedir. Lakin beklenmedik şekilde işletilebilir doğal kaynakların keşfi dışında Mısır bu beklentileri karşılayabilecek ekonomik güce sahip değildir.
- Nasır’ın uzun vadeli ekonomik planları içerisinde tarım sektörünün yanı sıra sanayi sektörünün geliştirilmesi hedefi, büyük miktarda yabancı sermayenin ülkeye çekilmesiyle hayata geçirilebilecek bir hedef olarak göze çarpmaktadır. SSCB ile ilişkilerde belirli bir sınırı koruma isteği bilinen Nasır bu hedefini gerçekleştirebilmek amacıyla bazı Arap petrol gelirlerine erişme girişimlerinde bulunma potansiyeli taşımaktadır.
- Bahsedilen ve yüksek risk taşıyan girişime cesareti Süveyş Krizi’ni ustalıkla yönetmesinden alabilecek olan Nasır Süveyş Krizi esnasında Mısır’ın Batı’daki fonlarının bloke edilmesiyle ülkede ortaya çıkan ekonomik dalgalanmayı²⁶, sıkı bir şekilde uygulanan ithalat kontrolleri ve ‘Uluslararası Para Fonu’ndan çekilen 30 milyon dolar ile kısmen aşmış durumdadır. Ayrıca Mısır’ın Süveyş Krizi ardından yeniden kullanıma açtığı Süveyş Kanalı’ndan elde ettiği gelirler ülkenin borsa varlıklarına önemli ölçüde katkıda bulunmuş, Mısır’ın Batı parasına olan ihtiyacını azaltmıştır.
- Süveyş Krizi sonrasında gözlemlenen genel durum, Nasır rejiminin iktidara geldiği ilk günden bugüne arzuladığı Mısır ekonomisini ‘Mısırlılaştırma’ hedefinin halen devam etmekte olduğunu göstermektedir. Ayrıca Mısır’da yabancı firmaların uzun süredir oynadıkları baskın rol göz önüne alındığında ‘Mısırlılaştırma’ programının Mısırlı girişimcilerin faaliyet alanlarını önemli ölçüde genişleteceği düşünülmektedir.
- Mısır-SSCB ilişkileri göz alınarak bir değerlendirme yapıldığında ise; Mısır’ın 1954 yılında SSCB ile gerçekleştirdiği toplam ticaret hacmi Mısır’ın 1954

²⁶ Bahse konu dalgalanma Batı tarafından Mısır’ın döviz fonlarının bloke edilmesiyle gerçekleşmiştir. Mısır döviz fonlarının hacmi gerçekleşen blokeden önce 307 milyon dolar hacimdeyken kriz esnasında bu rezerv 222 milyon dolar seviyesine kadar gerileme yaşamıştır (CIA FOIA, 1957).

yılında gerçekleştirmiş olduğu ticaret hacminin %11'i olurken bu yüzde 1957 yılının ilk sekiz ayı itibariyle %37'lere ulaşmış vaziyettedir. Bu artış Mısır'ın SSCB bloğuna olan bağımlılığının artması anlamına gelmektedir. İlerleyen yıllarda bu oranın daha da artması SSCB'nin Mısır iç ve dış politikalarında söz sahibi olması tehlikesini taşımaktadır.

- Bir önceki maddede bahsedilen tehlikenin aksi yönde SSCB bloğu ile Mısır'da sanayinin geliştirilmesine harcanmak maksadıyla 17 milyon dolarlık ek bir anlaşma yapan Nasır'ın Sovyetlerle olan ekonomik anlaşmaları olumlu yönde seyretmeye devam etmektedir.
- Nasır, SSCB ekonomisine bağımlılık tehdidini ortadan kaldırabilmek amacıyla 'Özgür Dünya Ülkeleri' ile Mısır pamuğunun temelde olduğu ekonomik anlaşmalara girişmeyi planlamaktadır.

Mısır ekonomisinin temelinde önemli bir yer tutan Mısır-SSCB ticaret bağları 'Sherman Kent'in 19 Temmuz 1957 tarihinde yazmış olduğu "Nasser's Next Move" başlıklı CIA raporunda; "Nasır'ın Sovyet bloğuyla büyük ölçekli ticari ilişkileri teşvik etmesi ve Sovyet tarafının ekonomik, teknik yardımlarını memnuniyetle karşılamaya devam etmesi gibi unsurlar; ABD'nin Mısır manevralarını gerçekleştirirken göz önünde tutması gereken önemli değerlendirmelerdir. Mısır'ın güncel ekonomik durumu ile Nasır'ın ideolojik tutumları aynı potada değerlendirildiğinde ise Mısır'ın 'pozitif tarafsızlığının' kesilmeden devam etmesi düşünülmektedir. SSCB, Nasır'a politik baskılar dayatma tutumu izlediği takdirde bölge üzerinde yaşananlardan dolayı doğal lider haline gelmiş Mısır'da nüfuz sahibi olamayacağını ön görerek bu analize göre hareket etmektedir (CIA FOIA, 1957, s. 6-7)" ifadeleriyle yer almıştır.

II. Dünya Savaşı'nın ilk günlerinde yapmış olduğu önemli haberler ve analizlerden dolayı 'Pulitzer Ödülü' almış gazeteci ve askeri tarihçi 'Hanson Weightman Baldwin'in yazılarının tasniflenmesinden oluşan CIA raporunda Baldwin'in 5 Ocak 1957 tarihinde 'The New York Times'da yayınlanan "Egypt's New Army Found to be Strong" başlıklı haberinde Mısır ekonomisi üzerine; "Mısır geçmiş yıllara oranla yıllık bütçesinin %30'undan daha azını harcayarak son derece modern askeri teçhizatlara sahip olmuş durumdadır. SSCB ile gerçekleştirdiği silah anlaşmalarında var olan ödeme kolaylığı ve ödemelerde Mısır pamuğunun odak noktada yer alması Mısır'ı askeri bağlamda hiç olmadığı kadar güçlendirirken, Mısır ekonomisinin de rahatlatılmasına neden olmaktadır (CIA FOIA, 1957)" analizini

gerçekleştirmesi ve 27 Haziran 1967 tarihli ve “The Situation in the Middle East” başlıklı CIA raporunda SSCB’nin Nasır rejimine 1952-1967 yılları arasında yaklaşık 920 milyon dolar yardım yaptığının (CIA FOIA, 1967) raporlanması, Mısır ekonomisi üzerinde SSCB etkisinin önemini kanıtlar nitelikte bilgilerdir.

CIA diğer yandan, Orta Doğu ve Afrika bölgelerinde liderlik iddiasını sürdürmek isteyen Mısır’ın bu bölgelerdeki ülkelere sağladığı ekonomik yardımları da yakinen takip etmiştir. 6 Eylül 1963 tarihli ve “Transmittal of Material” başlıklı CIA raporu Mısır’ın bu düzlemdeki faaliyetlerini raporlamaktadır (CIA FOIA, 1963):

- ‘Mısır 1961-1963 yılları arasında Cezayir ve Yemen’e toplam 34 milyon dolar tutarında ekonomik yardımda bulunmuştur.
- Mısır’ın hassas mali durumu başka ülkelere ekonomik yardımlarda bulunabilme konusunda şüpheler doğursa da Nasır’ın taşıdığı siyasi kaygılar ve Mısır mal ve hizmet üretimlerinin pazar paylarını arttırmak gibi sebeplerden ötürü Mısır ekonomisi sınırlarının ötesinde planlamalar gerçekleştirmiştir.
- Mısır’da öğrenim gören Arap ve Afrika kökenli yabancı öğrencilere Nasır rejimi tarafından burs verilmesi, Mısır’ın ekonomik anlamda diğer ülkelere el açığının başka bir göstergesi olmuştur. Ayrıca ‘Uluslararası Atom Enerjisi Kurumu’nun yardımlarıyla kurulan ‘Mısır Atom Araştırma Merkezi’nin ilgili alanda eğitim gören yabancı öğrencileri herhangi bir maddi karşılık beklemeden eğitmesi, Nasır’ın bu disiplinde bu öğrencilerden öz kaynak perspektifinde faydalanabilmesine neden olmuştur.
- Cezayir’de ‘Ahmed Ben Bella’ rejimi Mısır tarafından 23 milyon dolarlık bir kredi ile desteklenmiştir. Kredinin faizsiz ve 12 yıl gibi uzun bir süre içerisinde geri ödeme koşulunun bulunması, Nasır’ın izlediği milliyetçi politikalarla paralel düzlemde manevralardır.
- Gine ve Mali, Mısır tarafından verilen 13,8’er milyon dolarlık ekonomik kalkınma kredileriyle desteklenmiştir. Bu süreç içerisinde Mısır, Somali’ye 11,2 milyon dolarlık bir ekonomik kredi sağlamış; Sierra Leone ve Moritanya’ya da aynı kredi teklifleri iletilmiş lakin bu iki ülke Mısır’ın teklifini kabul etmemiştir.
- Mısır, Somali ve Gana’da askeri uçak pilotlarının eğitimleri konusunda ilgili ülkelerin hava kuvvetlerine öncülük etmiş; bu ülkelerin askeri teçhizat bağlamında desteklenmelerine de karşılıksız yardımlarda bulunmuştur.

Gana'nın bu denkleme dahil olması Nasır'ın Batı Afrika bölgesinde de nüfuzunu arttırma girişimlerine başladığının bir göstergesi niteliğindedir.

- 1962 yılının sonlarından 1963 yılının Eylül ayına kadar geline süreçte; Mısır'ın komşu ülkelere yönelik yardım teklifleri giderek daha sık hale gelmiştir. Ayrıca bekleyen bir dizi yardım paketlerinin yakın gelecekte uygulamaya konulması beklenmektedir. Nasır'ın bölge genelinde liderlik söylevlerini sağlamlaştırmak amacıyla ekonomik politik hamlelerini sıklaştırması ön görülmektedir.'

4.2.8. CIA'nın Altı Gün Savaşı'ndaki Rolü

Orta Doğu coğrafyasında Arap devletleri arasında gerçekleşen bazı anlaşmalar ve hak iddiaları, Mısır-Suriye-Ürdün ittifakının İsrail ile çarpıştığı 'Altı Gün Savaşı'nın yaşanmasına sebebiyet vermiştir. Bu nedenlerden ilki; 28 Eylül 1961 tarihinde Mısır ve Suriye arasında kurulan Birleşik Arap Cumhuriyeti'nin kendisini feshetmesine rağmen 1966 yılının Kasım ayında Mısır ve Suriye arasında önemli askeri anlaşmaların imzalanması olmuştur (Kahana ve Suawed, 2020, s. 54). Diğer yandan 1967 yılının Mart ayında İsrail ve Suriye'yi ayıran sınır bölgesindeki tarafsız topraklarda bu iki ülke arasında 'otlak hakları' nedeniyle ciddi bir anlaşmazlık çıkmıştır. Suriyeliler askerden arındırılmış arazinin Suriye topraklarına ait olduğunu, askerden arındırmanın mülkiyet hakkını değiştirmedığını iddia ederken; İsrailliler ise bu iddiaları, askerden arındırılmış toprakların Ürdün Nehri'nin kaynağına çok yakın olması nedeniyle stratejik öneminden reddetmekte kararlı bir tutum sergilemektedir. İki ülke arasında siyasi nedenlerden dolayı halihazırda devam eden gerginlikler, Suriye ve İsrail sınırında bu iki ülkenin çok da ciddi olmayan ufak çaplı askeri çatışmalarıyla devam etmiştir. Lakin 1967 yılının Nisan ayında Moskova ziyaretinde bulunan 'Enver Sedat' aracılığıyla dönemin SSCB Başbakanı 'Alexei Nikolayevich Kosygin' Nasır'a, İsrail'in Suriye'ye yönelik geniş çaplı askeri bir saldırı planı düzenlemek üzere olduğuna dair bir uyarı mesajı iletmıştır (Aburish, 2004, s. 251-252). Kosygin'in Nasır'a uyarısı 16 Mart 1970 tarihli ve "Soviet Policy and the Arab-Israeli War (CAESAR XXXVIII)" başlıklı CIA raporunda; 'İsrail'in Suriye'ye saldırma niyetinde Batılı emperyalist çevrelerin ağır tahriklerinin bulunduğu; gerçekleşmesi beklenen saldırının yalnızca Arap devletlerinin gücüyle değil aynı zamanda SSCB ve tüm

barışsever devletlerin güçlü muhalefetleriyle karşılaşacağı (CIA FOIA, 1970, s. 9)' ifadeleriyle yer almıştır.

Suriye-İsrail sınırında gün geçtikçe artan gerginlik nedeniyle Mısır ve SSCB üst düzey karar alıcıları arasında bilgi paylaşımlarının hacmi ve yazışmaların sıklığı artmıştır. CIA bu süreç içerisinde SSCB Dışişleri Bakan Yardımcısı Semenov'un Mısır Dışişleri Bakanlığı'na yazdığı mesajı deşifre etmiştir. Mesajda Semenov, İsrail'in 17-21 Mayıs 1967 tarihleri arasında Suriye'ye karşı kara ve hava saldırıları düzenleme hazırlığında bulunduğunu belirtmiştir. Semenov aynı zamanda bu süreç içerisinde Mısır'ı yoğun bir askeri çatışmaya hazırlıklı olmaya, sakin bulunmaya ve olası İsrail çatışmasında ilk hamleyi yapmamaya davet etmektedir. Suriye'ye de aynı uyarıların SSCB tarafından yapıldığını mesajına ekleyen Semenov; SSCB'nin, İsrail'in Suriye'ye saldırması durumunda BM Güvenlik Konseyi'ni önceden bilgilendirmesi gerektiğini savunduğunu bildirerek mesajını tamamlamıştır (Ferris, 2013, s. 279).

SSCB'nin Mısır'a gönderdiği mesajlar yaşanması muhtemel savaşı dizginleme amacı taşıyor olsa da Nasır'ın, General 'Muhammed Fevzi' aracılığıyla Sina Yarımadası'nda bulunan BM Barış Gücü kuvvetlerinin bölgeden çekilmesini talep etmesi (Rikhye, 1980, s. 18-19) ve Tiran Boğazı ile Akabe Körfezi'ndeki gemi geçişlerinin -geçen gemilerin İsrail'e stratejik yardım malzemeleri götürdüğü iddiası üzerine- yasaklanması emirleri (Wright, 2007, s. 35) bölgedeki gerginliği doruk noktaya çıkarmıştır.

23 Mayıs 1967 tarihinde dönemin ABD Başkanı 'Lyndon Baines Johnson' dönemin CIA Direktörü 'Richard McGarrah Helms'ten, İsrail'in Kızıldeniz'e tek çıkış noktası olan Akabe Körfezi'nin gemi geçişlerine kapatılmasının ardından Orta Doğu'daki Arap-İsrail gerginliklerini değerlendirmesi üzerine görevlendirmiştir. Helms aynı gün içerisinde Başkan Johnson'a "ABD'nin Mısır Hareketliliği Konusundaki Bilgisi" ve "Arap ve İsrail Askeri Kapasitelerinin Genel Değerlendirmesi" başlıklı iki CIA raporu sunmuştur. Bu raporlara ek olarak bir de 'Durum Raporu' içeren istihbari analizler (Kahana ve Suawed, 2020, s. 55) İsrail yetkinliklerini aşağıdaki maddeler doğrultusunda tanımlamıştır:

- İsrail çatışmaların gerçekleşmesi beklenen üç cephede -Mısır, Suriye ve Ürdün- savunma yaparken dördüncü bir cephede de -Lübnan- başarılı bir taaruz gerçekleştirebilme kapasitesine sahiptir.

- İsrail'in 24 saat içerisinde Sina Yarımadası üzerinde hava hakimiyetini sağlaması beklenmektedir.
- İsrail ordusu, savaşın başlamasının ardından kısa bir süre sonra kara harekatında inisiyatifi ele alabilecek yetenek ve donanımlara sahiptir.
- İsrail, Mısır ile yukarıda belirtilen nedenlerden ötürü çatışmaların durmasını takip eden birkaç gün içerisinde Batı Şeria'nın çoğunu işgal edebilme kuvvetine sahiptir.

CIA'nın Johnson'a sunduğu bu analizlerin ardından Başkan ve üst düzey danışmanları, kendilerine sunulan istihbarat değerlendirmeleriyle uyumlu bir politika duruşu benimsemiş ve bölge içerisinde çıkması beklenen savaşa birinci dereceden müdahil olmamaya karar vermiştir. İsrail'i bu rapor sonrasında herhangi bir savaş başlatmaması konusunda uyararak ABD yetkilileri İsrailli yetkililere, 'eğer askeri inisiyatifin alınması tercih edilirse, ABD'nin yanlarında olmayacağına dair' uyarılarda da bulunmuştur (Nakhleh, 2002, s. 205-206). 4 Haziran tarihli ve "Arab-Israeli Situation Report" başlıklı CIA raporunda aktarıldığına göre SSCB Başbakanı Kosygin dönemin İsrail Başbakanı 'Levi Eşkol'a sürecin ilk zamanlarında bir mesaj göndermiştir. Mesajda Kosygin; "Ne kadar karmaşık olursa olsun, ortada olan fikir ayrılıklarının askeri olmayan yollarla çözülmesi için önlemler bulunması gerektiğine inanıyoruz (CIA FOIA, 1967, s. 3)" ifadeleriyle aynı ABD'li üst düzey yetkililerin takınmış olduğu tutum gibi İsraillileri askeri çatışma seçeneğinden uzak tutma çabaları göstermiştir. SSCB'nin takınmış olduğu tutumun ana nedenleri ise CIA tarafından; savaşa doğrudan müdahil olma ve ABD ile direkt karşı karşıya gelme riskinden kaçınma kaygısı taşınması, savaşa askeri anlamda müdahale edilmediği takdirde ve Arapların kesin bir yenilgiye uğramaları sonucunda Moskova'ya Orta Doğu coğrafyasında güdülebilecek potansiyel nefret duygusunun SSCB'nin bölgede güttüğü politikaları sekteye uğratabilme ihtimali ve Nasır ile uzun süre önce kurulan iyi ilişkilerin zarar görme ihtimalinden kaçınmak (FRUS, 1968, s. 405) olarak değerlendirilmiştir.

25 Mayıs 1967 tarihinde İsrail Washington'a, SSCB destekli Arap devletleri karşısında askeri bağlamda üstün olduklarına dair analiz edilen CIA raporunun gerçekleri yansıtmadığına dair hazırlanan bir MOSSAD raporu göndermiştir. Dönemin CIA Kontrespiyonaj Şefi 'James Jesus Angleton' ile özel ilişkilerini ortaya koyarak ABD tutumunu saflarına çekmeye çalışan İsrailli yetkililere cevaben Helms,

kendilerine gönderilen MOSSAD raporunun bir analizini hazırlatmıştır. CIA analizi MOSSAD raporunu; “İsraililerin bu raporu kendi üst düzey yetkililerine sunacağına inanmıyoruz. Aksine bu rapor, ABD’nin İsrail’e askeri teçhizat desteği sağlaması için yapılmış tahminler içermektedir. Rapor aynı zamanda İsrail’e ABD tandanslı kamuoyu desteği sunulması ve Nasır’a ABD üzerinden daha fazla baskı uygulanması gibi diğer potansiyel İsrail kazanımlarını da elde etmek amacıyla yapılmış bir manevradır (Robarge, 2005, s. 31-32)” ifadeleriyle tanımlamıştır. Bu doğrultuda Helms, Başkan Johnson’a; ‘İsrail’in istediği zaman ve yerde Arap devletlerine saldıracağını ve birkaç gün içerisinde kesin bir zafer elde edeceğini’ tekrardan ifade etmiştir (Weiner, 2007, s. 277).

26 Mayıs 1967 tarihli ve “The Middle Eastern Crisis” başlıklı CIA raporu yaşanması beklenen savaşı daha geniş bir perspektifte analiz etmiştir. Rapor yaşanacak savaşı; “İsrail’in Suriye’ye saldırarak çatışmaları başlatmayı seçmesi ve ardından Mısır’ın tepkisini beklemeyi tercih etmesi iki farklı durumun ortaya çıkmasına neden olur: Eğer Mısır çatışma yollu bir tepki vermezse Nasır bölge üzerinde bu zamana kadar elde ettiği bütün siyasi saygınlığı kaybedecektir. Diğer yandan Nasır’ın askeri bağlamda verdiği tepki bu kez savunma pozisyonlarının avantajını yitirmesine neden olma potansiyeli taşımaktadır (CIA FOIA, 1967, s. 5)” ifadeleriyle ve “Mısır dışındaki Arap devletlerinin bu savaş esnasında konumları ikincil ve nispeten önemsizdir. Savaş çıkarsa Suriye kuvvetleri İsrail karşısında savaşın birinci muhatabı olacak, diğer Arap devletleri Suriye’ye yardımlar gönderecek fakat bu durum fazla bir şeyi değiştirmeyecektir. Savaşta esas taraflar aslında;

- İsrail-Mısır,
- ABD-Mısır,
- Nispeten ve daha ılımlı bir haliyle ABD-SSCB’dır.

Savaşın seyri ve sonucu bu güçlerin eylem ve tepkilerine bağlı olarak şekillenecektir (CIA FOIA, 1967, s. 8)” analizleriyle yorumlamıştır.

İsrail 5 Haziran 1967 tarihinde Mısır’a yönelik gerçekleştirmeye başladığı saldırılarla Altı Gün Savaşı’nı başlatmıştır. Savaş öncesi dönemde Mısır Hava Kuvvetleri (Egyptian Air Force, EAF)’ne yönelik gerçekleştirilen çeşitli MOSSAD faaliyetleri²⁷ sebebiyle önemli avantajlar elde eden İsrail çatışmanın başlamasının

---

²⁷ Çalışmanın ‘4.3.7. MOSSAD’ın Altı Gün Savaşı’ndaki Rolü’ başlığı altında detaylandırılmıştır.

ardından iki saat içerisinde EAF'ı bozguna uğratmıştır. Mısır'a yönelik askeri operasyonun başlangıcından sonra Suriye ve Ürdün askeri kuvvetleri de savaşa katılmıştır. Aynı gün içerisinde İsrail askeri kuvvetleri bu ülkelere karşı da bir üstünlük elde etmiştir. Altı Gün Savaşı'nın ilerleyen günlerinde İsrail başta Sina Yarımadası olmak üzere Kudüs'te, Batı Şeria'da ve Golan Tepeleri'nde önemli topraklar elde ederek, savaş öncesinde mevcut topraklarını dört kat genişletme imkanı bulmuştur. İsrail'in altı gün içerisinde mutlak üstünlüğü ile sonra eren savaş esnasında Arap devletlerinin ordularının yetersizliği net bir biçimde gözler önüne serilmiştir (Wright, 2007, s. 35-36).

Savaş esnasında CIA, 6 Haziran 1967 tarihinde gerçekleştirdiği değerlendirmede savaş sonrasında bölge siyasetinin dinamiklerini; "İsrailliler büyük bir Arap yenilgisinin belirlediğini görmeye başlamışlardır. Bu durum da İsrail'e yarı-kalıcı bir barışın şartlarını belirleme imkanı verme potansiyelindedir" şeklinde analiz etmişlerdir (Rezk, 2017, s. 185). Lakin 10 Haziran 1967 tarihinde SSCB'den ABD'ye gelen; "İsrail eğer Golan Tepeleri'ndeki ilerleyişini durdurmazsa Kremlin bölgede barışın tesisi açısından gerekli askeri adımları atacaktır" mesajı, Altı Gün Savaşı sonrasında ateşkes şartlarının Soğuk Savaş blokları arasında pazarlıksız belirleneceğini ortaya koymuştur (Kahana ve Suawed, 2020, s. 56). SSCB mesajı üzerine Başkan Johnson bölgedeki tansiyonu düşürmek amacıyla İsrailli yetkililerle görüşmeler gerçekleştirmiş ve savaşın sonlanmasına aracı olmuştur. Orta Doğu coğrafyasında yaşanan her Arap-İsrail çatışması sonucunda SSCB'nin -görece müttefiklerini korumak amacıyla- ABD'yi dolaylı yoldan tehdit etmesi, SSCB'nin bölge üzerinde yürütülen ABD stratejilerindeki etkisini ortaya koyması bakımından önem arz etmektedir (Mainprize, 2023, s. 876).

Altı Gün Savaşı öncesinde CIA'nın yapmış olduğu analizlerin doğru istihbarat tahminleri olmasından ötürü CIA ve Helms ABD kamuoyunda büyük takdirler toplamıştır. ABD'nin bölgede yaşanan durumlar itibariyle alması gereken aksiyonları başarılı bir şekilde yöneten CIA, politik karar alıcıların doğru istihbarat tahminleri doğrultusunda yönlendirilerek ülkeleri adına verecekleri kararlarda istihbarat aracının ne kadar önemli bir enstrüman olduğunu bu süreç içerisinde kanıtlamıştır (Rezk, 2017, s. 186).

Altı Gün Savaşı'nda alınan ağır yenilginin ardından Nasır devlet başkanlığından istifa etme kararı almıştır. Ancak Mısır halkı Nasır'ın almış olduğu karara karşı çıkarak

ülke genelinde sokaklarda Nasır'ın Cumhurbaşkanlığı görevine devam etmesi yönünde protestolar gerçekleştirmiştir. Halkın tutumu üzerine Nasır bu düşüncesinden vazgeçmiş ve görevine devam etmiştir. Diğer yandan ordu içerisinde yüksek rütbelerde bulunan ve başını Amr'ın çektiği bir grup asker, Altı Gün Savaşı sonucu alınan travmatik yenilgiyi bahane göstererek Nasır rejimini devirmeye kalkışmıştır. Nasır'ın iktidarı boyunca Mısır'da üst düzey mevkilerde görev alan ve ayrıca Nasır'ın dostlarından oluşan 50 kişilik grubun bu girişimi başarısız olmuştur. 1967 yılının Ağustos ayında Amr vatan hainliği suçuyla yargı karşısına çıkmamak için intihar etmiştir. Mısır Genelkurmay Başkanlığı içerisinde yüksek rütbeli askerlerin çoğu görevlerinden alınmış, daha önce Amr'ın 'sadakatsizlik' şüphesiyle görevden aldırıldığı yüksek rütbeli eski askerlerden ve terfi yöntemiyle alt rütbelerden askerlerin ilerletildiği yeni bir askeri düzen tesis edilmeye çalışılmıştır. Nasır rejimini devirme faaliyeti gösteren grup içerisinde Altı Gün Savaşı esnasında Mısır Savaş Bakanı olarak görev alan 'Şemseddin Badran'ın darbeye kalkışması nedeniyle tutuklanması, serbest bırakıldıktan sonra da İngiltere'ye taşınıp İngiliz bir kadınla evlenmesi; bu grubun daha önce kanıtlanmayan Batı etkileri altında hareket ettiğini düşündürmektedir (Pollack, 2002, s. 89-90).

Altı Gün Savaşı'nda İsrail askeri kuvvetlerinin etkin performansı Nasır'a göre CIA'nın İsrail'e istihbarat sağlamadan gerçekleştirebileceği bir şey değildir. Nasır CIA'nın Altı Gün Savaşı esnasında Mısır aleyhinde ve İsrail lehinde faaliyet göstermesini şu nedenler altında temellendirmiştir (Little, 2004, s. 683):

- Nasır CIA'nın 1965 yılının Temmuz ayında iktidarını devirmeye yönelik faaliyetler gösterdiğini düşünmektedir.
- Diplomatlık örtüsü altında CIA adına Kahire'de faaliyetler gösteren 'Eugene Trone' ve Mustafa Amin ile olan ilişkisinin tespiti sebebiyle CIA ajanı 'Bruce Taylor Odell' Mısır'da Persona Non Grata ilan edilmiştir.
- Trone ve Odell'in sınır dışı edilmelerinin ardından Kahire basınında "Amerikan İstihbaratının Sırları" gibi çarpıcı başlıklarla propaganda çalışmaları yürütülmesini bizzat takip etmiştir.

İsrail'e CIA yardımlarını yukarıda aktarılan nedenlerle temellendiren Nasır'ın iddialarını destekleyen bir kanıt bulunmamaktadır. Lakin kariyerinde CIA İstasyon Şefliği görevine kadar yükselmiş olan CIA ajanı 'Wilbur Crane Eveland'ın 1980 yılında kaleme aldığı 'Ropes of Sand' isimli kitabında; "ABD 1967'de İsrail ile gizli

bir iş birliği yaptı (Eveland, 1980, s. 323)” cümlesine yer vermesi, Nasır’ın iddia ettiklerini sorgulatar nitelikte bir ifade olmuştur.

4.3. MOSSAD İstihbarat Faaliyetleri

MOSSAD’ın Nasır iktidarı süresince Mısır üzerinde yürüttüğü faaliyetlerin temel odağı İsrail devletinin güvenliğini tesis edebilmek olmuştur. Orta Doğu coğrafyasında Nasır’ın liderliği altında şekillenen Arap milliyetçiliği hareketleri, İsrail’in bir devlet olarak varoluşsal kaygılara düşmesinin en temel nedeni olmuştur. Bu doğrultuda İsrail, MOSSAD aracılığıyla Mısır üzerinde sürekli gözlem ve tespit yapabilme ihtiyacı hissetmiştir. İsrail’in güvenlik kaygılarını tetiklemesinin yanında Nasır iktidarı altında Mısır, yürüttüğü dış diplomasi sayesinde bölgesel bir güç haline gelmeye başlamış; Mısır’ın geçirdiği revizyon, İsrail devletinin Orta Doğu coğrafyası içerisinde çıkarları ile ters orantılı bir görüntü oluşturmuştur. Bu bağlamda Mısır’ı yalnızca güvenliğine bir tehdit olarak değerlendirmeyen İsrail aynı zamanda Nasır rejimini siyasi önemli bir rakip olarak da görmüştür.

Nasır iktidarının sürdüğü yıllarda Mısır aleyhine gerçekleştirilen MOSSAD faaliyetlerinin çeşitli yöntem ve araçlar kullanılarak hayata geçirildiği söylenebilmektedir. İsrail’in askeri üstünlüğünü koruma, bölgesel nüfuz etkinliğini dengeleme, güvenlik çıkarlarına hizmet etme ve stratejik planlamasına yardımcı olabilme amaçlarıyla gerçekleştirilen istihbari nitelikteki çalışmalar Mısır’ın, İsrail’le ‘sürekli ve kesintisiz’ bir mücadele içerisinde olmasına sebebiyet vermiştir. Bu kapsamda ilgili tarihler arasında gerçekleşen MOSSAD faaliyetlerinin çoğunluğunun ‘Stratejik İstihbarat’ kavramının gerekliliklerine uyduğu gözlemlenmektedir. ‘Operasyonel İstihbarat’, ‘Taktik İstihbarat’ ve ‘Askeri İstihbarat’ tanımlamalarının uzlaştığı MOSSAD faaliyetleri; Orta Doğu gibi siyasi ve askeri anlamda ‘dalgalı’ bir coğrafya üzerinde yürütülecek ‘sağlıklı’ istihbarat faaliyetlerinin bir devlete ne gibi kazanımlar kazandıracağına ciddi bir örneği durumundadır.

4.3.1. MOSSAD

MOSSAD; İsrail devletinin 14 Mayıs 1948 tarihinde resmi biçimde kurulmasının ardından ülkenin ilk başbakanı ‘David Ben-Gurion’ devletin kurulmasından önceki zamanlarda faaliyet gösteren istihbarat organlarının belirli

çerçeveler gözetilerek toparlanması ve koordineli çalışabilmesi amacıyla 13 Aralık 1949 tarihinde kurulmuştur.

İsrail Dışişleri Bakanlığı'nda üst düzey yetkilere sahip olan diplomat 'Reuven Shiloah' kurumun ilk direktörü olmuştur. Kurulduğu ilk zamanlarda faaliyet alanı İsrail sınırları dışına çıkmayan MOSSAD, 1951 yılının ilk aylarında düzenlenen bir kanunla bünyesinde kurulan ve ana organı haline gelen 'Reshut' birimindeki çalışmalar ile yurt dışı faaliyetlerine başlamıştır. Görev alanı İsrail sınırları dışında çeşitli istihbarat faaliyetleri göstermek ve özel operasyonlar gerçekleştirmek olan MOSSAD (MOSSAD, 2025) farklı işlevleri yerine getiren departmanlar aracılığıyla çalışmaktadır. Bu departmanların ilki sahada aktif istihbari operasyonlar yürüten ve MOSSAD'ın askeri kanadını temsil eden 'Özel Operasyonlar Departmanı'dır. Özel Operasyonlar Departmanı MOSSAD adına çeşitli suikast eylemlerini hayata geçirmesi bakımından hayati öneme sahip bir birim olarak göze çarpmaktadır. Yurtdışı operasyonlarından doğrudan sorumlu olan en kapsamlı birim ise 'Raporlama Departmanı'dır. 'Siyasi Eylem Departmanı' ise İsrail ile diplomatik ilişkileri olmayan devletler de dahil olmak üzere dünyadaki tüm gizli servislerle MOSSAD arasındaki ilişkileri yürütmekle görevli birim görevi görmektedir. 'LAP Departmanı (Lohamah Psichlogit)' MOSSAD'ın yürüttüğü psikolojik savaş ve propaganda faaliyetlerini hayata geçirmekle sorumlu birimdir (Vilasi, 2014, s. 37). Bu departmanların yanı sıra 'Tzomet Departmanı' başta Arap ülkeleri olmak üzere MOSSAD adına yabancı ülkelere casus devşirilmesi üzerine faaliyet gösteren birim konumundadır (Klein, 2021, s. 21).

1949 yılında kurumsal düzlemde faaliyetlerine başlayan MOSSAD'ın kuruluş felsefesinde çeşitli perspektifler bulunmaktadır. İsrail gizli servisinin kökeninde yer alan en ayırt edici özellik, teşkilatın faaliyetlerini kendi içerisinde Yahudi kutsal metinleri doğrultusunda temellendirmiş olmasında yatmaktadır. MOSSAD kuruluşundan bu zamana gerçekleştirdiği 'hedef gözeterek öldürme (suikast)' faaliyetlerinin ideolojik gerekçesini Yahudi kutsal metinlerinden birisi olan "Talmud" içerisinde yer alan "Birisi seni öldürmek için gelirse ayağa kalk ve önce sen onu öldür" ifadesiyle meşrulaştırmaktadır. Diğer yandan "Tevrat" içerisinde yer alan en büyük günahlardan birisi olan insan öldürme eylemini 'istihbarat ve güvenlik teşkilatları mensupları dışında' olarak yorumlayan MOSSAD; kuruluşundan itibaren, 'Holokost'un Yahudi topluluğunda bıraktığı travmanın etkisi altında "Yahudi halkını

korumak amacıyla en saldırgan eylemler de dahil olmak üzere her türlü önlemi alabilme içgüdüü” temellendirmesiyle faaliyetlerine bu ana fikirler altında devam etmektedir (Andrew, 2022, s. 784-785).

Çalışmanın inceleme altına aldığı yıllar arasında MOSSAD’ın Orta Doğu coğrafyasında çeşitli faaliyetler yürüttüğü gözlemlenmektedir. Bu faaliyetlerin genel kapsamın, yeni kurulan İsrail devletinin bölgedeki varlığını sağlamlaştırma gayesiyle şekillendirdiği analiz edilmiştir. Bu doğrultuda, antisemitist fikirlerin yaygınlaşmaya başladığı Orta Doğu coğrafyası üzerinde MOSSAD propaganda faaliyetleri, suikastlar, psikolojik savaş hamleleri ve diplomatik manipülasyon gibi çalışmalar hayata geçirmiştir (Segev, 2000, s. 52). MOSSAD’ın bu yıllar arasında en önemli stratejik hedefinin İsrail devletine yönelik Arap devletleri tarafından gerçekleştirilmesi planlanan askeri müdahaleleri önleme olduğu gözlemlenmektedir. Bu bağlamda MOSSAD çok katmanlı istihbarat faaliyetleri gerçekleştirebilmeyi var oluş felsefesi biçiminde değerlendirmiş; klasik istihbarat örgütlenmesinin yanı sıra hem operasyonel hem de psikolojik düzeyde bölgesel dengelere yön verecek çalışmalar yürütebilecek bir kurum formuna dönüşebilmeyi kendisine hedef olarak görmüştür. Orta Doğu coğrafyasındaki ülkelerin politik istikrarsızlıklarına neden olmayı İsrail devletinin sürekliliğine ve güçlenmesine hizmet edeceği nedeniyle temel amaç belirleyen MOSSAD, 1950-1970 yılları arasında çok katmanlı istihbarat çalışmaları gerçekleştirmiştir (Raviv ve Melman, 1990, s. 135-136).

4.3.2. MOSSAD’ın Mısır’da İlk Temasları

Nasır iktidarının ilk dönemlerinde gerçekleşen MOSSAD faaliyetlerinin temelini, MOSSAD’ın 13 Aralık 1949 tarihinde kuruluşundan önce Mısır’da dağınık bir görüntü veren çeşitli ‘Yahudi İstihbarat Ağları’ çalışmaları sağlamıştır. Bu ağlardan bir tanesi ‘1948-1949 Arap-İsrail Savaşı’nın ardından henüz kurumsallaşma evresini geçirmemiş İsrail istihbaratının Kahire’de bir Yahudi hastanesinde çalışan ‘Dr. Vitkor Saadi’den Mısır’da bir casusluk ağı örgütlemesi talebiyle hayata geçmiştir. Saadi o dönemlerde Kahire başta olmak üzere Mısır genelinde sayısı az olan Yahudi yerleşimciler ile temaslarda bulunmuş, İsrail istihbaratına gönderilmek üzere belli başlı bilgi tasniflemesi faaliyetleri gerçekleştirmiştir. Bu çalışmalarının başarılı görülmesinin ardından Saadi’nin insan kaynağı anlamında desteklenmesi, faaliyetlerinin askeri istihbarat çalışmaları perspektifinde de gerçekleştirilebilmesi ve

aplarının genişletilmesi amaçlarıyla ‘İsrail Ordusu Askeri İstihbarat Birimi (AMAN)’nde görev alan Yüzbaşı ‘Abraham Dar’ Mısır’a İngiliz pasaportuyla sokulmuş ve Saadi ile iş birliği içerisinde casusluk ağını genişletme eylemleri göstermiştir. ‘Dr. Morris Marzouq’ ve ‘Victorin Nino’ gibi Siyonist casusları bünyesine katan casusluk ağı, AMAN tarafından patlayıcı silahlar yerleştirme ve bilgi sağlamak amacıyla radyo yayınlarını kullanabilme gibi önemli konularda eğitilmiş; bu ağ 1954 yılında Mısırlılar tarafından fark edilinceye kadar Mısır’da önemli sabotaj olayları gerçekleştirmiştir (Abueleyan, 2022, s. 141-142).

Politik Siyonizm’in ortaya çıktığı 1882 tarihine kadar “Bir Yahudi’nin Filistin’e yaptığı kutsal yolculuk” anlamına gelen ‘Aliyah’ kavramını hayata geçirebilmek düsturuyla 20 Ağustos 1922 tarihinde Weizmann’ın talimatıyla kâr amacı gütmeyen bir kuruluş olarak kurulan ‘İsrail Yahudi Ajansı (Deveci, 2017, s. 2-6)’nın siyasi ofisi, Mısır’da bulunan kontakları aracılığıyla çeşitli istihbarat faaliyetleri gerçekleştirmiştir. ‘Nahum Wilensky’ Mısır’daki Suriyeli ve Filistinli sürgünlerin faaliyetlerini ve hareketlerini izlemesi amacıyla Ajans tarafından Mısır’da görevlendirilmiştir. Açık kaynaklar başta olmak üzere Mısır’daki gizli Siyonist casuslardan da bilgi edinerek raporlamalarını hayata geçiren Wilensky çalışmalarını ‘gazeteci’ kimliğiyle gizleyerek gerçekleştirmiştir. Wilensky aynı zamanda Mısır’da ikamet eden Yahudi toplumunun dikkatini ‘Filistin Sorunu’ndan başka yönlere çekmesi yönünde Ajans tarafından talimat almış, bu bağlamdan hareketle Mısır medya organları içerisinde önemli dezenformasyon çalışmaları da hayata geçirmiştir (Kahana ve Suawed, 2020, s. 204-205).

Mısır’daki siyasal sistemin örgütlenişinin detaylı bir analizine sahip olabilmek amacıyla Yahudi gazeteci ‘Jon Kimche’ İsrail Dışışleri Bakanlığı’nın görevlendirmesi dolayısıyla çeşitli istihbarat faaliyetleri gerçekleştirmiştir. 1946 yılının ilk aylarında çeşitli dönemlerde Mısır Başbakanlık görevlerini yürüten ‘Ali Mahir Paşa’ ve ‘Mahmut Nukraşı Paşa’ ile Müslüman Kardeşler rgt’nün kurucusu ‘Hasan el-Banna’ ile görüşen Kimche; Mısırlı st düzey politikacılar ile gerçekleştirdiği görüşmelerden edindiği bilgileri istihbari bilgi niteliğinde bakanlığa sunmuştur. İlk dönem İsrail istihbarat alışmaları, Mısırlı karar alıcılar ile temas sağlayarak istihbarat üretimi gerçekleştirebilmenin yanında Mısırlı elit sınıfa yönelik eylemler de gerçekleştirmiştir. Bu sınıfla geniş kontakları bulunan ‘Yolande Gabay-Harmer’ İsrail Yahudi Ajansı’nın görevlendirmesiyle çeşitli istihbarat faaliyetlerinde bulunmuştur.

İsrail Yahudi Ajansı'nda üst düzey yetkili olan 'Eliyahu Sasson'²⁸ tarafından seçilen Gabay-Harmer'a "Nicole" sahte ismi verilmiş, yabancı bir haber ajansı temsilcisi örtüsü altında Kahire'de çalışmalar gerçekleştirmiştir. Gabay-Harmer; Mısır Kraliyet Sarayı, Mısır Başbakanlığı ve Arap Birliği²⁹ gibi önemli kurumlarda kontaklar ve bu etkileşimlerden önemli bilgiler elde edebilmeyi başarmıştır. Gabay-Harmer 1948 yılının Mayıs ayında Mısırlı Yahudi Avukat 'Rudolf Pilpul'un yardımlarıyla 'Mısır'da Siyonist gençlik hareketleri üyelerinin tutuklanma tehdidi' başlığı altında yayınladığı haber gerekçesiyle Siyonist aktivistlerle birlikte tutuklandığında faaliyetleri son bulmuştur (Binah, 2023, s. 7).

MOSSAD'ın resmi biçimde kurulmasının ardından Mısır'da ilk dönem faaliyetlerini geçmişin zeminini hazırlamış olduğu ağlar doğrultusunda göstermeye devam eden İsrail istihbarat çarkı, bu dönem içerisinde yabancı istihbarat teşkilatlarıyla çeşitli ilişkiler gerçekleştirerek yardımlaşma eğilimi göstermiştir. Örneğin uzun yıllar Roma'da CIA adına çalışmış 'Theodore Gross'un CIA tarafından MOSSAD adına Mısır'da faaliyet göstermesi emriyle yönlendirilmiştir. MOSSAD adına Mısır'da istihbarat faaliyetleri gösteren Gross'un görevi; 1952'de İsrail'in yurt içi gizli servis örgütü 'Şin Bet'in ilk Direktörü 'Isser Harrel'in, Gross'un Mısır gizli servisinden ödenek aldığı yönünde önemli kanıtlar bulmasıyla 'çift ajanlık' yaptığı gerekçesiyle sonlanmıştır (Thomas, 2005, s. 54).

MOSSAD çeşitli kanalların kullanılmasıyla olası bir Mısır-İsrail barışının tesis edilmesi yönünde çalışmalar gerçekleştirmiştir. Bu süreç İsrail hükümetinin 1952 yılında Nasır'ın Mısır iktidarına gelmesinin ardından resmi pozisyonu olmayan bireyler aracılığıyla Nasır ile kontak sağlamaya çalışmasıyla başlamıştır. 1952 Devrimi'nin ardından Mısır'a Nasır ile röportaj gerçekleştirmek amacıyla gelen ABD ve İngiliz vatandaşı gazeteciler bu röportajlar esnasında İsrail hükümetinin çeşitli mesajlarını Nasır'a iletmişlerdir. Bu mesajların Nasır tarafından önemsenmemesinin ardından başka bir girişim ünlü fizikçi 'Albert Einstein' tarafından gerçekleştirilmiştir. Einstein'ın Mısır-İsrail ilişkilerinin iyileştirilmesi konusunda sorumluluk alması dönemin BM Mısır delegasyonunun kıdemli danışmanlarından 'Mahmud Azmi' ile gerçekleştirdiği görüşmeler sayesinde gerçekleşmiştir. Azmi 1952 yılının Aralık

---

²⁸ Sasson, İsrail'in ilk Türkiye Büyükelçisi'dir (Şalom, 2020).

²⁹ Dönemin Arap Birliği Genel Sekreterliği görevini yürüten ve bu makamın ilk görevlisi olan 'Abdurrahman Hasan Azzam' bu noktada Gabay-Harmer'ın dikkat çekici kontaklarından birisidir (Binah, 2023, s. 7).

ayında Nasır'ın yakın dostlarından Heykel ile Einstein'ın görüşmesine vesile olmuştur. Einstein ve Heykel'in görüşmelerinin ardından Einstein Heykel'den Nasır'a 'barış sürecinin hızlanması her iki ülkenin de çıkarları paralelliğinde olacağını düşündüğünü' iletmesini istemiştir. Einstein'ın mesajları Nasır'da herhangi bir karşılık bulmamıştır (Yahel, 2016, s. 2). Lakin Aburish'in aktardığına göre Nasır 1953 yılında MOSSAD aracılığıyla yürütülen anlaşma çabalarına ufak da olsa bir karşılık vermiştir. Aburish'e göre Nasır 1953 yılında, Mısır ve İsrail arasında barış anlaşmasına ulaşmayı hedefleyen gizli bir ekip oluşturmuştur. Fransa'da görev yapan Mısırlı diplomat 'Abdurrahman Sadık' ve Mısır Paris Büyükelçiliği'nde Askeri Ateşe olan Albay 'Sroat Oqsa' tarafından yönetilen ekip, Paris'te İsrailli temsilcilerle gizli temaslarda bulunarak 1953-1955 yılları arasında görüşmeler gerçekleştirmiştir (Aburish, 2004, s. 50). 1963 yılında MOSSAD Direktörlüğü görevine getirilen 'Meir Amit' Paris görüşmelerinde yer alan İsrailli temsilcilerin 'Samuel Devon' liderliğinde MOSSAD mensupları olduğunu bildirmektedir. Paris'te yürütülen Mısır-İsrail görüşmeleri başarısızlıkla sonuçlanmıştır (Yahel, 2016, s. 3).

MOSSAD'ın 'bilinen' hedefli ilk suikast faaliyeti Mısırlı üst düzey bir istihbaratçıya yönelik gerçekleştirilmiştir: 1956 yılında o dönemlerde Mısır kontrolü altında olan Gazze topraklarında Nasır rejimi adına Mısır Askeri İstihbarat Direktörlüğü görevini yürüten Albay 'Mustafa Hafez' bu saldırının hedefi olmuştur. MOSSAD Hafez'e yönelik suikast amacını hayata geçirebilmek için Mısır ve İsrail adına çifte ajanlık eylemleri gerçekleştiren Gazzeli 'Muhammed Tallaka'yı angaje etmiştir. Tallaka tarafından MOSSAD'ın hazırlamış olduğu içi bomba dolu kitaplar Hafez'e verilmiştir. Hafez kendisine verilen paketi açtığı esnada bombanın infilak etmesinden ötürü hayatını kaybetmiştir (Melman, 2007).

4.3.3. Lavon Olayı

Nasır rejiminin iktidara geçmesiyle Mısır-İngiltere arasında gerçekleşen 'Süveyş Kanalı'ndan İngiliz Askeri Kuvvetlerinin tahliyesi' konusu dönemin AMAN Direktörü 'Binyamin Gibli' tarafından Şaret yönetimi altındaki İsrailli karar alıcılara özellikle detaylandırılan bir konu olmuştur. Gibli'ye göre Mısır ve İsrail arasında meydana gelebilecek potansiyel ihtilaflarda caydırıcı kuvvet görevi gören İngiliz varlığının Süveyş Kanalı'ndan tahliyesi gerçekleştiği takdirde İsrail, önemli sonuçlar ortaya çıkartabilecek Mısır kaynaklı problemlerle karşı karşıya kalma tehdidi altındadır.

Gibli'nin bu düşüncelerini paylaştığı Şaret yönetimi, gelen istihbarat analizlerinin aksine siyasi görüş belirtmiş ve Mısır'da İngiliz tahliyesini engellemek amacıyla diplomatik herhangi bir görüşme gerçekleştirmemiştir (Cohen, 1988, s. 102).

Şaret hükümetinin Nasır rejimine 'sakin ve ılımlı' tutumlar sergilemesine anlam veremeyen AMAN Direktörü Gibli ve o dönemlerde elinde bulunan üst düzey yetkileri kaybetmiş Ben-Gurion; Şaret iktidarının anti-militarist tutumuna karşı çıkararak dönemin İsrail Savunma Bakanı 'Pinhas Lavon'u çeşitli söylevlerle manipüle etme yoluyla 'Susannah Operasyonu' olarak adlandırılan eylemleri hükümetin haberi olmadan planlamaya başlamışlardır (Calvocoressi, 2009, s. 321-322). Plan, 1951 yılından itibaren AMAN tarafından Mısır içerisinde sivil ve askeri tesislere saldırı gerçekleştirebilme kabiliyetleriyle eğitilen ve yetkin İsrailli casuslardan oluşan istihbarat ağının (Kahana ve Suawed, 2020, s. 185) Süveyş Kanalı bölgesinde Mısır-İngiliz müzakerelerinin başarıyla sonuçlanacağını ön görüldüğü tarihten önce gerçekleştirilecek çeşitli sabotaj eylemlerini içermektedir (Aburish, 2004, s. 67). Nasır hükümetini zayıflatmak ve Mısır üzerinde Batı denetiminin yokluğunun nelere mal olacağını göstermek amacıyla planlanan eylemlerin başına İsrailli casus 'Avri El-Ad³⁰' geçirilmiştir. El-Ad çalışmalarına 'Paul Frank' ismiyle eski bir SS Subayı kimliği oluşturabilmek amacıyla Almanya'ya giderek başlamıştır. Almanya'da yeraltı Nazi şebekeleri ile temaslar kuran ve yeni kimliğini tanıtan El-Ad, Almanya'dan aldığı referanslar sayesinde Mısır'da faaliyet gösteren eski Nazi askerleriyle görüşmeler gerçekleştirmiştir (JVL, 2015). Mısır'da Nazi kontaklarıyla temas kurmasının en önemli nedeni Susannah Operasyonu'nda kullanılacak patlayıcıların teminini gerçekleştirmek olan El-Ad, Nazilerin yardımıyla Mısır Askeri Kuvvetleri'ne ait bir roket sığınağından yeterli miktarda patlayıcı çalmıştır. Mısır istihbaratının Susannah Operasyonu gerçekleşmeden önce çalınan patlayıcılar hakkında detaylı araştırmalar yapması doğrultusunda İsrail'in Mısır'da kurmuş olduğu casusluk ağı -El-Ad veya başka bir İsrailli casus tarafından fark edilmeden- önemli bir zarar görmüştür (Sirrs, 2006, s. 17). El-Ad'ın patlayıcı temini faaliyeti ardından İsrail'in Mısır'da uyuyan hücrelerinden birisi olan 'Birim 131' üyeleri planlanan sabotaj faaliyetlerinin gerçekleştirilmesi için El-Ad'a katılmıştır (JVL, 2015). El-Ad'ın başını çektiği ekip 2 Temmuz 1954 tarihinde Kahire ve İskenderiye'de bulunan Amerikan ve İngiliz kütüphanelerini, kültür merkezlerini, postaneleri ve diğer kamu binalarını hedef alan

---

³⁰ 'Avraham Seidenberg' ismiyle de bilinmektedir (JVL, 2015).

bir dizi bombalama eylemleri gerçekleştirmiştir (Bar-Zohar ve Mishal, 2012, s. 132-133). Gerçekleşen istihbarat operasyonu, oluşum evresini henüz tamamlamamış Mısır istihbaratının patlayıcı çalınması eylemini araştırmasının da sağladığı ön bilgiler sayesinde Mısır’da ikamet eden Birim 131’in üyelerinin tutuklanması doğrultusunda başarısızlıkla sonuçlanmıştır. El-Ad, Mısırlı güvenlik birimleri tarafından yakalanamamış; tutuklanan İsraili casuslardan ‘Yosef Carmon’ ve ‘Max Binnet’ Mısır’da hapishane hücrelerinde intihar ederken ‘Dr. Morris Marzouq’ ve ‘Shmuel Azar’ Mısır hükümeti tarafından idam cezasına çarptırılıp infaz edilmiştir (JVL, 2015).

Başarısız Susannah Operasyonu’nun ardından Gibli AMAN’daki görevinden alınmıştır. Gibli talimatını verdiği eylemlerin siyasi zeminini Lavon’un direktifleri doğrultusunda gerçekleştirdiğini iddia etmiştir (Cohen, 1988, s. 103). Lavon ise Gibli’nin bu iddialarını kesin bir dille reddetmiştir (Bar-Joseph, 1997, s. 139). İsraili soruşturma kurulları bu operasyonun iç yüzünü detaylı biçimde araştırmalarına rağmen net bir sonuç çıkartamamışlardır. Gibli ve Lavon’un ifadelerinde iddia ettiği unsurlar tümüyle reddedilmiş; Lavon görevinden istifaya zorlanmıştır. Lavon Olayı olarak literatüre geçen başarısız operasyon İsrail devletinin ‘cemaatten devlete geçiş’ sürecinde yaşadığı en ciddi kriz olarak değerlendirilmektedir (Yanai, 1990, s. 185-186).

4.3.4. Çevre Doktrini ve Trident Ağı

1948 yılında devlet olarak resmi biçimde kuruluşunun ardından İsrail, Arap ülkeleri tarafından çevrelenmiş coğrafi konumu nedeniyle güvenlik bağlamında istikrarsız bir konumda bulunduğunu analiz etmiştir. Dönemin İsrail Başbakanı Ben-Gurion tarafından İsrail’in konumlandığı coğrafya üzerinde güvenlik kaygılarının azaltılması yönünde üst düzey İsraili karar alıcılara bir plan hazırlanması talimatı verilmiştir. Bu doğrultuda MOSSAD’ın ilk Direktörü Shiloah, ‘Periferi Doktrini’ olarak da bilinen ‘Çevre Doktrini’ planıyla Ben-Gurion’un İsrail dış politikasını yönlendirmesine yardımcı olmuştur (Jones ve Petersen, 2013, s. 49-50). Çevre Doktrini, izlenecek dış politika tutumu olarak doğuşunu; Nasır iktidarı altındaki Mısır’ın ciddi ölçekte izlediği Arap milliyetçiliği politikalarının bölgede İsrail’e yönelik Arap devletleri tutumlarının düşmanca yönlendirmesinden temellendirmiştir. Nasır’ın İsrail’e yönelik bölge üzerinde en ciddi tehdit olduğunu analiz eden Shiloah bu düzlemde İsrail’in, Arap devletleri dışındaki aktörlerle ilişkilerini önemli ölçüde

geliştirmesi gerektiğini Ben-Gurion’a bildirmiştir. Bu paralellikte Arap olmayan Müslüman devletler -Türkiye ve İran-, Müslüman olmayan Afrika devletleri - Etiyopya- veya içerisinde etkin azınlık bulunduran Arap devletlerdeki bazı ayrılıkçı gruplarla -Lübnan’daki Maruni Hristiyanlar ve Irak’taki Kürtler- bazı temaslara girişilmesi düşünülmüştür (Alpher, 2015, s. 7). Görüşülmesi önceden belirlenen devletlere Çevre Doktrini’nin ana misyonunun ‘düşmanımın düşmanı dostumdur’ mesajıyla açıklanması planlanmıştır (Kahana ve Suawed, 2020, s. 83).

Çevre Doktrini süreci İsrail’in Hristiyan Etiyopya ve Şah yönetimi altındaki İran ile kurduğu sıkı bağlarla başlatılmıştır. Lübnan’daki Maruni Hristiyanlara ve Irak’taki Kürtlere verilen askeri ve siyasi desteğin karşılığını alması doğrultusunda İsrail, izlediği stratejinin amacına uygun olarak bu gruplardan istediği bilgi paylaşımlarını, bu ülkelerde sağladığı kontaklarla MOSSAD arasında gerçekleşen temaslar sayesinde elde etmeyi başarmıştır (Minasian, 2003, s. 309).

İsrail’in Türkiye’yi izlediği stratejik dış politika hamlesine dahil etmesi diğer devletlerle iş birliği geliştirmesinden görece daha farklı nedenlerle olmuştur. Bölgede yaşanan Süveyş Krizi’nin ardından Nasır’ın güttüğü politikaların Orta Doğu coğrafyasında Arap milliyetçiliğini körüklemesi ve Batı karşıtı ciddi tutumlar sergileyen Nasır’ın SSCB ile yakın temasları doğrultusunda Sovyet nüfuzunun bölge üzerinde artmasına sebebiyet vermesi; Mısır ve Türkiye’nin herhangi bir sınırı olmamasından ötürü Mısır’daki gelişmelerin birinci dereceden Türkiye’nin sınır güvenliğini tehdit etmemesine karşın Suriye içerisinde yaşanan gelişmelerin Türkiye’yi etkileyeceği konusunda Ben-Gurion’un fikir telakki etmesine neden olmuştur (Sonuç, 2018, s. 27). Ben-Gurion dönemin Türkiye Başbakanı ‘Adnan Menderes’ ile gerçekleştirdiği görüşmede Türkiye’ye yönelik potansiyel bu tehlide dikkat çekmeye çalışmıştır. Ben-Gurion Menderes’e aktardığı; “İsrail ve Türkiye olarak iki büyük tehdit ile karşı karşıyayız: Orta Doğu coğrafyasında yayılmasının engellenmesi gereken Komünizm ve Nasırcılık felsefeleri... Komünistlerin herhangi bir askeri çatışma ile ilgilendiklerini düşünmüyorum lakin Nasır, Arap milliyetçiliği düsturuyla bölge üzerinde tehlikeli yayılmacı politikalar izleyerek bölge üzerinde Arap devletleri de dahil olmak üzere Mısır dışındaki bütün halkları bastırma yolunu direktmesi sebebiyle tehlike arz etmektedir” ifadeleri ile İsrail ve Türkiye’nin neden iş birliği yapmaları gerektiğini açıklamıştır (Eshed, 1997, s. 299-300).

İzlenen Çevre Doktrini politikası kapsamında ortaya çıkan en önemli sonuç, 1958 yılında İsrail, Türkiye ve İran arasında ‘Trident’ adı ile istihbari bilgi alışverişinin gerçekleştirilmesinin ön görüldüğü istihbarat ağının oluşturulması olmuştur (Sami, 2006, s. 170). Mısır devleti hakkında toplanan istihbari bilgilerin paylaşılmasını amaçlayan Trident Ağı, MOSSAD inisiyatifiyle hayata geçirilmiştir. Trident Ağı’nın faaliyetleri ABD ve bazı Avrupalı devletlerin finansal yardımları sayesinde desteklenmiştir. Bölge üzerinde Nasır’ın Arap milliyetçiliği politikaları ve SSCB ile kurduğu yakın ilişkiler hakkında istihbarat paylaşımı gerçekleştirilen Trident Ağ’ında Türk ve İran istihbaratları, bazı Avrupa ülkelerindeki muadilleriyle yakın temaslarda bulunması dolayısıyla çeşitli faydalar elde etmiştir. Trident Ağı sayesinde ilgili ülkelerin istihbarat teşkilatlarının başkanları arasında yılda iki kez toplantılar gerçekleştirilmiştir. Bu toplantıların yanı sıra gizli servis mensupları arasında çeşitli günlük çalışmalar da hayata geçirilmiştir. Bu etkileşimler sayesinde katılımcı istihbarat topluluklarının yetkinlikleri bir diğeriyle paylaşılmış, bu yakın erişim sayesinde ilgili istihbarat servislerinin gelişimi çeşitli yönlerden önemli derecede ilerleme kaydetmiştir (Kahana ve Suawed, 2020, s. 256-257). Katılımcı ülkelerin istihbarat teşkilatları Trident Ağı sayesinde birbirlerine stratejik avantajlar sağlamıştır. Örneğin; 1958 yılında Lübnan’da yaşanan iç savaş sırasında İsrail İran’ın, kendi toprakları üzerinden Güney Lübnan’daki Şiilere silah transfer etmesini MOSSAD aracılığıyla yürütülen faaliyetler doğrultusunda hayata geçirmiştir. Bu faaliyetteki ana amaç Lübnan’daki Şiileri, dönemin Batı yanlısı Lübnan Başbakanı ‘Camille Chamoun’un çoğu Nasır yanlısı olan ve Nasır tarafından askeri teçhizat bakımından desteklenen muhalifler karşısında desteklenmesini sağlamaktır. Orta Doğu coğrafyasında Nasır karşıtlığına hizmet eden çeşitli istihbarat faaliyetlerinde bulunan Trident Ağı’nın çalışmaları ‘1979 İran İslam Devrimi’ne kadar devam etmiştir (Zisser, 2019, s. 229).

4.3.5. Damokles Operasyonu

1956 yılında yaşanan Süveyş Krizi’nin ardından Nasır, İsrail ile gelecek yıllarda yaşanması muhtemel daha büyük çatışmalarda Mısır ordusunun yetkinliğini genişletmek için askeri gelişim projelerine ağırlık vermiştir. Bu kapsamda Mısır’da bulunan eski Nazi bilim adamlarından oluşan yetenekli bir ekip oluşturulmuş, bu ekibin füze ve nükleer savaş aygıtları üzerinde çalışmalar yapması sağlanmıştır. 1962

yılıının başlarında dönemin MOSSAD Direktörü 'Isser Harel' Nasır'ın Alman bilim adamları aracılığıyla yürüttüğü projeden haberdar olmuş, bu durumu dönemin İsrail Başbakanı Ben-Gurion'a iletmiştir. İsrail'i birinci dereceden tehdit eden bu çalışmalara yönelik ilk önlem alma çabası MOSSAD Direktörü Harel'in, Ben-Gurion'a, dönemin Alman Şansölyesi 'Konrad Adenauer' ile diplomatik temaslar aracılığıyla konuyu görüşmesi gerektiği yönünde fikir beyan etmesi olmuştur. Ben-Gurion, Adenauer hükümeti ile bu konu doğrultusunda yaşanacak olası çatışmalardan kaçınacağını Harel'e bildirmiş; bu durum üzerine Harel kendi inisiyatifıyla Mısır'da Nasır adına bu projede görev alan Alman bilim adamlarına ve çalışmalarına yönelik sabotaj eylemlerinden oluşan 'Damokles Operasyonu'nu başlatmıştır (Kahana, 2006, s. 73).

Harel'in direktifiyle başlayan operasyon kapsamında MOSSAD ajanları öncelikle Mısır'ın yürütmeye devam ettiği proje hakkında saha araştırması yapmıştır. MOSSAD ajanları bu kapsamda öncelikle; Nasır rejiminin iktidara gelmesinin ardından CIA aracılığıyla Mısır'da çeşitli faaliyetlerde bulunmuş ve o dönemde İspanya'ya yerleşmiş olan Skorzeny'ye, NATO görevlisi kisvesi altında görüşme talebi ileterek yaklaşmışlardır. MOSSAD adına Skorzeny ile Nasır'ın faaliyetleri hakkında görüşen 'Ran Eitan' ve 'Avraham Ahituv' Skorzeny'yi tehdit ederek 'Mısır'daki iyi bağlantıları' hakkında ondan bilgi almışlardır. Harel'in Ben-Gurion'a bu görüşme sayesinde elde edilen bilgileri sunduğu ilk raporda şu bilgiler yer almaktadır (Bar-Zohar ve Mishal, 2012, s. 99-101):

- Nasır, alışılmadık silahların yer alacağı cephaneliği kurma görevinin yönetimini Mısır Hava Kuvvetleri'nden eski bir istihbarat komutanına, General 'Mahmud Halil'e vermiştir. Halil yeni oluşturulan Mısır Özel Askeri Programlar Bürosu'nun başına böylelikle atanmıştır.
- Halil görevine nitelikli bir ekip oluşturmakla başlamış; Nazi Almanya'sında roket ve havacılık üzerine araştırma enstitülerinde yetkin çalışmalar gerçekleştirmiş Alman bilim adamlarını işe almıştır.
- Kurulan kadronun ardından üç gizli Mısır askeri araştırma tesisi kurulmuştur: Bunlardan ilki olan 'Fabrika 36'; Alman uçak mühendisi 'Willy Messerschmitt' yönetimi altında, Mısır Hava Kuvvetleri için jet avcı savaş uçaklarının monte edildiği araştırma tesisidir. 'Fabrika 135' adıyla tanımlanan ikinci tesis içerisinde 'Ferdinand Brandner' yönetiminde Alman bilim

adamları, Fabrika 36'da monte edilen uçaklar için jet motorlar imal etmekle görevlendirilmiştir.

- Üçüncü ve en gizli çalışmaların yürütüldüğü tesis olan 'Fabrika 333' içerisinde orta menzilli füzeler ve nükleer savaş başlıkları üretme çalışmaları yürütülmektedir.
- Mısır için roket ve nükleer savaş araçları üreten Alman bilim adamlarının başı, 'Stuttgart Jet Tahrik Fiziği Araştırma Enstitüsü'nün Direktörü Profesör 'Eugen Sängner' olarak tespit edilmiştir. Sängner, Alman V-2 Roketi üzerine yaptığı önemli çalışmalarla bilinen bir bilim adamı olarak Nasır için ayrıca önem taşımaktadır.
- Sängner'in Mısır'daki çalışmalarına yardımcılık eden isimler onun eski çalışma arkadaşlarından oluşan; elektronik ve güdüm alanında uzmanlaşmış Profesör 'Paul Görke' ve V-2 Roketleri üzerinde uzmanlaşmış 'Wolfgang Pilz'dir.
- Mısır'da çalışmalar gerçekleştiren Alman bilim adamlarının yanı sıra Mısır dışında da ekibin koordine olduğu başka bir çalışma grubu daha kurulmuştur. Fabrika 333 adına füze güdüm sistemleri üzerine Almanya'nın Lörrach şehrinde laboratuvar araştırmaları gerçekleştiren isim 'Dr. Hans Kleinwächter'dir.
- Halil ve ekibi, yürütülen proje için elzem olan füze malzemelerinin satın alınabilmesi maksadıyla Münih menşeli çeşitli paravan şirketler kurmuştur. "Intra" genel ismini taşıyan bu paravan şirketlerin direktörü aynı zamanda Stuttgart Jet Tahrik Fiziği Araştırma Enstitüsü'nde üst düzey idari görevlerde bulunmuş 'Dr. Heinz Krug' olmuştur.
- Halil ve ekibi ayrıca, Mısır'a hassas parçalar ve elektrikli cihazlar gönderebilmek maksadıyla İsviçre menşeli iki paravan şirket daha kurmuşlardır. İsviçre'de yaşayan Mısırlı milyoner 'Hassan Sait Kamil' bu kapsamda Nasır rejiminin faaliyetlerine önemli ölçüde yardımlarda bulunmuştur.

Raporlanan ilk bilgilerin ardından Harel, Damokles Operasyonu'nun etkin biçimde yönetilebilmesi maksadıyla Avrupa'da bulunan kilit MOSSAD ajanlarıyla bir araya gelebilmek için bölgedeki çeşitli lokasyonlara ziyaret gerçekleştirmiştir. Bu doğrultuda Avrupa'da MOSSAD saha ajanı olarak görev yapan 'Joe Ra'anan' ve

“Stern Çetesi³¹” eski lideri MOSSAD ajanı ‘Yitzhak Şamir’ ile görüşmeler gerçekleştirmiştir. Bu görüşmeler sonucunda Şamir ve Ra’anan yönetimi altında beş eski Stern üyesini içeren bir operasyon ekibi³² kurulmuştur (Black ve Morris, 1991, s. 196).

Damokles Operasyonu doğrultusunda hedefe yönelik ilk eylem çalışması 11 Eylül 1962 tarihinde, Intra paravan şirketinin yöneticisi olan Krug’un öldürülmesi olmuştur. Alman polisi tarafından ‘Doğulu yüz hatlarına sahip esmer bir yabancı’ olarak tanımlanan şahıs, Intra’nın Münih Schillerstrasse’de bulunan ofisine girmiş ve otuz dakika sonra Krug ile beraber binadan ayrılmıştır. Bu yaşananların ertesi gününde Krug’un karısı polise kayıp ihbarında bulunmuş, aynı gün içerisinde Krug’un aracı terkedilmiş şekilde Münih’in Solln banliyösünde bulunmuştur. Yaşanılanlardan kısa bir süre sonra Alman polisine Krug hakkında kimliği belirsiz bir ihbar gelmiş, ihbarda Krug’un öldüğü dışında başka bir ayrıntı verilmemiştir. Cesedine hiçbir zaman ulaşamayan Krug (Sirrs, 2006, s. 60) MOSSAD tarafından yürütülen gizli bir operasyonla öldürülmüş ve denklem dışında bırakılmıştır (Ganor ve Koblenz-Stenzler, 2022: 17). Krug’un Münih’teki ofisine gelen ve ardından onunla beraber ayrılan şahsın Krug’a, Mısır’da yakın temasının bulunduğu bir Albayın referansıyla yaklaştığı tahmin edilmektedir. MOSSAD ajanları Krug’un gizli Mısır temasları hakkında önceden elde ettikleri bilgileri bu saha operasyonunda özenle kullanmışlardır (Bar-Zohar ve Mishal, 2012, s. 103). Krug suikastının, Şamir ve Skorzeny direktifleri altında faaliyet gösteren bir MOSSAD ekibi tarafından gerçekleştirildiği düşünülmektedir (JVL, 2015).

Krug’un öldürülmesinin ardından 23 Ekim 1962 tarihinde Avrupa’daki bir İsrail büyükelçiliğine başvuran ve Mısır askeri silah çalışmaları hakkında önemli bilgilere sahip olan ‘Dr. Otto Joklik’, MOSSAD tarafından İsrail’e götürülmüş ve sorgulanmıştır. MOSSAD’ın yüksek güvenlikli bir tesisinde dört gün sorgusuna devam edilen Joklik İsrailli istihbaratçılara aşağıdaki bilgileri sağlamıştır (Bar-Zohar ve Mishal, 2012, s. 104-105):

---

³¹ 1940 yılında Filistin topraklarında aşırılıkçı Siyonistlerin kurduğu sağcı yeraltı örgüttür. İsmi kurucusu ‘Avraham Stern’den almaktadır. Faaliyetleri kapsamında ‘İngiliz düşmanlığı’ önemli bir yer tutmaktadır (IFPS, 2023).

³² Kurulan ekip içerisinde ‘Herzl Amikam’ gibi MOSSAD’da uzun süre görev alan İsrailli istihbaratçılar bulunmaktadır (Black ve Morris, 1991, s. 197).

- Joklik Mısırlıların kendisi ile ilk temasının Birleşik Arap Havayolları'nda çalışan üst düzey Alman bir memur aracılığıyla gerçekleştiğini, daha sonra bu memur aracılığıyla General Halil ile görüştüğünü belirtmiştir.
- Yürütülen çalışmaların iki proje kapsamında gerçekleştiğini belirten Joklik, bu projelerin bütün sırlarına yalnızca Pilz ve Krug'un erişiminin olduğunu aktarmıştır.
- Projelerin ilkinin 'İbis' adını taşıdığını; İbis Operasyonu kapsamında Mısırlıların tehlikeli nükleer radyasyon yayabilme potansiyeline sahip radyolojik bir silah üretmeyi amaçladığını aktaran Joklik; ikinci projenin adının 'Kleopatra' olarak isimlendirildiğini ve amacının iki adet atom bombası üretmek olduğunu MOSSAD'a bildirmiştir.
- Mısır'da yürütülen çalışmalar içerisinde kendi görevinin ana akışını; ABD veya Avrupa'dan %20 oranında zenginleştirilmiş uranyum tedarik ettikten sonra Hollanda'da faaliyet gösteren bilim adamları 'Dr. Wilhelm Groth', 'Dr. Jacob Kistemaker' ve 'Dr. Gernot Zippe' tarafından geliştirilen özel santrifüjlerde bu uranyumu %90 oranına varacak biçimde zenginleştirmek ve zenginleşmiş uranyumu Mısır'a göndermek olarak belirten Joklik aynı zamanda Avrupa'dan edindiği 'Kobalt-60' izotopunu Kahire'de 'Dr. Halil' adında bir jinekoloğa gönderdiğini -General Halil'in kız kardeşi- söylemiştir.

Joklik'in Mısır'ın Fabrika 333 içerisinde yürüttüğü çalışmalar hakkında MOSSAD'a sağladığı bilgiler, Harel'in Damokles Operasyonu'nun şiddetini arttırmasına neden olan ana gelişme olmuştur (Ganor ve Koblenz-Stenzler, 2022, s. 24).

Damokles Operasyonu 27 Kasım 1962 tarihinde alıcısı Pilz olarak, Hamburg çıkış adresli gönderilen 'bombalı bir posta' ile sabotaj eylemlerine devam etmiştir. Postayı açan Pilz'in sekreteri 'Hannelore Wende'nin patlama sonucu bir gözü kalıcı olarak kör olmuştur. Pilz kendisine yönelik saldırıda herhangi bir zarar görmemiştir. Yaşanan bu olayın ardından ertesi gün Fabrika 333'ün direktörü Tuğgeneral 'Kamil Azzaz' adına gönderilen ve üzerinde 'özel kitap ücreti' yazan büyük paket de açıldığında infilak etmiş, beş Mısırlının ölümüne neden olmuştur. Patlayan postanın gönderici adresi Mısır istihbaratı tarafından takip edilmiş lakin Stuttgart çıkışlı olduğu belirtilen postanın 'hiç var olmayan' bir yayıncı adresinden gönderildiği tespit edilmiştir. MOSSAD tarafından Fabrika 333'e gönderilen iki bombalı paketin

ardından Mısırlılar tesisin güvenliğini arttırmak amacıyla gelen her bir postayı X-Ray cihazlarından geçirmeye başlamıştır. Posta eylemlerini MOSSAD adına uzun süre Kahire’de görev almış saha ajanı ‘Wolfgang Lotz’ gerçekleştirmiştir. Kahire’de Alman bilim adamlarını sahada avlamaya çalışan MOSSAD ajanı ‘Aharon Moshel’ ile takım halinde çalışan Lotz bombalı faaliyetlerinin ardından, Mısır adına çalışan Alman bilim adamlarına çeşitli tehdit içerikli mektuplar göndermeye başlamıştır. Lotz, Alman bilim adamlarına aileleri hakkında özel bilgiler sunan tehdit içerikli mektupların genel mesajını; “Kahire’deki çalışmalarınızı yakından takip ediyor ve biliyoruz: Şu an Mısır için yürüttüğünüz bilimsel çalışmaları ABD, Avrupa ve hatta Rusya’da yürütmüş olsaydınız, bu ülkelerin, çalışmalarınızın ürünlerini ‘ilk kullanan ülke’ olmak dışında savunma güdüsüyle bulunduracaklarını görürdünüz. Lakin hizmet ettiğiniz ülkenin liderinin, çalışmalarınız sonucu ortaya çıkacak ‘korkunç silahları’ herhangi bir savunma güdüsünden değil tamamen ofansif amaçlarla kullanma planı olduğuna dikkat çekmek isterim. Görevinizden çekilmeniz sizlerin geleceği için İsrail tarafından önerilmektedir; sizlere bildirilmektedir ki 2000 yıllık rüyayı küle çevirebilecek diğer milletlerden kimseler gerekirse yok edilecektir” içeriğiyle oluşturmuştur (Sirrs, 2006, s. 60-61).

MOSSAD’ın Damokles Operasyonu kapsamında bir sonraki hedefi ‘Dr. Hans Kleinwächter’ olmuştur. 12 Şubat 1963 tarihinde Şamir’in görevlendirdiği bir MOSSAD tetikçisi içinde Harel, Şamir ve kendisinin bulunduğu arabadan inmiş, Kleinwächter Lörrach’taki evinin önüne arabası ile vardığı esnada henüz aracından çıkmamışken adres sorma bahanesiyle bilim adamına yaklaşmış ve ateş etmiştir. Atılan ateş sonucu arabanın camı parçalanmış, MOSSAD tetikçisinin silahından çıkan kurşun Kleinwächter’in atkısına isabet etmiştir (Black ve Morris, 1991, s. 199). Başarısız suikast girişiminin hemen ardından evine girdiği esnada bir telefon alan Kleinwächter MOSSAD tarafından sözlü tehdide uğramış; Alman polisine olayı ihbarı esnasında tarif ettiği araç MOSSAD’ın suikast girişimini gerçekleştirdiği yerden 100 metre ileride bulunmuştur. Alman polisi bulduğu araç içerisinde Mısır istihbaratında Yüzbaşı olarak görev yapan ‘Ali Samir’ adına düzenlenmiş bir pasaport bulmuştur. Bulunan pasaportun sahibi Mısırlı istihbaratçının aynı tarihte Kahire’de bir Alman dergisine röportaj verdiği tespit edilmiş, MOSSAD’ın hedef yöneltme faaliyeti de suikast girişiminde olduğu gibi başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Kleinwächter yaşadığı olaylara karşın Nasır adına faaliyet göstermekten vazgeçmemiş; 1963 yılının Mayıs ayında

Şansölye Adenauer ile yaptığı bir görüşmede Mısır adına gerçekleştirmekte olduğu faaliyetlerin ‘barışçıl amaçlara hizmet ettiğini’ özellikle belirtmiştir (Sirrs, 2006, s. 63-64).

MOSSAD’ın Nasır rejimi adına çalışan Alman bilim adamlarına yönelik eylemlerinin son hedefi Profesör Paul Görke olmuştur. Harel direktifi altında MOSSAD ajanı ‘Joseph Ben-Gal’ ve Joklik iş birliğiyle Görke’nin faaliyetlerini durdurması amacıyla gerçekleştirilen eylem, Damokles Operasyonu kapsamında hayata geçirilen diğer faaliyetlerden farklı düzenlenmiştir. Görke’ye yönelik MOSSAD planı; Ben-Gal ve Joklik’in, Görke’nin kızı ‘Heidi Görke’yi Basel Tren İstasyonu’nda ‘babasının Mısır’daki görevini sonlandırmadığı takdirde belirtilmeyen İsraili bir örgütün tedbir alacağı konusunda’ mesaj iletilmesiyle başlamıştır. Ben-Gal ve Joklik verdikleri mesaja ek olarak Heidi Görke ile görüşmelerinin üç gün sonrası için Basel’de bulunan ‘Drei Könige Otel’inde Görke’nin kendilerine vereceği cevabı almak amacıyla buluşmak üzere sözleşmişlerdir. 15 Mart 1963 tarihinde İsviçre polisi Basel’deki otelde Heidi Görke ile buluşan Ben-Gal ve Joklik’i, Görke’yi tehdit etmeleri suçundan tutuklamıştır. Kamuoyuna yaşanan bu olayın ardından yansıyan ve başlatıldığı tarihten itibaren İsrail’e önemli stratejik avantajlar sağlayan MOSSAD operasyonu Basel’de gerçekleşen bu tutuklamalar sonucunda son bulmuştur (Kahana, 2006, s. 73-74). Son yaşananların ardından Ben-Gurion hükümeti Adenauer hükümetine Fabrika 333’ün varlığından bahsetmiş ve Alman bilim adamlarına Almanya’da iş teklif edilmesini rica etmiştir. Aynı zamanda Ben-Gurion MOSSAD Direktörü Harel’in yerine İsrail istihbaratının başına ‘Meir Amit’i getirmiştir (JVL, 2015).

4.3.6. MOSSAD’ın Mısır Hava Kuvvetleri’ne Yönelik Faaliyetleri

1955 yılında Mısır ile Çekoslovakya arasında imzalanan silah anlaşması uyarınca Sovyet bloğundan çeşitli savaş uçakları edinen Mısır’ın askeri teçhizat envanteri, dönemin teknolojik gelişmeleri doğrultusunda nitelikli üretim gerçekleştiren SSCB tarafından önemli derecede desteklenmiştir. Mısır ve SSCB arasında gerçekleştirilen askeri-ticari anlaşmalar, İsraili karar alıcıların güvenlik tehdidi hissetmelerine neden olmuştur. Bu bağlamda İsrail; hem EAF’ın niteliğini, donanımını ve yeteneğini öğrenebilmek hem de Sovyet MiG savaş uçaklarını teknik bakımdan inceleyebilmek için EAF envanterinde bulunan teçhizatları ele geçirebilme

yolunda planlar yapmıştır. MOSSAD tarafından bu amaçlarla gerçekleştirilen ilk faaliyet, Avrupa’da görev yapan MOSSAD ajanı Ra’anan’ın işe almasıyla ‘Jean Leon Thomas’ tarafından yönetilmiştir. Mısır doğumlu Ermeni Yahudi’si olan Thomas ufak bir operasyon ekibi kurarak, 1 milyon dolar karşılığında İsrail’e ‘MiG-21 Avcı Uçağı’ kaçırarak EAF mensubu bir pilot bulmaya çalışmıştır (Black ve Morris, 1991, s. 206-207). Thomas’ın bağlantı kurmuş olduğu EAF pilotu ‘Adib Hanna’ durumu Mısırlı üst düzey yetkililere bildirmiş ve Thomas’ın da dahil olduğu beş kişi bu girişimlerinden ötürü tutuklanmıştır. Thomas ve yakın temasta olduğu iki kişi 1962 yılının Aralık ayında idam edilirken diğer tutuklular daha hafif cezalar almıştır (CIE, 2025).

Başarısız bu girişimin ardından yeni planlar üzerine değerlendirmeler yapan MOSSAD, 25 Mart 1963 tarihinde Harel yerine MOSSAD Direktörlüğü’ne getirilen Amit direktifleriyle faaliyetlerini sürdürmüştür. Dönemin İsrail Hava Kuvvetleri (Israeli Air Force, IAF) Komutanı Tümgeneral ‘Ezer Weizman’ ile bir görüşmesinde ‘İsrail’in güvenliğinin sağlanması için ne gibi katkılar yapılması gerektiğini’ soran Amit’e Weizman, ‘Mısır’ın elinde bulundurduğu Sovyet kökenli uçaklara erişilmesi gerektiği’ konusunda fikir beyan etmiştir. Ruslara göre dönemin en gelişmiş saldırı uçağı olan MiG’lerin teknik kapasitesine dair Batılı istihbarat teşkilatlarının erişimlerinin olmaması da İsrail’in bu doğrultuda herhangi bir bilgi alışverişi gerçekleştirebilmesine engel olmaktadır. Bu uçakların 1963 yılına gelindiğinde Mısır, Suriye ve Irak Hava Kuvvetleri’nin en önemli uçakları haline gelmesi, İsrail’in üzerindeki güvensizlik baskısını önemli derecede arttırmıştır (Kahana, 2006, s. 275-276).

1964 yılında Kahire’de toplanan ‘Birinci Arap Birliği Zirvesi’ nedeniyle Mısır’da yabancı devlet yöneticilerinin korunması amacıyla arttırılan askeri güvenliklerin hareketlerini örtü olarak kullanan EAF mensubu Pilot Yüzbaşı ‘Mahmud Abbas Hilmi’; 19 Ocak 1964 tarihinde Rus menşeli ‘Yak-11’ eğitim uçağını İsrail’e kaçırmıştır. Ana amacı EAF envanterinden bir MiG elde etmek olan MOSSAD, Hilmi’nin Mısır’dan İsrail’e kaçırdığı uçağın teknik analizlerini elde etmiş olmayı önemli bir kazanç olarak değerlendirmiştir. Diğer yandan MOSSAD; Nasır rejiminden ve ‘Kuzey Yemen İç Savaşı’ndaki görevinden duyduğu rahatsızlık sonucu bu faaliyeti gerçekleştirdiğini belirten Hilmi’yi önemli derecede propaganda aracı olarak kullanmıştır (Kahana, 2006, s. 113-114). The New York Times’ın 20 Ocak 1964 tarihli ve “U.A.R. Pilot Flees to Israel in Plane” başlıklı haberinde Hilmi; ‘Mısır’ın Kuzey

Yemen'deki iç savaştaki müdahalesini kınadığını belirtmiştir. Aynı zamanda Nasır'ın EAF pilotlarına, Kuzey Yemen'deki hükümet destekçilerini hedef alacak şekilde zehirli gazlar kullandığını' iddia etmiştir (TNYT, 1964).

Hilmi'nin MOSSAD'a EAF hakkında sağladığı teknik ve stratejik bilgiler, kamuoyunda Nasır karşıtı sert açıklamaları ve ülkesini yeren ifadelere başvurusu, Mısır ve Nasır'ın uluslararası kimliğinin küçük düşmesine sebep olmuştur. MOSSAD ise katkılarında ötürü Hilmi'ye İsrail'de iyi maaşlı bir iş teklif etmiştir. Yahudi devletine ve geleneklerine alışması mümkün olmayan Hilmi MOSSAD'dan, Güney Amerika'ya gidebilmesine yardım edilmesini talep etmiştir. MOSSAD'ın kendisine sağladığı yeni kimlik ve yüklü miktarda para ile Buenos Aires'e taşınan Hilmi'nin yeri kısa bir süre sonra, ailesine gönderdiği kartpostalların takip edilmesi sonucu Mısır gizli servisi tarafından tespit edilmiştir. Bir gece kulübünde genç bir Arap kadınla tanışan Hilmi, gecenin sonlarına doğru kadını Buenos Aires'teki dairesine davet etmiştir. 'Bal Tuzağı'³³ yönteminin kullanıldığı Muhaberat operasyonu sonucunda Hilmi Buenos Aires'te Muhaberat ajanları tarafından tutuklanmış ve bir Mısır kargo gemisi ile Kahire'ye kaçırılmıştır. Mısır'da yargılanan Hilmi 'vatana ihanet' suçundan suçlu bulunmuş ardından idam edilmiştir (Kahana ve Suawed, 2020, s. 45). EAF kapasitesi ve donanımına yönelik gerçekleşen MOSSAD faaliyetleri, ilerleyen günlerde Irak Hava Kuvvetleri envanterinde bulunan MiG-21 Avcı Uçağı'nın 'Elmas Operasyonu' kapsamında kaçırılmasının temelini atması bakımından önem taşımaktadır (JVL, 2015).

4.3.7. MOSSAD'ın Altı Gün Savaşı'ndaki Rolü

5 Haziran 1967 ile 10 Haziran 1967 tarihleri arasında vuku bulan ve sonuçları Orta Doğu coğrafyasında siyasi dengeleri önemli ölçüde etkileyen Altı Gün Savaşı'nın İsrail zaferi ile son bulmasında İsrail istihbaratının, taraflar arasında henüz savaş aşamasına gelinmediği dönemde Arap devletlere yönelik gerçekleştirmiş olduğu çalışmalarının önemli bir payı vardır. MOSSAD, Arap devletlerin yetkinliklerini ve bu devletlerin üst düzey karar alıcılarının manevralarına hakim olabilmek amacıyla Mısır ve Suriye başta olmak üzere Arap devletlerinde önemli HUMINT faaliyetleri

---

³³ Bal Tuzağı Operasyonları (Honey Trap) gizli servisler tarafından değerli bilgilere veya stratejik öneme sahip bir hedefe yönelik; hedeften bilgi toplamak, hedef üzerinde etki oluşturmak veya hedefin etkisiz hale getirilmesi gibi amaçlarla gizli servis mensubu ve hedef arasında romantik veya cinsel ilişkilerin kullanılması doğrultusunda gerçekleştirilen operasyonlardır (Prakash vd., 2024, s. 61).

gerçekleştirmiştir. Bu faaliyetlerin başında Kahire’de, Mısır ordusu içerisinde üst düzey görevlerde bulunan askeri personel ile çeşitli temaslar kuran MOSSAD ajanı ‘Wolfgang Lotz’un faaliyetleri gelmektedir. Lotz’un Kahire’de göstermiş olduğu çalışmaların yanı sıra MOSSAD’ın Suriye’de finanse ettiği ajanı ‘Eli Kohen’, dönemin Suriye Devlet Başkanı ‘Emin el-Hafız’ ile yakın dostluk ilişkisi kurmayı başarmış ve Suriye topraklarından MOSSAD’a önemli bilgiler sağlamıştır (Raviv ve Melman, 1990, s. 143). 1960 yılında Şam’da faaliyet göstermeye başlayan Kohen ve 1961 yılında Kahire’de çalışmalarına başlayan Lotz, İsraili karar alıcılara önemli istihbari bilgiler sağlamışlardır. MOSSAD’a Kahire’den gönderdiği ilk dönem raporlarında Lotz, Mısır’ın İsrail ile olası bir savaşa verimli bir biçimde hazırlanmak yerine ‘önemsiz yolsuzluklarla ve koltuk savaşlarıyla meşgul olan siyasi elit çatışmaları’ ile uğraştığını belirtmektedir. 1961 yılında Mısırlı General ‘Abd al-Salam Süleyman’ ile gerçekleştirdiği konuşmanın ayrıntılarını raporlayan Lotz, Süleyman’ın kendisine Mısır askeri gücü hakkında; ‘Mısır tüm Orta Doğu’yu fethetmeye yetecek kadar askeri teçhizata sahiptir lakin teçhizat her şey demek değildir. Mısır ordusu şu an eğitim, askeri yetenek ve lojistik kapasiteleri yüzünden girişeceği herhangi bir savaşı kazanmaya muktedir değildir. Bu sorunun ana sebebi Nasır ve Amr’ın Sovyetlerden aldıkları her teçhizata amansız sevinç göstermelerinden kaynaklanmaktadır. Bu boş mutluluk onlara, Mısır’a kazandırdıkları donanımın nasıl kullanılması gerektiğini yönetecek bilgi ve donanımdan yoksun olduklarını görememelerine sebep olmaktadır’ söylevlerini aktarmıştır (Laron, 2017, s. 291). Diğer yandan Lotz, istihbarat subayı olarak görev yapan ‘Enver İfrim’ ve Nasır’ın özel masörü ‘Ali el-Alfi³⁴’ gibi isimlerden Mısır’ın uçak envanteri hakkında önemli bilgiler elde etmeyi başarmıştır (Oren, 2002, s. 171). General Süleyman ile kurduğu dostluk sayesinde bu isimlerle temasa geçmeyi başaran Lotz, General ile kurduğu yakın ilişki sebebiyle Kahire’de oldukça güvenilir bir kimse olarak tanınmaktadır. General Süleyman’dan aldığı izin sayesinde Süveyş Kanalı’nın stratejik öneme sahip bazı kesimlerine ‘balıkçılığın en iyi yapılacağı bölge’ bahanesiyle erişime sahip olan Lotz’un bölgede bulunmasına ve fotoğraflamasına hiçbir Mısırlı engel olmamıştır. Bu faaliyetleri sayesinde Mısır’da gerçekleşen her askeri ve zırhlı harekete hakim olan Lotz, 1965 yılında tutuklanana kadar MOSSAD adına Kahire’de kritik HUMINT faaliyetleri yürütmüştür (Eisenberg

---

³⁴ Hem Nasır’ın hem de halefi Sedat’ın masörü olan Ali el-Alfi’nin Altı Gün Savaşı öncesinde Lotz ile olan teması dikkate değerdir: 1979 yılında MOSSAD adına casusluk yapmakla suçlanan el-Alfi, 15 yıl hapse mahkum edilmiştir (Kahana, 2006, s. 268).

vd., 1979, s. 144). Lotz'un yanı sıra Altı Gün Savaşı öncesinde Mısır'da faaliyet gösteren MOSSAD ajanı 'Shaaltiel Ben-Yair', Mısır'daki askeri üsler ve diğer hassas tesisler hakkında önemli bilgiler edinmesine olanak tanıyan HUMINT çalışmaları gerçekleştirmiştir. MOSSAD adına çalışan bir başka ajan 'Sylvia Raphael' ise Mısır'ın savunma ve acil durum planlarına yönelik istihbari bilgi elde etme noktasında Kahire'de etkili faaliyetlerde bulunmuştur (Kahana, 2006, s. 268-269).

Altı Gün Savaşı öncesinde yürütülen MOSSAD çalışmalarının bir diğeri; 1965 yılında İsrail'e karşı savaşa hazır olup olmadıklarını görüşmek üzere Arap liderleri arasında gerçekleştirilen toplantının dönemin Fas Kralı 'Kral II. Hasan' tarafından kayıt altına alınması ve kayıtların MOSSAD'a iletilmesiyle gerçekleştirilmiştir. Kral II. Hasan'ın 'Casablanca Oteli'nde gerçekleştirilecek toplantıya katılan Arap Birliği'ndeki lider konuklarına güvenmediği için bu toplantıyı kayıt altına aldığı belirtilmektedir. Toplantı öncesinde Casablanca Oteli'nin bir katında konuşlanan ve 'Kuşlar' ismiyle tanımlanan MOSSAD birimi, Kral II. Hasan'ın fark edilme korkusu sebebiyle toplantıdan bir gün önce otelden ayrılmış lakin toplantı sonrası Faslıların 'gerekli bilgi ve kayıtları kendilerine teslim etmeleri' sonucunda İsrail'e dönmüşlerdir. MOSSAD adına bu operasyon, 'Kuşlar Birimi'nin liderliğini üstlenen 'Rafi Eitan' ve birimde yer alan saha ajanı 'Peter Zvi Malkin' tarafından yürütülmüştür. Elde edilen kayıtlar MOSSAD tarafından İbraniceye çevrilmiş, şu bilgiler elde edilmiştir:

- Görüşmenin ana konusu, İsrail'e karşı Arap devletlerinin bir savaşa hazır olup olmadığı olmuştur. Olası bir çatışmaya yönelik Arap devletleri kuvvetlerinden oluşturulabilecek bir Arap komutanlığının gerekliliği üzerine tartışılmıştır.
- Toplantı esnasında Nasır ve Ürdün Kralı Hüseyin bin Talal arasında önemli fikir ayrılıkları meydana gelmiştir.
- Savaşa hazırlanma gerekliliği konusunda tartışılan konuların ardından fikir birliğine varıldığını ve toplantıda yer alan Arap devletlerin askeri komutanlarının, ordularının hacimleri hakkında bilgi alışverişi gerçekleştirdikleri saptanmıştır.

MOSSAD, elde etmiş olduğu toplantı kaydının analiz edilmesi sonucunda dönemin İsrail Başbakanı 'Levi Eşkol'e 'Arap devletleri olası bir Arap-İsrail savaşına hazırlıksız durumdadır' şeklinde rapor vermiştir (Surkes, 2016). AMAN'ın 1964 yılında Eşkol'e sunduğu altı aylık raporda yer alan '1968 veya 1969 yılına kadar İsrail'e herhangi bir Arap kuvvetinin saldırısı olmayacağı' analizini (Abueleyan, 2022,

s. 116) destekleyen bu toplantı verileri, İsraili karar alıcıların alacakları aksiyonu belirlemelerinde stratejik bir öneme sahip olmuştur.

Altı Gün Savaşı öncesinde gerçekleştirilen MOSSAD faaliyetlerinin bir diğer kolunu SIGINT çalışmaları oluşturmaktadır. Amit direktörlüğü altında MOSSAD, teknolojik ilerlemenin gerektirdiği donanımlara istihbarat bağlamında sahip olabilmeyi önemli bir hedef olarak görmüş ve bu doğrultuda edinimler gerçekleştirmeye çalışmıştır. ‘Imperial College London’ bünyesinde eğitim görmüş ‘Profesör Yuval Ne’eman’ gibi Yahudi bilim adamlarından teknik ilerleme konusunda destek alan MOSSAD özellikle düşman iletişimlerine sızmak ve gerektiğinde bu etkileşimi kesebilmek amaçlarıyla çeşitli atılımlar gerçekleştirmiştir. Bu doğrultuda MOSSAD’ın kullanımına sahip olduğu teknolojik teçhizatlar sayesinde Altı Gün Savaşı öncesinde Mısır, Suriye ve Ürdün’deki telefon ve sinyal trafiği özenle takip edilmiştir. Bu takipler esnasında elde edilen veriler Mısır, Suriye ve Ürdün’de yürütülen HUMINT çalışmalarından gelen verilerle beraber tasnif edilmiş; bu Arap ülkelerinde üst düzey askeri pozisyonları işgal eden komutanlar hakkında detaylı profil dosyaları oluşturulmuştur (Payne, 1990, s. 80). Teknolojik teçhizat yetkinliği sayesinde MOSSAD aynı zamanda bu devletlerin hava meydanları ve hava savunma sistemleri hakkında SIGINT faaliyetleri yürütmüş ve stratejik öneme sahip istihbari bilgiler toplamayı başarmıştır (Black ve Morris, 1991, s. 226).

MOSSAD faaliyetlerinin yanı sıra Tümgeneral ‘Aharon Yariv’ Direktörlüğünde AMAN; Mısır askeri kuvvetleri hakkında hassas bilgilere sahip olabilmek amacıyla 1965-1967 yılları arasında Mısır askeri tesislerine casusluk yoluyla sızma başarısı göstermiştir. Hizmet personeli kimliğiyle -aşçı vb.- Mısır askeri tesislerinde var olan AMAN ajanları; Mısır envanterinde bulunan her bir uçağın yerini, Mısırlı pilotların kişisel verilerini ve uçuş takvimlerini, Mısırlı komutanları, savaş kodlarını ve iletişim ağlarını tespit etmişlerdir. MOSSAD tarafından elde edilen istihbari verilerle birleştirilen AMAN verileri doğrultusunda İsrail; EAF’ın en savunmasız anını, Mısır uçaklarının en çok ne zaman zayıf bir durumda kaldıklarını, Mısırlı pilotların uçaklarına ulaşmalarının en yavaş hangi koşullar ve zamanlar altında olduğunu ve Mısırlı komutanların kendilerine bağlı birlikleri ne zaman yönetemeyecek durumda kalabileceklerini tespit etmişlerdir (Kahana ve Suawed, 2020, s. 54).

Altı Gün Savaşı MOSSAD analizleri doğrultusunda 5 Haziran 1967 tarihinde saat 07:45’te, İsrail Hava Kuvvetleri komutanı ‘Motti Hod’un ‘Mısır Hava

Kuvvetleri'nin en savunmasız olduğu saat' tespitini gerçekleştirdiği vakitte başlamış; sağlanan istihbari bilgilerin doğru analizleri sayesinde nokta atışı operasyonlar gerçekleştirilerek devam etmiştir. Altı Gün Savaşı'nın ikinci gününde, 6 Haziran 1967 tarihinde MOSSAD, SIGINT hacmi sayesinde Nasır ve Talal arasında gerçekleşen konuşmayı dinleme becerisi göstermiştir. Mısır Hava Kuvvetleri'nin henüz savaşın ilk gününde bozguna uğramasına rağmen Nasır'ın bu bilgiyi Talal'e aktarmadığı; ABD ve İngiltere'nin savaşta İsrail yanında yer aldığını söylediği tespit edilmiştir. Konuşma MOSSAD tarafından dinlenilmesinin yanı sıra kayıt altına alınmış ve uluslararası kamuoyu ile paylaşılmıştır (JVL, 2015).

MOSSAD'ın Altı Gün Savaşı öncesinde gerçekleştirmiş olduğu tüm istihbarat faaliyetleri, İsraili karar alıcılara ve savaş esnasında sahada görev alan İsrail askeri kuvvetlerine kritik lde stratejik avantajlar sağlamıştır. Stratejik istihbaratın operasyonel istihbaratla bir arada kullanılmasının başta HUMINT ve SIGINT alışmaları sayesinde bir devlete ne lde getiriler getirebileceğini gösteren MOSSAD faaliyetleri, Altı Gün Savaşı'nın mutlak hakimiyet altında İsrail tarafından kazanılmasına zemin hazırlamıştır (Kahana ve Suawed, 2020, s. 54).

5. SONUÇ

Cemal Abdülnasır'ın ifadesiyle 'Mısır'ı "Orta Çağ" devrinden çıkartmak, yarı feodal bir ülkeden modern, düzenli, geleneklerine sahip çıkan ve bölgesel liderlik iddialarında bulunabilecek bir ülke durumuna getirebilmek' amaçlarıyla 1952 yılında iktidarı, liderliğini yürüttüğü darbe ile eline geçiren Nasır, yönetimde bulunduğu yıllar arasında önemli iç ve dış politika kararları izlemiştir. Nasır rejiminin izlediği iç politika düzleminde Mısır'ın modernizasyonu için yürütülen önemli reform çalışmaları göze çarpmaktadır. Dış politika bağlamında Nasır rejiminin Mısır'da yıllardır süregelen İngiliz baskısının ortadan kaldırılmasına yönelik girişimleri kısa vadede büyük başarılar elde etmiştir. İktidarının ilk dönemlerinde Vefd Partisi ve Müslüman Kardeşler gibi kendi yönetimine aleyhtar fikirlere sahip örgütlenmelerin ülke iç politikasında şiddet aracılığıyla bastırılması ve bu durumun yanı sıra Nasır iktidarı süresince Mısır'da herhangi bir siyasi parti örgütlenmesine izin verilmemesi gibi durumlar, asker kökenli Nasır'ın yönetiminin başta Batı menşeli kaynaklar olmak üzere 'diktatörlük rejimi' olarak sınıflandırılmasına sebebiyet vermiştir. Mısır içerisinde kendisine muhalif olan belirli kesimin de rejimine yönelik gösterdiği bu tepkileri Nasır, 'Mısır toplumunun demokratik yollar aracılığıyla yönetilmeye hazır olmayan halk kitlesi olduğu' şeklinde görüş belirterek meşrulaştırmaya çalışmıştır.

İktidarının ilk yılları sırasında Batılı ülkeler ile barışçıl ve diyaloglu diplomasi politikası güden Nasır; Orta Doğu coğrafyası üzerinde Batı menşeli oluşturulan çeşitli anlaşmaları kendi ideolojik düzlemine uymadığı gerekçesiyle reddetmeye başlamasıyla, Batılı ülkeler başta olmak üzere bazı Arap devletleri ile de çatışmalar yaşamaya başlamıştır. Nasır'ın Mısır yönetiminde bulunduğu ilk yıllarda ideolojik yöneliminin Mısır milliyetçiliği ekseninde şekillendiği, ilerleyen zamanlarda söylevleri aracılığıyla bu eksenin Arap milliyetçiliği ve keskin bir Batı reddiyesine vardığı gözlemlenmektedir. Bu perspektifte ilerlemenin Orta Doğu bölgesi üzerinde Mısır'ın çeşitli alanlarda yalnızlaşmasına neden olduğu söylenebilmektedir. Nasır'ın uluslararası diplomasi içerisinde zamanla tarafsızlık düsturunu ekseriyetle vurgulamasına temel olan bu akış, Bağlantısızlar Hareketi'ne bağlı devletler ile çeşitli temaslar geliştirmesine sebebiyet vermiştir. Bu temaslar sırasında Mısır'ın acil ihtiyaçları doğrultusunda dış ekonomik kaynaklar şekillendirmeye çabalayan Nasır, başta ABD ve İngiltere olmak üzere Batılı devletlerle ciddi fikir ayrılıkları yaşamış ve yönünü denge politikası güdebilme amacıyla Sovyet bloğuna çevirmiştir. Orta Doğu

lkeleri ile siyasi istikrarsızlıkları sebebiyle ilişkiler kurmaktan özenle kaçınan SSCB, ABD ile gerilim yaşayan Nasır iktidarına çeşitli stratejik nedenlerden ötürü sıcak yaklaşmıştır. Mısır'da hayata geçirdiği Batı çıkarlarına zıt politikalar sebebiyle Mısır'ın çeşitli askeri çatışmalara girmesine sebep olan Nasır; Doğu ve Batı blokları arasında süregelen Soğu Savaş döneminde bu denklemi pragmatist biçimde değerlendirmiş, Mısır'a önemli kazanımlar sağlamıştır.

Küresel bir g olarak Orta Doğu coğrafyası üzerinde 1950'li yılların başlarına kadar önemli yetkinliklere sahip olmayan ABD'nin Nasır ile ilk temaslarının olumlu geçmesinin yanı sıra ikili ilişkilerin bozulması, yukarıda sıraladığımız akışın doğal bir sonucu olarak meydana gelmiştir. Lakin ABD'nin, tarihsel anlamda sıkı müttefikleri olan İngiltere ve Fransa gibi bölge üzerinde önemli hareket alanları bulunan Batılı devletlerin Nasır rejiminin ülkede ve bölgede yürüttüğü politikalar sebebiyle bu topraklar üzerinde etkinliklerinin azalması durumundan memnun olduğu söylenebilmektedir. ABD'nin bölgesel nüfuzuna ve stratejik edinimlerine doğal biçimde rakip olan bu devletlerin Mısır üzerinde hakimiyet kurma bağlamında aldığı aksiyonları dış politika kapsamında desteklememesi, Nasır rejiminin bu devletlere karşı almış olduğu başarısız askeri sonuçların siyasi zaferlerle sonlanmasına en önemli etken olarak analiz edilmektedir.

ABD'nin Nasır rejimi ve Orta Doğu bölgesinde Arap devletlerinin doğal lideri haline gelen Mısır üzerinde hakimiyet tesis etme çabası ülke üzerinde gerçekleştirilen CIA faaliyetleri aracılığıyla hayata geçirilmeye çalışılmıştır. Bölge zerinde Soğu Savaş esnasında SSCB faaliyetleri doğrultusunda ilerleyen komünist etkinin yayılmasını engelleyebilmek ve modern Orta Doğu'nun şekillenmesinde karar alıcı konumda bulunmak üzere Nasır iktidarına yönelik önemli çalışmalarda bulunan CIA'nın bu dönem faaliyetleri genel manada 'siyasi avantaj elde edebilmek' maksadıyla gerçekleşmiştir. ABD'nin bölgesel müttefik elde etme ve halihazırda bölge içerisinde iş birliği içerisinde bulunduğu devletlerin rollerinin Nasır rejimi tarafından zayıflatılmasının engellenmesinin amaçlandığı CIA faaliyetleri; Nasır'ın yönetim kadrosu ile yakın temaslarda bulunabilme, darbe sonrası revizyona giren Mısır i güvenlik hizmetlerinin şekillenmesinde danışmanlık hizmeti verme aracılığıyla ülkenin en önemli örgütlenmeleri hakkında detaylı bilgi sahibi olabilme, Mısır'ın ekonomik ve askeri donanımlarını detaylı biçimde takip etme düsturuyla yetkinlik ve hareket alanları hakkında önemli bilgilere sahip olabilme biçimlerinde gerçekleşmiştir.

Genel manada bölgesel düzlem değerlendirildiğinde, milliyetçilik söylevleri geniş kitleler tarafından karşılık bulan Nasır'ı iktidarı süresince takip edilmesi gereken önemli bir tehdit olarak gören CIA dönemin ABD başkanlarına, Mısır hakkında izlenecek politikaların seyrini değiştirebilecek kapsamlı ve çok sayıda istihbarat raporları hazırlayarak hizmet etmiştir. CIA bu anlamda istihbarat disiplininin gerekliliklerinden çoğunlukla 'karar alıcılara hareket alanı sağlayabilmek için bilgi tasniflemesi gerçekleştirmek' yolunda faydalanmış; askeri istihbarat çeşidi ve operasyonel istihbarat seviyesi gibi dinamiklerin yanı sıra siyasi ve ekonomik istihbarat çeşitlerinden ve stratejik ve taktik istihbarat seviyelerinden faydalanma yolunu tercih etmiştir.

Diğer yandan Orta Doğu bölgesinde cemaat toplumundan devlet toplumu formuna dönüşmekte olan İsrail, Nasır'ın bölge üzerinde şekillendirmede önder olduğu Arap milliyetçiliği felsefesinden dolayı doğal biçimde güvenlik kaygıları hissetmiştir. Nasır iktidarı süresince Mısır ve İsrail devletleri gerek askeri gerek siyasi manada bu temel nedenden ötürü sürekli bir çatışma hali içerisinde olmuştur. Askeri anlamda küresel müttefikleri sayesinde önemli teknik ve donanım avantajları bulunan İsrail, Mısır'ın Sovyet bloğu sayesinde edindiği çeşitli askeri kazanımlardan dolayı Mısır'ı sürekli gözlem altında tutma ihtiyacı hissetmiştir. Bu doğrultuda Mısır üzerinde örgütlenişi kurumsal olmayan dönemlerde istihbarat çalışmaları gerçekleştirmeye başlayan İsrail, MOSSAD gizli servisinin teşkilatlanmasının ardından oldukça komplike ve etkin faaliyetler yürütmüştür. Nasır yönetimi altındaki Mısır'da gerçekleşen MOSSAD çalışmalarının askeri istihbarat çeşidi yoğunluklu operasyonel istihbarat seviyesi doğrultusunda gerçekleştiği gözlemlenmektedir. İnsan kaynaklı istihbarat ve sinyal istihbaratı gibi istihbarat yöntemlerinden verimli biçimde yararlanan MOSSAD'ın özellikle Mısır Askeri Kuvvetleri hakkında bilgi sahibi olma çabaları ve bu çabaların yanı sıra üst düzey Mısırlı asker ve bürokratlara yönelik gerçekleştirdikleri suikast eylemleri, İsrail devletine önemli siyasi ve psikolojik kazanımlar elde ettirmiştir. Bölgesel etkinlik düzeyi açısından Nasır ve Nasır politığının etkinliğini kırma noktasında ciddi eylemler ortaya koyan MOSSAD, Mısır devleti için çalışmalar yürüten eski Nazi askerleri ve bilim adamlarına yönelik etkisizleştirme girişimleri ile de devlet felsefesinin sürekliliğine önemli hizmetlerde bulunmuştur. Mısır devleti içerisinde ajanlık yolu kullanarak temellendirmeyi başardıkları üst düzey temaslar aracılığıyla Mısır hakkında ulaşılmaz zor bilgileri elde

etmeyi başaran MOSSAD, İsrail devletinin bölge politiğı üzerinde kritik siyasi kararlarına yön vermesi açısından bilfiil aktif biçimde hizmetlerde bulunmuştur.

Orta Doğı coğrafyası üzerinde birbirlerinden farklı hedefleri ve var olma çabaları bulunan ABD ve İsrail devletlerinin, farklılaşan amaçları doğrultusunda istihbarat disiplininin ortaya koyduğu araçlardan farklı şekillerde ve hacimlerde yararlandıkları çalışmada incelenen başlıklar sayesinde ortaya konmuştur. Bir devletin başka bir devlet veya bir bölge üzerinde alacağı kararların verilmesinde stratejik ve önemli rol oynayan istihbarat çalışmaları CIA özelinde, Nasır iktidarı süresince Mısır üzerinde siyasi perspektiften şekillenirken; MOSSAD özelinde aynı durum askeri perspektifte şekillenmiştir. İstihbarat çalışmalarının dönüşebileceğı formların ve alabileceğı potansiyel şekillerin birbirlerinden izlenecek politika gereksinimleri kapsamında nasıl farklılaştığı çalışma uyarınca ortaya konmuştur. Bu farklılık kapsamında aynı zamanda gizli servislerin çalışma biçimlerinde ve metotlarında ortaya çıkan ayrımlar açıkça gözlemlenmiştir. Bu ayrımların başında şüphesiz MOSSAD'ın Nasır rejimi altındaki Mısır'da yürütmüş olduğu 'karanlık' ve 'terör devleti' özellikleri gösteren eylemleri öne çıkmıştır. Politik bağlamda Mısır'ı boyunduruğı altında tutabilme ve bu doğrultuda Orta Doğı coğrafyası üzerindeki hakimiyetini genişletebilme iddiaları sebebiyle çalışmalar yürüten CIA'nın yanı sıra MOSSAD, antisemitist fikirlere sahip olan Nasır'ı bu perspektif altında yıpratma çalışmaları göstermiştir. Detaylı takip ve veri tasnifleme yöntemleri uyarınca analizleri CIA tarafından hazırlanan istihbarat raporları, MOSSAD cephesine baktığımızda aynı biçimlerde ilerlememiş; İsrail gizli servisinin elde ettiğı bilgiler genel bakımdan 'hızlı tepki gösterilen' askeri istihbarat operasyonlarıyla tamamlanmıştır. Bu açıdan anlaşılmaktadır ki; İsrail devletine yönelik önemli bir tehdit olarak görülen Nasır rejimi İsraili karar alıcıların bakışında, güvenlik ve varlık kaygılarından ötürü hızlı karar ve manevra alınması gereken bir yönetim portresi çizmiştir.

Mısır ve Nasır rejimine iki devletin farklı bakış açıları doğrultusunda yaklaşımları, ilgili yıllar aralığında bu ülkelerin gizli servislerinin faaliyetlerini çeşitlendirmesinin yanı sıra aynı zamanda sınırlandırmıştır. Bu sınırlandırma CIA açısından; Nasır rejiminin Batı kaynaklı veya destekli bir darbe aracılığıyla son bulması senaryosu sonucunda Orta Doğı coğrafyasında bulunan Arap devletleri içerisinde 'bir jenerasyonun' ciddi düzeyde anti-emperyalist ve Arap milliyetçisi olarak yetişmesine neden olacağı şeklinde tespit edilmiştir. CIA'nın genel manada

Nasır rejimi hakkında analizini gerçekleştirdiği bu ihtimal, ABD'nin Mısır ve Nasır rejimi üzerinde çektiği çizginin sınırlarını belirlemiştir. Diğer yandan MOSSAD tarafının Nasır'ın Mısır'ı üzerine gerçekleştirecek müdahalelerde herhangi bir sınır çizmediği analiz edilmiştir. Bu kapsamda değerlendirilebilir ki; yabancı bir ülkeye yönelik istihbarat operasyonu gerçekleştirecek ilgili ülkenin gizli servisinin hareket alanları, devletin gelecekte elde etmek istediği siyasi çıkarların çevresinde sınırlandırılmalıdır. Nasır rejimine yönelik CIA faaliyetlerinin MOSSAD faaliyetlerine kıyasla bu kapsamda daha gözlem ve analiz ağırlıklı yürütüldüğü saptanmıştır. MOSSAD faaliyetlerinin daha agresif, sızıcı ve hızlı olmasındaki en temel sebeplerden birisinin, Yahudi toplumunun 'travma' topluluğu olmasından kaynaklandığı analiz edilmiştir.

Son olarak, rejimine yönelik gerçekleşen CIA ve MOSSAD faaliyetleri sonucunda Nasır liderliği sırasında önemli itibar kayıpları yaşamıştır. Nasır'ın bölge üzerindeki liderliği özellikle İsrail'e karşı Altı Gün Savaşı sonucunda alınan askeri mağlubiyet sonucunda sarsılmıştır. Bu sonucun ortaya çıkmasındaki en önemli paya sahip olan MOSSAD çalışmaları göstermiştir ki; sabırlı ve niteliği yüksek biçimde yürütülen istihbarat çalışmaları ilgili ülkeye sonuçları ve edinimleri yüksek önemli stratejik avantajlar sağlama potansiyeli taşımaktadır.

EXTENDED ABSTRACT

Intelligence in Egypt under Gamal Abdel Nasser: An Analysis of CIA and MOSSAD Activities

This study aims to analyze the intelligence activities of the CIA and MOSSAD secret services in Egypt during the reign of Gamal Abdel Nasser, who held power in Egypt between 1952 and 1970. To this end, the conceptual framework of the discipline of intelligence is first presented in this study. Within the defined conceptual portrait, the tools of the discipline of intelligence are conveyed and defined from various perspectives. These definitions have been carefully selected to aid in the understanding of the topics presented in the subsequent sections of the study. The study then describes the development of Gamal Abdel Nasser's rule in Egypt. Under the leadership of Abdel Nasser, who had revolutionary and nationalist roots, reformist policies were pursued in domestic politics and anti-imperialist policies in foreign relations in Egypt. The study then examines the influence of the Nasser regime on Arab states in the Middle East and Egypt's international relations. With his attempts to unite Arab states under a single umbrella and his resolute, nationalist ideological ideas, Nasser demonstrated an important example of leadership that had a global impact, particularly in the Middle East. During the early years of his rule, Nasser pursued a peaceful and dialogue-based diplomatic policy with Western countries. However, he began to reject various agreements established by the West in the Middle East on the grounds that they did not align with his ideological framework, leading to conflicts with Western countries and some Arab states. It can be observed that Nasser's ideological orientation in his early years of leadership in Egypt was shaped around Egyptian nationalism, but later, through his speeches, this orientation shifted toward Arab nationalism and a sharp rejection of the West. It can be argued that this shift led to Egypt's isolation in various areas in the Middle East. This trend, which formed the basis for Nasser's emphasis on neutrality in international diplomacy over time, led him to develop various contacts with states affiliated with the Non-Aligned Movement. During these contacts, Nasser, who was trying to shape external economic resources in line with Egypt's urgent needs, experienced serious differences of opinion with Western states, particularly the US and the UK, and turned to the Soviet bloc with the aim of pursuing a policy of balance. The USSR, which carefully avoided establishing relations with Middle Eastern countries due to political instability, took a warm approach to Nasser's regime, which was experiencing tension with the US, for various strategic reasons. Nasser, who caused Egypt to engage in various military conflicts due to the policies he implemented in Egypt that were contrary to Western interests, pragmatically assessed this equation during the Cold War between the Eastern and Western blocs and secured significant gains for Egypt. In line with all this, significant threats to the Nasser regime, which was experiencing various conflicts of interest with Western states and Israel, were carried out using the tools of intelligence discipline. In this context, the secret service activities of the United States and Israel, whose strategic political goals differed from each other, were examined in the study. The study reveals that the United States and Israel, which have different goals and efforts to exist in the Middle East, have benefited from the tools provided by intelligence in different ways and to different extents in line with their differing objectives. Intelligence activities, which play a strategic and important role in the decisions a state makes regarding another state or region, took shape from a political perspective in Egypt during the Nasser regime, specifically

through the CIA, while the same situation took shape from a military perspective through the MOSSAD. The study revealed how the forms that intelligence work can take and the potential shapes it can assume differ in terms of the policy requirements to be followed. Within the scope of this difference, the distinctions in the working methods and techniques of the secret services were also clearly observed. Undoubtedly, the most prominent of these distinctions is the “dark” and “terrorist state” characteristics of the actions carried out by the Mossad in Egypt under the Nasser regime. In addition to the CIA, which conducted operations aimed at maintaining control over Egypt and expanding its dominance over the Middle East region, MOSSAD also engaged in efforts to undermine Nasser, who held anti-semitic views, from this perspective. According to detailed tracking and data classification methods, intelligence reports prepared by the CIA did not proceed in the same manner as those prepared by MOSSAD; the information obtained by the Israeli secret service was generally supplemented by military intelligence operations that required a “rapid response.” From this perspective, it is understood that the Nasser regime, which was seen as a significant threat to the State of Israel, presented a portrait of a government that required swift decisions and maneuvers due to security and existence concerns in the eyes of Israeli decision-makers. The differing perspectives of the two states toward Egypt and the Nasser regime not only diversified the activities of their intelligence services during the relevant years but also limited them. From the CIA’s perspective, this limitation was identified as a scenario in which the Nasser regime would end through a Western-sponsored or supported coup, resulting in the emergence of a generation of Arab states in the Middle East that would be seriously anti-imperialist and Arab nationalist. This possibility, which the CIA analyzed in general terms regarding the Nasser regime, defined the limits of the line drawn by the US on Egypt and the Nasser regime. On the other hand, it has been analyzed that the MOSSAD did not set any limits on interventions in Nasser’s Egypt. In this context, it can be argued that the scope of action of a country’s secret service conducting intelligence operations against a foreign country should be limited to the political interests that the state wishes to achieve in the future. It has been determined that CIA activities targeting the Nasser regime were conducted in a manner that was more observation and analysis-oriented compared to MOSSAD activities. One of the main reasons for MOSSAD activities being more aggressive, intrusive, and rapid has been analyzed as stemming from the Jewish community being a “traumatized” community. While approaching the above-mentioned topics in general terms with extensive research, the study aims to contribute to Turkish literature with intelligence studies that are classified as secret by their very nature. In addition, it is important in that it presents Egyptian politics under Nasser’s leadership from the perspective of international relations and intelligence disciplines. Given that intelligence research inevitably contains a significant amount of misinformation, the study made extensive use of intelligence reports declassified under the US Freedom of Information Act, published on the Central Intelligence Agency – Freedom of Information Act website, in order to avoid information manipulation. In addition to this pool of information, which can be considered a primary source, the study draws on works written by Nasser himself, as well as writings by senior US, British, and Israeli officials of the period, who shed light on the events of the time through their memoirs and biographies. The works of important historians conducting academic studies on the Middle East geography were examined, and the website of the Library of Alexandria, which provides open access to its resources, was utilized in accordance with the necessary report review principles. While researching MOSSAD activities during the period, works on the history of intelligence written about the

Israeli secret service were examined in general terms. In addition to these reviews, some sections of the official website of the MOSSAD secret service were utilized, and the online encyclopedia called “Jewish Virtual Library” which is responsible for conducting various research on Jewish history, was utilized as a primary source. In addition to all of these, information was classified from articles, master’s theses, and doctoral theses that could be related to the subject within the general scope of the thesis. In order to evaluate the public reflections of the events that took place during the period in a healthy manner, some news articles from well-established newspapers in the US and Israel were also included in the study.

KAYNAKÇA

- Abdel Nasser, G. (1954). *The Philosophy of the Revolution*, New York: The National Publication House.
- Abdel-Malek, A. (1964). *Nasserism and Socialism*, Socialist Register, 1 (1964), 38-55.
- Abdülnasır, C. (1955). *The Egyptian Revolution*, Foreign Affairs, 33 (2), 199-211.
- Abdülnasır, C. (1970). *Arap Devriminin Yöntemleri* (Çev. M. E. Bozarslan), İstanbul: Habora Kitabevi Yayınları.
- Abdülnasır, C. (Ty). *Felsefem* (Çev. M. Salihoğlu), By.
- Abu el-Feth, A. (1965). *Mısır İhtilalinin İçyüzü ve Nasır* (Çev. N. Kuruoğlu), İstanbul: Yeni Matbaa.
- Abu Jaber, K. S. (1970). *Arap Baas Sosyalist Partisi – Tarihi, İdeolojisi ve Örgütü*, Ankara: Altınok Matbaası.
- Abueleyan, A. (2022). *İsrail İstihbaratının Filistin ve Komşu Arap Ülkelerdeki Faaliyetleri 1948-2014* [Yayımlanmamış Doktora Tezi], Sakarya Üniversitesi.
- Abu-Laban, B. (1967). *The National Character in the Egyptian Revolution*, The Journal of Developing Areas, 1 (2), 179-198.
- Aburish, S. K. (2004). *Nasser: The Last Arab*, New York: St. Martin's Press.
- Acharya, A. (2016) *Studying the Bandung Conference from a Global IR Perspective*, Australian Journal of International Affairs, 70 (4), 342-357.
- AFME (1954). *Third Annual Report of the Executive Vice President*, New York: AFME Inc.
- Akman, M. K. (2019). *Bilgi Sosyolojisi Açısından İstihbarat Kaynaklarının Tasnifi ve Değerlendirilmesi*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 10 (2019), 24-42.
- Aköz, S. (2021). *Siyasi İstihbarat (Yöntem ve Uygulama)*, Ankara: Gazi Kitabevi.
- Akzin, B. (1961). *THE KNESSET*, International Social Science Journal, 13 (4), 567-590.
- Alexander, A. (2005). *Nasser*, Londra: Haus Publishing.
- Aldrich, R. J. (2002). *The Hidden Hand: Britain, America and Cold War Secret Intelligence*, New York: Overlook Press.
- Alpher, Y. (2015). *Periphery: Israel's Search for Middle East Allies*, New York: Rowman & Littlefield.
- Alterman, J. B. (1998). *American Aid to Egypt in the 1950's: From Hope to Hostility*, Middle East Journal, 52 (1), 51-69.
- Altıntaş, K. M. ve Asal, S. (2021). *Ekonomik İstihbarat Kapsamında Endüstriyel Espiyonaj: Ticari Tüzel Kişilikler Açısından Endüstriyel Casusluğun Stratejik Önemi*, Ankara: Nobel Yayıncılık.
- American Military University. (2024). *What Is Signals Intelligence? Understanding SIGINT*, Erişim Tarihi: 07.10.2024, <https://www.amu.apus.edu/area-of->

[study/intelligence/resources/what-is-signals-intelligence/#:~:text=By%20using%20special%20equipment%20and,and%20analyzing%20intentions%20and%20threats](#)

- Anderson, D. J. ve Corps, U. M. (2004). *Cultural Intelligence, Meeting Today's Challenges*, Washington DC: Naval War College Joint Military Operations Department.
- Andrew, C. (1996). *For the President's Eyes Only: Secret Intelligence and the American Presidency from Washington to Bush*, New York: Harper Perennial.
- Andrew, C. (2004). *Intelligence, International Relations and 'UnderTheorisation'*, *Intelligence and National Security*, 19 (2), 170-184.
- Andrew, C. (2022). *Gizli Dünya: Dünya İstihbarat Tarihi* (Çev. M. F. Baş), İstanbul: Kronik Kitap.
- Arditti, R. (2016). *Security Intelligence in the Middle East (SIME): Joint Security Intelligence Operations in the Middle East, c. 1939-58*, *Intelligence and National Security*, 31 (3), 369-396.
- Arı, T. (2014). *Geçmişten Günümüze Orta Doğu – Siyaset, Savaş ve Diplomasi*, Bursa: Dora.
- Arkoun, M. (1999). *İslam Üzerine Düşünceler*, (Çev. H. Yücel), İstanbul: Metis Yayınları.
- Armaoğlu, F. (1990). *Filistin Meselesi ve Arap-İsrail Savaşları (1948-1988)*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Armaoğlu, F. (1992). *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1980)*, Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Artuk, M. E. (2008). *Güvenlik Tebirleri*, Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 12 (2008), 461-492.
- Bar-Joseph, U. (1997). *State-Intelligence Relations in Israel: 1948-1997*, *Journal of Conflict Studies*, 17 (2), 133–156.
- Barnett, M. N. (1992). *Confronting the Costs of War: Military Power, State and Society in Egypt and Israel*, New Jersey: Princeton University Press.
- Barrett, R. C. (2010). *The Greater Middle East and the Cold War: US Foreign Policy under Eisenhower and Kennedy*, London: I. B. Tauris.
- Bar-Zohar, M. ve Mishal, N. (2012). *MOSSAD: The Greatest Missions of the Israeli Secret Service*, New York: HarperCollins.
- Baştürk, Ö. Ö. (2019). *Milli İstihbarat Teşkilatı'na Ait Bilgi, Belge ve Kimliklere Karşı Suçlar*, Ankara: Adalet Yayınevi.
- Bauman, Z. (2017). *Kimlik* (Çev. M. Hazır), Ankara: Heretik Basın Yayın.
- BBC. (2013). *Video footage of 'CIA agent' Ryan Fogle detained in Russia*, Erişim Tarihi: 17.09.2024, <https://www.bbc.com/news/av/world-europe-22531001>
- Berkowitz, B. D. ve Goodman, A. E. (1956). *Strategic Intelligence for American National Security*, New Jersey: Princeton University Press.
- Bernard, R. L. (2009). *Electronic Intelligence (ELINT) at NSA*, National Intelligence Agency Centre for Cryptologic History, Erişim Tarihi: 07.10.2024,

<https://www.nsa.gov/portals/75/documents/about/cryptologic-heritage/historical-figures-publications/publications/misc/elint.pdf>

- Beşe, E. ve Seren, M. (2011). *Stratejik İstihbarat Olgusunun Teorik Çerçevesi, Unsurları ve Terörle Mücadele Politikaları Açısından Rolü ve Önemi*, Polis Bilimleri Dergisi, 13 (3), 123-145.
- Bibliotheca Alexandrina (1956). *Suez Canal*, Erişim Tarihi: 17.01.2025, http://nasser.bibalex.org/Data/Docs/BritishDocumentsMerged//FO_371_11907_9-merged.pdf
- Bibliotheca Alexandrina (2025). *Cairo Tower*, Erişim Tarihi: 20.03.2025, <http://nasser.bibalex.org/Search/SearchResult.aspx?lang=en&ttl=cairo%20tower>
- Bibliotheca Alexandrina. (1953). *Egypt: Defence Negotiations*, Erişim Tarihi: 07.12.2024, http://nasser.bibalex.org/Data/Docs/BritishDocumentsMerged//FO_371_10282_0-merged.pdf
- Bibliotheca Alexandrina. (1956). *Proposal for the Establishment of an International Authority for the Suez Canal*, Erişim Tarihi: 26.02.2025, http://nasser.bibalex.org/Data/Docs/BritishDocumentsMerged//FO_371_11908_3-merged.pdf
- Bibliotheca Alexandrina. (1974). *Nasser Biography*, Erişim Tarihi: 09.11.2024, https://nasser.bibalex.org/Common/NasserLife_en.aspx?lang=en
- Binah, S. (2023). *Intelligence and Diplomacy in the Crossroad to Statehood: The Political Department of the Jewish Agency for Palestine*, Israel Intelligence & Commemoration Center, 97 (1), 1-8.
- Black, I. ve Morris, B. (1991). *Israel's Secret Wars*, New York: Grove Press.
- Blum, W. (2004). *Killing Hope: US Military & CIA Interventions since World War II*, London: Zed Books.
- Bordes Perez, A. (2023). *Open Source Intelligence: An Overview of Today's Operational Challenges and Human Rights Affected as a Consequence*, RISR, 2 (30), 6-33.
- Boyd, D. A. (1975). *Development of Egypt's Radio: 'Voice of the Arabs' under Nasser*, Journalism Quarterly, 52 (4), 645-653.
- Bozarslan, H. (2011). *Ortadoğu: Bir Şiddet Tarihi – Osmanlı İmparatorluğu'nun Sonundan El-Kaide'ye* (Çev. A. Berkay), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Böhm, I. ve Lolagar, S. (2021). *Open Source Intelligence Introduction, Legal and Ethical Consideration*. *International Cybersecurity Law Review*, 2 (2021), 317–337.
- Brown, N. J. (2004). *Nasserism's Legal Legacy*. E. Podeh ve O. Winckler (Ed.), *Rethinking Nasserism* içinde (s. 127-142), Gainesville: University Press of Florida.
- Bukaty, Y. I., Bukaty, D. I., Zhovtiak, N. O. ve Storchak, A. S. (2023). *Algorithm of Using The Osint Technology In Modern Services*, Автоматизация технологічних і бізнес-процесів, 15 (1), 1-10.

- Calhoun, R. D. (2007). *The Musketeer's Cloak: Strategic Deception During The Suez Crisis of 1956*. CIA (Ed.), *Studies in Intelligence* içinde (s. 47-68), Washington DC: Center for the Study of Intelligence.
- Callamari, P. ve Reveron, D. (2003). *China's Use of Perception Management*. *International Journal of Intelligence and CounterIntelligence*, 16 (1), 1-15.
- Calvocoressi, P. (2009). *World Politics since 1945 (Ninth Edition)*, New York: Routledge.
- Center for Israel Education. (2025). *Operation Diamond Obtains Iraqi MIG-21*, Erişim Tarihi: 05.05.2025, <https://israeled.org/operation-diamond/>
- Chomsky, N. (2015). *Dünyayı Kim Yönetiyor?* (Çev. Ö. Çiftçi), İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Chomsky, N. (2017). *Güç Kimin Elinde?* (Çev. C. Özpınar), İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- CIA. (2025). *History of CIA*, Erişim Tarihi: 14.03.2025, <https://www.cia.gov/legacy/cia-history/>
- CIA CDSE. (2024). *Counterintelligence Glossary*, Erişim Tarihi: 10.09.2024, <https://www.cdse.edu/Portals/124/Documents/glossary/CI-glossary.pdf>
- CIA FOIA. (1950). *Realignment of Liaison Functions*, Erişim Tarihi: 11.09.2024, <https://www.cia.gov/readingroom/docs/CIA-RDP60-00213A000200070028-7.pdf>
- CIA FOIA. (1951). *Egypt Threatens to Abrogate the Anglo-Egyptian Treaty*, Erişim Tarihi: 15.11.2024, <https://www.cia.gov/readingroom/docs/CIA-RDP91T01172R000300290029-8.pdf>
- CIA FOIA. (1954). *Memorandum for Director of Central Intelligence Subject: Notes on NSC Meeting, 4 Mart 1954*, Erişim Tarihi: 16.12.2024, <https://www.cia.gov/readingroom/docs/CIA-RDP80R01443R000200170009-4.pdf>
- CIA FOIA. (1954). *Memorandum for Director of Central Intelligence Subject: Notes on NSC Meeting, 25 March 1954*, Erişim Tarihi: 16.12.2024, <https://www.cia.gov/readingroom/docs/CIA-RDP80R01443R000200200009-0.pdf>
- CIA FOIA. (1955). *International Arms Deals*, Erişim Tarihi: 05.02.2025, <https://www.cia.gov/readingroom/docs/CIA-RDP70-00058R000100030012-4.pdf>
- CIA FOIA. (1955). *Current Intelligence Bulletin*, Erişim Tarihi: 21.03.2025, <https://www.cia.gov/readingroom/docs/CURRENT%20INTELLIGENCE%20BULL%5B15722002%5D.pdf>
- CIA FOIA. (1955). *The Outlook for US Interests in the Middle East*, Erişim Tarihi: 15.02.2025, <https://www.cia.gov/readingroom/docs/CIA-RDP79R01012A005600030006-3.pdf>
- CIA FOIA. (1955). *The Outlook for US Interests in the Middle East*, Erişim Tarihi: 04.02.2025, <https://www.cia.gov/readingroom/docs/CIA-RDP79R01012A005600030006-3.pdf>

- CIA FOIA. (1956). *Current Intelligence Bulletin*, Erişim Tarihi: 28.02.2025, <https://www.cia.gov/readingroom/docs/CIA-RDP79T00975A002700110001-9.pdf>
- CIA FOIA. (1956). *Egypt's Role in the Muslim World*, Erişim Tarihi: 04.02.2025, <https://www.cia.gov/readingroom/docs/CIA-RDP78-02771R000500030002-9.pdf>
- CIA FOIA. (1956). *Nasser and the Middle East Situation*, Erişim Tarihi: 28.02.2025, <https://www.cia.gov/readingroom/docs/CIA-RDP79R01012A007400020001-9.pdf>
- CIA FOIA. (1956). *The Likelihood of a British-French Resort to Military Action Against Egypt in the Suez Crisis*, Erişim Tarihi: 28.03.2025, <https://www.cia.gov/readingroom/docs/CIA-RDP79R01012A007400040001-7.pdf>
- CIA FOIA. (1957). *Current Intelligence Bulletin*, Erişim Tarihi: 28.01.2025, <https://www.cia.gov/readingroom/docs/CIA-RDP79T00975A003400360001-4.pdf>
- CIA FOIA. (1957). *Egypt's New Army Found to be Strong; With Morale High*, Erişim Tarihi: 26.11.2024, <https://www.cia.gov/readingroom/docs/CIA-RDP74-00297R000200030050-5.pdf>
- CIA FOIA. (1957). *Imari (Umari) Abd al-Galil*, Erişim Tarihi: 26.11.2024, <https://www.cia.gov/readingroom/docs/CIA-RDP78-02771R000400310011-9.pdf>
- CIA FOIA. (1957). *Nasser's Next Moves*, Erişim Tarihi: 14.04.2025, <https://www.cia.gov/readingroom/docs/CIA-RDP79R00904A000300040002-2.pdf>
- CIA FOIA. (1957). *Prevent World War III*, Erişim Tarihi: 09.04.2025, <https://www.cia.gov/readingroom/docs/CIA-RDP88-01315R000400480016-2.pdf>
- CIA FOIA. (1957). *The Outlook for Egypt and the Nasser Regime*. Erişim Tarihi: 03.03.2025, <https://www.cia.gov/readingroom/docs/CIA-RDP79R01012A009800030005-8.pdf>
- CIA FOIA. (1958). *Comments on African Broadcasts Monitoring*, Erişim Tarihi: 07.04.2025, <https://www.cia.gov/readingroom/docs/CIA-RDP61-00391R000100050003-2.pdf>
- CIA FOIA. (1958). *Nasser and the Conservative Arab Monarch*, Erişim Tarihi: 04.04.2025, <https://www.cia.gov/readingroom/document/cia-rdp79r00904a000400020016-1>
- CIA FOIA. (1965). *Egypt Sets 'CIA Spy' Trial*, Erişim Tarihi: 02.04.2025, <https://www.cia.gov/readingroom/docs/CIA-RDP75-00001R000300580015-6.pdf>
- CIA FOIA. (1965). *Russian Hand CIA Papers to Nasser*, Erişim Tarihi: 02.04.2025, <https://www.cia.gov/readingroom/docs/CIA-RDP75-00001R000300580021-9.pdf>

- CIA FOIA. (1967). *The Situation in the Middle East*, Erişim Tarihi: 14.04.2025, <https://www.cia.gov/readingroom/docs/CIA-RDP69B00369R000200300014-6.pdf>
- CIA FOIA. (1983). *Terrorism Review*, Erişim Tarihi: 18.09.2024, <https://www.cia.gov/readingroom/docs/CIA-RDP84-00893R000100170001-2.pdf>
- CIA FOIA. (2000). *Glossary of Intelligence Terminology*, Erişim Tarihi: 26.08.2024, <https://www.cia.gov/readingroom/docs/CIA-RDP55-00166A000100060001-7.pdf>
- CIA FOIA. (2024). *Spy Speak Glossary*, Erişim Tarihi: 08.09.2024, <https://www.cia.gov/resources/spy-glossary/>
- CIA FOIA. (Ty). *Nasır's Democracy*, Erişim Tarihi: 16.12.2024, <https://www.cia.gov/readingroom/docs/CIA-RDP78-02771R000500080004-2.pdf>
- CIA FOIA. (1963). *Transmittal of Material*, Erişim Tarihi: 14.04.2025, <https://www.cia.gov/readingroom/document/cia-rdp79t01003a001700160001-5>
- CIA FOIA. (1967). *Arab-Israeli Situation Report*, Erişim Tarihi: 17.04.2025, <https://www.cia.gov/readingroom/docs/CIA-RDP79T00826A002000010086-9.pdf>
- CIA FOIA. (1967). *The Middle Eastern Crisis*, Erişim Tarihi: 17.04.2025, <https://www.cia.gov/readingroom/docs/CIA-RDP79R00967A001200020003-4.pdf>
- CIA FOIA. (1970). *Soviet Policy and the 1967 Arab-Israeli War (CAESAR XXXVIII)*, Erişim Tarihi: 17.04.2025, <https://www.cia.gov/readingroom/docs/soviet%20policy%20and%20the%20196%5B15347797%5D.pdf>
- Cleveland, W. L. ve Bunton M. P. (2009). *A History of the Modern Middle East*, Choice Reviews Online/Westview Press, 4 (42).
- Cleveland, W. L. (2008). *Modern Ortadoğu Tarihi* (Çev. M. Harmancı), İstanbul: Agora Kitaplığı.
- Cohen, R. (1988). *Israeli Military Intelligence Before the 1956 Sinai Campaign*, Intelligence and National Security, 3 (1), 100–140.
- Colin, S. G. (2008). *Modern Strateji*, (Çev. H. Öz), İstanbul: Truva Yayınları.
- Copeland, M. (1987). *Devletler Oyunu – Bir CIA Ajanının Anıları*, (Çev. B. Muhib), İstanbul: Nehir Yayınları.
- Çağlak, A. (2019). *Türk ve Rus İstihbaratı* [Yayımlanmamış Doktora Tezi], Ankara Üniversitesi.
- Çıtak, E. (2015). *Çağımızın Gerekliği Olarak Sinyal İstihbaratı*, Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 8 (2), 751-770.
- Çimen, A. (2020). *Başkanın Gözleri CIA*, İstanbul: Timaş Yayıncılık.
- Darıcı, A. B. (2023). *İstihbarat 101*, Bursa: Dora Yayıncılık.

- Darıcı, A.B. (2022). *İstihbari Faaliyetler Kavramı*, *İstihbarat Çalışmaları ve Araştırmaları Dergisi*, 1 (1), 1-22.
- Davies, P. H. J. (2004). Organizational Politics and the Development of Britain's Intelligence Producer/Consumer Interface. D. A. Charters, A. S. Farson ve G. P. Hastedt (Ed.), *Intelligence Analysis and Assessment* içinde (113-132), London: Frank Cass.
- Daviş, A. (2004). *Arap Milliyetçiliği – Zaferden Umutsuzluğa* (Çev. L. Yalçın), İstanbul: Literatür Yayıncılık.
- Dedemen, F. (2022). *Antropolojik İstihbarat: Pozitivist ve Post-Pozitivist Paradigmalar Bağlamında Özneyi Anlamak Üzerine Bir Model Önerisi*, *Güvenlik Çalışmaları Dergisi*, 24 (1), 101-120.
- Demir, T. (2015). *İstihbarat Toplama Teknikleri*. S. Yılmaz (Ed.), *İstihbarat Dünyası* içinde (s. 227-252), Ankara: Kripto Kitaplar.
- Department of the Army. (2014). *FM 3-24/MCWP 3-33.5 Insurgencies and Countering Insurgencies*. Washington DC: U. S. Army, <https://irp.fas.org/doddir/army/fm3-24.pdf>
- Deveci, C. (2017). *Herbert Samuel Dönemi'nde Filistin'e Yahudi Göçleri (1920-1925)*, *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 42 (1), 1-17.
- Dinçel, Y. (2023). *Stratejik İstihbarat Kapsamında Suudi Arabistan'ın ve İran'ın Batı Balkanlar'daki Faaliyetleri*, *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi*, 11 (2), 412-429.
- Doğan O. ve Erdoğan, A. (2017). *XIX. Yüzyılda İngiliz Sömürgeciliğinde Hindistan'ın Yeri ve Önemi*, *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 16 (3), 839-847.
- Dreyfuss, R. (2005). *Devil's Game: How the United States Helped Unleash Fundamentalist Islam*, New York: Owl Books.
- Eamon, H. (2015) *Sir Anthony Eden and the Suez Crisis of 1956*, Birmingham: Centre for Byzantine Ottoman and Modern Greek Studies.
- Eisenberg, D., Dan, U. ve Landau, E. (1979). *The MOSSAD: Israel's Secret Intelligence Service Inside Stories*, New York: A Signet Book.
- ElMorally, R. (2024). History of the Arab Republic of Egypt. R. ElMorally (Ed.), *Recovering Women's Voices: Islam, Citizenship, and Patriarchy in Egypt* içinde (s. 9-36), Leeds: Emerald Publishing Limited.
- Embassy of the United Arab Republic (1960). *President Nasser's Speech at UN Assembly*, Ankara: Güzel İstanbul Matbaası.
- Erikson, M. (2003). *1942-1952 Egypt: Nasser's Nazis and the CIA*, *Asia Times*, 5 (51), 1-12. Erişim Tarihi: 07.10.2024, <https://citeseerx.ist.psu.edu/document?repid=rep1&type=pdf&doi=04857624011bcd656196a47a81c9d12f27cbe85>
- Ernst, M. C. (1984). *Economic Intelligence in CIA*, *Studies in Intelligence*, 28 (4), 305-329.
- Erol, K. M. (2022). *Açık Kaynak İstihbaratı ve Askeri İstihbarat*, *İstihbarat Çalışmaları ve Araştırmaları Dergisi*. 1 (1). 23-59.

- Ertzberg, F. (1965). *What is it All About?*, Middle East and North Africa: Global Perspectives, 14 (1965), 8-27.
- Eshed, H. (1997). *Reuven Shiloah: The Man Behind the MOSSAD: Secret Diplomacy in the Creation of Israel*, London: Frank Cass.
- Eveland, W. C. (1980). *Ropes of Sand: America's Failure in the Middle East*, New York: W. W. Norton & Company.
- Eymür, M. (2005). *Bir MİT Mensubunun Anıları*, İstanbul: Elif Kitabevi.
- Ferris, J. (2013). *Nasser's Gamble: How Intervention in Yemen Caused the Six-Day War and the Decline of Egyptian Power*, Princeton: Princeton University Press.
- Fırat, M. (2012). *Hindistan'ın Afrika Politikası*, Ankara Üniversitesi Afrika Çalışmaları Dergisi, 2 (1), 41-58.
- Fidan, H. (1999). *Intelligence and Foreign Policy: A Comparison of British, American and Turkish Intelligence Systems* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi], Bilkent Üniversitesi.
- Finnegan, J. P. (1998). *Military Intelligence*, Washington DC: U.S. Government Printing Office.
- Foreign Relations of the United States. (1956). *Memorandum of a Conversation, Secretary Dulles Residence, Washington, April 1, 1956*, Volume XV, 1955-1956, 1-804.
- Foreign Relations of the United States. (1968). *Arab-Israeli Crisis and War, 1967*, Volume XIX, 1964-1968, 1-1785.
- Ganor, B. ve Koblenz-Stenzler, L. (2022). *Israel's Targeted Killing Policy: Moral, Ethical & Operational Dilemmas*, Cham: Palgrave Macmillan.
- Girgin, K. (2003). *Uluslararası İlişkiler Modern İstihbarat ve Türkiye*, İstanbul: Okumuş Adam Yayınları.
- Goldman, J. (2006). *Words of Intelligence: A Dictionary*, Toronto: The Scarecrow Press.
- Goldschmidt Jr., A. ve Davidson, L. (2008). *Kısa Ortadoğu Tarihi* (Çev. A. Güler), İstanbul: Doruk Yayıncılık.
- Goldschmidt Jr., A. (2004). *Modern Egypt*, Colorado: Westview Press.
- Goldstein, J. S. ve Pevehouse, J. C. (2015). *Uluslararası İlişkiler* (Çev. H. Özdemir), İstanbul: BigBang Yayınları.
- Gök, A. ve Akçacı, T. (2024). *Rekabet İstihbaratı ve Endüstriyel Casusluk: Ulusal Güvenlik Perspektifinden Bir Değerlendirme*, Avrasya İncelemeleri Dergisi, 13 (1), 37-60.
- Gökdoğan, M. (2018). *Sinyal İstihbaratı*, STM Teknolojik Düşünce Merkezi/Trend Analizi, 6 (2018), 3-16.
- Gözlügül, S. V. (2013). *Diplomatik Dokunulmazlık ve Ayrıcalıkların Kötüye Kullanılması*, Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi, 19 (1), 99-129.

- Gurulkan K., Kırca, E., Yekeler, N., Temel, M. S., Türe, İ., Karaca, Y. ve Atik, V. (2017). *Arşiv Belgelerine Göre Osmanlı'da İstihbarat*, İstanbul: Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü.
- Gül, Z. (2014). İstihbarat Çeşitleri ve Stratejik İstihbarat. F. M. Harmancı, M. Gözübenli ve C. Zengin (Ed.), *Güvenlik Sektöründe Temel Stratejiler* içinde (s. 83-98), Ankara: Nobel Yayınevi.
- Güler, Z. (2008). *Süveyş'in Batısında Arap Milliyetçiliği - Mısır ve Nasırcılık*, İstanbul: Yeni Hayat Kütüphanesi.
- Güven, E. (2013). Stratejik İstihbarat. S. Yılmaz (Ed.), *İstihbarat Bilimi* içinde (s. 119-136), Ankara: Kripto Basım Yayın.
- Hamilton, J. T. (2013). *Security: Politics, Humanity and the Philology of Care*, New Jersey: Princeton University Press.
- Hastedt, G. P. (2003). *Espionage: A Reference Handbook*, Londra: ABC-CLIO.
- Heykel, M. H. (1974). *Kahire Dosyası* (Çev. B. Büktaş), Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Hill, J. M. (1974). *Suez Crisis, 1956 (U)*, Virginia: Center for Naval Analyses.
- Hobbes, T. (2020). *Leviathan: Bir Din ve Dünya Devletinin İçeriği, Biçimi ve Kudreti* (Çev. S. Lim), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Hodgson, M. G. S. (1993). *Rethinking World History: Essays on Europe, Islam and World History*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Hourani, A. (2013). *Arap Halkları Tarihi* (Çev. Y. Alogan), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Hughes-Wilson, C. J. (2023). *Military Intelligence Blunders*, London: John Blake Publishing.
- Hurewitz, J. C. (1980). *Orta Doğu Siyaseti: Askeri Boyutlar* (Çev. N. Özselçuk), Ankara: T.C. Genelkurmay Başkanlığı Stratejik Etüt Yayınları.
- Ikram, K. (2006). *The Egyptian Economy, 1952-2000: Performance Policies and Issues*, Oxon: Routledge.
- Institute for Palestine Studies. (2023). *The Roots of Zionist Terrorism*, Erişim Tarihi: 03.05.2025, <https://www.palestine-studies.org/en/node/1654849>
- İnan, Ş. ve Doğan, Y. (2018). *Ekonomik İstihbarat ve Ülke Uygulamaları*, Journal of Current Researches on Social Sciences, 8 (1), 317-342.
- James, L. M. (2006). *Nasser at War*, London: Palgrave Macmillan.
- Jewish Virtual Library. (2015). *Israel Military Intelligence: Intelligence During the Six-Day War (1967)*, Erişim Tarihi: 08.05.2025, <https://www.jewishvirtuallibrary.org/intelligence-during-the-six-day-war-1967-2>
- Jewish Virtual Library. (2015). *Operation Damocles*, Erişim Tarihi: 01.05.2025, <https://www.jewishvirtuallibrary.org/operation-damocles>
- Jewish Virtual Library. (2015). *Stealing a Soviet MiG "Operation Diamond"*, Erişim Tarihi: 05.05.2025, <https://www.jewishvirtuallibrary.org/stealing-a-soviet-mig>
- Jewish Virtual Library. (2015). *The Lavon Affair*, Erişim Tarihi: 22.04.2025, <https://www.jewishvirtuallibrary.org/the-lavon-affair>

- Joesten, J. (1960). *Nasser: The Rise to Power*, London: Odhams Press.
- Johnson, L. K. (2007). *Handbook of Intelligence Studies*, New York: Routledge.
- Johnson, P. (1972). *Egypt Under Nasser*, MERIP Reports, 10 (1972), 3-14.
- Jones, C. ve Petersen, T. T. (2013). *Israel's Clandestine Diplomacies*, Oxford: Oxford University Press.
- Kahana, E. ve Suawed, M. (2020). *Ortadoğu İstihbarat Sözlüğü* (Çev. S. Y. Crump, F. Özcan ve O. Yılmaz), İstanbul: İyi Düşün Yayınları.
- Kahana, E. (2006). *Historical Dictionary of Israeli Intelligence*, Maryland: Scarecrow Press.
- Kalelioğlu, U. B. (2023). *Sosyolojik İstihbarat Kavramı Üzerine Bir İnceleme*, İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi, 43 (2), 373-394.
- Karataş, K. (2017). *İstihbarat Örgütleri*, İstanbul: Lades Yayıncılık.
- Kardaş, T. (2014). Güvenlik. Ş. Kardaş ve A. Balcı (Ed.), *Uluslararası İlişkilere Giriş: Tarih, Teori, Kavram ve Konular içinde* (s. 337-350), İstanbul: Küre Yayınları.
- Kavıracı, O. (2020). *İstihbarat Süreci ve İnsan Kaynaklı İstihbaratın Analizi*, Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, 16 (27), 700-719.
- Kaynak M. ve Mete, Ö. L. (2007). *Gizli Servisler*, İstanbul: Profil Yayıncılık.
- Kaynak, M. (2016). *İstihbarat ve Terör Oyunları*, İstanbul: Selis Kitaplar.
- Kent, S. (2003). *Stratejik İstihbarat* (Çev. B. Y. Özbek ve N. Şüküroğlu Arıca), Ankara: Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınları.
- Keskin, B. (2008). *Elektronik Harp ve Sinyal Savaşları*. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- Khani, A. B. (2013). *Egyptian-Israeli Relations, History, Progress, Challenges and Prospects in the Middle East*, Journal of Middle Eastern and Islamic Studies, 7 (3), 93-120.
- Kıbaroğlu, M. (2004). *Dünya ve Türkiye'deki Enerji ve Su kaynaklarının Ulusal ve Uluslararası Güvenliğe Etkileri*, Enerji Kaynakları ve Ulaşım Yollarının Uluslararası Güvenliğe Etkileri, İstanbul.
- Kingseed, C. C. (1995). *Eisenhower and the Suez Crisis of 1956*, Louisiana: Louisiana State University Press.
- Kissinger, H. (2012). *Diplomasi*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Klein, A. J. (2021). *MOSSAD Operasyonlarının Efendisi* (Çev. Y. H. Sonuç), Ankara: Altınordu Yayınları.
- Knight, J. (2004). SIGINT (Signal Intelligence). K. L. Learner ve B. W. Learner (Ed.), *Encyclopedia of Espionage, Intelligence, and Security: Volume 3*, Farmington Hills: Thomson&Gale.
- Koç, E. (2014). *Liberal Teori Bağlamında Müslüman Kardeşlerin Mısır Devleti İle İlişkisinin Analizi: 1928-1967* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi], Bursa Uludağ Üniversitesi.
- Korkisch, F. W. (2010). *NATO Gets Better Intelligence*, Vienna: Institut für Außen und Sicherheitspolitik.

- Kuloğlu, G. (2015). *İç Güvenlik İstihbaratı ve Kolluk (ABD Örneği)*, İstanbul: Beta Yayınları.
- Kunz, D. B. (1991). *The Economic Diplomacy Of The Suez Crisis*, North Carolina: The University of North Carolina Press.
- Kuzu, A. (2009). *MİT – MOSSAD – CIA- GLADIO*, İstanbul: Kariyer Yayıncılık.
- Küçükylmaz, Y. O. (2019). *Ulusal Güvenlik Bağlamında İstihbarata Karşı Koymanın Önemi*, Avrasya Sosyal ve Ekonomik Araştırmaları Dergisi, 6 (8), 89-105.
- Kürkçüoğlu, Ö. (1972). *Türkiye'nin Arap Ortadoğusuna Karşı Politikası*, Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.
- Kyle, K. (2011). *Suez Britain's End of Empire in the Middle East*, London: I. B. Tauris.
- Laqueur, W. Z. (1959). *The Soviet Union and the Middle East*, London: Routledge.
- Laron, G. (2017). *The Six-Day War: The Breaking of the Middle East*, New Haven: Yale University Press.
- Lenczowski, G. (1965). *The Objects and Methods of Nasserism*, Journal of International Affairs, 19 (1), 63-76.
- Lewis, B. (2017). *Ortadoğu – İki Bin Yıllık Ortadoğu Tarihi* (Çev. S. Y. Kölay), İstanbul: Arkadaş Yayınları.
- Little, D. (2004). *Mission Impossible: The CIA and the Cult of Covert Action in the Middle East*, Diplomatic History, 28 (5), 663-701.
- Lucas, S. ve Morey, A. (2000). *The Hidden 'Alliance': The CIA and MI6 Before and After Suez*, Intelligence and National Security, 15 (2), 95-120.
- Lucas, S. W. (1991). *Divided We Stand: The Suez Crisis of 1956 and the Anglo-American 'Alliance'* [Yayımlanmamış Doktora Tezi] London School of Economics and Political Science.
- Mainprize, R. P. (2023). *A seat at the President's Table? Lyndon Johnson, the CIA, and the Six Day War*, Intelligence and National Security, 38 (6), 872-884.
- Mansfield, P. (1965). *Nasser's Egypt*, Middlesex: Penguin Books.
- Mansfield, P. (1967). *Mısır İhtilali ve Nasır* (Çev. E. Tuncalı), İstanbul: Kitapçılık Ticaret Limited Şirketi Yayınları.
- Mansfield, P. (1973). *Nasser and Nasserism*, International Journal. 28 (4). 670-688.
- Mansfield, P. (1975). *Osmanlı Sonrası Türkiye ve Arap Dünyası* (Çev. N. Ülken), İstanbul: Sander Yayınları.
- Mansfield, P. (2012). *Ortadoğu Tarihi* (Çev. Ü. H. Yolsal), İstanbul: Say Yayınları.
- Marsot, A. L. A. (2007). *A History of Egypt: From the Arap Conquest to the Present*, New York: Cambrigde University Press.
- Martemucci, M. G. (2007). *Regaining the High Ground: The Challenges of Perception Management in National Strategy and Military Operations* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi] Defense Technical Information Center.
- McDermott, A. (2013). *Egypt From Nasser to Mubarak*, New York: Routledge.
- McDowell, D. (2009). *Strategic Intelligence: A Handbook for Practitioners, Managers, and Users*, Maryland: Scarecrow Press.

- Melman, Y. (2007). *Operation 'Targeted Killings'*, International Consortium of Investigative Journalists, Erişim Tarihi: 07.05.2025, <https://www.icij.org/investigations/collateraldamage/operation-targeted-killings/>
- Mercado, S. C. (2004). *Sailing the Sea of OSINT in the Information Age*, Studies in Intelligence, 48 (3), 45-55.
- Meyer, K. E. ve Brysac, S. B. (2008). *Orta Doğu Tarihi* (Çev. E. Eminel), Ankara: Akılçelen Kitaplar.
- Milli İstihbarat Akademisi. (2024). *2023 Değerlendirme Raporu*, Ankara: MİA.
- Milli İstihbarat Akademisi. (2025). *Türkiye'de İstihbarat Çalışmaları*, Ankara: MİA.
- Milli İstihbarat Teşkilatı. (2024). *İstihbarat Sözlüğü*, Erişim Tarihi: 07.09.2024, <https://www.mit.gov.tr/sozluk.html#%C4%B0>
- Milli İstihbarat Teşkilatı. (2024). *İstihbarat Sözlüğü*, Erişim Tarihi: 26.08.2024, <https://www.mit.gov.tr/sozluk.html#A>
- Miman, A. T. (2007). *Küreselleşmenin Ordusu Ekonomik İstihbarat*, İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- Minasian, S. (2003). *The Turkish-Israeli Military and Political Co-operation and Regional Security Issues*, Iran & the Caucasus, 1 (2), 309-326.
- Moe, T. C. (2015). *The Role of Counterintelligence in Foreign Intelligence Liaison*, American Intelligence Journal, 32 (2), 117-130.
- Mohieddin, K. (2013). Foreign Policy Since 1952: An Egyptian View. P. J. Vatikiotis (Ed.), *Egypt Since The Revolution* içinde (s. 135-142), New York: Routledge.
- Morsy, L. A. (1995). *American Support for the 1952 Egyptian Coup: Why?*, Middle Eastern Studies, 31 (2), 307-316.
- MOSSAD. (2025). *The Establishment of the Institute for Intelligence and Special Operations (MOSSAD)*, Erişim Tarihi: 19.04.2025, <https://www.mossad.gov.il/en/history>
- Nakhleh, E. A. (2002). The June 1967 and October 1973 Arab-Israeli Wars. CIA (Ed.), *The Directorate Of Intelligence: Fifty Years of Informing Policy* içinde (s. 203-235), Washington DC: Center for the Study of Intelligence.
- National Museum of American Diplomacy. (2024). *Encyclopedia Entries*, Erişim Tarihi: 12.09.2024, <https://diplomacy.state.gov/encyclopedia/persona-non-grata/>
- NATO. (2001). *NATO Open Source Intelligence Handbook*, Brussels: North Atlantic Treaty Organisation.
- Neocleous, M. (2018). *Faşizm* (Çev. D. B. Kılınç), İstanbul: Notabene Yayınları.
- Newton, K. ve van Deth, J. W. (2014). *Karşılaştırmalı Siyasetin Temelleri* (Çev. E. Saraçoğlu), Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Nizamü'l-Mülk. (2009). *Siyasetname* (Çev. M. T. Ayar), İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- NSA. (1988). *The Suez Crisis: A Brief Comint History*, Washington DC: Office of Archives and History.

- NSA. (2024). *Signals Intelligence (SIGINT) Overview*, Erişim Tarihi: 07.10.2024, <https://www.nsa.gov/SignalsIntelligence/Overview/#:~:text=SIGINT%20is%20intelligence%20derived%20from,capabilities%2C%20actions%2C%20and%20intentions>
- Oren, M. B. (2002). *Six Days of War: June 1967 and the Making of the Modern Middle East*, Oxford: Oxford University Press.
- Osgood, K. (2006). *Total Cold War: Eisenhower's Secret Propaganda Battle at Home and Abroad*, Kansas: University Press of Kansas.
- Owen, R. ve Pamuk, Ş. (2002). *20 Yüzyılda Ortadoğu Ekonomileri Tarihi*, İstanbul: Sabancı Üniversitesi.
- Önder, H. M. ve Kodaman, T. (2022). *İstihbarat ve Dış Politika İlişkisi*, International Journal of Politics and Security (IJPS), 4 (2), 39-64.
- Özdağ, Ü. (2002). *Stratejik İstihbarat*, Avrasya Dosyası/İstihbarat Özel, 8 (2), 109-149.
- Özdağ, Ü. (2011). *İstihbarat Teorisi*, Ankara: Kripto Basım Yayın.
- Özsalmanlı, A. Y. ve Pank, Ç. (2013). *Kamu Yönetiminde Etik Açısından Algılama Yönetimi ve Önemi*, Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi, 5 (2), 47-61.
- Pappe, I. (2018). *İsrail Hakkında On Mit* (Çev. S. E. Türközü), Ankara: Nika Yayınevi.
- Parker, J. S. F. (1962). *The United Arab Republic*, International Affairs (Royal Institute of International Affairs 1944), 38 (1), 15-28.
- Payne, R. (1990). *MOSSAD: Israel's Most Secret Service*, London: Bantam Press.
- Podeh, E. (1995). *The Quest for Hegemony in the Arab World: The Struggle Over the Baghdad Pact*, New York: Brill.
- Podeh, E. (1996). *The Drift Towards Neutrality: Egyptian Foreign Policy during the Early Nasserist Era, 1952-55*, Middle Eastern Studies, 32 (1), 159-178.
- Podeh, E. (2015). *Chances for Peace: Missed Opportunities in the Arab-Israeli Conflict*, Austin: University of Texas Press.
- Polat, Ü. G. (2010). *İngiliz İstihbaratına Göre Birinci Dünya Harbi Başlarında Ortadoğu'daki Osmanlı Ajanları*, History Studies/Ortadoğu Özel Sayısı, 1 (2010), 393-410.
- Pollack, K. M. (2002). *Arabs at War: Military Effectiveness, 1948-1991*, Nebraska: University of Nebraska Press.
- Potter, E. H. (1998). *The System of Economic Intelligence-Gathering in Canada*. E. H. Potter (Ed.), *Economic Intelligence & National Security*, Canada: Carleton University Press.
- Prakash, P., Girdhar, S. ve Jose, A. (2024). *Deciphering Honey Trapping Crime Cases in India*, Kriminologie Das Online, 6 (2024), 60-71.
- Pringle, R. W. (2015). *Historical Dictionary of Russian and Soviet Intelligence*, New York: Rowman & Littlefield.
- Raether, C. N. (1989). *Arab-Israeli Dispute, 1955*. J. P. Glennon (Ed.), *Foreign Relations of the United States, Volume XIV*, Washington DC: United States Government Printing Office.

- Raviv, D. ve Melman, Y. (1990). *Every Spy a Prince: The Complete History of Israel's Intelligence Community*, Boston: A Marc Jaffe Book.
- Revel, C. (2010). *Economic Intelligence: An Operational Concept for a Globalised World*, Elcano Royal Institute, Erişim Tarihi: 04.10.2024, <https://media.realinstitutoelcano.org/wp-content/uploads/2010/09/ari134-2010-revel-economic-intelligence-globalised-world.pdf>
- Rezk, D. (2017). *The Arab World and Western Intelligence: Analysing the Middle East, 1956-1981*, Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Rikhye, I. J. (1980). *The Sinai Blunder*, New York: Routledge.
- Robarge, D. S. (2005). *Getting it Right: CIA Analysis of the 1967 Arab-Israeli War*, Studies in Intelligence, 62 (2), 29-35.
- Rosello Jr, M. (1989). *The Origins of Operational Intelligence*, Washington DC: Defense Technical Information Center. Erişim Tarihi: 11.10.2024, <https://apps.dtic.mil/sti/pdfs/ADA215754.pdf>
- Rubin, B. (1982). *America and the Egyptian Revolution/1950-1957*, Political Science Quarterly, 97 (1), 73-90.
- Salem, S. (2019). *Haunted Histories: Nasserism and The Promises of the Past*, Middle East Critique, 28 (3), 261-277.
- Sami, A. W. (2006). The Security Relationship Between Lebanon and Pre-Revolutionary Iran. H. E. Chehabi (Ed.), *Distant Relations: Iran and Lebanon in the Last 500 Years*. New York: I.B. Tauris.
- Sami, B. (2025). Casuslardan Korunma. S. Aslaner (Ed.), Ankara: Milli İstihbarat Akademisi.
- Sanjian, A. (1997). *The Formulation of the Baghdad Pact*, Middle Eastern Studies, 33 (2), 226-266.
- Schwedler, J. ve Harris, K. (2016). *What Is Activism?*, Middle East Report, 281 (2016), 1-5.
- Segev, T. (2000). *The Seventh Million: The Israelis and the Holocaust*, London: Picador.
- Sharabi, H. B. (1962). *Goverments and Politics of the Middle East Twentieth Century*, Princeton: D. Van Nostrand Company Inc.
- Shulsky, A. N. ve Schmitt, G. J. (2002). *Silent Warfare: Understanding the World of Intelligence*, Washington DC: Potomac Books.
- Sirrs, O. L. (2006). *Nasser and the Missile Age in the Middle East*, Oxon: Routledge.
- Sivitanides, M. ve Shah, V. (2011). *The Era of Digital Activism*, Conference for Information Systems Applied Research, 4 (1842), 1-8.
- Smith, M. F. ve Ferguson, D. P. (2001). Activism. Heath, R. L. (Ed.), *Handbook of Public Relations* içinde (s. 291-300). CA: Sage.
- Solmaztürk, H. (2020). Ulusal Güvenlik. Bingöl, O ve Varlık, A. B. (Ed.), *Güvenlik Çalışmaları Cilt I: Kuramsal Yaklaşımlar* içinde (s. 95-136), İstanbul: Hiperlink Yayınları.

- Sonuç, Y. S. (2018). *Periferi Doktrini Bağlamında Türkiye-İsrail İstihbarat İşbirliği, İsrailiyat: İsrail ve Yahudi Çalışmaları Dergisi*, 3 (2018), 12-60.
- Starr, C. G. (2018). *Political Intelligence in Classical Greece*, Amsterdam: Brill.
- Statista. (2024). *Number of Internet of Things (IoT) Connections Worldwide from 2022 to 2023, with Forecasts from 2024 to 2033*, Erişim Tarihi: 31.08.2024, <https://www.statista.com/statistics/1183457/iot-connected-devices-worldwide/>
- Steele, R. D. (2010). *Human Intelligence: All Humans, All Minds, All the Time*, Pennsylvania: Strategic Studies Institute.
- Steinmetz, G. (2005). *Return to Empire: The New U.S. Imperialism in Comparative Historical Perspective*, *Sociological Theory*, 23 (4), 339-367.
- Stephens, R. (1971). *Nasser: A Political Biography*, London: Allen Lane.
- Stevens, P. (2011). Petrol ve Kalkınma (Çev. F. Aytuna). Choueiri, Y. M. (Ed.), *Ortadoğu Tarihi - Dini, Siyasi, Kültürel ve Ekonomik Perspektiften içinde* (s. 485-504), İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Suda Güler, Z. E. (2011). *Arap Milliyetçiliği: Mısır ve Nasırcılık / Tahrir Meydanı'nda Korkuyu Yenmek*, İstanbul: Yazılama Yayınevi.
- Surkes, S. (2016). *Morocco Tipped off Israeli Intelligence 'Helped Israel Win Six Day War'*. *The Times of Israel*, Erişim Tarihi: 08.05.2025, <https://www.timesofisrael.com/morocco-tipped-off-israeli-intelligence-helped-israel-win-six-day-war/>
- Şahin, G. ve Kıvıam, S. K. (2021). *Askeri Harekatın Evrimi ve İstihbarat, Gözetleme, Keşif Faaliyetlerinin Değişen Araçları*, SAVSAD Savunma ve Savaş Araştırmaları Dergisi, 31 (2), 263-286.
- Şalom. (2020). *Bir Fotoğrafın Ardından*, Erişim Tarihi: 20.04.2025, <https://www.salom.com.tr/arsiv/haber/114778/bir-fotografin-ardindan>
- Şen, Y. F. ve Yurtoğlu, D. (2020). *Teknoloji ve Güvenlik İlişkisi Bağlamında Yapay Zekânın İstihbarat Analizinde Önemi*, *Güvenlik Çalışmaları Dergisi*, 1 (22), 24-48.
- Şenel, M. ve Şenel, A. T. (1997). *Stratejik İstihbarat*, Ankara: Emniyet Genel Müdürlüğü/Önemli İşler Müdürlüğü Yayınları.
- Taban, M. H. ve Aydılek, E. (2022). *Dijital Çağda İstihbarat Analizi*, *İstihbarat Çalışmaları ve Araştırmaları Dergisi*, 2 (1), 38-67.
- Tackney, C. (1972). *Dealing Arms in the Middle East*, *MERIP Reports*, 8 (1972), 3-14.
- Takeyh, R. (2000). *The Origins of the Eisenhower Doctrine: The US, Britain and Nasser's Egypt, 1953-57*, London: Macmillan.
- The New York Times (1964). *U.A.R. Pilot Flees to Israel in Plane*, Erişim Tarihi: 05.05.2025, <https://www.nytimes.com/1964/01/20/archives/uar-pilot-flees-to-israel-in-plane.html>
- Thomas, G. (2005). *Gideon'un Casusları: MOSSAD Gizli Tarihi*, İstanbul: Koridor Yayıncılık.
- Tibi, B. (1990). *Arab Nationalism - A Critical Enquiry*, London. Macmillan.

- Trevelyan, H. (1970). *The Middle East in Revolution*, London: Macmillan.
- Tuna, P. C. ve Türkölmez, O. (2023). *Yeni Toplumsal Hareketler ve Dijital Aktivizm*, Kamu Yönetimi ve Politikaları Dergisi, 4 (2), 211-240.
- Tutar, H. (2023). *Algı Yönetimi*, Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Tzu, S. (2020). *Savaş Sanatı* (Çev. O. Kurumcan), İstanbul: Kapra Yayıncılık.
- Umar, Ö. O. (2013). *Bağdat Paktı*, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi.
- Umunç, H. (2010). *Boş Hayal Peşinde: T.E. Lawrence ve Arap İsyanı Üzerine Bir Değerlendirme*. International Sempodium on the Ottoman Empire and the European Theatre, İstanbul.
- United Nations Development Programme. (2024). *2023/2024 Human Development Report*, New York: United Nations Publication.
- United Nations. (1981). *The Right to Self-Determination*, Brussels: United Nations Publication.
- Van Cleave, M. K. (2013). *What is Counterintelligence?*, *Intelligencer: Journal of U.S. Intelligence Studies*, 20 (2), 57-65.
- Van Dam, N. (2000). *Suriye’de İktidar Mücadelesi* (Çev. S. İdiz ve A. F. Çalkıvık), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Vilasi, A. C. (2014). *The History of MOSSAD*, Indiana: AuthorHouse.
- Warner, M. (2004). *Transformation and Intelligence Liaison*, *SAIS Review of International Affairs*, 24 (1), 77-89.
- Waterbury, J. (1978). *The Egypt of Nasser and Sadat: The Political Economy of Two Regimes*, Princeton: Princeton University Press.
- Waylet, B. ve Jackh, E. (2004). *İmparatorluk Stratejileri ve Ortadoğu* (Çev. V. Atila), İstanbul: Chiviyazıları Yayınevi.
- Weiner, T. (2007). *Legacy of Ashes - The History of the CIA*, New York: Doubleday.
- Werner, G. (1991). *The United States and the Suez Crisis*, *International Affairs*, 67 (2), 303-317.
- Wilford, H. (2013). *America's Great Game: The CIA's Secret Arabist and the Shaping of the Modern Middle East*, New York: Basic Books.
- Wilford, H. (2017). *American Friends of the Middle East: The CIA, US Citizens, and the Secret Battle for American Public Opinion in the Arab-Israeli Conflict, 1947-1967*, *Journal of American Studies*, 5 (1), 93-116.
- Wilford, H. (2019). *The Agency: A History of the CIA*, Virginia: The Great Courses.
- Wippl, J. W. (2012). *The Qualities That Make a Great Case Officer*, *International Journal of Intelligence and CounterIntelligence*, 25 (2012), 595-603.
- Wise, D. ve Ross, T. B. (1966). *Görünmeyen Hükümet: CIA* (Çev. A. Rüzgar), Ankara: Sol Yayınları.
- Witiw, E. P. (1988). *Persona Non Grata: Expelling Diplomats Who Abuse Their Privileges*, *NYLS Journal of International and Comparative Law*, 9 (2), 345-359.
- Wright, L. (2007). *The Looming Tower: Al Qaeda's Road to 9/11*, New York: Vintage Books.

- Wright, R. (1995). *The Color Curtain: A Report on the Bandung Conference*, Mississippi: University Press of Mississippi.
- Wunderle, W. (2007). *Through the Lens of Cultural Awareness: A Premier for US Armed Forces Deploying to Arab and Middle Eastern Countries*, Kansas: Combat Studies Institute Press.
- Yahel, I. (2016). *Covert Diplomacy Between Israel and Egypt During Nasser Rule: 1952-1970*, SAGE Open, 6 (4), 1-11.
- Yamak, T. (2018). *Mısır'da Devlet ve Toplum İlişkilerinin Kurumsal Dönüşümü*, İktisat Politikası Araştırmaları Dergisi, 5 (2), 25-57.
- Yanai, N. (1990). *The Political Affair: A Framework for Comparative Discussion*, Comparative Politics, (22) 2, 185-198.
- Yeşilbursa, B. K. (2019). *Bağdat Paktı: İngiltere ile Amerika'nın Ortadoğu Savunma Politikaları 1950-1959* (Çev. N. Nirven), İstanbul: VakıfBank Kültür Yayınları.
- Yıldız, G. (2019). *Osmanlı Devleti'nde Askeri İstihbarat (1864-1914)*, İstanbul: Yeditepe Yayınevi.
- Yılmaz, S. (2006). *21. Yüzyılda Güvenlik ve İstihbarat*, İstanbul: Alfa Basım Yayın.
- Yılmaz, S. ve Alagöz, İ. (2017). *CIA ve Orta Doğu*, Ankara: Kripto Kitaplar.
- Zisser, E. (2019). *Israel and the Arab World - Renewal of the Alliance of the Periphery*, Athens Journal of Mediterranean Studies, 5 (4), 225-240.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, Adı: GÖKSEL, Batuhan Yaşar

ORCID ID: 0009-0001-6103-4576

Eğitim Derece	Eğitim Birimi	Mezuniyet Tarihi
Yüksek Lisans	Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi	2025
Ön Lisans	Anadolu Üniversitesi	2023
Erasmus+	Wroclaw University of Economics and Business	2022
Lisans	Eskişehir Osmangazi Üniversitesi	2022

